

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**HASEKİ DARÜŞŞİFASI
MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ VE KORUMA SORUNLARI**

ZEYNEP CERAN ŞENYURT

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RÖLÖVE - RESTORASYON PROGRAMI**

**DANIŞMAN
YARD. DOÇ. DR. AYTEN ERDEM**

İSTANBUL, 2011

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HASEKİ DARÜŞŞİFASI
MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ VE KORUMA SORUNLARI

Zeynep Ceran ŞENYURT tarafından hazırlanan tez çalışması 26.10.2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Yard. Doç. Dr. Ayten Erdem

Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Yard. Doç. Dr. Ayten Erdem

Yıldız Teknik Üniversitesi

_____

Doç. Dr. Nadide Seçkin

Yıldız Teknik Üniversitesi

_____

Prof. Dr. E. Füsün Alioğlu

Kadir Has Üniversitesi

_____

ÖNSÖZ

Mimar Sinan'ın hassa mimarı olduktan sonra yaptığı ilk eser olarak bilinen Haseki Külliyesi; İstanbul'da Fatih İlçesi, Haseki Caddesi üzerinde yer almaktadır. Külliye yapıları içinde yer alan tez konusu Haseki Darüşşifası; cami, medrese, sıbyan mektebi ve imaret yapısının ardından külliyeeye en son eklenen büyük yapıdır. Son yıllarda yapının işlevsiz kalması, geçici kullanımların yol açtığı hasarlar, kontrolsüz giriş çıkış ve yol kotlarının değişmesi ve değişen çevre koşulları yapıda süratle tahribata neden olmaktadır.

Haseki Darüşşifası'nın varlığını sürdürebilmesi ve gelecek nesillere kültür varlığı olarak aktarılabilmesi için sorunların ve yapılacak müdahale biçimlerinin kapsamlı olarak ele alınması büyük önem taşımaktadır. "HASEKİ DARÜŞŞİFASI MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ VE KORUMA SORUNLARI" başlıklı tez çalışmasında, Haseki Darüşşifası'nın mimari ve kültürel değerlerinin tanımlanması, yıllar içerisinde yapılmış onarımlar ve mevcut sorunların incelenmesi ile birlikte yapının içinde bulunduğu son dönem restorasyon çalışmaları değerlendirilmiştir.

Çalışmam boyunca bilgi ve tecrübesini paylaşarak bana destek olan tez danışmanım Yard. Doç. Dr. Ayten Erdem'e, restorasyon çalışmaları süresince Haseki Külliyesi'nde rahatlıkla çalışmamı sağlayan ve her türlü desteği veren şantiye şefi Y. Mimar Ebru Sünnetçi'ye ve yardımlarından dolayı Esra Can'a, ayrıca araştırmamdaki katkılarından dolayı Doç. Dr. Nadide Seçkin'e içten teşekkürlerimi sunarım.

Her anımda olduğu gibi, tez çalışmamın da hiçbir aşamasında beni yalnız bırakmayan, maddi manevi desteğini esirgemeyen canım annem Ayşe Şenyurt'a, her ihtiyacım olduğunda yanımda olan Serdar Keçici, Sibel Yılmaz ve Mimar Ezgi Güvendağ'a, özellikle de her türlü kahrımı çekip dualarını eksik etmeyen aileme varlıklarından dolayı teşekkür ederim.

Ağustos, 2011

Zeynep Ceran ŞENYURT

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
ÇİZELGE LİSTESİ	xviii
ÖZET	xix
ABSTRACT	xxi
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1 Literatür Özeti	1
1.2 Tezin Amacı	2
1.3 Bulgular	3
BÖLÜM 2	4
HASEKİ MAHALLESİ	4
2.1 İstanbul İçindeki Konumu	4
2.2 Tarihçesi	5
2.2.1 Bizans Dönemi	5
2.2.2 Osmanlı Dönemi	8
2.2.3 Cumhuriyet Dönemi	16
BÖLÜM 3	19
HASEKİ KÜLLİYESİ	19
3.1 Vakıf Kavramı ve Haseki Vakfiyesi.....	19
3.1.1 947/1540 Tarihli Vakfiye	21
3.1.2 958/1551 Tarihli Vakfiye	23
3.1.3 964/1556 Tarihli Vakfiye	25
3.2 Külliye'nin Konumu ve Tarihçesi	26
3.2.1 Külliye'nin Yapım Süreci	26

3.2.2	Geçirdiği Afet ve Onarımlar	32
3.3	Külliyeyi Oluşturan Yapıların Mimari Özellikleri	37
3.3.1	Cami	37
3.3.2	Medrese	41
3.3.3	İmaret	48
3.3.4	Sıbyan Mektebi	61
3.3.5	Çeşme	69
3.3.6	Hazire	71
3.3.7	Ahşap Yapı	73
BÖLÜM 4		78
OSMANLI MİMARLIĞINDA DARÜŞŞİFALAR		78
4.1	Darüşşifa Kelimesi	78
4.2	Darüşşifa Kavramı	78
4.3	Osmanlıda Tıp Eğitimi	80
4.4	Darüşşifalarda Kullanılan İlaçlar	83
4.5	Osmanlı Darüşşifaları	85
BÖLÜM 5		99
HASEKİ DARÜŞŞİFASI		99
5.1	Yapının Tarihçesi	99
5.2	Yapının Mimari Özellikleri	106
5.2.1	Plan Özellikleri (2010 Restorasyonu Öncesi)	106
5.2.1.1	Giriş Koridoru	108
5.2.1.2	Avlu	112
5.2.1.3	Eyvanlar	117
5.2.1.4	Odalar	120
5.2.1.5	Helalar	138
5.2.1.6	Kazan Dairesi	141
5.2.2	Yapım Sistemi Özellikleri	144
5.2.2.1	Taşıyıcı Sistem	144
5.2.2.2	Yapım Tekniği ve Malzeme	147
5.2.2.3	Örtü Sistemi	151
5.2.2.4	Bezeme	153
5.2.3	Cephe Özellikleri	154
5.2.3.1	Kuzey Cephesi	154
5.2.3.2	Doğu Cephesi	156
5.2.3.3	Güney Cephesi	157
5.2.3.4	Batı Cephesi	159
5.2.3.5	Bacalar ve Fenerler	160
5.3	Yapıdaki Bozulmalar	161
5.3.1	Strüktürel Bozulmalar	161
5.3.2	Yapı Elemanlarındaki ve Malzemelerdeki Bozulmalar	166
5.3.3	Kötü Onarımların Neden Olduğu Bozulmalar	171
5.3.4	İşlev Değişiminden Kaynaklanan Mekansal Bozulmalar	176

5.3.5 Çevresel Nedenli Bozulmalar	178
5.4 Değerlendirme	178
BÖLÜM 6	180
HASEKİ DARÜŞŞİFASI'NIN 20.YÜZYILDAKİ DEĞİŞİMİ VE RESTİTÜSYON ÖNERİLERİ	180
6.1 1910 - 1913 Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müd. Onarımı ve Sonrası....	180
6.2 1946 - 1948 Belediye Onarımı ve Sonrası	187
6.3 1963 - 1974 Vakıflar Genel Müdürlüğü Onarımı ve Sonrası	190
6.4 Değerlendirme	195
BÖLÜM 7	197
HASEKİ DARÜŞŞİFASI 2010 YILI RESTORASYON DEĞERLENDİRMESİ	197
7.1 Müdahale Yöntemleri	197
7.1.1 Sağlamaştırma	198
7.1.2 Temizleme	199
7.1.3 Bütünleme	205
7.1.4 Yenileme – Yeni İşleve Uyarlama.....	208
7.2 Değerlendirme	213
BÖLÜM 8	215
SONUÇ VE ÖNERİLER	215
KAYNAKLAR.....	217
EK-A	224
RÖLÖVE	224
A-1 Ölçülü Rölöve.....	224
A-2 Malzeme Analizi	235
A-2 Hasar Analizi	246
A-2 Dönem Analizi.....	255
EK-B	259
RESTİTÜSYON ÖNERİLERİ	259
B-1 1910 - 1913 Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müd. Onarımı ve Sonrası.....	259
B-2 1946 - 1948 Belediye Onarımı ve Sonrası.....	265
B-3 1963 - 1974 Vakıflar Genel Müdürlüğü Onarımı ve Sonrası.....	270
EK-C	275
RESTORASYON	275
EK-D	281
RESTORASYON RAPORU.....	281

ÖZGEÇMİŞ.....	289

KISALTMA LİSTESİ

İVGMA	İstanbul Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
AAEFA	Alman Arkeoloji Enstütüsü Fotoğraf Arşivi
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İVBM	İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü
TSMA	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TDV	Türk Diyanet Vakfı
YTÜ	Yıldız Teknik Üniversitesi
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1	Haseki Sultan Mahallesi Hava Fotoğrafı, 2011, [2]. 4
Şekil 2.2	Bizans Dönemi İstanbul'un 13 idari bölgesi [7] 5
Şekil 2.3	Arkeoloji ve Topoğrafya Haritası [8] 6
Şekil 2.4	Arcadius Sütunu restitüsyonu [10] 7
Şekil 2.5	Buondelmonti'nin İstanbul çizimi [7]..... 8
Şekil 2.6	İstanbul kent planı 1453-1520 [6]..... 9
Şekil 2.7	Kauffer Haritası-1819 [16] 10
Şekil 2.8	Slonievski Haritası-1887 [7] 11
Şekil 2.9	Thomas Allom'un Avrat Pazarı gravürü [22] 13
Şekil 2.10	Avrat Pazarı'nı gösteren bir kroki [21] 13
Şekil 2.11	Vavassore'nin şehir görüntüsü-1520 [24]..... 14
Şekil 2.12	Piri Reis'in İstanbul Haritası 1520-1525 [25]..... 15
Şekil 2.13	Matrakçı Nasuh'un İstanbul minyatürü [26]..... 15
Şekil 2.14	C.Stolpe tarafından yapılan İstanbul Haritası-1863 [28] 16
Şekil 2.15	Arcadius Sütunu'nun kaidesi, 2011 [31]..... 17
Şekil 2.16	Arcadius Sütunu'nun Arkeoloji Müzesi'nde bulunan parçası [13]..... 17
Şekil 3.1	Mütevelli imzaları [13] 20
Şekil 3.2	Babüssade imzaları [13] 21
Şekil 3.3	947 tarihli vakfiyenin ilk iki sayfası [13] 22
Şekil 3.4	947 tarihli vakfiyeden iki sayfa [13] 23
Şekil 3.5	958 tarihli vakfiyenin ilk sayfası [13] 25
Şekil 3.6	964 tarihli vakfiyenin ilk sayfası [13] 25
Şekil 3.7	Haseki Külliyesi Hava fotoğrafı 2011 [2]..... 26
Şekil 3.8	Haseki Külliyesi Vaziyet Planı [44] 27
Şekil 3.9	Sıbyan Mektebi sütun başlığı, 2010 29
Şekil 3.10	Külliye'nin batı yönündeki giriş kapısı, 2010..... 30
Şekil 3.11	Külliye'nin güney yönündeki giriş kapısı, 2010 31
Şekil 3.12	Külliye'nin kuzey yönündeki giriş kapısı, 2010..... 31
Şekil 3.13	Medresenin Haseki Caddesi üzerindeki giriş kapısı, 2010 31
Şekil 3.14	Sıbyan Mektebi'nin Haseki Caddesi üzerindeki giriş kapısı, 2010 32
Şekil 3.15	Haseki İmaret-i [13]..... 34
Şekil 3.16	Haseki Cami Şadırvanı 2009 [46] 35
Şekil 3.17	Restorasyon çalışmaları-imaret, 2010 35

Şekil 3.18	Restorasyon çalışmaları, 2010	36
Şekil 3.19	Restorasyon çalışmaları-Sıbyan Mektebi, 2010.....	36
Şekil 3.20	Haseki Cami [46]	37
Şekil 3.21	Haseki Cami planı [38]	38
Şekil 3.22	Haseki Cami son cemaat yeri, 2011	40
Şekil 3.23	Haseki Cami cümle kapısı [46]	40
Şekil 3.24	Haseki Cami cümle kapısı üzerindeki kitabe [38].....	40
Şekil 3.25	Haseki Cami iç mekan, 2010	41
Şekil 3.26	Çifte Minareli Medrese - avlu [61].....	41
Şekil 3.27	Haseki Medresesi planı [44].....	42
Şekil 3.28	Medrese üst oda, 2010	43
Şekil 3.29	Dershane odası, 2010	43
Şekil 3.30	Dershane odası muhdes banyo, 2010	44
Şekil 3.31	Medrese odası, 2010	45
Şekil 3.32	Medrese odası, 2010	45
Şekil 3.33	Sıbyan mektebi yönündeki yuvarlak pencereler, 2010	45
Şekil 3.34	Dershane giriş kapısı, 2010	46
Şekil 3.35	Kemer taşları ve söveler, 2010.....	46
Şekil 3.36	Medrese – Revaklar, 2010	46
Şekil 3.37	Sütun başlığı, 2010.....	46
Şekil 3.38	Dershane kapısı üzerinde bulunan çini pano (Çinili Köşk) [13].....	48
Şekil 3.39	Medrese kapısı üzerinde bulunan çini pano (Çinili Köşk) [13].....	48
Şekil 3.40	Haseki Külliyesi vaziyet planı – İmaret [44]	50
Şekil 3.41	Batı yönündeki geçit, 2010	51
Şekil 3.42	Doğu yönündeki geçit, 2010	51
Şekil 3.43	Ocaklık bölümü-imaret, 2010	52
Şekil 3.44	Çatı feneri-imaret, 2010.....	52
Şekil 3.45	Aşevi ocakları-imaret, 2010	52
Şekil 3.46	Muhdes demir parmaklık, 2010.....	52
Şekil 3.47	Yemek salonu, 2010	53
Şekil 3.48	Yemek salonu, 2010	53
Şekil 3.49	Üst katta bulunan tonozlu mekan-hamurluk, 2010.....	54
Şekil 3.50	Muhdes asma kat-imaret, 2010.....	54
Şekil 3.51	Demir kenet, 2010	55
Şekil 3.52	Doğu aksı revaklar-imaret, 2010.....	56
Şekil 3.53	Kuzey aksı revaklar-imaret, 2010.....	56
Şekil 3.54	Sütun başlığı-imaret, 2010	56
Şekil 3.55	Sütun başlığı-imaret, 2010	56
Şekil 3.56	İmaret batı cephesi, 2010	57
Şekil 3.57	İmaret kuzey cephesi, 2010	57
Şekil 3.58	İmaret doğu cephesi, 2010	58
Şekil 3.59	İmaret güney cephesi, 2010.....	58
Şekil 3.60	İmaretin giriş kapısı, 2010	58
Şekil 3.61	İmaretin Haseki Caddesi Üzerideki giriş kapısı, 2010	60
Şekil 3.62	Haseki İmaret'i Aşevi, 1999 [38]	60
Şekil 3.63	İmaret avlusu, 2010	61

Şekil 3.64	Metal elemanlarda korozyon, 2010.....	61
Şekil 3.65	Bursa Sitti Hatun Mektebi [69]	62
Şekil 3.66	Haseki Külliyesi – Sıbyan mektebi [44]	63
Şekil 3.67	Sıbyan Mektebi Plan [71]	63
Şekil 3.68	Sıbyan mektebi çatısı, 2010	64
Şekil 3.69	Sıbyan mektebi saçak bitişi, 2010	64
Şekil 3.70	Sıbyan mektebi yazlık kısım, 2010	65
Şekil 3.71	Sıbyan mektebi çıkış merdivenleri, 2010	65
Şekil 3.72	Sıbyan mektebi yazlık kısım, 2010	66
Şekil 3.73	Sıbyan mektebi yazlık kısım, 2010	66
Şekil 3.74	Sıbyan mektebi iç mekan, 2010	67
Şekil 3.75	Sıbyan mektebi iç mekan, 2010	67
Şekil 3.76	Sıbyan mektebi iç mekan, 2010	68
Şekil 3.77	Sıbyan mektebi iç mekan, 2010	68
Şekil 3.78	Sıbyan mektebi tavan süslemesi, 2010.....	68
Şekil 3.79	Sıbyan mektebi girişinde bulunan kuyu, 2010.....	69
Şekil 3.80	Haseki Külliyesi vaziyet planı – Çeşme [44]	70
Şekil 3.81	Haseki Çeşmesi, 2010	70
Şekil 3.82	Haseki Külliyesi vaziyet planı – Hazire [44]	71
Şekil 3.83	Hazire planı [13].....	72
Şekil 3.84	Hazire, 2010	72
Şekil 3.85	İlahi Mehmed’e ait mezar taşı [13].....	73
Şekil 3.86	Haseki Külliyesi vaziyet planı – Ahşap yapı [44].....	74
Şekil 3.87	Balahane, 2010	74
Şekil 3.88	Balahane-kuyu, 2010	75
Şekil 3.89	Balahane-iç mekan, 2010.....	75
Şekil 3.90	Balahane-iç mekan, 2010.....	75
Şekil 3.91	Balahane üst kat sedir yerleri, 2010	76
Şekil 3.92	Gusülhane ve gömme dolap, 2010	77
Şekil 3.93	Balahane kuzey ve doğu cepheleri, 2010	77
Şekil 3.94	Balahane güney ve batı cepheleri, 1989 [75]	77
Şekil 4.1	II.Bayezid Darüşşifası Müzikle tedavi, 2009	80
Şekil 4.2	II.Bayezid Darüşşifası-Müderris odası [79].....	81
Şekil 4.3	II.Bayezid Darüşşifası-Öğrenci odası [79]	82
Şekil 4.4	Tabiblerin yararlandıkları kitapların listesi [78]	82
Şekil 4.5	Hekimbaşı [78]	82
Şekil 4.6	Hekimbaşı odası [78]	83
Şekil 4.7	İlaç hazırlamada kullanılan bitkiler [1]	85
Şekil 4.8	İlaç hazırlama mekanı tasviri [1].....	85
Şekil 4.9	Bursa Yıldırım Darüşşifası planı [83].....	86
Şekil 4.10	Fatih Darüşşifası planı [84].....	87
Şekil 4.11	II.Bayezid Darüşşifası planı [52]	87
Şekil 4.12	Divriği Darüşşifası-Taç kapı [86]	88
Şekil 4.13	Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası-Taç kapı [87].....	88
Şekil 4.14	Bursa Yıldırım Darüşşifası [91]	90
Şekil 4.15	Fatih Darüşşifası kalıntıları [89]	90

Şekil 4.16	Manisa Hafsa Sultan Darüşşifası [93].....	91
Şekil 4.17	İstanbul Atik Valide Darüşşifası [95]	91
Şekil 4.18	Sultan Ahmet Darüşşifası planı [96].....	92
Şekil 4.19	Sultan Ahmet Darüşşifası 18.yy [96]	93
Şekil 4.20	Sultan Ahmet Darüşşifası hamam kalıntısı [96]	93
Şekil 4.21	Süleymaniye Darüşşifası planı [97]	94
Şekil 4.22	Süleymaniye Darüşşifası, 2009 [97]	95
Şekil 4.23	Süleymaniye Tıp Medresesi, 2009 [97]	95
Şekil 4.24	II.Bayezid Darüşşifası avlusu,2009 [98]	96
Şekil 4.25	Haseki Darüşşifası genel görünüş [99]	97
Şekil 5.1	T.S.M.A’nde bulunan onarım masrafı belgesi [13].....	101
Şekil 5.2	T.S.M.A’nde bulunan onarım masrafı belgesi-2 [13]	101
Şekil 5.3	Başvekalet Arşivi’nde bulunan onarım belgesi [13]	102
Şekil 5.4	Haseki Meccanın Müşahedehanesi [74]	104
Şekil 5.6	Haseki Darüşşifası planı, 2011	107
Şekil 5.7	Ana giriş kapısı, 2010.....	109
Şekil 5.8	Avlu giriş kapısı, 2010	109
Şekil 5.9	Giriş koridoru, 2010.....	109
Şekil 5.10	Giriş koridoru-beşik tonoz, 2010	109
Şekil 5.11	Ana giriş kapısı iç yüzeyi, 2010.....	110
Şekil 5.12	Onarım kitabesi, 2010	110
Şekil 5.13	Giriş koridoru-köşeli tonoz, 2010.....	111
Şekil 5.14	Avlu giriş kapısı mermer alınlık, 2010	111
Şekil 5.15	Su deposu kapağı, 2010	112
Şekil 5.16	Giriş kapısı-Avlu cephesi, 2010	113
Şekil 5.17	Avlu kuzey cephesinde bulunan nişler, 2010.....	114
Şekil 5.18	Avlu kuzey cephesinde bulunan nişler, 1927 [75]	114
Şekil 5.19	Avlu kuzeydoğu cephesi, 2010.....	115
Şekil 5.20	Avlu batı cephesi, 2010	115
Şekil 5.21	Avlu doğu cephesi, 2010	116
Şekil 5.22	Avlu güney cephesi, 2010	116
Şekil 5.23	Güneydoğu yönündeki eyvan, 2010	117
Şekil 5.24	Güneybatı yönündeki eyvan, 2010	117
Şekil 5.25	Z-14 nolu eyvan, 2010.....	118
Şekil 5.26	Z-07 nolu eyvan, 2010.....	118
Şekil 5.27	Dilimli tromp ve pandantif, 2010.....	118
Şekil 5.28	Z-07 nolu eyvan güney duvarı, 2010.....	119
Şekil 5.29	Z-14 nolu eyvan, 2010.....	119
Şekil 5.30	Z-04 nolu oda, 2010	121
Şekil 5.31	Z-04 nolu oda, 2010	121
Şekil 5.32	Z-04 nolu oda, 2010	121
Şekil 5.33	Z-03 nolu oda, 2010	122
Şekil 5.34	Z-03 nolu oda, 2010	122
Şekil 5.35	Z-03 nolu oda, 2010	123
Şekil 5.36	Z-05 nolu oda, 2010	124
Şekil 5.37	Z-05 nolu oda, 2010	124

Şekil 5.38	Z-05 nolu oda, 2010	124
Şekil 5.39	Z-06 nolu oda, 2010	125
Şekil 5.40	Z-06 nolu oda, 2010	125
Şekil 5.41	Kapatılmış üst pencere, 2010	126
Şekil 5.42	Muhdes lambri kaplama	126
Şekil 5.43	Z-10 nolu mekan kubbe geçişi, 2010	127
Şekil 5.44	Z-10 nolu mekan, 2010	128
Şekil 5.45	Z-10 nolu mekan, 2010	128
Şekil 5.46	Z-11 nolu mekan, 2010	129
Şekil 5.47	Z-10 nolu mekan alçı içlik, 2010.....	129
Şekil 5.48	Z-11 nolu mekan-ocak, 2010	130
Şekil 5.49	Z-13 nolu mekan-pencere, 2010.....	131
Şekil 5.50	Muhdes ara kapı, 2010	131
Şekil 5.51	Ara pencere, 2010.....	131
Şekil 5.52	Z-12 nolu oda, 2011	132
Şekil 5.53	Z-09 nolu oda ara pencere.....	132
Şekil 5.54	Z-15 nolu oda, 2011	133
Şekil 5.55	Z-15 nolu oda, 2011	133
Şekil 5.56	Z-16 nolu oda, 2011	134
Şekil 5.57	Z-16 nolu oda-pencere, 2011.....	134
Şekil 5.58	Z-16 nolu oda döşeme kaplaması, 2011	134
Şekil 5.59	Z-17 nolu oda giriş koridoru, 2011.....	135
Şekil 5.60	Z-17 nolu oda, 2010	136
Şekil 5.61	Z-17 nolu oda, 2010	136
Şekil 5.62	Z-18 nolu oda, 2010	137
Şekil 5.63	Z-18 nolu oda, 2010	137
Şekil 5.64	Z-18 nolu oda, 2010	138
Şekil 5.65	Kademeli ihata duvarı ve su depose, 2010	139
Şekil 5.66	Z-02 nolu avlu-merdivenler, 2010	140
Şekil 5.67	Z-02 musluklar, 2010	140
Şekil 5.68	Muhdes helalar, 2010	141
Şekil 5.69	Kazan dairesi batı cephesi, 2010.....	142
Şekil 5.70	Z-19 galeri boşluğu, 2010.....	142
Şekil 5.71	Çatı feneri, 2010.....	143
Şekil 5.72	Z-20 nolu oda güney cephesi, 2010	143
Şekil 5.73	Oda kemeri, 2010.....	145
Şekil 5.74	Z-07 nolu eyvanda bulunan kemer, 2010	146
Şekil 5.75	Avlunun kuzey doğusunda bulunan kemer, 2010	146
Şekil 5.76	Giriş koridorunda bulunan kemer, 2010.....	147
Şekil 5.77	Ahşap hatıllı yağma duvar, 2010.....	148
Şekil 5.78	Küfeki saçak silmesi, 2010.....	149
Şekil 5.79	Tuğla kubbe ve pendantif örgüsü, 2010	149
Şekil 5.80	Giriş koridoru, 1927 [75]	150
Şekil 5.81	Mermer kemer taşları, 2010	150
Şekil 5.82	Beton dışlıklar, 2010	150
Şekil 5.83	Haseki Darüşşifası üst örtü, 2011 [2]	151

Şekil 5.84	Darüşşifa kubbeleri [36].....	152
Şekil 5.85	Tonoz örneği, 2010	153
Şekil 5.86	Mukarnas dizisi-eyvan, 2010	154
Şekil 5.87	Köşe pahı üzerinde mukarnas bezeme, 2010	154
Şekil 5.88	Haseki Darüşşifası kuzey cephesi çizimi [71]	155
Şekil 5.89	Haseki Darüşşifası kuzey cephesi, 2010.....	156
Şekil 5.90	Haseki Darüşşifası doğu cephesi çizimi [71].....	156
Şekil 5.91	Haseki Darüşşifası doğu cephesi, 2010	157
Şekil 5.92	Haseki Darüşşifası güney cephesi çizimi [71].....	158
Şekil 5.93	Haseki Darüşşifası güney cephesi, 2010	158
Şekil 5.94	Haseki Darüşşifası güney cephesi, 2010	158
Şekil 5.95	Haseki Darüşşifası batı cephesi çizimi [71]	159
Şekil 5.96	Haseki Darüşşifası batı cephesi, 2010.....	160
Şekil 5.97	Baca çizimi, 2011.....	161
Şekil 5.98	Çatı feneri çizimi, 2011	161
Şekil 5.99	Z-13 nolu odadaki çatlak, 2010.....	162
Şekil 5.100	Z-10 nolu odadaki çatlak, 2010.....	162
Şekil 5.101	Z-09 nolu odadaki çatlak, 2010.....	163
Şekil 5.102	Z-12 nolu odadaki çatlak, 2010.....	163
Şekil 5.103	Z-05 nolu mekandaki çatlak, 2010.....	164
Şekil 5.104	Z-18 nolu odadaki çatlak, 2010.....	164
Şekil 5.105	Z-16 nolu odadaki çatlak, 2010.....	165
Şekil 5.106	Z-15 nolu odadaki çatlak, 2010.....	165
Şekil 5.107	Gergi demirinde eğrilme, 2010.....	166
Şekil 5.108	Kemer taşlarında kayma, 2010	166
Şekil 5.109	Cephede kararma, 2010.....	167
Şekil 5.110	Cephede çiçeklenme sorunu, 2010.....	167
Şekil 5.111	Cephede çiçeklenme sorunu, 2010.....	168
Şekil 5.112	Bitkilerin verdiği hasar, 2010	168
Şekil 5.113	Taş yüzeyde bozulma, 2010.....	169
Şekil 5.114	Sövede kırılma, 2010.....	169
Şekil 5.115	Z-10 nolu odada sıvada kabarma, 2010.....	170
Şekil 5.116	Z-11 nolu odada sıvada kabarma, 2010.....	170
Şekil 5.117	Z-13 nolu odada sıvada kabarma, 2010.....	170
Şekil 5.118	Z-09 nolu odada sıvada kabarma, 2010.....	170
Şekil 5.119	Z-06 nolu odada döşemede kabarma, 2010	171
Şekil 5.120	Muhdes parke kaplama, 2010	172
Şekil 5.121	Muhdes yer karosu kaplama, 2010.....	172
Şekil 5.122	Muhdes demir doğrama, 2010	174
Şekil 5.123	Muhdes lambri kaplama, 2010	174
Şekil 5.124	Duvar yüzeyinde kopma, 2010	174
Şekil 5.125	Kapatılmış içlik camı, 2010.....	175
Şekil 5.126	Kapatılmış içlik camı, 2010.....	175
Şekil 5.127	Sağlıksız elektrik tesisatı, 2010.....	175
Şekil 5.128	Duvar yüzeyinde tahribat, 2010	176
Şekil 5.129	Kapatılan niş örneği, 2010	176

Şekil 5.130	Muhdes kapı, 2010	177
Şekil 5.131	Kuzey cephesi, 1989 [75]	178
Şekil 5.132	Yol kotunun yükselmesi, 2010	178
Şekil 6.1	Alman Mavileri-Haseki bölgesi [106]	181
Şekil 6.2	Darüşşifa avlusu, 1938 [107]	181
Şekil 6.3	Darüşşifa avlusu, 1927 [75]	182
Şekil 6.4	Darüşşifa kubbeleri, 1938 [107]	182
Şekil 6.5	Eyvanda bulunan dilimli tromp, 1927 [75].....	183
Şekil 6.6	Darüşşifa avlusu batı cephesi, 1927 [75].....	183
Şekil 6.7	Darüşşifa avlusu, 1945 [56]	184
Şekil 6.8	Haseki Darüşşifası planı, 1945 [71]	186
Şekil 6.9	Haseki Darüşşifası 1913 sonrası restitüsyon önerisi, 2011	186
Şekil 6.10	Haseki Darüşşifası, 1948 [56]	187
Şekil 6.11	Haseki Darüşşifası, 1948 [56]	187
Şekil 6.12	Haseki Darüşşifası planı, 1950 [77]	189
Şekil 6.13	Haseki Darüşşifası 1948 sonrası restitüsyon önerisi, 2011.....	190
Şekil 6.14	Haseki Darüşşifası, 1961 [53]	191
Şekil 6.15	İmaret boyunca uzanan ek bölüm, 1961 [53].....	191
Şekil 6.16	Darüşşifa odası, 1973 [108]	192
Şekil 6.17	Z-07 nolu eyvan iç mekanı, 1971 [107]	192
Şekil 6.18	Haseki Darüşşifası genel görünüm, 1973 [108]	193
Şekil 6.19	Haseki Darüşşifası planı, 1967 [53]	194
Şekil 6.20	Haseki Darüşşifası 1974 sonrası restitüsyon önerisi, 2011.....	195
Şekil 7.1	Hidrolik kireç enjeksiyon işlemi şeması, 2011.....	198
Şekil 7.2	Duvar içi enjeksiyon hortumları, 2011	199
Şekil 7.3	Üst örtüde çimento raspası, 2011	200
Şekil 7.4	Üst örtüde çimento raspası, 2010.....	200
Şekil 7.5	İç duvarlarda çimento sıva raspası, 2010	201
Şekil 7.6	Kapatılan nişlerin açılması, 2010.....	202
Şekil 7.7	Kapatılan nişlerin açılması, 2010.....	202
Şekil 7.8	Muhdes kapının örülmesi, 2010.....	202
Şekil 7.9	Muhdes duvarın yıkılması, 2010	202
Şekil 7.10	Kapatılan kapıların yeniden açılması, 2010	203
Şekil 7.11	Muhdes zemin kaplamalarının sökülmesi, 2010	203
Şekil 7.12	Tuvalet grubunun yıkılması, 2010.....	203
Şekil 7.13	Eyvanları kapatan muhdes doğramanın kaldırılması, 2010.....	204
Şekil 7.14	AB 57 ile kimyasal temizlik işlemi, 2011	205
Şekil 7.15	AB 57 ile kimyasal temizlik işlemi, 2011	205
Şekil 7.16	Duvar iç yüzeylerinin özgün harç ile sıvanması, 2011	206
Şekil 7.17	Duvar iç yüzeylerinin özgün harç ile sıvanması, 2011	206
Şekil 7.18	Hasar gören kemer taşlarının değiştirilmesi, 2011.....	207
Şekil 7.19	Hasar gören kemer taşlarının değiştirilmesi, 2011.....	207
Şekil 7.20	Derz aralarının temizlenmesi, 2010.....	208
Şekil 7.21	Kubbelere çamur sıva yapılma işlemi, 2010	209
Şekil 7.22	Kasnak etrafına ahşap hatıl dönülmesi, 2010.....	209
Şekil 7.23	Üst örtüye kurşun kaplama işlemi, 2010	210

Şekil 7.24	Üst örtüye kurşun kaplama işlemi, 2010	210
Şekil 7.25	Üst örtüye kurşun kaplama işlemi, 2010	211
Şekil 7.26	Yeniden üretilen ahşap kapaklar, 2011	212

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 4.1 Osmanlı darüşşifaları.....	98
Çizelge 5.1 Haseki Darüşşifası'nın yıllara bağlı yönetim ve işlev değişiklikleri.....	100

HASEKİ DARÜŞŞİFASI MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ VE KORUMA SORUNLARI

Zeynep Ceran ŞENYURT

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Ayten Erdem

Anadolu’da asırlardır ayakta kalmayı başarmış ve Selçuklulardan Osmanlılara kadar varlıklarını devam ettirmiş olan darüşşifalar; temeli vakıf kavramına bağlı, pratiğe ve gözleme dayalı, hastaların tedavi edildiği ve sağlık ile ilgili bilgilerin verildiği hayır kurumlarıdır.

Merkezi plan şemasında inşa edilmiş darüşşifa yapılarının gelişmiş bir örneğini sunan Haseki Darüşşifası, Haseki Hürrem Sultan adına, Mimar Sinan tarafından 1538 - 1550 (H:945-957) yılları arasında inşa edilen Haseki Külliyesi içinde yer almaktadır. Bu çalışmada Haseki Darüşşifası’nın mimari ve kültürel değeri ile yüzyıllar içerisindeki gelişim ve değişimi incelenmiş, koruma sorunları ile günümüz onarım uygulamaları değerlendirilmiştir.

Çalışmanın başında, yapının bulunduğu Haseki Semti ve çevresinin “Kuru Tepe” olarak adlandırıldığı Bizans döneminden günümüze kadar olan tarihçesi incelenmiş, ardından vakfiyeler ile bağlantılı olarak Haseki Külliyesi’nin yapım süreci ve darüşşifa dışında külliyei oluşturan diğer yapıların genel mimari özellikleri ile geçirdikleri onarımlar üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde çoğunlukla tıp tarihi kaynaklarından yararlanılarak darüşşifa kavramı ve Osmanlılarda tıp eğitimi incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca Osmanlı darüşşifaları; klasik medrese planlı, çifte medrese planlı ve merkezi planlı darüşşifalar olmak üzere gruplandırılıp, örnekleri ile birlikte ele alınmıştır.

Beşinci bölümde Haseki Darüşşifası yapılan analitik rölöve çalışması ve diğer kaynaklar ışığında tarihçesi ve mimari özellikleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiş; Darüşşifa'yı oluşturan mekanlar, yapım sistemi ve cephe özellikleri ele alınmıştır. Daha sonra başta strüktür sorunları olmak üzere yapıda mevcut problemler üzerinde durulmuştur. Malzeme ve yapı elemanı bazında olanlar ile kötü onarım veya işlev değişikliklerine bağlı olan bozulmalar olası sebepleri ile birlikte araştırılmaya çalışılmıştır.

Haseki Darüşşifası'nın yüzyıllar içerisinde çeşitli doğal afetlere maruz kaldığı ve birçok kez onararak değişik işlevler yüklendiği bilinmektedir. Yapının farklı dönemlerinin takip edilebildiği, ulaşılabilen fotoğraflar ve çizimler ise yapının 20.yy'daki durumuna dair bilgi vermektedir. Bu verilere dayanılarak altıncı bölümde Darüşşifa'nın 20.yy'da geçirdiği üç onarım (1910-1913, 1946-1948, 1963-1974) değerlendirilmiş ve her biri için restitüsyon önerileri hazırlanmıştır.

Haseki Hürrem Sultan Külliyesi günümüzde, İstanbul Avrupa 2010 Kültür Başkenti çalışmaları kapsamında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmektedir. Tez çalışmasının son bölümünde Haseki Darüşşifası'nda mevcut restorasyon projesi kapsamında yapılan çalışmalar yerinde incelenerek anlatılmış ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul - Haseki, Darüşşifalar, Haseki Darüşşifası, Haseki Külliyesi, Onarım-Restorasyon

**ARCHITECTURAL EVALUATION
AND CONSERVATION PROBLEMS OF THE HASEKİ DARÜŞŞİFA**

Zeynep Ceran ŞENYURT

Department Of Architecture

MSc. Thesis

Advisor: Assist. Prof. Dr. Ayten Erdem

Daruşşifas remained standing through centuries and their existence has been lasted from Seljukian period to Ottoman period. They are benevolent societits that are founded on theory of “vakıf” (foundation). The main purpose of these foundations is treating patients and providing knowledge about health topics in addition to performing research activities and ensuring practical solutions.

Haseki Darüşşifa presents a sophisticated instance of darüşşifas those were built in central plan. It was constructed by Mimar Sinan on behalf of Haseki Hürrem (The Sultan) and situated in Haseki Complex. In this thesis, architectural and cultural value of Haseki Darüşşifa are investigated as well as its development phases and alterations over centuries. Accordingly conservation problems and current applications about these complex is discussed.

In the beginning of this research, through Section 2 and 3, the history of Haseki district and its neighborhood where called ‘Barren Hill’ is examined from Byzantine period up to the present. The research is focused on the construction period of Haseki Complex that is related to ‘waqfiyyahs’, and the fundamental restoration issues of other buildings within the complex.

In Section 4, mostly referring to medicine history resources, the concept of darüşşifa and medical education system of Ottomans were described. Also in this section, Ottoman darüşşifas were explained and exemplified in three subtitles considering their plans as classic madrasa plan, twin madrasa plan, central plan.

In Section 5, past applications to Haseki Darüşşifa, its history and architectural features were investigated in detail by referring to many related resources. Places formed The Darüşşifa, its structure, and facades explained in detail. Later on this section, we mainly focused on current structural problems in the buildings. In addition to material and structural element problems, incorrect applications and distortions due to the functional alterations and their reasons are discussed in this section.

It is known that the Haseki Darüşşifa has been exposed to various natural disaster over centuries and various restorations were applied accordingly to provide several functionalities. In parallel with these various periods of the building, related photos and drawings are given in this research in order to reveal its situation in 20th century. Based on these facts, in Section 6, the three restorations of the darüşşifa in 20th century (1910-1913, 1946-1948, 1963-1974) were analyzed and restitution proposals prepared for each.

At the present, The Complex of Haseki Hürrem the Sultan is under restoration within the scope of the “İstanbul European Capital of Culture Projects” and the restoration is under the authority of The Directorate General of Foundations. In conclusion of this thesis, current restoration project was reviewed based on onsite examinations.

Key words: İstanbul - Haseki, Haseki Darüşşifa, Darüşşifa, Haseki Complex.

1.1 Literatür Özeti

Bu çalışmada Haseki Darüşşifası'nın tarihi ve mimari özellikleri incelenmiş, koruma sorunları ve müdahale yöntemleri değerlendirilmiştir. Tarihsel araştırma aşamasında; İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Fatih Belediyesi, İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü, İstanbul 4 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü Arşivi, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi ve Fotoğraf Arşivi, Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi ve Fotoğraf Arşivi, Yıldız Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, IRCICA Kütüphanesi, Atatürk Kütüphanesi ve Haseki Eğitim ve Araştırma Hastanesi Arşivi taranarak konu ile ilgili belge ve kaynaklar derlenmiştir.

Tez kapsamında öncelikli olarak Haseki Darüşşifası'nın bulunduğu Haseki Semt'i'nin konumu ve tarihçesi incelenmiştir. Bu inceleme sırasında 16.yüzyıl ile 19.yüzyıl arası ulaşabildiğimiz önemli kaynaklardan, gezgin Gyllius ve yabancı elçiler Busbecq ile Wratislaw'ın notları; Piri Reis ve Buondelmonti'nin haritaları ile Vavassore nin İstanbul çizimleri gibi çeşitli kaynaklardan faydalanılmıştır. Ayrıca 19. yüzyıla ait Stolpe ve Moltke planları, Alman Mavileri, Pervititch Haritaları ve Doğan Kuban'ın İstanbul Tarihi hakkında yazdığı çeşitli eserlerden yararlanılmıştır.

Külliyenin yapım süreci ve külliyei oluşturan birimler geçirdikleri afet ve onarımlar ile birlikte incelenmiş, bu süreçte başta Dr. Nimet Taşkıran'ın Hasekinin Kitabı adlı eseri olmak üzere Mustafa Cezar, Abdullah Kuran, E. Hakkı Ayverdi ve İ. Aydın Yüksel gibi isimlerin yayınlarından ve Ali Saim Ülgen'in çizimlerinden faydalanılmıştır. Ardından

darüşşifa kavramı ve Osmanlı Darüşşifaları araştırılmış, bu konuda özellikle Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver ve Prof. Dr. Gönül Cantay'ın çalışmaları ile çeşitli tıp tarihi araştırmaları ve son dönemde darüşşifalar hakkında hazırlanmış kitap ve tezlerden yararlanılmıştır.

Haseki Darüşşifası'nın belgelenmesi rölöve çalışması yoluyla yapılmıştır. Yapı hakkında çok sayıda fotoğraf çekilmiş, 2010 yılı içerisinde bizzat yapılan ölçümlere bağlı olarak rölöve çizimleri hazırlanmış, hasar ve malzeme analizleri yapılarak yapının maruz kaldığı sorunlar belirlenmiştir. Haseki Darüşşifası hakkındaki eski çalışmalar, özgün belgeler, yapı üzerindeki izler ile eski plan ve fotoğraflar doğrultusunda yapının 20. yüzyıldaki üç farklı dönemi üzerine restitüsyon önerileri getirilmiştir. Son bölümde Haseki Darüşşifası'nda İstanbul Avrupa 2010 Kültür Başkenti çalışmaları kapsamında Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı mevcut restorasyon projesi dahilinde yapılan çalışmalar yerinde incelenerek anlatılmış, restorasyon projesi yapılan değişikliklere bağlı olarak revize edilmiştir ve değerlendirilmiştir.

1.2 Tezin Amacı

Darüşşifalar; işleyiş biçimi İslam dünyasında şekillenmiş, Selçuklular döneminde gelişmiş ve en güzel örnekleriyle halk sağlığına hizmet vermiş yapılardır [1]. Osmanlılar tarafından getirilen yenilikler ile geliştirilen darüşşifaların merkezi planda inşa edilmiş örneklerinden olan Haseki Darüşşifası; mimari, kültürel ve estetik değerinin yanında Mimar Sinan'ın hassa mimarı seçildikten sonra İstanbul'da inşa ettiği ilk külliye olan Haseki Külliyesi'nde yer alması bakımından da ayrıca önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı; "Osmanlıda Darüşşifa" kavramını irdeleyerek, Haseki Darüşşifası'nın mimari ve kültürel değerlerini tanımlamak; 500 yıla yakın tarihinde görmüş olduğu müdahaleler ve yüklendiği değişik fonksiyonların yapıda meydana getirdiği gelişim ve değişimleri ortaya koyarak, yapıyı günümüze ulaşan durumu ile belgelemek ve böylelikle gelecekte yapılacak restorasyon çalışmaları ve bilimsel araştırmalar için yararlı bir kaynak oluşturmaktır.

1.3 Bulgular

Bu alışmada Haseki Kllyesi'nde bulunan yapılar yerinde incelenerek güncel fotoğrafları çekilmiştir. Tez konusu Haseki Darüşşifası'nın analitik rölöve çalışmaları tamamlanmış, hasar ve malzeme analizleri hazırlanarak 2010 yılı restorasyon çalışmaları öncesindeki durumu belgelenmiştir. Yapılan kaynak taramasının ardından elde edilen veriler ışığında darüşşifanın geçmiş dönemlerine dair bilgiler derlenerek yapının 460 yıllık geçmişinde gördüğü müdahaleler ve yüklendiği işlevler, bağlı olduğu idari birimler de göz önüne alınarak kronolojik bir tablo oluşturulmuştur. Kaynak ve arşiv araştırmalarında çoğunlukla Haseki Darüşşifası'nın 20. yüzyıldaki durumunu gösteren belge ve fotoğraflara ulaşılmış, bu nedenle yapının 20. yüzyılda geçirdiği  onarımın sonrası (1910 – 1913, 1946 – 1948, 1963 – 1974) hakkında restitüsyon nerileri hazırlanmıştır. Ayrıca İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Projeleri kapsamında Haseki Darüşşifası'nda gerçekleştirilen 2010-2011 yılı restorasyon çalışmaları belgelenmiřtir¹.

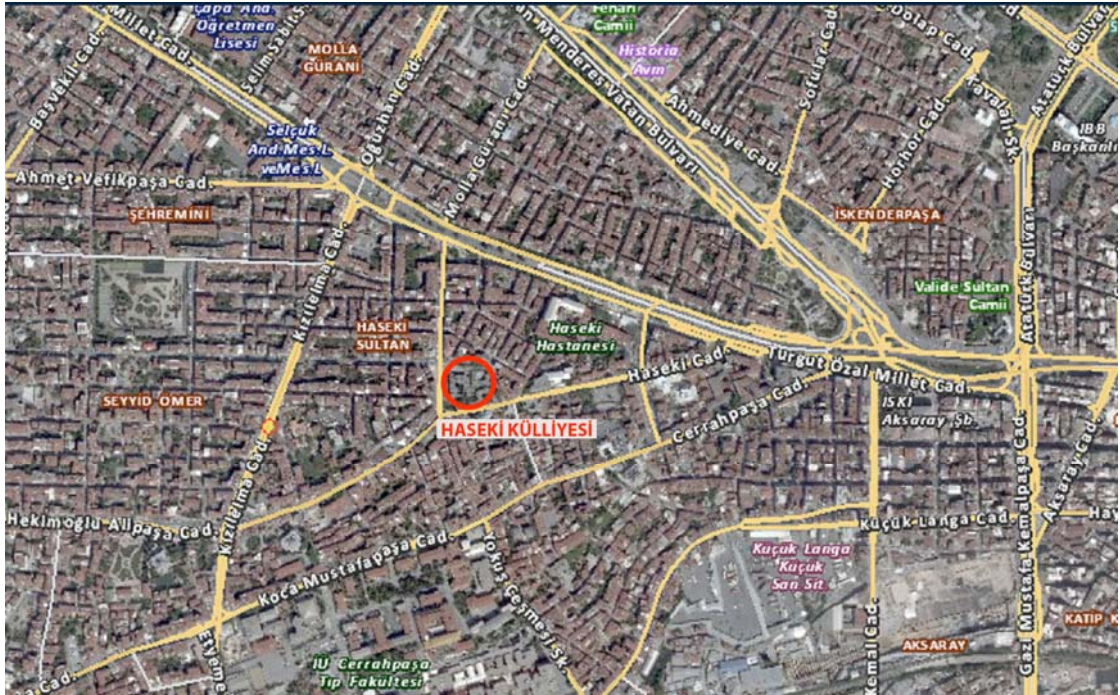
¹ İncelenen ve anlatılan uygulamalar, yapıya Mayıs 2010 – Temmuz 2011 arasında yapılan müdahaleleri kapsamaktadır.

BÖLÜM 2

HASEKİ MAHALLESİ

2.1 İstanbul İçindeki Konumu

İstanbul'da Fatih İlçesi sınırlarında olan Haseki, Turgut Özal Caddesi (Eski Millet Caddesi) ile Cerrahpaşa Caddesi'nin kesiştiği noktadan başlayıp, batıda Kızılelma Caddesi'ne dayanan üçgen biçimindeki bir alanı kapsamaktadır (Şekil 2.1).

Şekil 2.1 Haseki Sultan Mahallesi Hava Fotoğrafı, 2011, [2].

Haseki, birçok eski eserin bulunduğu bir semttir. Keçi Hatun Cami, Cerrah Paşa Külliyesi, Bayrampaşa Külliyesi, Dellah Baba Türbesi, Bıyıklı Hüsrev Cami ve Çeşmesi, Seyit Baba Tekkesi, Haseki Bostan Hamamı bu eserlerden birkaçıdır [3]. Ayrıca ulaşımın kolaylığı ve çeşitliliği Haseki'ye merkezi bir özellik kazandırmaktadır.

2.2 Tarihçesi

2.2.1 Bizans Dönemi

Bizans döneminde Konstantinopolis 13 idari bölgeye ayrılmıştır (Şekil 2.2). Haseki semti ise içerisinde Arcadius Forumunun da bulunduğu, şehrin güneyindeki on ikinci bölgede yer alan, İstanbul'un yedi tepesinin yedincisindedir [4]. Yedinci tepe kuru toprağından olayı Bizanslılar tarafından "Xerolophos /Kuru Tepe" olarak adlandırılmıştır [5]. MS.403 yılında inşa edilen Arcadius Forumu, Kostantinopolis'te yapılan son forumdur [6] (Şekil 2.3).

Şekil 2.2 Bizans Dönemi İstanbul'un 13 idari bölgesi [7]

Şekil 2.3 Arkeoloji ve Topoğrafya Haritası [8]

Bizans Döneminde Babası I.Theodosius'un (379-395) Gotlara karşı kazandığı zaferleri bir anıta ölümsüzleştirmek isteyen İmparator Arcadius (395-408) İstanbul'un yedinci tepesindeki Xerolophos Forumu'na çelenk motifli kaide üzerine dev bir sütun diktirmiş (Şekil 2.4), anıtın tamamlanması oğlu II.Theodosius (408-450) döneminde gerçekleşmiştir [9].

Şekil 2.4 Arcadius Sütunu restitüsyonu [10]

Xerolophos Forumu, sütun dikildikten sonra Arcadius Forumu (Forum Arcadii), II. Theodosius'un sütun etrafındaki düzenleme çalışmalarından dolayı da Theodosius Forumu (Forum Theodosiacum) olarak anılmıştır [4].

Fransız topograf ve gezgin Petrus Gyllius (1490-1555) bu bölgeyi: "Altıncı tepeden geniş bir vadiyle ayrılmış olan, Xerolophos adı verilen yedinci tepede hala görülen Arcadius Sütunu'na bakarak kentten çıkmak için Altın Kapı'ya yönelen kimsenin önünde beliren bütünüyle düz, uzun bir alan olduğunu, ama sol tarafta yumuşak eğimli inişlerle sınırı denizde son bulan on ikinci bölgenin bulunduğunu anlamak mümkündür." sözleriyle tanımlamaktadır [10].

421 yılında II.Theodosius sütunun tepesine babası Arcadius'un heykelini koydurmuştur. 542 yılındaki bir yıldırım sebebiyle heykelin sağ eli kırılmış, 740 yılında ise fırtına sebebiyle heykel devrilmiştir [11].

Buondelmonti'nin fetihten kısa bir süre önce (1422) yaptığı İstanbul planında sütunun boş bir yeşil alanda yer aldığı görülmektedir (Şekil 2.5).

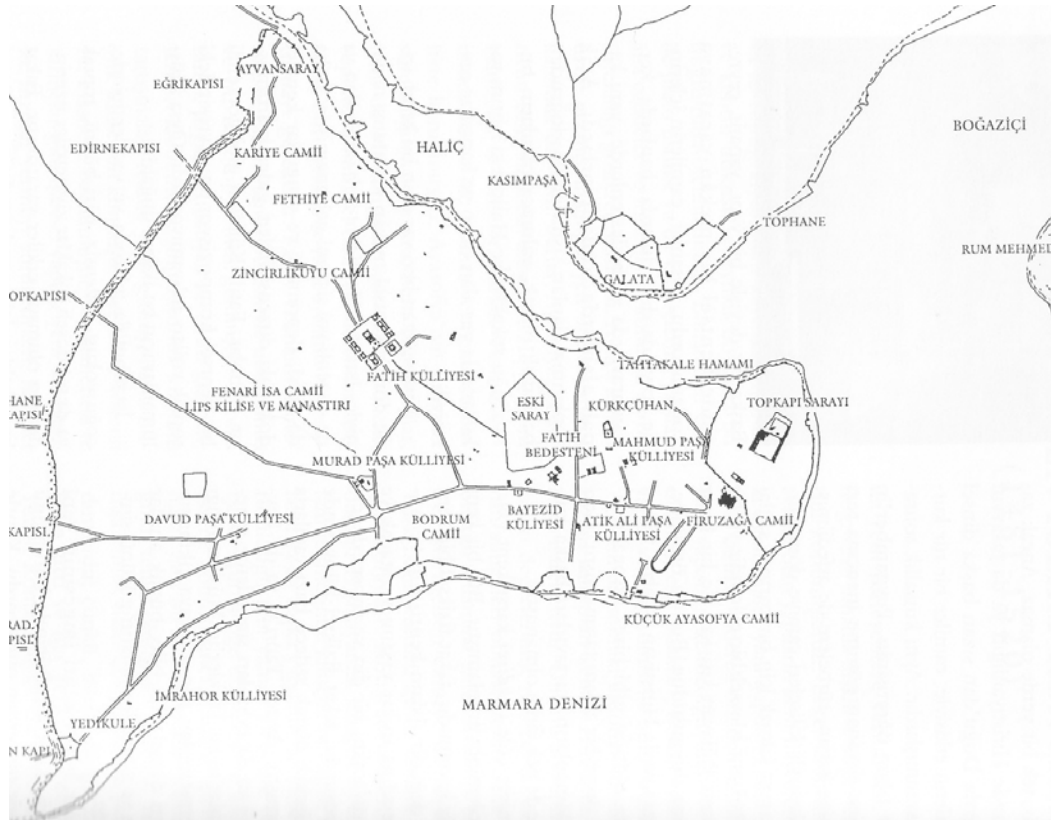

15.yy'ın sonlarında yaşamış Yunan yazar Kodinus, Arcadius Sütunu'nu: "Sütünun içinde taş merdivenler tepeye kadar çıkıyor. 233 basamaktır,56 küçük pencereden ışık alıyor" diyerek tarif etmektedir [11].

2.2.2 Osmanlı Dönemi

Önceden İstanbul'un yedinci tepesinde, Bizans döneminin Arcadius Forumu ile batı ve güney taraflarındaki yakın çevresi, II. Beyazıt Dönemi'nden (1481-1512) itibaren

İstanbul'un yoğun nüfus barındıran bir bölgesi olmaya başlamıştır [12]. Nüfus arttıkça, çoğunlukla sadrazamların, vezirlerin ve devlet ileri gelenlerinin girişimleri ile yapılan cami ve külliyelele, yeni yerleşim alanları özendirilmiştir. Constantinus Dönemi Altın Kapı'sı yakınlarında, Sadrazam Davut Paşa (1482-1497) 'nın 1485'te yaptırdığı cami, tabhane, medrese, imaret ve çeşmeden oluşan Davut Paşa Külliyesi, 15.yy sonlarında kentin bu bölümünün kazandığı önemi göstermektedir (Şekil 2.6). Sadrazam Davut Paşa, külliyesine gelir sağlamak amacı ile bu bölgeye 108 adet dükkan inşa ettirmiştir [6].

Şekil 2.6 İstanbul kent planı 1453-1520 [6]

Bizans zamanında Xerolophos/Kuru Tepe denilen semte Osmanlılar tarafından Başçı Hacı Mahallesi¹ adı verilmiştir [13]. Mimar Sinan'ın İstanbul'da inşa ettiği ilk külliye olan Haseki Hürrem Sultan Külliyesi de 16.yy'ın ikinci çeyreğinde Başçı Hacı Mahallesi'nde kurulmuştur [14]. Ekrem Hakkı Ayverdi bu mahalle için: "Başçı Hacı Mahmut Mescidi

¹ Bilindiği gibi İstanbul mahalleleri adlarını ya bir kişinin ya da orada kurulmuş olan bir mescidin adından alırlardı. Başçı Hacı Mahmut'un da burada bir mescidi oluşu ve 1918 yangınında yandığı bilinmektedir. Başçı Hacı Mahmut Fatih devrinin tanınmış simalarındandır [13].

Mahallesi, Haseki İmaretî'nin garp (batı), Taşkasap'ın cenup(güney) cihedlerini işgal eder" tanımı yapmaktadır [15].

Semtın adı uzun süre Avrat Pazarı olarak anılsa da orijinal vakfiyelerde külliyenin kuruluşu yer olarak Başçı Hacı Mahallesi'nin geçmesi, Avrat Pazarı isminin külliyenin inşa tarihinden daha sonra kullanılmaya başlandığının bir göstergesidir [13]. Bu isme 19.yy'ın sonuna kadar mevcut haritalarda ve döneme ait yazılı kaynaklarda rastlamak mümkündür¹ (Şekil 2.7-8).

Şekil 2.7 Kauffer Haritası-1819 [16]

¹ Peçevi Tarihinin 425. Sayfasında, "...Padişah-ı mağfurun cümle-i nezaketi tab-i şeriflerindendir ki Haseki Sultan hayratı Avrat Pazarı'nda vaki ola." denilmektedir [13].

– 1592) 16.yy İstanbul’unu anlattığı Türk Mektupları adlı eserinde, Arcadius Sütunu’nun yerini “Avrat pazarı ismindeki çarşıdadır” diyerek tanımlamıştır [19]. 17.yy’da yaşayan tarihçi Eremya Çelebi Kömürciyan (1637-1695), büyük şehirlerdeki ticaretten bahsederken; “Büyük şehirde çeşitli çarşılarla iki bezestandan başka muhtelif semtlerde kurulan pazarlarda alım-satım yapılır. Pazar günü Arkadius Sütunu’nun bulunduğu Avrat Pazarında pazar olur” sözleriyle Arvat Pazarı’nın haftada bir kurulan bir semt pazarı olduğu bilgisini vermektedir [5]. Bu görüşün benzeri “Kanuni Devrinde İstanbul” adlı eserde “Şehrin bir tarafında, Romalılardan kalma, çok yüksek ve kalın bir direk vardır; tepesine içten ve burma bir merdivenden çıkılabilir. “Avratpazarı” denilen kadınlar pazarı, haftada bir gün, işte bu yerde kurulur, bu pazarın, ben, beşyüzbin duka’ya¹ çıktığını sanıyorum” [20] cümleleriyle karşımıza çıkmaktadır.

Birbirinden farklı bu iki görüşün hangisinin doğru olduğunu kesinleştirmek oldukça zordur. Osmanlı devrinde herkesçe bilinen esir pazarı Çemberlitaş’da bulunmaktadır. Thomas Allom’un bir gravüründe (Şekil 2.9) Avrat Pazarı veya Esir pazarı diye Yanık Sütun yani Çemberlitaş çevresinin gösterilmiş olması, birçok yazarın Avrat Pazarı ile Esir Pazarı’nı birbiri ile karıştırdığı şeklinde yorumlanabilir [13].

Reşat Ekrem Koçu’nun İstanbul Ansiklopedisi’nde ise Avrat Pazarı, Cerrahpaşa-Kocamustafapaşa Caddeleri boyunca kurulan ve alım satımın kadınlar tarafından yapıldığı bir semt pazarı olarak tanımlanmaktadır [21] (Şekil 2.10²).

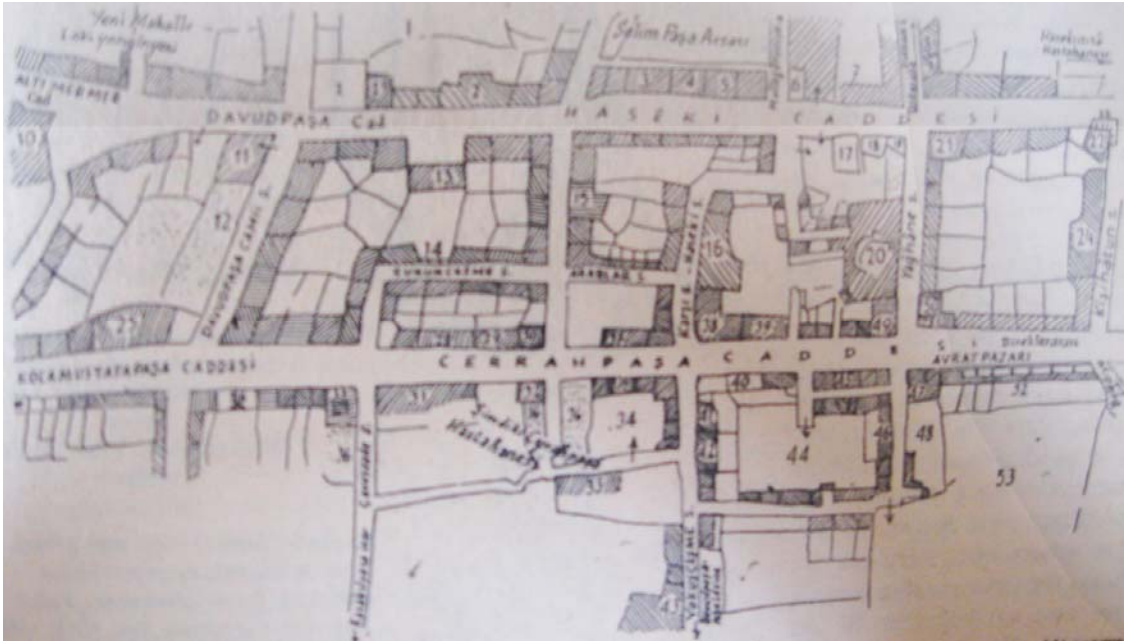
¹ Bir osmanlı altını değerinde olan venedik ya da floransa altını.

² 1-Davutpaşa Bahçeli kahvesi 2-Hasekibostan hamamı 3- Haseki Turşucusu 4-Sütcü 5-Bakırcı 6-Bakkal 7- Haseki külliyesi 8-Tımarhane 9- Zindan 10- Hekimoğlu Alipaşa Camii 11- Davutpaşa Camii 12- Mezarlık 13- Helvacı Ömer Ağa’nın dükkanı 14- Çukur Çeşme 15- Komik Abdülrezak’ın Evi 16-Divanı Müsebat Reisi Zühtü Bey’inevi 17- Haseki Camii 18-Tekke 19- Bayrampaşa Türbesi 20-Yağhane 21- Taşmektep 22- Araphoca Mektebi 23- Taştekneler 24- Levazım Reisi Ali Paşa konağı (yıkılmıştır.) 25-Davutpaşa külliyesi 26-Çifte fırın 27-Şeyhülharem Mescidi 28-BalmumcularınEvi Müşir Edhem paşa 29- Tunuslu Ömer Efendinin Evi 30-Celal Sahir Bey’in Evi 31- Takiyettin Paşa konağı 32- Hobyar mescidi 33- Namık Kemal’in pederi Mustafa Bey’in konağı 34- Çiçek bostanı 35- Vasilaki Eczanesi 36- Mezarlık 37- Abdülcebbar Bey’in kagir konağı ve bahçesi 38- İZet Paşa konağı 39- Evkaf Müsteşarı Hüsnü Efendi evi 40- Kör Mehmet’in kahvesi 41- Mimaroğlu Ailesinin evi 42- Hasip Paşa konağı 43- Meşhur konak ? 44- Sakızlı Nikoli’nin sebze bahçesi 45- Karakol 46- Defterdar Hüseyin Rüştü Efendi’nin konağı 47- Canbaziye Mescidi 48-Mezarlık 49-Kapıçuhadarı Ali Bey’in evi, Cerrahpaşa Eczanesi 50-Arcadius Sütunu 51- Fırın 52- Avratpazarı, Direklerarası ve Bahçeli kahveler 53- Panayotin bostanı.

Şekil 2.9 Thomas Allom'un Avrat Pazarı gravürü [22]

Şekil 2.10 Avrat Pazarı'nı gösteren bir kroki [21]

16. yy' a gelindiğinde ise yerleşmeler sur dışına çıkmaya başlamış, bu genişleme, özelleşmiş ticaret ve imalatla uğraşanlarca oluşturulmuştur. Geçici çarşı sistemi yerine daha kalıcı ticaret merkezleri ve bedestenler ortaya çıkmıştır [23]. Arcadius Forumu'ndan batıya doğru kara surları boyunca mahallelerin çoğalması, başkentin

nüfusunun 16.yy'da arttığını göstermektedir. Sadrazam Cerrah Mustafa Paşa'nın Avrat Pazarı'ndaki camisi, medresesi ve türbesi (1593) ile daha birçok küçük cami kentin bu bölgesindeki gelişmenin kanıtıdır. Şehrin bu kesimi aynı zamanda İslamiyet'in ilk yoğunlaştığı yerdir. Kentin denizden uzak olan bu bölgesi 16.yy'dan itibaren Eyüp ve Üsküdar'la birlikte Türk yoğunluklu ve dindar kesim olma özelliğini korumuştur [6].

Tarihçi, gezgin ve sanatçıların, kent yaşamı ve anıtlar üzerine hazırladıkları görsel yada yazılı belgeler, 16.yy İstanbul'u hakkında bilgi edinmek için başvurulabilecek diğer kaynaklar arasındadır. Haseki Senti hakkındaki bilgileri ise, özellikle Arcadius sütunu üzerinden, şehir görünüşleri, gravürler ve eski haritalardan alabilmek mümkündür. 1520 yılında Vavassore'nin yaptığı şehir görüntüsü (Şekil 2.11) ile Piri Reis'in İstanbul görüntüsünde (1520-1525) (Şekil 2.12) sütunun çevresinde yerleşmeler başlamıştır. 1533-1536 tarihleri arasında Matrakçı Nasuh tarafından yapılan minyatürde (Şekil 2.13) ise sütun boş bir alanda gösterilmiştir.

Şekil 2.11 Vavassore'nin şehir görüntüsü-1520 [24]

Şekil 2.12 Piri Reis'in İstanbul Haritası 1520-1525 [25]

Şekil 2.13 Matrakçı Nasuh'un İstanbul minyatürü [26]

Haseki Sementinin tarihini belgeleyen en önemli eserlerinden Arkadius Sütunu'nun ise sadece yaklaşık 10 metre yüksekliğindeki kaidesi (Şekil 2.15) ile üzerindeki kabartmaların çok küçük bir parçası (Şekil 2.16) günümüze kadar gelebilmiştir bu parça ve İstanbul Arkeoloji Müzesi Bizans Salonu'nda sergilenmektedir [27].

Şekil 2.15 Arcadius Sütunu'nun kaidesi, 2011 [31]

Şekil 2.16 Arcadius Sütunu'nun Arkeoloji Müzesi'nde bulunan parçası [13]

Haseki semti 19 ve 20.yy ın başında hat ustası Abdülrezzak Efendi, Hattat Ömer Faruk Efendi, Kazasker Ali Rıza Efendi gibi birçok tanınmış şahsiyetlerin yerleştiği ya da oturduğu muhit olarak ünlenmiştir [3].

Haseki Sultan Mahallesi, İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nde 16 Temmuz 2008 tarihinde kabul edilen karara göre Fatih ilçe sınırları mevcut mahallelerden olan Nevbahar ve Keçi Hatun mahallelerinin birleştirilmesiyle sınırlarını genişletmiştir [32].

3.1 Vakıf Kavramı ve Haseki Vakfiyesi

Arapça kökenli bir kelime olan ve sözlük anlamı olarak “bir şeyi daimî olarak durdurmak” anlamına gelen vakıf kelimesi, geniş kapsamlı düşünüldüğünde ‘bir malı özel mülkiyetten çıkarıp, çıkarlarını sonsuza kadar bir hayır işine ayırarak saklamak’ anlamı taşımaktadır [33].

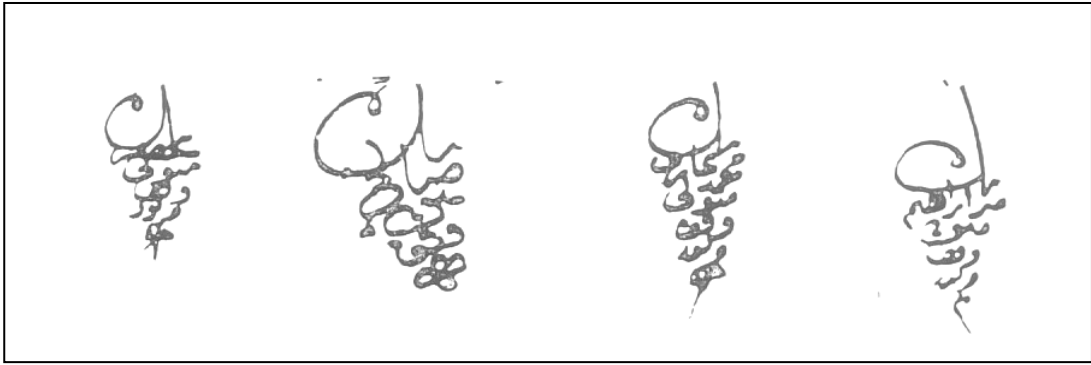
Müessesat-ı hayriyye (hayır tesisleri) ve Asl-ı vakf (vakıf malı) olmak üzere iki tür vakıf tanımı yapılabilir. Bunlardan birincisi cami, köprü, çeşme, medrese, imaret ve benzerleridir. İkincisi ise bunların işlemesi için tahsis olunan paralar veya fırın, dükkan, hamam gibi gelir getiren yapılardır [34]. 14.yy ikinci yarısından itibaren, Anadolu Türkleri, yeni fethedilen şehir, kasaba ve kırlarda tesis ettikleri cami, medrese, imaret, hastane, zaviye ve benzeri yapıları bir yandan vakıf yolu ile kurmuşlar, aynı zamanda bunları vakıflarla beslemişler ve faaliyetlerinin devamını sağlamışlardır.

Vakıf sahipleri genel olarak hükümdarla, onların hanedan mensubu veya devlet adamı olarak çevresindeki kişiler, bir kısım devlet görevlileri ile halktan kimselerdir¹. Vakıf yapılırken Divan-ı Humayundan izin alınması ve vakfın işleyişi için devlete ait gelir kaynaklarından tahsisler yapılması da bir kaidedir ve dolaylı olarak vakfa devlet yardımı veya katkısı anlamına gelmektedir [35].

---

¹ Yapılan bir araştırmaya göre 18.yy da Türkiye ‘deki vakıfların %81.1’ i askeri sınıfa, geriye kalan %18.9’u da reayaya aittir [35].

Vakıflarla ilgili çalışmalardan çoğunluğunu vakfiyeler teşkil ederler. Vakfiyelerde; vakfedilen mallar, vakıf gelirleri, vakıflarda gevlendirilecek kimseler, bunlara ödenecek ücretler, görevlerin kimden kime devredileceği, vakfın soyu tükenirse, vakfın nereye devredileceği ve vakfa müdahale olursa bunlar için beddua yer alır. Kimlerin “müteveli”¹ veya “nazır” tayin edecekleri belirtilir (şekil 3.1). Bununla beraber görevlilerin vakfa zarar verebilecek davranışlarını önlemek için devlet tarafından da denetleyici atanır. Bu denetleyiciler genelde “kadı” olmakla beraber, bazen bir müderris de olabilmektedir [35]. Haseki Hürrem Sultan’a ait her üç orijinal vakfiyede de vakfı yönetecek en büyük amirin “Bab-s-saade Ağası”² olduğu yazmaktadır (şekil 3.2). Hatta bu hususta Haseki vakıflarına Bab-s-saade Ağası’nın “Hasbi nazır” (karşılıksız gözetici) olduğu belirtilmektedir.

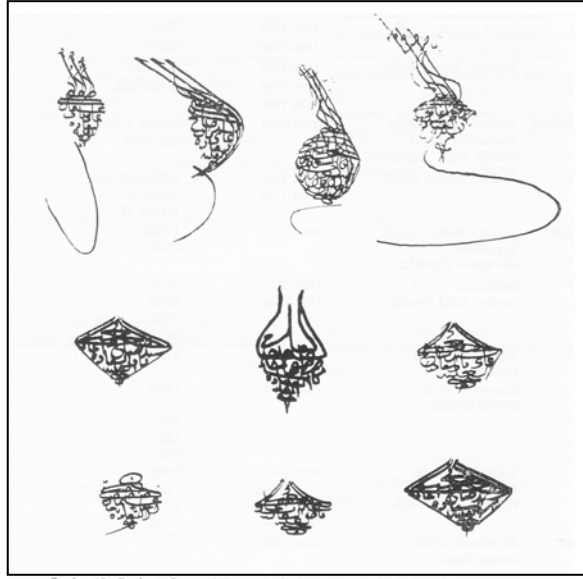

şekil 3.1 Müteveli imzaları [13]

---

¹ Müteveli vakfı yönetimi kendisine verilen kişi demektedir. Ömer Nasuhi Bilmen “Hukuk-u İslamiye ve İstilahat-ı Fıkhiye” adlı kitabında mteveliyyi şöyle tanımlamaktadır: “Müteveli vakfın işlerini şer-i hükümlere ve vakıf koşullarına uygun olarak yönetmek üzere atanan kişidir ki, Müteveli olması vakıf koşulları gerekesindendir [13].

² Bab-s-saade Ağalığı, ilk defa Fatih zamanında kurulmuş ve Fatih’in kanunnamesinde yer almıştır. Enderun ağalığının en yüksek katıdır [13].

Şekil 3.2 Babüssade imzaları [13]

Tez konusu olan Haseki Külliyesi'ni yaptıran Haseki Hürrem Sultan; Kanuni Sultan Süleyman'ın eşi, Sultan II. Selim'in annesidir. Adına külliye yaptıran ilk padişah hanımı olan Hürrem Sultan'ın Ukrayna asıllı olduğu sanılmaktadır. Kelime anlamı olarak Hürrem “şen” anlamına gelen farsça bir sıfattır [36]. Padişahın dikkatini çeken cariyelere “Haseki” veya “Hünkar Hasekisi” denilmektedir. Hasekilerden erkek çocuk doğuranlara ise “Haseki Sultan” adı verilmiştir [Haseki Hürrem Sultan, Kanuni'nin annesi Hafsa Sultan'ın 1533'te ölmesi üzerine saray haremine hakim olmuş ve Kanuni'nin üzerindeki tesiri artmıştır. İstanbul – Beyazıt'taki eski sarayda 15 nisan 1558'de vefat etmiş ve Süleymaniye Cami haziresinde Mimar Sinan tarafından yapılmış türbeye defnedilmiştir [36]. Hürrem Sultan'ın adına yaptırdığı tesislerin orijinal vakfiyeleri dört adettir. Bunların asılları halen İstanbul Türk İslam Eserleri Müzesi'nde teşhirdedir¹.

3.1.1 947/1540 Tarihli Vakfiye

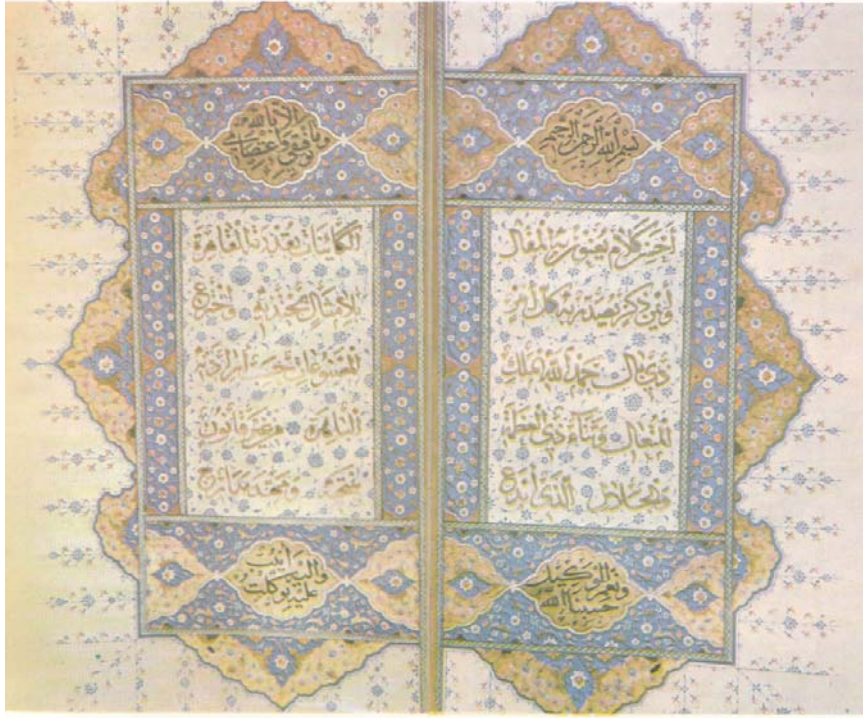
947/1540 tarihli vakfiyenin ilk sayfalarında (Şekil 3.3) yer alan Allah'a, Peygamber'e, Hükümdar'a ait övgülerden sonra Hürrem Sultan'a ait övgülere yer verilmekte ve ardından Başçı Hacı Mahallesi'ndeki camiden söz edilmektedir [13]. Vakfiyeye göre;

---

¹ En eskisi olan 947/1540 tarihli birinci vakfiye 2191; 958/1551 tarihli ikincisi 2194; 964/1556 tarihli son iki vakfiye de 2192 ve 2193 envanter numaraları altında adı geçen müzede kayıtlıdır [13].

Haseki Cami imamına günlük 8 dirhem, bir hatibe 15 dirhem, iki müezzine 4'er dirhem, iki müezzin yardımcısı ve altı hafıza 1.5'ar, Kur'an hocasına 4, muhtaç olan yirmi beş kişiye ve Hürrem Sultan'ın vefatından sonra ruhuna Kur'an okuyacak yedi kişiye 1'er, her gün yatsı namazından sonra Kur'an okuyacak bir kişiye ayda 40, iki kapıcıya 3, sakaya 2 dirhem tayin edilmiştir [38].

Şekil 3.3 947 tarihli vakfiyenin ilk iki sayfası [13]

Camiden sonra Medreseye geçilmekte ve bu yapı anlatılmaktadır. Haseki medresesine alınan öğrenci sayısının 16 olması gerektiği vakfiyede belirtilmiştir. Bunların kendi aralarında seçtiği Muid¹ günde 5, diğer öğrenciler de 2'şer dirhem ücret almaktadır. Müderrise verilen ücret ise o zamanki Osmanlı yönetiminde en yüksek mevkilerdeki kişilere verilmekte olan 50 dirhemdir. Medresenin kadrosunda günde 2 dirhem alan bir de kapıcı bulunmaktadır [13].

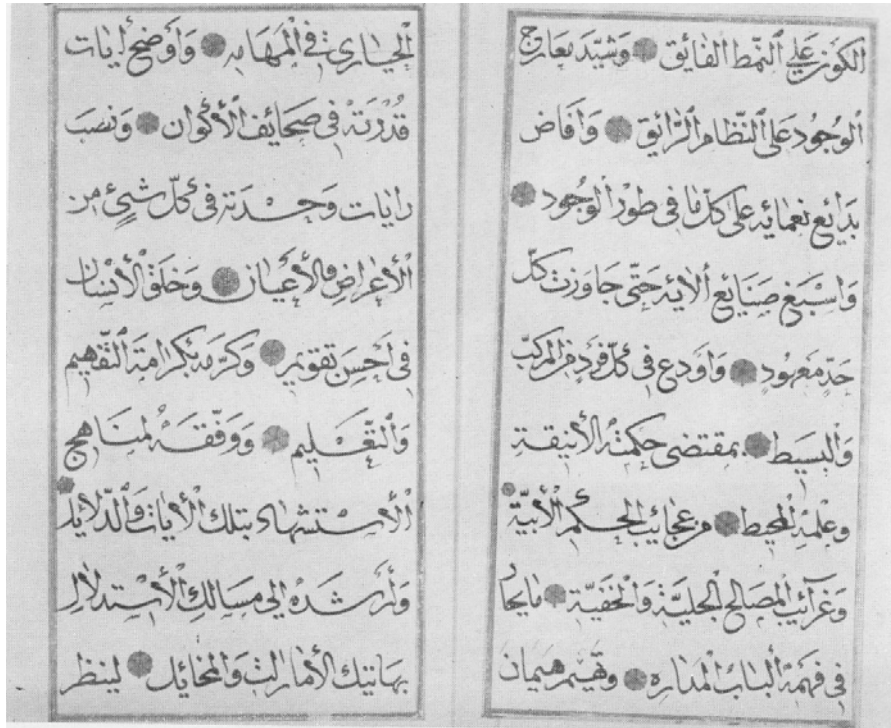
Vakfiyede daha sonra Sıbyan Mektebi ve onun yanındaki İmaret yapısı ele alınmaktadır. Sıbyan Mektebi, öğretmen ve kalfa denilen yardımcısı tarafından yönetilir. Öğretmenin

¹ Öğretmen yardımcısı [39].

görevi Kur'an-ı Kerim'i en mükemmel şekilde öğretmektir. Kalfanın görevi de verilen dersleri tekrarlatmaktır. Öğretmen günde 6 dirhem, kalfa ise 2 dirhem almaktadır Vakfiyede ayrıca her iki yöneticide bulunması gereken özellikler sıralanmaktadır [13].

Aynı vakfiyenin imaret ile ilgili bölümünde ise; İmaret şeyhine günde 8, kilerciye 5, kiler katibine 4, iki aşçıya ve iki fırıncıya 3'er, iki nakibe¹, iki ferraşa² ve imaret değirmeninde çalışacak iki kişiye 2'şer, bir bulaşıkçı ve iki tamirci ile bir hamal ve bir kapıcıya 1'er, bir lehimciye (kalaycı) ise 4 dirhem verileceği belirtilmektedir [40].

947/1540 tarihli ilk vakfiyede Darüşşifa'nın hiç sözü geçmediğine göre bu tarihte henüz yapılmadığı veya yapımının tamamlanmadığı sonucuna varılabilir [13] (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 947 tarihli vakfiyeden iki sayfa [13]

3.1.2 958/1551 Tarihli Vakfiye

958/1551 tarihli vakfiye ilkinden on bir sene sonra kaleme alınmıştır. Bu tarihte külliye'nin günümüzdeki yapılarıyla vakfiyede yer alması, bu tarihte külliye yapılarının

¹ Yemekleri dağıtan kişi

² İmaretin bakım ve temizliğini yapan kişi

tamamlandığı anlamına gelmektedir. Vakfiyede caminin karşısında medrese olduğundan söz edilmekte, medresenin eğitim ve bilimin önemine saygı göstermek, büyük bilginlerin kamu arasında adını yüceltmek amacı ile kurulduğu söylenmektedir. Bundan sonra medrese yanındaki imarete geçilmekte ve bunun mutfak, temiz yemekhane, helalar, odunluk ve diğer gerekli ve uygun şeyleri bir araya getirdiğinden bahsedilmektedir [13] (Şekil 3.5).

Dar-üş-şifa birimi ise vakfiyenin beşinci paragrafında ele alınmakta ve nitelikleri hakkında “Her türlü dertlere devadır. Bu da hastaların derde ve diğer ağrıları ve sızılara müptela olanların tedavisi için vakıftır.”denilmektedir [13]. Bu tür ifadelerden Haseki Darüşşifası’nın başlangıçta genel bir tedavi merkezi olması amacı ile kurulduğunu anlıyoruz.

Vakfiyenin diğer şartlarında darüşşifanın işletme tarzlarına yer verilerek çalışacak hekim, eczacı, hasta bakıcı vb görevlilerin sayısı, çalışma şartları, hastalara verilecek ilaç ve yemek miktarları ile çeşitleri açıklanmaktadır¹.

958/1551 Tarihli Vakfiye’ye göre her türlü hastalığı tedavi etmek üzere inşa edilen şifahanede biri 25 diğeri 15 dirhem maaşlı olan iki tabip ile her biri günlük 5’er dirhem ve 3’er dirhem alacak olan iki cerrah ve iki kehhal (göz doktoru) görevlendirilmiştir. Günde 3’er dirhem alacak olan iki eczacı, bir katip, bir kilerci, bir vekilharç bulunmaktadır. Dört hasta bakıcı da yine günde 3’er dirhem alacaklardır. Ayrıca, iki aşçı, bir çöpçü ve bir bahçıvan günde 2.5 dirhem, iki eczacı kalfası ile bir ferraş (süpürgeci) ve külliye’nin diğer yapılarına da hizmet verecek bir tellak ile iki hizmetli, iki çamaşırcı ve bir bevvab(kapıcı) 2’şer dirhem maaşlıdır [36]. Ayrıca her gün umumi masraf için 150 dirhem ayrılmıştır [41].

Haftanın iki günü darüşşifa dışından, aldıklarını satmayacakları kaydıyla, isteyenlere de ücretsiz ilaç verileceği de vakfiyede belirtilen şartlar arasındadır [42].

---

¹ Darüşşifada toplam 28 kişi görevlendirilmiştir [36]. Bunların hepsine birden bir günde verilen ücret 109 dirhem tutmaktadır. Şehit Ali Paşa Kütüphanesi’nde 943 numara ile kayıtlı bulunan Arapça vakfiyesine göre Haseki Darüşşifası’nın Bursa, Edirne, Manisa, Fatih, Süleymaniye, vb darüşşifalardan çalışanlar bakımından hiç farkı yoktur. Aşağı yukarı aynı kadro ile çalışan diğer müesseselerde günlük ücret miktarları şöyledir: Fatih darüşşifası 101 akçe, Edirne 111, Süleymaniye 138, Manisa 113 akçe [43].

3.1.3 964/1556 Tarihli Vakfiye

964/1556 tarihli üçüncü vakfiyede Haseki Külliyesi'nden bahsedilmemektedir. Diğer vakfiyelerde olduğu gibi Allah'a, Peygamber'e ve Vakıfaya ait sayfalarca süren övgüler yer aldıktan sonra, Kudüs'te Haseki Hürrem Sultan'ın inşa ettirdiği cami, imaret, caminin çevresinde inşa edilen elli beş odadan söz edilmektedir [13] (Şekil 3.6).

1955 yılında orijinal vakfiyelerden üçünün tam çevirisini Vakıflar Genel Müdürlüğü adına Osman Kesioğlu yapmıştır. Bu çevirilerden 947/1540 tarihli vakfiye, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 608/23.defterin 213 yaprak ve 176. sırasında kayıtlıdır. 958/1551 tarihli ikinci vakfiye aynı defterin 222.yaprak ve 143.sırasında, 964/1556 tarihli olan ise aynı defterin 235.yaprak ve 178.sırasında yer almıştır [13].

Şekil 3.5 958/1551 tarihli vakfiyenin ilk sayfası [13]

Şekil 3.6 964/1556 tarihli vakfiyenin ilk sayfası [13]

3.2 Külliye'nin Konumu ve Tarihçesi

Haseki Külliyesi; İstanbul Fatih ilçesi, Haseki Sultan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Haseki Cami; Haseki Caddesi, 1132 ada, 35 parsel üzerinde; külliye'nin diğer yapıları olan medrese, imaret, sıbyan mektebi ve darüşşifa ise Cevdet Paşa Caddesi, Haseki Caddesi, Selim Paşa Sokağı ve Özbek Süleyman Efendi Sokağı'nın çevrelediği 1808 ada, 406 pafta, 6-8-26-29 numaralı parsellerde konumlanmaktadır (Şekil 3.7).

Şekil 3.7 Haseki Külliyesi Hava fotoğrafı 2011 [2]

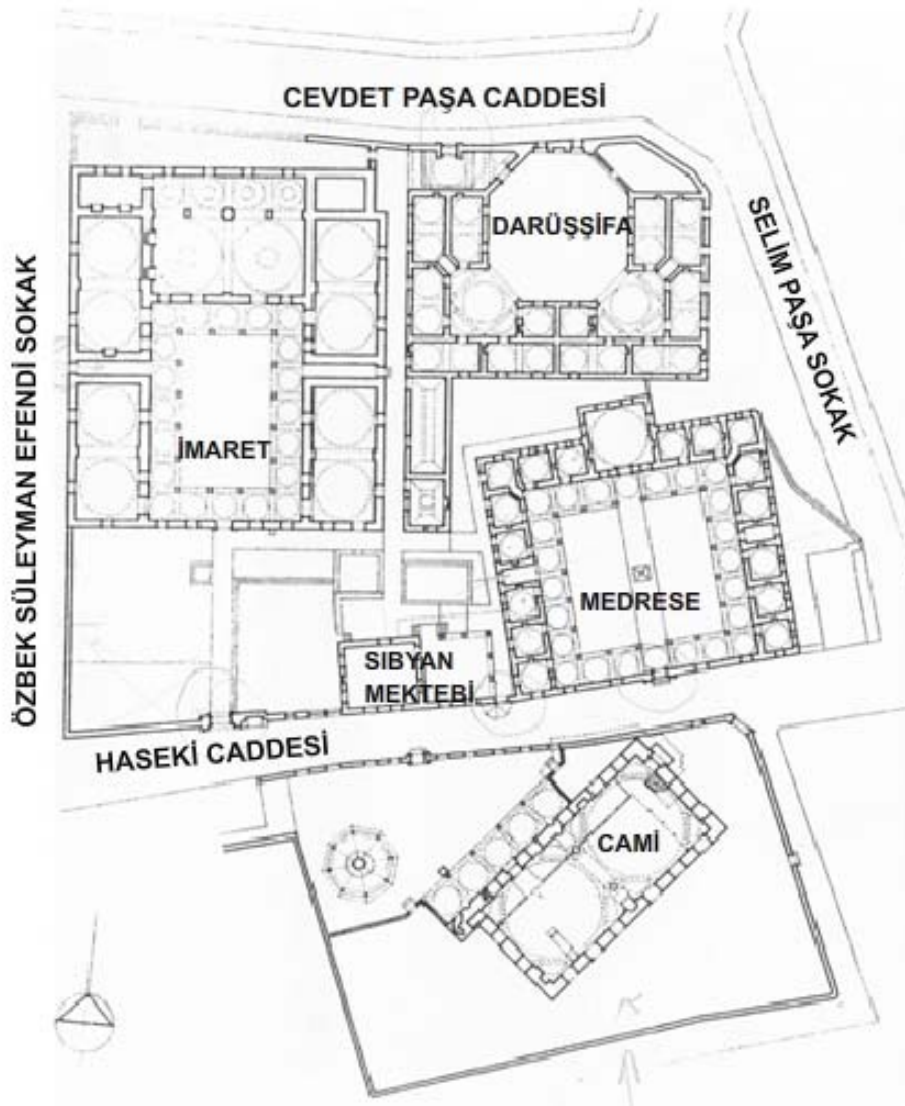
3.2.1 Külliye'nin Yapım Süreci

Cami, Darüşşifa, Medrese, Sıbyan Mektebi, Imaret ve Çeşmeden oluşan Haseki Hürrem Sultan Külliyesi, Sinan'ın Mimarbaşı seçildiği yıl (1538-1539/945) inşa edilmeye başlanmıştır [44].

Mimar Sinan'ın plan tasarımını gerçekleştirmeden önce, ilk olarak külliye için kullandığı arsanın durumunu, sonra topografyasını bunun hemen arkasından da yakın çevre ile

ilişisini dikkate aldığı söylenebilir. Şehzade, Süleymaniye, Atik Valide ve Haseki Külliyesi bu yaklaşıma örnek gösterilebilecek külliyelerdir. Sinan bu külliyelerde değişik türdeki yapıları sık biçimde bir araya toplayarak çevresine yoğun sosyal ve kültürel hizmet verilmesini sağlamıştır [12].

Külliyei oluşturan yapılar Haseki Caddesi'nin iki tarafına yayılmış bir plan şeması göstermektedir. Cami ve önündeki şadırvanlı avlu yolun güney tarafında, diğer yapılar ise bir yapı adası oluşturarak yolun kuzey tarafında konumlanmıştır (Şekil 3.8).

Şekil 3.8 Haseki Külliyesi Vaziyet Planı [44]

Yapıların asimetrik ve dağınık düzenlenmesinin nedeninin, külliyein Mimar Sinan'ın ilk büyük eserlerinden biri olmasına ve binaların farklı tarihlerde yapılmasına bağlayan görüşler bulunmaktadır [38]. Aptullah Kuran'a göre Haseki Sultan Cami başlangıçta tek

başına tasarlanmış fakat tamamlandıktan bir yıl sonra Medrese ve Sıbyan Mektebi, daha sonra İmaret ve Darüşşifa'nın ilavesiyle bir külliye dönüşmüştür. Abtullah Kuran; farklı tarihlerde inşa edildikleri için binalar arasında mimari ilişkiler aranmadığını, hafif kıvrımlı sokağın iki yanına yola bağlı kalınarak bir yerleşim düzenlenmesine gidildiğini söylemektedir [44].

Külliye yapılarının birbirlerine yakın konumda oldukları görülür. Bu durum iki yapı adasının büyüklüğü ile açıklanabilir. Haseki Külliyesi'nin yer aldığı yolun genişliği 16.yy sokak genişliklerini de tanımamıza imkân vermektedir [14]. Osmanlı kenti, morfolojik özellikleri ile tanımlanacak olursa, tasarımında geniş sokakların, düzenli bir yol ağı ve meydanların olmadığı, dağınık, rastlantısal dizilmiş yeşil alanları çevreleyen ahşap konut topluluğu ve bunlar arasında ticaret yapıları ve külliyelerin yer aldığı bir mimari dokuya sahiptir. Bunun sebebinin ise, ilişkilerin insan boyutunda ve ayrıntılı olarak çözümlenmesi olduğuna dair görüşler bulunmaktadır [23]. Doğan Kuban'a göre ise bir Roma geçmişi olan İstanbul'da Haseki Caddesi gibi bir ana caddenin birkaç metre genişlikte olması kolaylıkla açıklanabilecek bir olgu değildir [6].

Haseki Külliyesi'ni meydana getiren yapı birimlerine ait kitabe ve vakfiyelerden, yapıların 1538-1550 (945-957) yılları arasında, on iki yıl süren bir inşa döneminde tamamlandığı anlaşılmaktadır¹. Caminin kapı üzerinde bulunan 1021/1612 tarihli tamir kitabesine göre yapım yılı 945/1538'dir [38]. Haseki Sultan Medresesi ise, günümüzde Çinili Köşk'te sergilenen çini kitabelerine göre 946/1539 yılında tamamlanmıştır. Sıbyan Mektebi'nin kitabesi bulunmadığı için yapım tarihi hakkında kesin kanıya varılamamakla birlikte, medresede bulunan nilüfer çiçeği motifli sütun başlıklarının (Şekil 3.9) Sıbyan Mektebi'nde de kullanılmış olması, Haseki Sultan Mektebi'nin (1539-1540) de Medrese ile aynı dönemde yapılmış olabileceği kanısını uyandırmaktadır [44].

---

¹ Özgün cami I. Ahmet Dönemi'nde Babussade Ağası Mustafa Ağa'nın arzı üzerine vakfın mütevellisi olan Hasan Bey tarafından 1021/ 1612 yılında ikinci bir kubbeli hacimle büyütülmüştür [45].

Şekil 3.9 Sibyan Mektebi sütun başlığı, 2010

Haseki Sultan imareti dış taç kapısında bulunan kitabede inşa tarihi rakamla belirtilmemiştir, fakat son mısrasında ebcet hesabı ile yapım tarihi olan 947/1540 düşürülmüştür [38]. Darüşşifanın inşa tarihi ise İmaret'in yapımından on yıl sonra, 957/1550'dir¹ [45].

İmaretin Haseki Caddesi üzerindeki avlu kapısı sağında olan Haseki İmaret Çeşmesi külliyesinin inşa tarihinden yaklaşık 200 sene sonra yapılmıştır. Kitabesine göre 1180/1766 tarihlidir [38].

Medrese, İmaret, Şifahane ve Sibyan Mektebinin içinde bulunduğu avlunun beş adet girişi bulunmaktadır (Şekil 3.10-14). Bunlardan üçü Haseki Caddesi üzerindedir ve doğudaki medresenin, ortadaki sibyan mektebinin, batıdaki ise İmaretin kapısıdır. Darüşşifanın girişi ise, öteki yapıların aksine Cevdet Paşa Caddesi üzerindendir. Ayrıca

---

¹ Darüşşifanın kitabesi günümüze ulaşmamıştır. Hadikat-ül Cevami adlı eserde, darüşşifanın kapısı üzerinde olduğu söylenen "Dar-ı şifa Nafi-i nas-ı Cihan" mısrasında ebcet hesabı ile yapım tarihi olan 957/1550'nin verildiği görülmektedir [45].

Özbek Süleyman Efendi Caddesi üzerinde de avluya girişi sağlayan bir kapı mevcuttur. Haseki Camisi'nin giriş kapısı ise Haseki Caddesi'nin güneyinde, Sıbyan Mektebi'nin karşısındadır.

şekil 3.10 Külliye'nin batı yönündeki giriş kapısı, 2010

Şekil 3.11 Külliye'nin güney yönündeki giriş kapısı, 2010

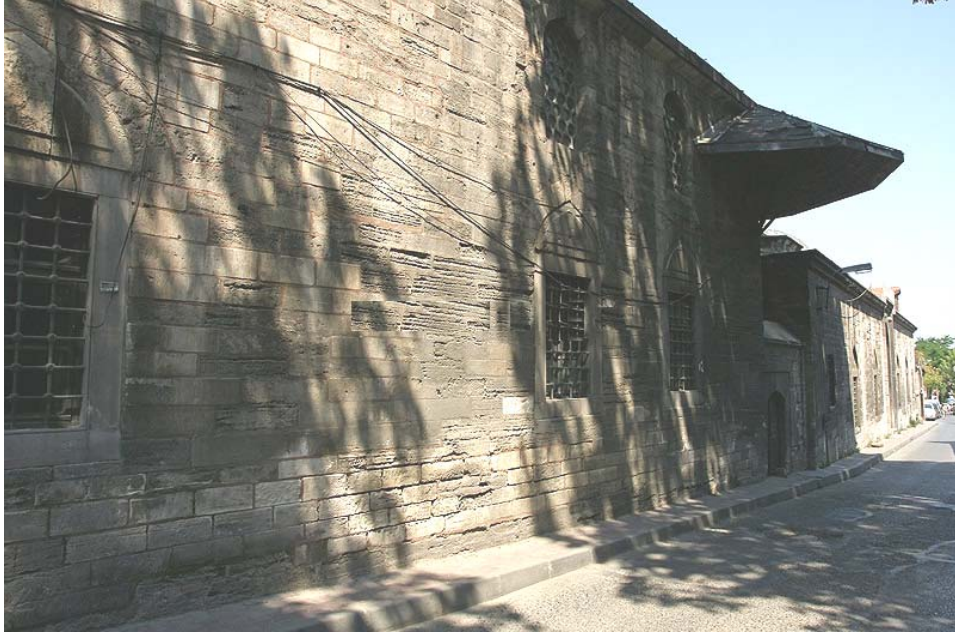

Şekil 3.12 Külliye'nin kuzey yönündeki giriş kapısı, 2010

Şekil 3.13 Medresenin Haseki Caddesi üzerindeki giriş kapısı, 2010

Şekil 3.14 Sıbyan Mektebi'nin Haseki Caddesi üzerindeki giriş kapısı, 2010

3.2.2 Geçirdiği Afet ve Onarımlar

16.yy'dan itibaren İstanbul'u tahrip eden depremler ve yangınlar, Haseki Külliyesi ve çevresini de etkilemiştir. İstanbul'un; dolayısı ile Haseki Külliyesi'nin geçirdiği afetlerin tarihleri ve kaynaklarda ulaşılan onarımlar aşağıda belirtildiği gibidir.

- **1660;** 24 Temmuz 1660 (16 Zilkade 1070) yılında ikinci vakti Haliç ve çevresinde başlayan ve Kumkapı, Kadirga, Davutpaşa kıyıları ile Cerrahpaşa Sementi'ne kadar ulaşan yangın üç gün sürmüştür, Haseki Cami ve çevredeki kagir yapılar da bu yangından etkilenmiştir [49]. İstanbul'un geçirdiği en büyük yangınlardan biri olan yangın, "Katipzade" namındaki bir şahıs tarafından manzum olarak işlenmiş ve Ayvansaraylı Hüseyin tarafından eserine alınmıştır. "Tarih-i İhrak-ı Kebir" başlığını taşıyan bu manzumede yangından etkilenen Haseki Bölgesi;

“...Karşusunda yattı cümle Haseki Mahalleli

....Yandı Avret Pazarı ile Dikilitaş çevresi...”

satırlarıyla anlatılmaktadır [49].

- **1693;** Sofular'daki Yeniçeri Kışlası'ndan çıkan 1105/1693 tarihlerindeki yangının Avrat Pazarı'ndaki Dikili Taş'a kadar uzandığı bilinmektedir [13]. Bu yangının Haseki Külliyesi'ni de etkilemiş olma ihtimali yüksektir [50].

- **1727, 1762, 1770;** yangınları külliye ile ilgili yapılan harcamalara göre, H:1140/1727, H:1175/1762 ve H:1183/1770 yılındaki yangınlar Haseki Külliyesi’nde çeşitli zararlara yol açmıştır [50].
- **1748;** Topkapı Sarayı Arşivi, H:1161/1748 tarih ve 352823 numaralı belgede su yollarının onarımı başlığı altında 100 akçe sarf edildiği belirtilmiştir [13].
- **1755;** H:1168/1755 senesi Mart ayında Cibali’de çıkan altıncı yangında Saraçhane, Aksaray, At Meydanı ve Davut Paşa İskeleyi ile Avrat Pazarı çevresi büyük zarar görmüştür. Yangın 46 saat sürmüş ve 8000’den fazla ev, 580 değirmen, 79 hamam, 200 cami ve birçok büyük han yangından etkilenmiştir [51].
- **1781;** 1196/1781 yılındaki 7. Cibali Yangını, Haseki Senti ve çevresini etkilemiştir. Yangın altmış dört saat devam etmiş ve arkasından gelen Ramazan Bayramı “Kızıl Bayram” olarak tarihe geçmiştir [51].
- **1894;** Haseki Sultan Cami 1310/1894 depreminden zarar görmüş, fakat sonra ele alınarak hasarlar giderilmiştir [44]. Aynı depremde Darüşşifa yapısının ise kubbelerinde ağır çatlaklar meydana gelmiş ve içinde barınmanın artık düşünülemeyeceği nedeniyle tamamen terk edilmiştir [13].
- **1911;** Darüşşifanın girişinin karşısında yer alan kitabede, yapının 1329/1911 yılında onarıldığı belirtilmektedir [52] (6.1).
- **1918;** 13 Haziran 1918, Sultan Selim semtinde çıkan yangın İstanbul’un büyük kesimine zarar vermiştir. Yangının bir kolu Fatih tarafına ilerleyerek Haseki, Şehremini, Kocamustafapaşa taraflarına kadar uzanmıştır [49]. Bu yangında Haseki Külliyesi ve özellikle Darüşşifa tanınmaz hale gelmiş [13] (Şekil 3.15), Cami’nin çatlayan revak sütunları dağılmayı önlemek için çemberlenmiştir [44].

Şekil 3.15 Haseki İmareti [13]

- **1946-1948;** Haseki Darüşşifası 1948 yılında İstanbul'un fethi yıldönümü sebebiyle restore edilerek diğer bölümleriyle birlikte halk sağlığına tahsis edilmiştir [103]. Toplam 253,384 lira harcanan Darüşşifa'nın tamirine 14 Eylül 1946'da başlanmış, bu onarım 31 Mayıs 1948 tamamlanmıştır [56] (6.2).
- **1960;** Haseki Hürrem Sultan Medresesi 25 Ekim 1960-10 Ocak 1962 tarihleri arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından onarılmıştır [53].
- **1969;** Haseki Sultan Cami 1969-1970 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır [44].
- **2000;** Cami'nin şadırvanı, 2000 yılı içinde denetimi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından masrafları bir hayırsever tarafından karşılanarak (Şekil 3.16) yenilenmiştir [54].

Şekil 3.16 Haseki Cami Şadırvanı 2009 [46]

- **2010-2011;** Haseki Hürrem Sultan Külliyesi, İstanbul Avrupa 2010 Kültür Başkenti çalışmaları kapsamında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmektedir (Şekil 3.17-19).

Şekil 3.17 Restorasyon çalışmaları-imaret, 2010

Şekil 3.18 Restorasyon çalışmaları, 2010

Şekil 3.19 Restorasyon çalışmaları-Sıbyan Mektebi, 2010

Bunlardan başka değişik tarihlerde Darüşşifan'ın su yollarının onarımı için yapılan masrafın belgeleri mevcuttur. Ali Saim Ülgen, onarım çalışmaları sırasında Darüşşifa avlusunun ortasında bulunan su yolunun delili olan bir künke ulaştığını bildirmektedir [13].

3.3 Külliye Oluşturan Yapıların Mimari Özellikleri

3.3.1 Cami

Yapım tarihi 945/1538 olan cami, külliyenin ilk inşa edilen yapısıdır [38]. Haseki Caddesi'nin iki tarafına yayılmış bir yerleşim şeması gösteren Haseki Külliyesi'nde, Cami ve şadırvanlı avlusu, diğer yapılardan ayrı bir yapı adasında, caddenin güney yönünde yer alarak diğer yapılardan ayrı bir alanda bulunmaktadır. Evliya Çelebi tarafından "Bir minareli, bir şerefeli, gönül açıcı bir cami" olarak tanımlanan cami; kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda, caddeye yaklaşık 45° lik açı ile konumlanan çift kubbeli iki hacimli bir yapıdır (Şekil 3.20).

Şekil 3.20 Haseki Cami [46]

İlk yapılan cami yaklaşık 11m x 11m ölçülerinde tek kubbeli bir yapı şeklindedir. I. Ahmet Dönemi'nde cemaate dar gelmesi nedeniyle vakfın mütevellisi olan Hasan Bey tarafından H:1021/ 1612' de ikinci bir kubbeli hacimle büyütülmüş ve 24.10m x 11.m boyutuna ulaştırılmıştır [55]. Bu genişleme sırasında sol duvar kaldırılarak granitten iki sütun ve üç kemerle, kubbenin sol tarafı askıya alınmıştır. Merkezde bulunan mihrap,

eski sol duvarın bulunduğu yere alınmış, eski mihrap yeri ise pencereye dönüştürülmüştür. Ayrıca yeni yapılan doğu duvarında ikinci bir cümle kapısı daha açılmıştır. Yeni kubbe de eski kubbe gibi dilimli tromplara oturtulmuştur. Günümüzdeki şekliyle beş kubbeli son cemaat yeri ise eski yapıya aittir. Caminin batı köşesinde, ilk revak kubbesinin arkasında minare bulunmaktadır. Minare kesme taştan çok kenarlı olup, şerefesi mukarnaslı ve korkulukları kafeslidir (Şekil 3.21).

Şekil 3.21 Haseki Cami planı [38]

Caminin eski bölümü iki veya üç sıra olarak kaba yonu moloz taş ve iki sıra tuğla ile örülüdür. 1612 yılında ilave edilen bölüm ise bir sıra moloz ve kısmen kaba yonu taş ve iki sıra tuğla hatıllıdır. Kubbe kasnakları yedişer payanda ile desteklenmiş ve iki kubbe arasında ise birleştirilmiştir [38]. Kurşun ile kaplı kasnaklarda yedişer adet pencere mevcuttur.

Beş kubbeli son cemaat yerinde ortadaki kubbeli birim yanlardaki ikişer kubbeden daha yüksek tutulmuştur. Baklava desenli başlıklara sahip altı beyaz mermer sütundan oluşan beş kubbeli son cemaat yerinde sütunlar arasında tuğla malzemeden sivri kemerler bulunmaktadır. Günümüzde kemerlerin arası demir doğramalı camekanlar ile kapatılmıştır(Şekil 3.22). Minarenin girişi de son cemaat yerine açılmaktadır.

Cümle kapısı küfeki taşından kaval silmelidir ve iki yanda sabit kum saatleri vardır. Kapı kemeri ve söveleri yeşil-beyaz mermerden ve makaralı geçme olarak birleştirilmiştir. Kapının sağ ve solunda eski yapı üzerinde birer pencere ve onların da yanında mukarnaslı son cemaat mihrabı bulunmaktadır (Şekil 3.23). Cümle kapısı üzerinde bir mükebbire¹ vardır.

Kapı üzerinde bulunan kitabe (Şekil 3.24) ilk inşa kitabesi olmayıp 1021/1612 tarihli inşaya aittir. Kitabe şu şekildedir [38].

1. Yakub bu camii merhume Sultan

Kodı alemde hayrat ve hoş asar

Dokuzyüzkırkbeşinci sal-i hicrin

2. Bina oldu bu beyt-i din ü ahyar

Sığışmazdı cemaat kesretinden

İderlerdi hemişe acz izhar

3. Mütevellisi ol bevvab Hasan Bey

Ana bir kubbe-i manzar itti tekrar

Didi Asari itmamına tarih

Zehi ali ve beytullah-ı ebrar

Yapının mihrap nişinin üstü mukarnaslarla süslü, minberi mermer ve sade, kürsüsü ise ahşaptır (Şekil 3.25). Kubbede, tromp içlerinde, kemerler ve kemer dolgularında, pencere sövelerinde kalem işi süslemeler vardır [57].

---

¹ Mükebbire: (Me'zene) Ezan okunacak veya tekbir getirilecek yer anlamına gelir. Caminin son cemaat yerinde namaz kılanlara, içerideki imamın tekbirlerini tekrar ederek cemaatin birlikte namaz kılabilmesini sağlamak için yüksekçe bir pencere içine ve dışarıya taşkın olarak inşa edilmiş balkon şeklinde çıkmadır [58].

Şekil 3.22 Haseki Cami son cemaat yeri, 2011

Şekil 3.23 Haseki Cami cümle kapısı [46]

Şekil 3.24 Haseki Cami cümle kapısı üzerindeki kitabe [38]

Şekil 3.25 Haseki Cami iç mekan, 2010

3.3.2 Medrese

Medreselerin yapımı, Kuran biliminin yayılması, tefsirin doğru bir şekilde yapılması ve bunu en iyi yapacak kişilerin yetiştirilerek gereken yerlere tayin edilmesi gereksiniminden kaynaklanmaktadır [59].

Selçuklulardan beri medreseler, plan şemasında büyük değişiklikler geçirmemiş ve Selçuklular zamanındaki düzenini korumuşlardır [60]. Medreseler Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemlerinde genellikle üstü açık yada tonoz ile örtülü bir avlu etrafında düzenlenmektedirler [44] (Şekil 3.26).

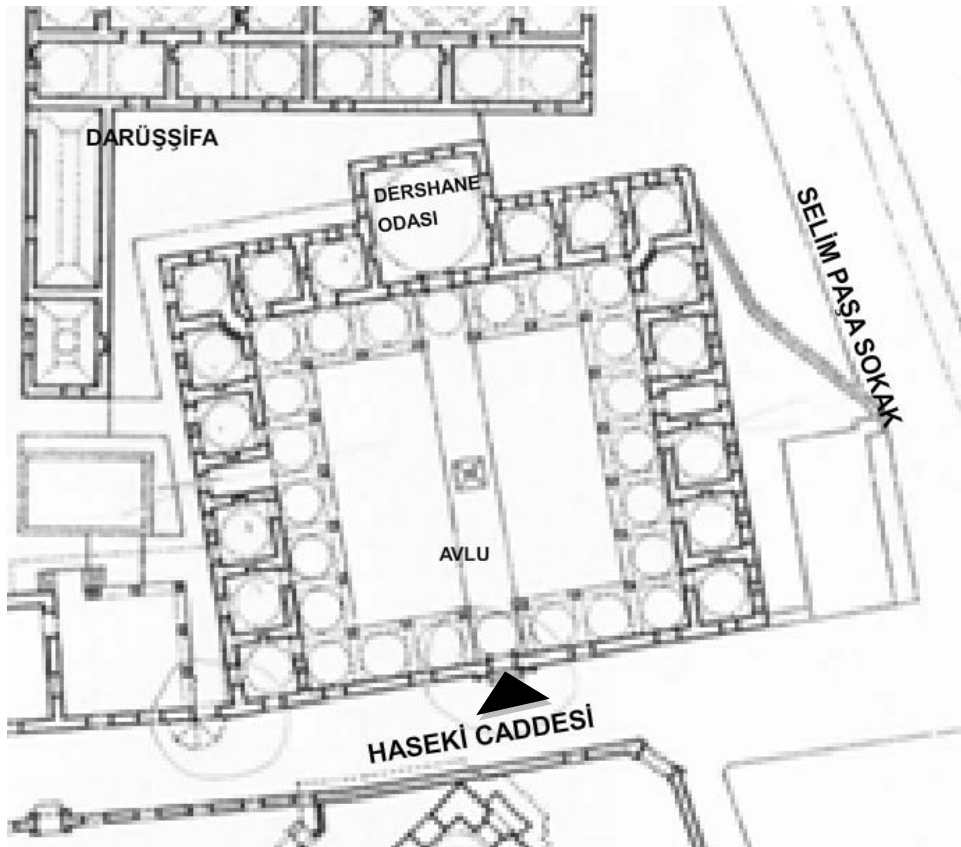

Şekil 3.26 Çifte Minareli Medrese - avlu [61]

Osmanlı döneminde de medrese mimarisinin üstü açık ve etrafı revaklı bir avlunun etrafına sıralanan talebe odalarından ve bu avlunun bir tarafında ders okutmaya mahsus birer dershaneden oluştuğu görülmektedir [62]. Plan şemasında eyvanın beşik tonoz örtüsü önce yerini kubbeye bırakmış, sonra kubbeli eyvanın yerini kapalı dershane almıştır [44].

Haseki Sultan Medresesi'nin inşası M 946/1539 yılında tamamlanmıştır [44]. Külliye'nin Medrese bölümü dört tarafı revaklı bir avlunun üç tarafında konumlanmış kubbeli mekanlardan meydana gelmiştir, güneyde Haseki Caddesi ve doğuda Selim Paşa Sokağı'na cephesi bulunmaktadır (Şekil 3.27). Medresenin duvarları kalınlığı 95 – 105 cm arası değişen kesme taştan örülmüştür. Kuzey-güney doğrultusunda simetrik bir plan şemasına sahip medresenin, ana giriş kapısı Haseki Caddesi üzerindeki güney cephesinin merkezinde bulunmaktadır.

Şekil 3.27 Haseki Medresesi planı [44]

Dershane odası giriş kapısının tam karşısında, medresenin darüşşifaya bakan kuzey cephesinin ortasında yer almaktadır. Bu oda kuzey cephesinde ana kitleden dışarıya taşmaktadır. Dershane odasının iki tarafına L şeklinde sekizer talebe odası yerleştirilmiştir. Köşe odalara tonozlu birer hol ile ulaşılır. Medresenin doğu ve batı kollarının ortalarında tonozlu birer geçit bulunmaktadır. Avlu içerisine ana giriş kapısı dışında bu hollerden de giriş mümkündür. Her iki tonozlu geçişin üzerinde de ancak dayama merdivenle girilebilen birer oda mevcuttur (Şekil 3.28).

Dershane odası 6.75m x 6.75m iç ölçülere kare bir mekandır. Yaklaşık döşeme alanı 45.5 m² olup ve kubbe kilit taşı yüksekliği döşemeden 9.18 m'dir. Dershane mekanı; ikisi giriş kapısı yanlarında, dört tanesi Darüşşifa cephesinde, ikişer tanesi ise yan cephelerde olmak üzere on adet pancereden ışık almaktadır. Dışa bakan pencereler ikişer sıradır. İçeride iki dolap nişi mevcuttur (Şekil 3.29)

Mekanın güney batı köşesi son dönemde banyo olarak kullanılmış, burada zemin ve duvarlar muhdes fayans ile kapanmıştır (Şekil 3.30).

Şekil 3.28 Medrese üst oda, 2010

Şekil 3.29 Dershane odası, 2010

Şekil 3.30 Dershane odası muhdes banyo, 2010

Dershane mekanının iki yanında yer alan sekizer adet kubbe ile örtülü öğrenci odalarının herbiri yaklaşık 11 m²'dir. Her odada birer ocak, dolap girintileri ve kandillikler bulunmaktadır (Şekil 3.31-32).

Sıbyan mekebine bakan son iki oda ile kuzey batı köşesinde bulunan oda dışında her öğrenci odasının dışa bakan cephelerinde iki alt ve bir üst pencere bulunmaktadır. Mektebe bakan son iki odada ise altta bir kemerli pencere ile üst sırada ikişer tane 0.5m iç çaplı yuvarlak pencere kullanılmıştır(Şekil 3.33). Bu iki odanın ayrıca avluya bakan birer penceresi mevcuttur. Batı köşesinde bulunan odanın ise iki cephede altta birer penceresi bulunmaktadır.

Dershanenin giriş kapısı kaval silmeli, mermer söveli olup, kırmızı ve beyaz mermerden yapılan basık kemeri makaralı geçme ile yapılmıştır (Şekil 3.34). Caddeye açılan cümle kapısı ise sivri kemerli bir niş içinde basit profillidir. Üstte dendanlı bir tacı ve altta kemerin iki yanında kabaralar vardır. Odaların pencere ve kapı söveleri kırmızı taştan,

üst pencere kemerleri ise kırmızı ve beyaz renkli küfeki taşından almaşık olarak örülmüştür [38] (Şekil 3.35).

Revaklarının sivri kemerleri de aynı şekilde kırmızı ve beyaz taşlarla yapılmış, mermer, granit ve somaki sütunlar aralıklar ile yerleştirilmiştir [38]. Sütun başlıklarından dördü nilüfer çiçeği deseninde geri kalanlar baklavalıdır [44] (Şekil 3.36-37).

Şekil 3.31 Medrese odası, 2010

Şekil 3.32 Medrese odası, 2010

Şekil 3.33 Sıbyan mektebi yönündeki yuvarlak pencereler, 2010

Şekil 3.34 Dershane giriş kapısı, 2010

Şekil 3.35 Kemer taşları ve söveler, 2010

Şekil 3.36 Medrese – Revaklar, 2010

Şekil 3.37 Sütun başlığı, 2010

Medrese giriş kapısının kemeri ve dersane kapısının kemeri içindeki çini kitabelerden ikisi koruma amacı ile yerlerinden çıkartılarak Çinili Köşk'e götürülmüştür (Şekil 3.38-39). Pencere alınlıklarında da bir zamanlar çini panoların bulunduğunu söylemektedir [63]. Günümüzde pencere kemer aynalarının bazılarının cephe düzleminden içerlek bir şekilde tuğla ile örtülü olması bu fikri destekler niteliktedir.

Medrese kapısı üzerindeki kitabe, yeşil zemin üzerine beyazla yazılmış üç satır halindedir. İlk satır ¹ [38]:

“Ya kadiye ‘l-hacat ya mücibe ‘d –de avatya ulü’l-l-hasenat ya rahman ya rahim”

Altta yer alan iki beyit ² [45]:

“Bu medrese kim bunda olmadı beni illallah .Lem yürev ve lem yuhber fi’r at-iseniha”

“İtmamı zamanında ilhamile eyle-Denildi buna tarih ve l-hayrû li-baniha” - 946

En son 1973 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredilen [55] ve 1976 senesinden itibaren Haseki Eğitim Merkezi-Lojman Binası olarak kullanılan medrese, 2002 yılından itibaren boş durumdadır [64].

Günümüzde iç ve dış etmenler sebebiyle yapı bünyesinde ve eleman bazında birçok hasarı bulunan medresenin avlu bölümü de kullanılamaz durumdadır. Pek çok işlevde kullanılmış olması ve birçok sinema filminin çekimlerinin bu mekanlarda yapılması nedeniyle de çok sayıda muhdes eleman barındırmaktadır.

---

¹ İlk satırın çevirisi: “Ey hacetlerin hal edicisi ...Ey duaların cevap vericisi ...Ey iyiliklerin başı ...af ve ihsan ve merhamet sahibi olan ...” [13].

² Beyitlerin çevirisi: “Burada inşa edilen Allahın evi medrese gibi yükseklikte bir bina ne rivayet edildi nede görüldü (haber verildi) Tamamlandığı zaman Allah'ın ilhamı ile tarih olarak “Velhayr-ı libaniha” yaptırıcısına hayır olsun denildi” [13].

Şekil 3.38 Dershane kapısı üzerinde bulunan çini pano (Çinili Köşk) [13]

Şekil 3.39 Medrese kapısı üzerinde bulunan çini pano (Çinili Köşk) [13]

3.3.3 İmaret

Medreselerin Osmanlı'da sosyal bir müessese, bir hayır kurumu olan imarethane; kelime anlamı olarak, "imar edilmiş", "inşa edilmiş", anlamına gelmektedir [40]. Selçuklularda "imaret" terimi tüm külliye için kullanılan bir terim iken, Osmanlı döneminde ise imaret kelimesi külliyenin içinde yemek pişirilen binalar için

kullanılmaktadır. İmaretlerden külliyedeki görevlilere, medreselerdeki öğrencilere, dışarıdan gelen fakirlere ve misafirlere günde iki öğün yemek verilirdi [60]. İmarethane personelinin ücretleri, imarethanenin işleyiş tarzı, dağıtılacak yemeklerin miktarı ve çeşidi vakfiyeye göre düzenlenirdi¹. Bazı imarethanelerde yemek vermesinin yanı sıra, kimsesiz çocuklara da belli bir yaşa kadar maaş bağlanırdı. Daha çok günlük 3-5 akçe olan bu maaşlar, imarethane vakfının gelir durumuna göre değişmekteydi [65].

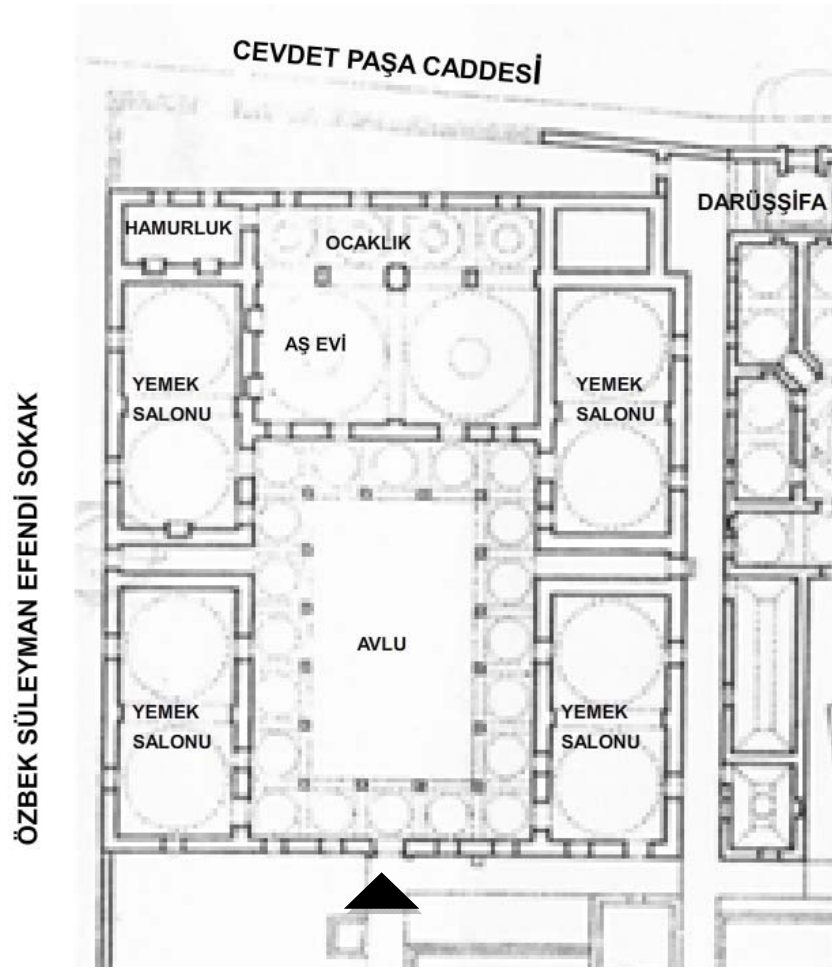
Osmanlı, sosyal yardımlaşma kurumlarının başında gelen bu imaretlerden ilki 1336'da Orhan Bey tarafından İznik'te kurulmuş olup, varlığını etkin bir şekilde II. Meşrutiyet'e kadar devam ettirmiştir² [66]. 1530'lar da Osmanlı topraklarında 83 imarethane faaliyet gösteriyordu. XVII. Yüzyılda ise bu sayı 100'ü geçmiştir. XVIII ve XIX. Yüzyılda da imarethane yapımına devam edilerek bu sayı arttırılmıştır. Ancak imarethane inşası devletin kuruluş ve yükselme döneminde olduğu kadar hızlı değildir [66].

Haseki Hürrem Sultan imareti dış avlu kapısında bulunan kitabeye göre 947 yılının Rebulahir ayında (M 1540 yılı 24 Ağustos ile 2 Eylül arasında) tamamlanmıştır [38]. Birçok kaynakta Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan imaretin tezkerelerde hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmayışı nedeniyle Mimar Sinan'ın eseri olmadığı görüşü belirtilmektedir [67]. Güneyinde geniş bir dış avlusu bulunan imaretin kuzeyinde Cevdet Paşa Caddesi ile batıda Özbek Süleyman Sokak bulunmaktadır. Doğusunda ise darüşşifa yer almaktadır (Şekil 3.40).

---

¹ İmarethanelerde genellikle fudla (imaret ekmeği), çorba, pilav, aşure gibi yemekler verilmekteydi. Ramazan ayı hariç günde iki öğün verilen bu yemekler, kısıtlı imkânlarla hizmet veren imarethanelerde çorba ve pilav şeklindeydi. Bunun yanı sıra bazı özel günlerde (Perşembe ve Cuma günü, mübarek günler, bayramlar) daha çeşitli, özellikle de etli yemekler verilmekteydi [65].

² II. Meşrutiyet döneminde 20 Mart 1911'de çıkarılan bir kanunla Laleli ve Üsküdar'daki iki imarethane dışında bütün imarethaneler kapatılmış, fakat daha sonra imarethanelerin kapatılmasının bir hata olduğu kanaatine varılarak İstanbul'daki Fatih, Süleymaniye, Nurosmeniye ve Valide-i Atik imarethaneleri 30 Eylül 1913 de yeniden açılmıştır [66].

Şekil 3.40 Haseki Külliyesi vaziyet planı – İmaret [44]

Haseki Külliyesi'nin yaklaşık 1.5 dönüm arazi üzerinde inşa edilmiş olan imaret bölümü, kitabeli dış avlu kapısından biraz içeride yer almış ve medrese gibi revaklı dikdörtgen bir iç avlunun üç tarafına dizilen kubbeli birimlerden meydana gelmiştir. Avluya giriş kapısından geçen eksene göre simetrik bir plan göstermektedir (Şekil 3.40). Avlunun karşısında mutfak bölümü bulunmakta, iki yanda ise ikişer adet dikdörtgen planlı ve çift kubbeli yemek salonları yer almaktadır. Bu yemek yeme mahallerinin arasında medrese bölümünde olduğu gibi iki adet tonozlu geçit yer almaktadır. Bunlardan batıdaki Özbek Süleyman Sokağı yönüne (Şekil 3.41), doğudaki ise Darüşşifa aralığına açılmaktadır (Şekil 3.42).

Şekil 3.41 Batı yönündeki geçit, 2010

Şekil 3.42 Doğu yönündeki geçit, 2010

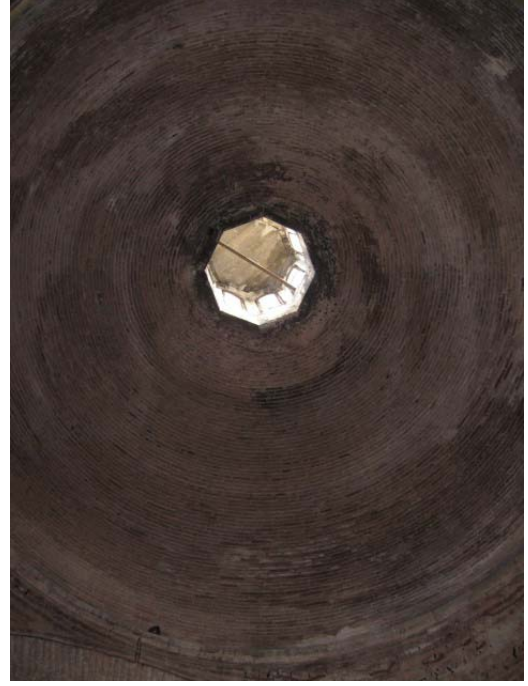
İmaretin mutfak bölümü dört kubbeli ve bacalı ocaklık bölümü (Şekil 3.43) ile iki büyük kubbeli aşevinden oluşmaktadır [55]. Mutfak 17.30m x 12.50 ölçülerinde, toplamda yaklaşık 216 m²' lik bir alana sahiptir. Kubbelerin her birinde birer fener bulunmaktadır (Şekil 3.44).

Aşevi olan ön kısmın doğu duvarında iki adet büyük ocak bulunmaktadır (Şekil 3.45). Bu bölümün avlu yönünde üç adet penceresi ve bir giriş kapısı yer alır. Ocaklık bölümünün ise kuzey cephesinde Cevdet Paşa Caddesi'ne bakan dört adet sağır kemerli pencere mevcuttur. Aşevi ve ocaklık bölümünü ayıran dört adet basık kemerin ikisi muhdes demir parmaklık ile kapatılmıştır (Şekil 3.46).

Şekil 3.43 Ocaklık bölümü-imaret, 2010

Şekil 3.44 Çatı feneri-imaret, 2010

Şekil 3.45 Aşevi ocakları-imaret, 2010

Şekil 3.46 Muhdes demir parmaklık, 2010

Avlunun sağı ve solunda ana kapı yönünde bulunan iki yemek yeme mahalinin, revaklı avluya açılan ikişer adet alt ve dışarıya açılan üçer adet alt ve üst penceresi vardır. Üst pencereler sivri kemerli, alttakiler ise sağır kemerlidir(Şekil 3.47). Güney doğuda bulunan odada avluya ve geçide açılan muhdes kapılar bulunmaktadır.

Cevdet Paşa Caddesi'ne cephesi bulunan kuzeydeki yemek salonlarının dış cephede altlı üstlü ikişer, avlu yönünde ise birer penceresi vardır. Mutfak kısmının doğusunda bulunan yemek salonunda giriş yönünde bir adet ocak bulunmaktadır.

Bu mekanın kuzey yönünde sekiz basamakla çıkılan ve hamurluk olarak kullanıldığı düşünülen bir mekan daha yer alır¹ [113]. Merdivenin sağı ve solunda 135 cm genişliğinde iki niş bulunmaktadır (Şekil 3.48-49).

Mutfak kısmının doğusundaki salon ise muhdes bir duvarla ikiye bölünerek kuzeydeki kısma asma kat ilave edilmiştir (Şekil 3.50). Buradaki kemerlerde strüktüre destek elemanı olan oldukça büyük metal kenetler görülmektedir. (Şekil 3.51). Bu mekanın arkasında bulunan tonozlu kısmın ise su deposu olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Şekil 3.47 Yemek salonu, 2010

Şekil 3.48 Yemek salonu, 2010

---

¹ Bu bölüm Ali Saim Ülgen'in çizimlerinde, biri yuvarlak planlı diğeri tonozlu iki hacim olarak gösterilmiştir.

Şekil 3.49 Üst katta bulunan tonozlu mekan-hamurluk, 2010

Şekil 3.50 Muhdes asma kat-imaret, 2010

Şekil 3.51 Demir kenet, 2010

17.30 m x 10 m ölçülerindeki iç avlunun sağ ve sol revakları beşer, karşı cephe revakları ise üçer kemerlidir. Avluda 16 sütun bulunmaktadır (Şekil 3.52-55).

Giriş cephesi kesme taştan diğer cepheleri ise moloz ve kaba yonu kesme taştan karışık olarak örülmüştür (Şekil 3.56-59). Cümle kapısı basit bir silme ile çevrili, avlu kapısı gibi basık kemerli ve çift renkli taşlarla makaralı geçme ile yapılmıştır. Kemer aynası boştur (Şekil 3.60). Cümle kapısının sağ ve solunda bulunan pencerelerin kemer aynaları da tuğla veya taşla içerlek olarak örülüdür, bunun sonucu olarak özgün durumda içlerinde birer ayna taşı veya çini pano olabileceğini belirten kaynaklar bulunmaktadır [38].

Şekil 3.52 Doğu aksı revaklar-imaret, 2010

Şekil 3.53 Kuzey aksı revaklar-imaret, 2010

Şekil 3.54 Sütun başlığı-imaret, 2010

Şekil 3.55 Sütun başlığı-imaret, 2010

Şekil 3.56 İmaret batı cephesi, 2010

Şekil 3.57 İmaret kuzey cephesi, 2010

Şekil 3.58 İmaret doğu cephesi, 2010

Şekil 3.59 İmaret güney cephesi, 2010

Şekil 3.60 İmaretin giriş kapısı, 2010

Avlu kapısında bulunan imaret kitabesinin ilk mısraının hemen hemen tamamı silinmiştir (Resim 3.61). Kitabe metni şu şekildedir [38]:

1.-----Ki sultan -----kıldı bünyad

2.Rebî'ü'l-ahir ayı ahirinde – Tamam idi bulup hayriyle hoş ad

3. Görüb fazl ehli anı dedi tarih –Ola dayim ni ' amla matbah abad

Kitabenin sol köşesinde “ İfteh-lena ebvabe'l –hayrat”¹ sağ köşesinde ise “Allah müfettihü'l-ebvab”² yazılıdır [13].

Haseki İmareti yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar işlevini sürdürmüş, 1970 yılındaki restorasyonun ardından külliye'nin diğer yapıları ile birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı 'na devredilmiştir. 2002 yılına kadar yemekhane ve çay ocağı olarak kullanılan imaret (Şekil 3.62) bu tarihten itibaren kullanılmamıştır [3].

Günümüzde başta revak kubbeleri olmak üzere, yapı bünyesinde ve eleman bazında birçok hasarı bulunan imaretin avlusu da bakımsızlık nedeniyle kullanılamaz durumdadır. Yapının sıvalarında dökülme, metal elemanlarında korozyon bulunmaktadır (Şekil 3.63-64). Özellikle iç mekanda muhdes elemanlar görülmektedir.

---

¹ “Bize hayrat kapılarını aç”.

² “Allah kapıların açıcısı”.

Şekil 3.61 İmaretin Haseki Caddesi Üzerindeki giriş kapısı, 2010

Şekil 3.62 Haseki İmaret'i Aşevi, 1999 [38]

Şekil 3.63 İmaret avlusu, 2010

Şekil 3.64 Metal elemanlarda korozyon, 2010

3.3.4 Sıbyan Mektebi

Külliyelerin en küçük yapılarından biri olan sıbyan mektepleri, küçük çocuklara Kur'an ve namazla ilgili gerekli bilgileri öğretmek için kurulmuş eğitim yapılarıdır [68]. Zamanla yazı derslerinin de programa eklendiği bilinen sıbyan mektepleri, genellikle büyük bir derslane, avlu ve abdesthane birimlerinden oluşan, bir veya iki katlı kagir binalardır [62]. Okul, öğretmen ve kalfa denilen yardımcısı tarafından yönetilir. Her iki yöneticiye ait koşullar ise vakfiyelerde belirtilmiştir [13].

Osmanlı mimarisinde 15 ve 16 yy' larda yazlık ve kışlık (sayfiye-şitaiye) şeklinde iki hacimli sıbyan mektebi planı çok kullanılmaktadır [38]. Modelin ilk örneği Fatih zamanına tarihlenen Bursa Sitti Hatun Mektebidir (Şekil 3.65)¹.

---

¹ Bursa Sitti Hatun mektebinde her iki birim de kubbeli yapılmış, biri kapalı derslane öteki eyvan şeklinde düşünülmüştür.

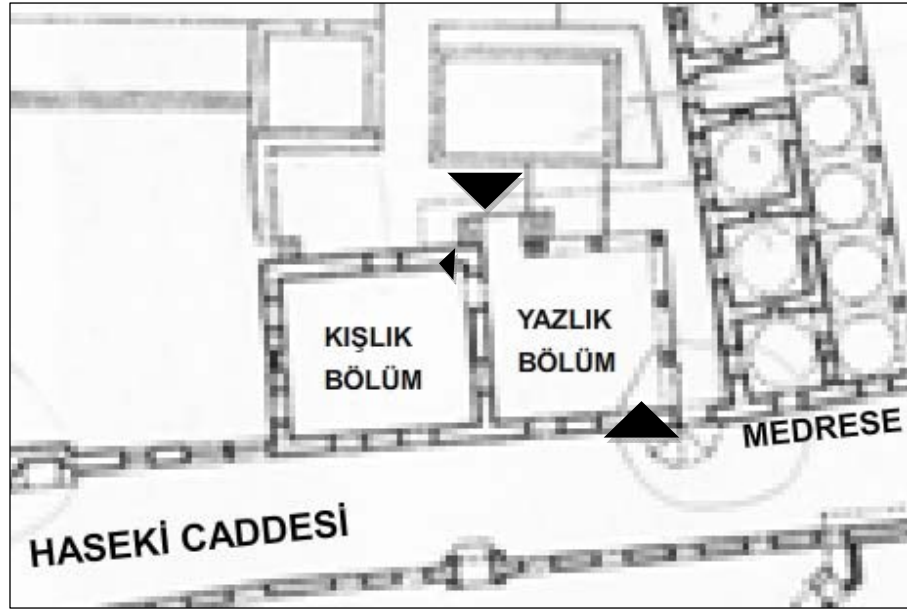

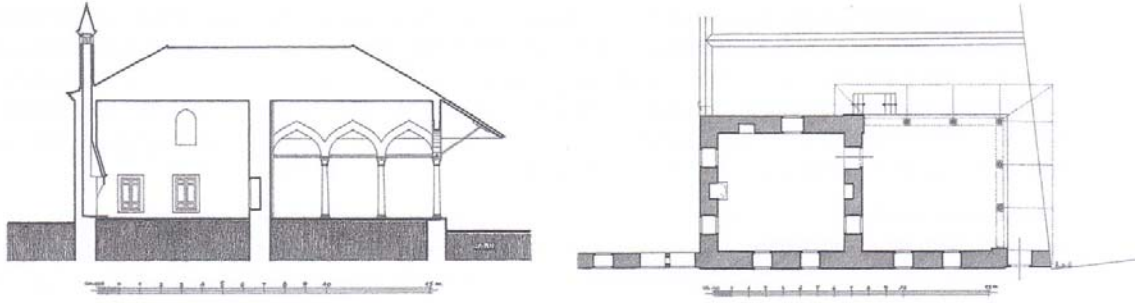
Şekil 3.65 Bursa Sitti Hatun Mektebi [69]

Haseki Sultan Külliyesi'nin Sıbyan Mektebi, Haseki Caddesi üzerinde, Medrese'nin yanında konumlanmıştır. Yaklaşık 150 m² alanda yer alan sıbyan mektebi yazlık ve kışlık olmak üzere kare biçimli iki hacimden meydana gelmiştir (Şekil 3.66-67). Yapının üst örtüsü ise kubbe olmayıp, dört yüzlü kırma çatı biçiminde ve geniş saçaklıdır (Resim 3.68). Haseki Caddesi üzerinde, medrese ile mektebin açık bölümü arasından avluya geçiş kapısı bulunmaktadır. Sıbyan mektebinin geniş saçığı bu kapı üzerinde beş kez kırılarak döndürülmüştür (Şekil 3.69).

Yazlık kısımda beş adet sütun ve aralarında altı adet tuğla kemer bulunmaktadır (Şekil 3.70). Sütun başlıklarının medrese ile aynı tipte olması iki yapının yakın tarihlerde (1539-1540) inşa edildiğini düşündürülebilir [44]. Mektebin caddeye bakan duvarları kesme taş, diğer duvarlar moloz taş ile yapılmıştır [70]. Yapının kitabesine ulaşamamıştır.

Şekil 3.66 Haseki Külliyesi – Sıbyan mektebi [44]

Şekil 3.67 Sıbyan Mektebi Plan [71]

Şekil 3.68 Sıbyan mektebi çatısı, 2010

Şekil 3.69 Sıbyan mektebi saçak bitişi, 2010

Şekil 3.70 Sıbyan mektebi yazlık kısım, 2010

Sıbyan mektebine avludan çift kollu ve dört basamaklı taş bir merdiven ile ulaşılır. Merdiven sahanlığından kapalı dershaneye aynı kottan girilirken, açık dersane 20cm yüksek seviyede yer almaktadır. Yazlık bölümün Haseki Caddesi'ne bakan cephesi kapalı olup altı üstlü ikişer penceresi vardır. Batı duvarında ise kapalı dershaneye giriş kapısı ve sol tarafında bir niş bulunmaktadır (Şekil 3.71-73). Tavan ve saçaklar ahşap çıtalıdır.

Şekil 3.71 Sıbyan mektebi çıkış merdivenleri, 2010

Şekil 3.72 Sıbyan mektebi yazlık kısım,
2010

Şekil 3.73 Sıbyan mektebi yazlık kısım,
2010

Sıbyan mektebinin kapalı hacminde girişin karşısındaki duvarda ortada bir ocak ve iki yanında altlı üstlü ikişer pencere yer almaktadır. Giriş kapısı duvarında ise iki adet niş bulunmaktadır. Haseki Caddesi yönündeki duvarda altta ve üstte ikişer pencere mevcutken, avlu yönündeki duvarda ise altlı üstlü iki adet pencere ile bir niş bulunmaktadır. Tüm cephelerde üst pencereler sivri kemerli, alttakiler ise içten düz atkılı ve sağır kemerlidir (Şekil 3.74-77).

Kapalı hacmin tavanı yazlık kısım gibi ahşap çıtalıdır. Kenarlarda ve göbekte farklı renkli geometrik desenler ile köşelerde yıldız şekli görülmektedir (Şekil 3.78). Dış cephede saçak seviyesinde kirpi saçak bulunmaktadır. Ayrıca sıbyan mektebinin avlu tarafında bir adet kuyu mevcuttur (Şekil 3.79).

2000'li yılların başında kütüphane olarak kullanılan mektepte [54], bozulmanın en çok izlendiği yer ahşap çatı kısmıdır. Geniş saçakların alt kısmı ile tavan kaplamalarında çürüme ve dökülme meydana gelmiştir. Yapının duvarlarında da niteliksiz ekler ve sıva kayıpları bulunmaktadır. Ayrıca bazı sütunlarda parça kayıpları ile ahşap elemanlarda bozulma görülmektedir.

Şekil 3.74 Sıbyan mektebi iç mekan, 2010

Şekil 3.75 Sıbyan mektebi iç mekan, 2010

Şekil 3.76 Sıbyan mektebi iç mekan, 2010

Şekil 3.77 Sıbyan mektebi iç mekan, 2010

Şekil 3.78 Sıbyan mektebi tavan süslemesi, 2010

Şekil 3.79 Sıbyan mektebi girişinde bulunan kuyu, 2010

3.3.5 Çeşme

Külliyede yer alan çeşme, Haseki Caddesi üzerinde, imaretin avlu kapısının yanında yer alır. (Şekil 3.80). Caddenin kotunun yükselmesi sebebiyle teknesi yol seviyesinin altında kalmıştır ve günümüzde çeşmeden su akmamaktadır (Şekil 3.81).

Çeşme, Külliye'nin tamamlandığı tarihten yaklaşık iki yüz sene sonra yapılmıştır. Dört satır olarak celi sülüsle, üstün-esireli (Harekeli) olarak hatla yazılan kitabesine göre H 1180 /M 1766 tarihlidir [72].

Haseki Çeşmesi küfeki taşından sivri kemerli sade bir yapıdır. Kitabesi çıkıntılıdır. Satırların yanlarındaki ve aralarındaki kabartma süslemeler ile kilit taşındaki gülce ve ayna taşı 18 yy. a ait çeşmelerde görülen özelliklerdendir.

Çeşme kitabesi şu şekildedir [38].

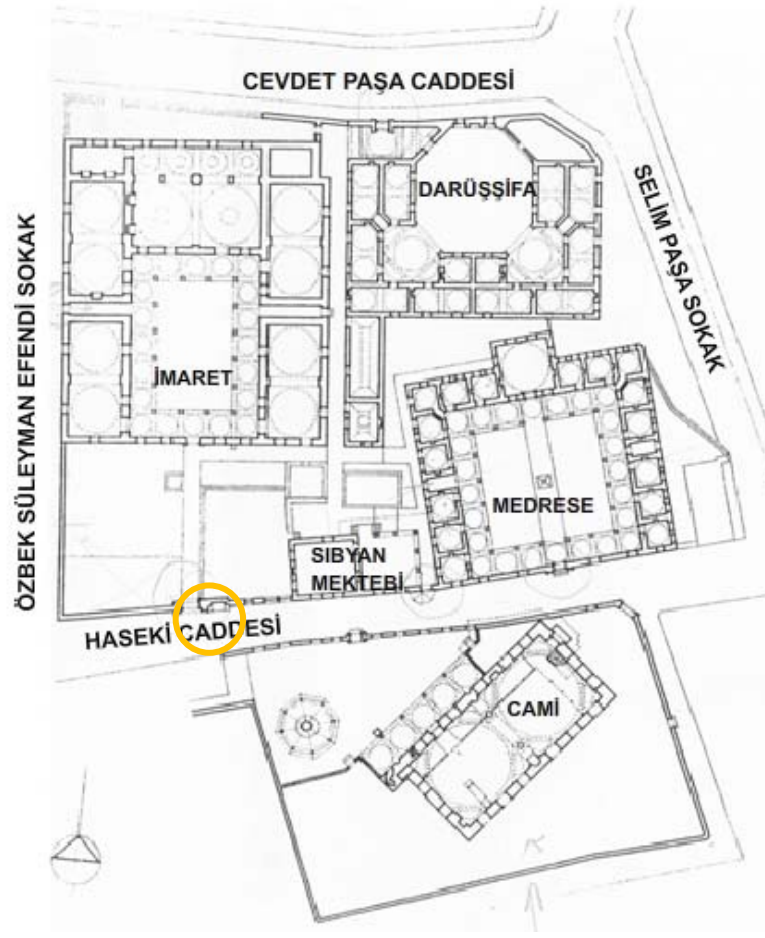
“Ve sakahüm rabbihüm şaraben tahüra

Haseki sultanın ihya etti ruh- ı pakini - Eyledi afakı şerab-ı zülal-i iltifat

Zemzem-i asa aktı ayn-ı çeşme-i ab-ı hayat – Hızır elinden ab-ı hayat içdi cümle kainat

Sene semanine ve mie ba'de 'l-elf ”

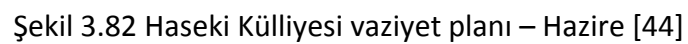

Şekil 3.80 Haseki Külliyesi vaziyet planı – Çeşme [44]

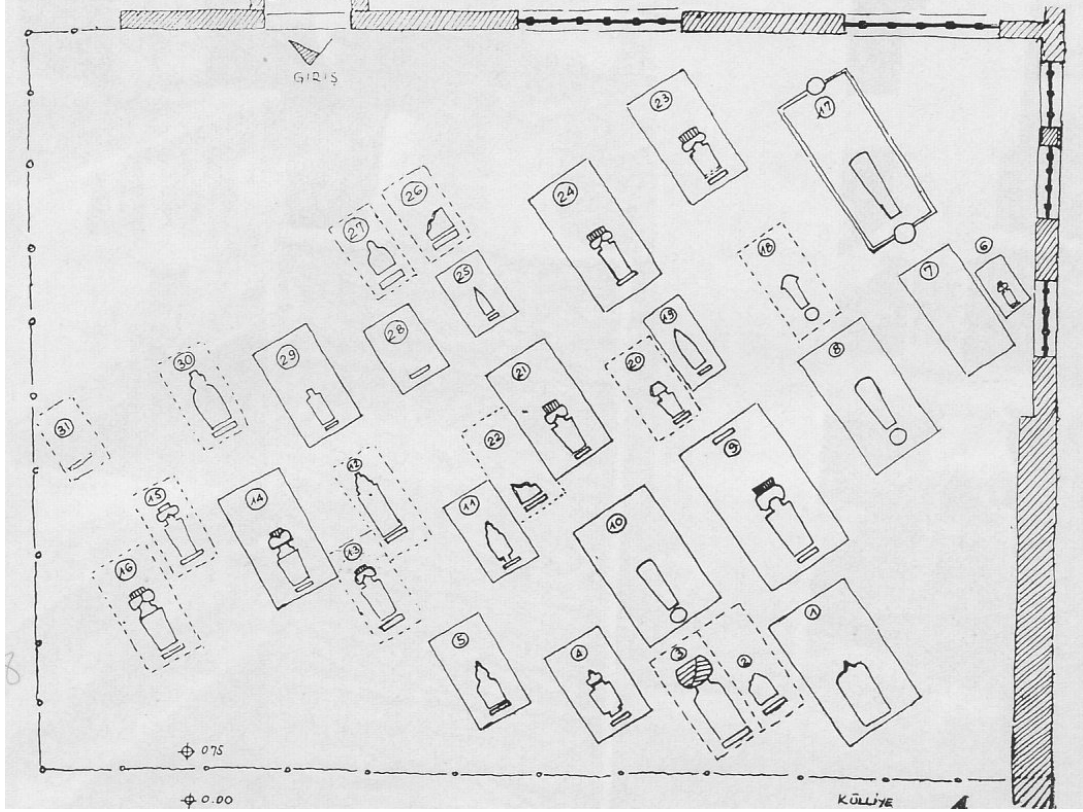
Şekil 3.81 Haseki Çeşmesi, 2010

Küllüye avlusu içerisinde sıbyan mektebinin batı duvarı ile Haseki Caddesi'ni sınır kabul eden ve yaklaşık 160 m² alanda yer alan bir hazire yer almaktadır (Şekil 3.82).

Hazirede 32 adet mezar taşı bulunmaktadır. Bunlardan en eskisi 970/1556 tarihli İlahi Mehmed'e ait mezar taşıdır ¹. En yeni tarihli ise 1347/1933 tarihli vekil-i harç Mahmud Efendi mahdumu Esseyid İsmail Hakkı'ya aittir [13] (Şekil 3.83-85).

¹ Haseki Külliyesi ile ilgilenen bazı kişiler bu mezar taşının Haseki Külliyesi'nin mimarı Mimar Sinan'ın plan ve projesini uygulayan mimara ait olduğunu söylemektedirler [13].

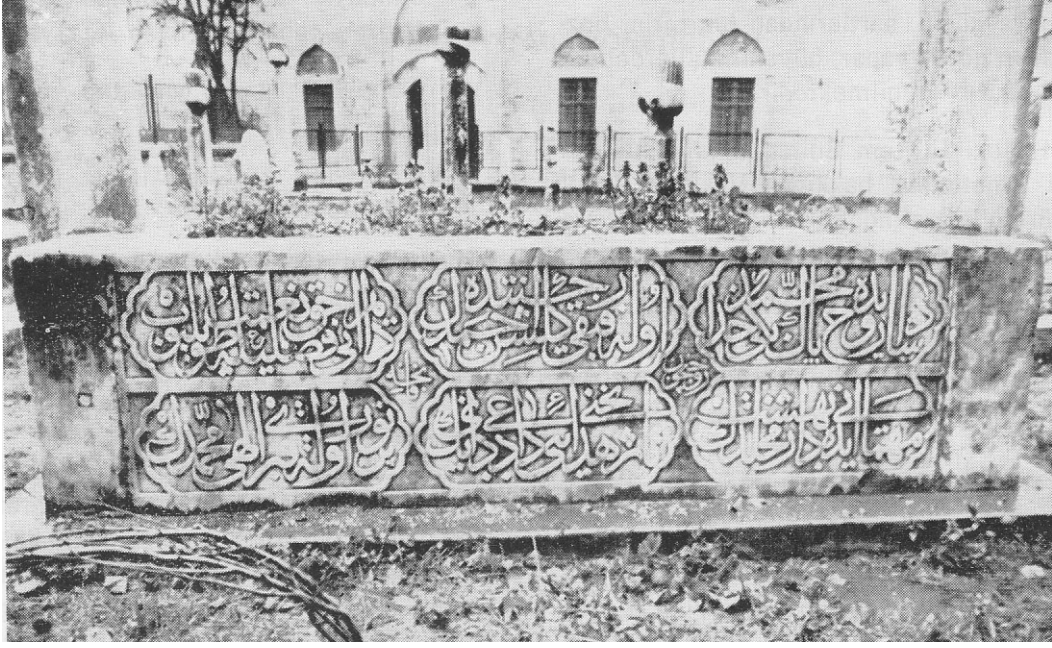

Şekil 3.83 Hazire planı [13]

Şekil 3.84 Hazire, 2010

Şekil 3.85 İlahi Mehmed'e ait mezar taşı [13]

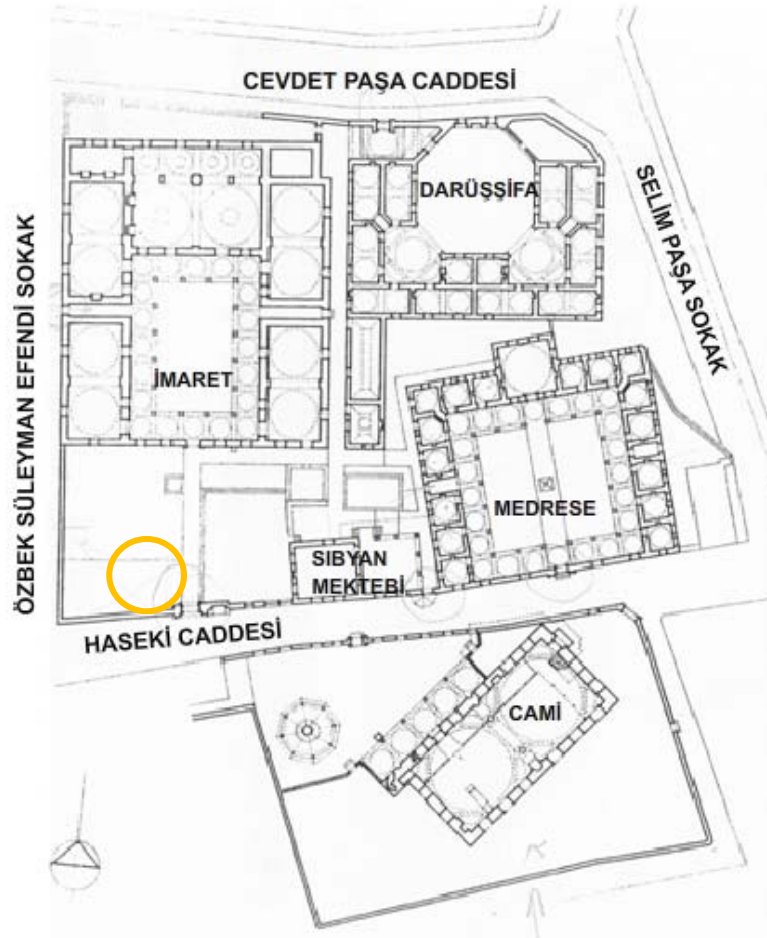
3.3.7 Ahşap Yapı

Haseki külliyesinde yapım tarihi belirlenemeyen, imaretin ana giriş kapısı yanında ahşap strüktürden yapılmış ve zemin üzerinde iki kattan oluşan bir yapı bulunmaktadır (Şekil 3.86). Geleneksel ahşap konut mimarisi tarzında inşa edilmiş yapı çeşitli kaynaklarda “balahane” olarak isimlendirilmiştir.

Ahşap yapı, 18. Yüzyılda Haseki İmaretî'nin batı duvarına yaslanan, bitişik nizam konut dokusunun günümüze erişen tek örneğidir. Bir dönem zemin katının lehimci ve nalbur olarak kullanıldığı kaynaklarda ifade edilen yapının, son yüzyılda külliye görevlileri için lojman olarak da kullanıldığı bilinmektedir.

Yapı, giriş katı ve üzerinde iki kattan oluşmaktadır. Binanın Haseki Caddesi'ne bakan duvarı ise tamamen ihata duvarı üzerine inşa edilmiştir (Şekil 3.87). Giriş katına hazirenin karşısından iki basamak çıkılarak ulaşılır, kapının sağında bir kuyu bulunmaktadır (Şekil 3.88). Sol taraf ise duvarla bölünmüş ve iç kısma yapılan muhdes bölmelerle wc olarak tasarlanmıştır. Giriş katında ayrıca merdivenin arka tarafından ulaşılan ve wc olarak kullanılan bir mekan daha bulunmaktadır. Girişin karşısında yapıda düşey sirkülasyonu sağlayan tek kollu ahşap döner bir mediven bulunmaktadır.

Merdiven altı bilinmeyen bir tarihte kapatılarak depoya dönüştürülmüştür. Merdivenin yanında ise imaret yönüne açılan bir bahçe kapısı daha bulunmaktadır (Şekil 3.89-90)

Şekil 3.86 Haseki Külliyesi vaziyet planı – Ahşap yapı [44]

Şekil 3.87 Balahane, 2010

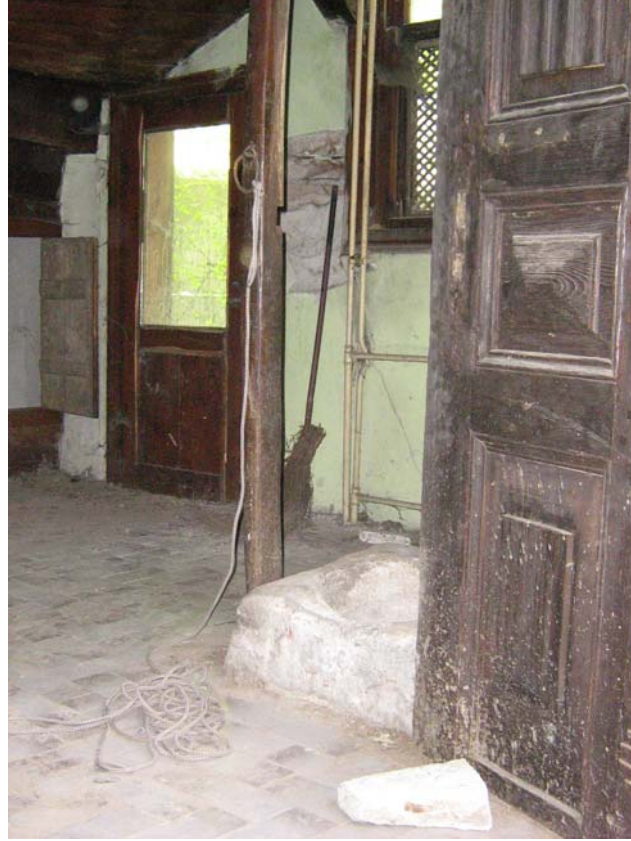

Şekil 3.88 Balahane-kuyu, 2010

Şekil 3.89 Balahane-iç mekan, 2010

Şekil 3.90 Balahane-iç mekan, 2010

Üst katta üç oda vardır. Her odada ahşap sedirler bulunduğu anlaşılmaktadır, ayrıca odalarda dolap nişleri ve gusülhane olarak kullanılan dolaplar mevcuttur. İkinci kat merdivendeki hasar sebebiyle belgelenememiştir fakat cephe özellikleri nedeniyle alt kat ile aynı biçimde şekillendiği düşünülebilir (Şekil 3.91-92).

Yapının doğu cephesi hazire yönünde birinci katta 90cm, ikinci katta ise yaklaşık 45 cm çıkma yapan üç kademe halinde yükselmektedir. Çıkmalar ahşap payandalar ile desteklenmiştir. Bu çıkmalar Haseki Caddesi yönündeki güney cephesinde de devam etmektedir. Güney cephesinde birinci ve ikinci katta ikişer adet üçerli giyotin pencere sırası bulunmaktadır (Şekil 3.93). İmaret yönündeki kuzey cephesi ise çıkmasız olup, her katta odalara ait üçer adet ve merdiveni aydınlatan bir adet olmak üzere toplam 10 adet ahşap giyotin pencere yer almaktadır. Pencereelerde ahşap diyagonal kafesler kullanılmıştır. Yapının batı cephesi ise sağırdır¹ (Şekil 3.94).

Son dönemde diyanet işlerine bağlı lojman olarak kullanıldığı bilinen yapı günümüzde harap durumdadır.

Şekil 3.91 Balahane üst kat sedir yerleri, 2010

---

¹ Ahşap bina eski planlarda bitişik nizam olarak gösterilmiştir, bu nedenle arka cephesi sağır tutulmuştur. Komşu konut parselleri mevcuttur [74].

Şekil 3.92 Gusülhane ve gömmе dolap, 2010

Şekil 3.93 Balahane kuzey ve doğu cepheleri, 2010

Şekil 3.94 Balahane güney ve batı cepheleri, 1989 [75]

OSMANLI MİMARLIĞINDA DARÜŞŞİFALAR

4.1 Darüşşifa Kelimesi

Darüşşifa kelimesi; “ev, yapı, yurt” anlamına gelen “dar” ve “hastalıktan kurtulma” anlamına gelen “şifa” kelimelerinden oluşmaktadır [39]. Bu kelime İslam dünyasında pratiğe ve gözleme dayanan, sağlık ile ilgili bilgilerin verildiği, hastaların tedavi edildiği sağlık kurumlarına verilen adlardan biridir [76]. Darüşşifa kelimesinden başka ortaçağdan itibaren bu amaca hizmet eden yapıların farklı adlarla anıldığı bilinmektedir. Bu yapılar bazı şehirlerde şu isimlerle anılmışlardır:

“Dar-üş-şifa / Dar-üs-sıhha” – Sivas, “Dar-ül afiye” – Çankırı, “Dar-ül tıp” – Bursa, “Maristan” – Kayseri, “Bimaristan” – Edirne, “Bimarhane” – Manisa [60]. Bunlar dışında “Me’men-ül istirahe”, “Dar-ül raha”, “Tabhane” kelimeleri de yüzyıllar içerisinde sağlık hizmeti veren yapıları isimlendiren diğer kelimelerdir [52]. “Hastane” sözcüğü ise 19.yy’dan sonra kullanılmaya başlanmıştır [12].

4.2 Darüşşifa Kavramı

Anadolu’da asırlarca ayakta kalmayı başaran ve Selçuklulardan Osmanlılara kadar varlıklarını devam ettiren darüşşifalar temeli vakfa dayanan birer hayır ve halk kurumuydular [77]. İşleyişleri hakkında vakıf esaslarına göre vakfiyeler düzenlenmiş ve bu vakfiyeler ile darüşşifaların işleyiş şekli kesin kurallarla belirtilmiştir. Vakfiyelerde, hastanede hizmet edecek hekimlerin ve diğer çalışanların hangi niteliklere sahip olması gerektiği ve ne gibi görevlerle yükümlü oldukları belirtilmiştir. Ayrıca vakfiyelerde

hastanelerin kuruluş amacı, hastaya nasıl hizmet verileceği gibi esaslar da en ince detaylarına kadar yazılmıştır.

Darüşşifa yapıları genelde padişahlar, onların eşleri, kızları veya varlıklı kimseler tarafından yaptırılmış kurumlardı ve bu kurumlarda tedavi kesinlikle parasızdı. Vakfın başında mütevellî bulunur ve vakfı yöneten mütevellî ihtisas gerektirmeyen bütün atamaları bizzat yapardı. Darüşşifanın görevlilerinin seçilmesi, onların kontrolü, ücretlerin ödenmesi gibi hastanenin düzeni ve işletilmesini sağlayacak görevlerden mütevellî sorumluydu. Darüşşifanın işlemesi için gereken parayı karşılayacak han, hamam, ürün veren toprak gibi işletmeler de yine vakfiyelerde kayıt altına alınırdı [1]. Günlük ilaç ve mutfak masrafı vakfın bu gelirleri oranında tahsis edilmekteydi [52].

Darüşşifalar şehirde kendilerini himaye edecek, bakacak kimsesi olmayanlar ile şehirde yakını olmayan yolcular için kurulmuş hizmet yapılarıdır. Ayrıca darüşşifalar haftada iki gün poliklinik hizmeti de görmekte, hastasını evinde bakıp da ilaç ve hekim için verecek parası olmayanlara ücretsiz bakılıp gereken ilaç verilmekteydi. O devirde, deliler ile salgın hastalık taşıyanlar gibi tecrit edilmesi gereken hastalar dışındaki kimseler, evlerinde yakınları tarafından bakılmaktaydılar¹. Darüşşifaya gelemeyecek kadar hasta olanların yakınları ise, hastanın durumunu anlatıp gereken ilacı alabiliyorlardı [1]. Bu durumdan faydalanıp yalan yere hastalık bahanesi ile gelenlere ve zenginlere ise ilaç verilmesi yasaktı. Bu gibi kimseler vakfiyelerde ağır bir dille lanetlenmekteydi [13].

Bu sağlık kuruluşlarında din, dil ve ırk farkı gözetilmeden halka sağlık hizmeti sunulurdu. Darüşşifalarda gereken hastaların yataklı tedavisinin yapılmasının yanında, belirli günlerde poliklinik biçiminde, hastalara gerekli olan ve darüşşifaların eczacıları tarafından hazırlanan ilaçlar karşılıksız olarak macun, şurup, hubab² şeklinde ihtiyaçlı kişilere verilmekteydi. Bunun yanında psikolojik tedavi metotları (müzikle tedavi) uygulanması da (Şekil 4.1), vakfiyelerde belirtilen bir diğer tedavi yöntemi idi [52].

---

¹ Anadolu'da cüzzamlı hastaların dışarıda dolaşmaları yasaklanmış, ve bu tür hastalar için tecrithaneler (miskinler tekkesi) inşa edilmiştir [52].

² Hap – Draje.

Şekil 4.1 II.Bayezid Darüşşifası Müzikle tedavi, 2009

Darüşşifalar genel olarak bütün hastalıkların tedavisi için yaptırılan hastanelerdi. Yaşlı, genç, çocuk büyük bütün hastalara açıktır ve akıl hastaları da bu hizmetten yararlanırlardı. Fakat sonraki yüzyıllarda vakıflardaki idaresizlik ve devletin idari çalkantıları Darüşşifaları asıl amaçlarından uzaklaştırmıştır. Hastalar kendi evlerinde yakınları tarafından bakılırken, deliler ise başları boş bırakılamayacağı için darüşşifalarda hastaların yerlerini almışlardır [43]. Bu durum Darüşşifaların sadece akıl hastaları için yapılmış kurumlar olduğu fikrini ortaya çıkartsa da, hiçbir darüşşifa vakfiyesinde sadece akıl hastaları için açılmış bir hastane olduğu bilgisine rastlanmamıştır [1].

4.3 Osmanlıda Tıp Eğitimi

Darüşşifaların sahip olduğu bir diğer fonksiyon ise tıp eğitiminin verilmesi ve yeni hekimlerin yetiştirilmesidir. Bu kurumlardan bazıları, hastaların tedavilerini yaparken aynı zamanda kendi hekimlerini de yetiştirmiştir. Bursa Yıldırım Darüşşifası (1400), İstanbul Fatih Darüşşifası (1470) ve Edirne II Bayezid Darüşşifası (1484) bunun ilk örneklerindendir. Darüşşifalarda ve tıp medreselerinde dahiliyeciler hekimlerin yanı sıra

cerrahlar, kehhaller¹, kırık çıkıkçılar, şerbetçiler, attarlar² gibi değişik ihtisas sahiplerine farklı yöntemlerle eğitim verilmiştir (Şekil 4.2-3). Hekimler tedavi yöntemlerinin yanı sıra ilaçlar ve ilaç hazırlama konusunda da eğitim görmüşlerdir (Şekil 4.4). Osmanlı hekimleri tıp alanında birçok esere imza atarak tıp ilminin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır [78].

Osmanlıda tıp bilimi klasik üslupta olup, tıp alanında eski tedavi yöntemleri uygulanmaya devam edilmiş, bunun yanında başta İbni Sina'nın eserleri olmak üzere tıp eserleri incelenip yorumlanarak bu bilimin gelişmesi sağlanmıştır [77]. Sağlık kuruluşlarında görevlendirilecek hekimlerin tıp ilmine hakim ve cerrahide usta olması şartı her devirde geçerli olmuştur. Osmanlılarda kullanılan eğitim metodunun usta-çırak ilişkisi şeklinde olması ve bu kuruluşların müesseseleşmemiş olmasına rağmen icazetin³ müderris adına düzenlenmesini gerektirmiştir [52]. Osmanlıda bu sistemle yetiştirilen cerrah ve kehhaller Ehl-i Hıref Teşkilatı'na⁴ bağlı olarak hizmet vermişlerdir [76] (Şekil 4.5-6).

Şekil 4.2 II.Bayezid Darüşşifası-Müderris odası [79]

---

¹ Göz doktoru.

² Baharatçılar.

³ İslam eğitiminde diplomanın karşılığı "icazet"tir. İcazet hadis ilmine ait bir terimdir. "Öğretim Ruhsatı" anlamına geldiği gibi hadis veya kitap yorumuna izin verildiğini belirten bir belge şeklinde olabiliyordu. Talebeler genellikle medreseyi değil, bilgi almak istedikleri müderrisi seçerlerdi. Bazı öğrenciler değişik müderrislerden aldıkları pek çok icazete sahip olabiliyordu [80].

⁴ Ehl-i Hıref Osmanlı Devleti'nin faaliyetlerini yürüten en önemli kurumdur. Bu kurumda devletten maaş alarak padişah ve saray eşrafı gibi devletin önemli şahsiyetleri için eserler üretilmiştir [81].

Şekil 4.3 II.Bayezid Darüşşifası-Öğrenci odası [79]

Şekil 4.4 Tabiblerin yararlandıkları kitapların listesi [78]

Şekil 4.5 Hekimbaşı [78]

Şekil 4.6 Hekimbaşı odası [78]

4.4 Darüşşifalarda Kullanılan İlaçlar

Darüşşifalarda hekimlerin hastalar için özel olarak hazırladığı formüllerin dışında; ateşlenme, baş ve mide ağrıları, kusmalar, döküntülü deri hastalıkları, uykusuzluk ve eklem ağrıları gibi sık görülen durumlarda bilinen ve çok kullanılan formüller vardı. Bu ilaçların başında tiryaklar¹ bulunurdu. Tiryaklar her derde deva olan ve özellikle zehirlenmelerde mutlaka alınması gereken ilaçlar olup özelliği hastalanmadan önce

¹ Tiryaklardan en önemlisi ve değerli olanı “Tiryak-ı Faruk”’tur. “Tiryak-ı Faruk” hem tedavisi zor olan bir çok hastalık, hem de zehirli yılan ve böcek sokmalarında etkilidir. Bu ilacın formülünde yılan etinin yer aldığı kırktan daha fazla etkili madde vardır. Sekiz maddeden hazırlanan “Tiryak-ı Semaniye” ve dört maddeden yapılan “Tiryak-ı Erbaa” diğer kullanılan tiryaklardır [1].

veya hastalık sırasında vücudun bağışıklığını arttıran veya akrep, yılan sokması ve zehirlenmelerde etkili olan ilaçlardır [1].

Osmanlı tıbbında ilaçların önemli bir kısmını ise macunlar oluştururdu. Macunların gerektiğinde sulandırılarak şerbet şeklinde kullanıldığı bilinmektedir. Bu macunlardan en çok bilinenleri “Beladır Macunu”¹, “Feylazoflar Macunu”² ve “Macun-i Firbehi”³ dir.

Darüşşifalarda kullanılan bir başka ilaç türünü şerbetler oluştururdu. Darüşşifalarda hazırlanan şerbetlerden biri olan “gül şerbeti”, ateşlenmelerden meydana gelen hararetin, susuzluğu azaltılması ve mide hararetini yok etmesi için kullanılırdı. Menekşe/ benevşe şerbeti ise göğüs hastalıklarında etkiliydi. Bunlardan başka nar şerbeti⁴ ve demirhindi şerbeti⁵ de sıkça kullanılan şerbetlerdendi (Şekil 4.7).

Darüşşifalarda hazırlattırılan ilaçlardan bir kısmı da deri üzerinden kullanılan ilaçlardır. Merhem şeklinde hazırlanan bu ilaçlardan önemlileri “İsfidac Merhemi”⁶ ve “Siyah Merhem”⁷ dir.

Ayrıca şifalı otlarla hazırlanan yağlar kırık çıkık için hazırlanan ilaçlar ile göz için kullanılan tutyalar⁸ da darüşşifalarda bulunan diğer ilaçlardır [1].

Evliya Çelebi Seyehatnamesi’nde darüşşifaların bazılarında özel bitki tarhlarının bulunduğunu ve buralarda ilaç olarak kullanılan bazı özel bitkilerin yetiştirildiğini belirtilmektedir [52].

---

¹ Felç, inme, tutulma gibi hastalıklarda kullanılırdı.

² Sindirime yardım eden iştahı açan, balgamı kesen ve diş diplerini kuvvetlendiren özelliklere sahip bir macundu.

³ Hastaların kuvvetlendirilmesi için hazırlanan bir macun olup İbn-i Sina’nın formülüne göre hazırlanırdı.

⁴ Çok aranan özellikle ateşlenmelerde ve nekahat döneminde kullanılan şerbettir. Tatlı nar mideye ve karaciğere kuvvet verirken, ekşi nar ise safranin salgılanmasını azaltır, kusmayı önlerdi.

⁵ Harareti dindirmesi, susuzluğu kesmesi, özellikle sıtmalıları rahatlatması sebebiyle hekimlerce kullanırdı.

⁶ En çok kullanılan merhemdir. Ateşten yanmalarda, sıcak yağla yanmalarda deri kabardığında kullanılır.

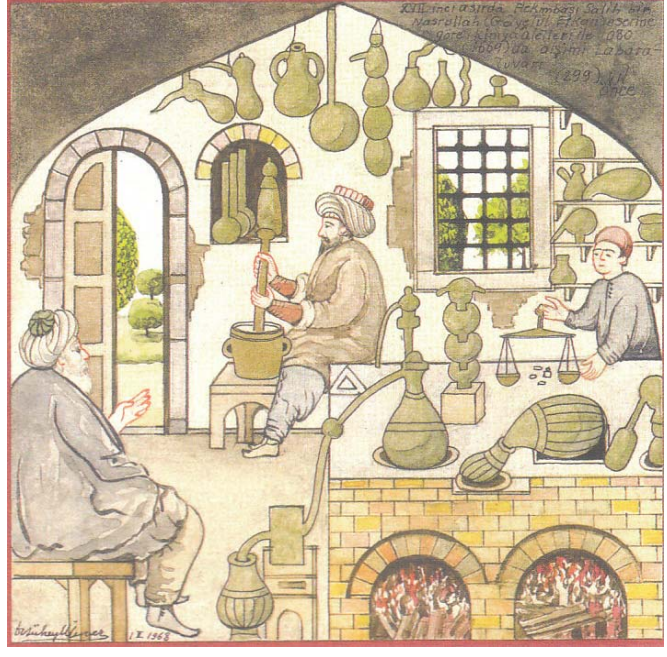
⁷ Cilt hastalıklarının hepsinde kullanılabilen bir merhemdir.

⁸ Göze sürme şeklinde çekildiği zaman gözü yaşartarak görüş kabiliyetini arttıran bir taş.

Şekil 4.7 İlaç hazırlamada kullanılan bitkiler [1]

Şekil 4.8 İlaç hazırlama mekanı tasviri [1]

4.5 Osmanlı Darüşşifaları

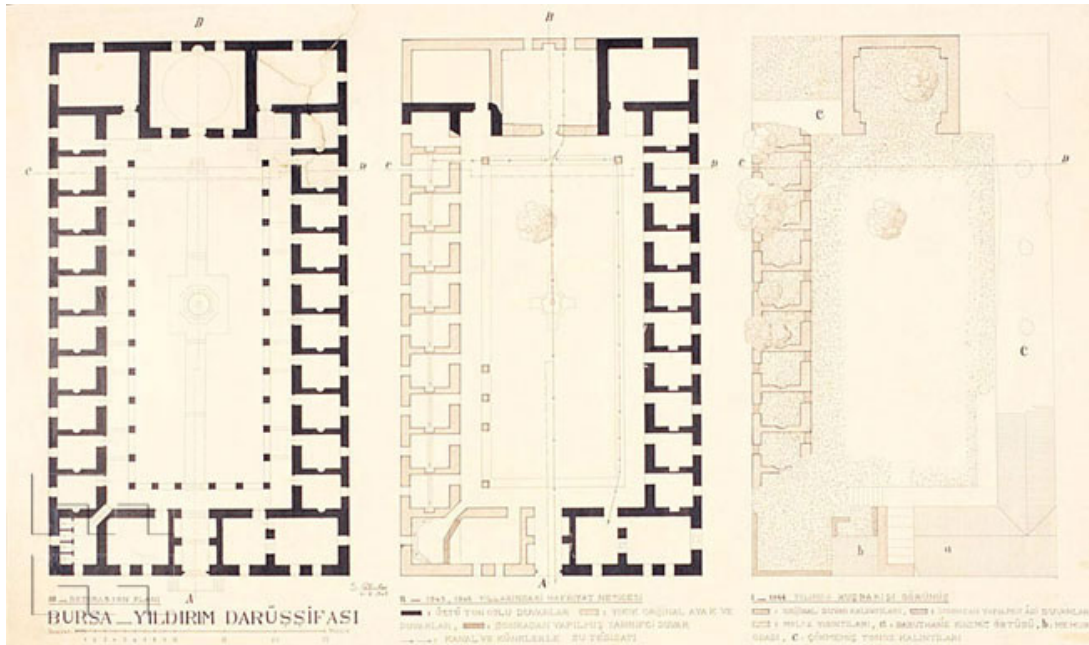
Darüşşifaların kuruluş amacı, binanın yapısı, işleyiş şekli, hizmet edenler, yapılan hizmetler gibi özellikleri islam dünyasında şekillenmiş; Selçuklular döneminde gelişmiş ve Anadolu Selçuklu Döneminde en güzel örnekleriyle hizmet vermişlerdir. Osmanlılar da bu kurumları devam ettirmiş ve getirdikleri yenilikler ile geliştirerek, sahip oldukları topraklar içerisinde hastaneler inşa etmeye devam etmişlerdir [1]. Osmanlılar, devraldıkları darüşşifa yapılarının fonksiyonlarını aynen sürdürmüşler, tıp eğitimi ve sağlık hizmetlerini bir sosyal yardım anlayışı olarak başından sonuna kadar devam ettirmişlerdir.

Osmanlıların darüşşifa mimarisine getirdiği en belirgin yenilik ise, bu yapıları tek başlarına değil bir külliye içerisinde cami, medrese, imaret, hamam, kervansaray, çeşme vb. ile birlikte inşa etmeleridir [76].

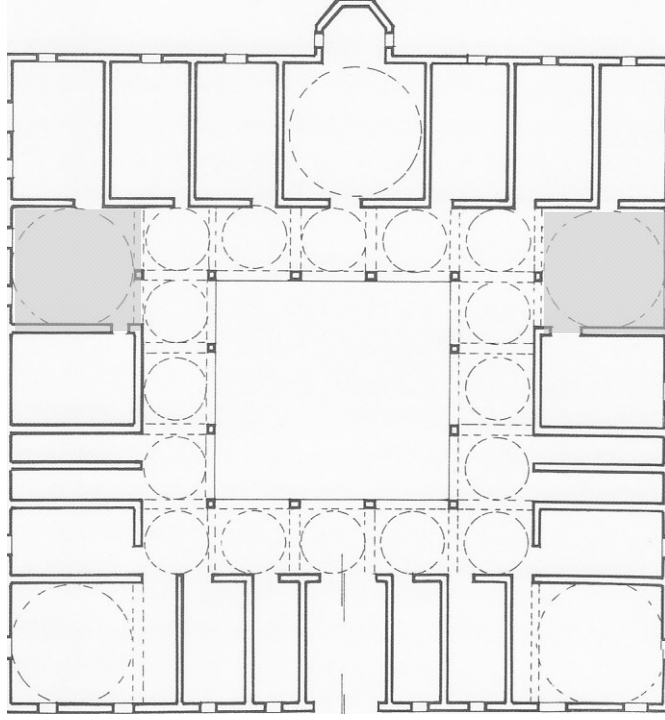
Medrese şemalarının amaca uygun değiştirilmesiyle şekillenen darüşşifalar, medreselerle paralel gelişme göstermişlerdir [68]. Selçuklular tarafından kullanılan revaklı avlulu medrese plan şemasına sahip darüşşifalar, Osmanlılarda da ana hatlarıyla

kullanılmıştır. Fakat medrese mimarisinde hemen her devirde görülen dershane hacminin dışarı taşan biçimi darüşşifa mimarisinde kullanılmamış, yapılar genelde dikdörtgen biçimini korumuştur. Böylece darüşşifalar bulundukları külliye içerisindeki medreselerden plan olarak ayrılmıştır [52].

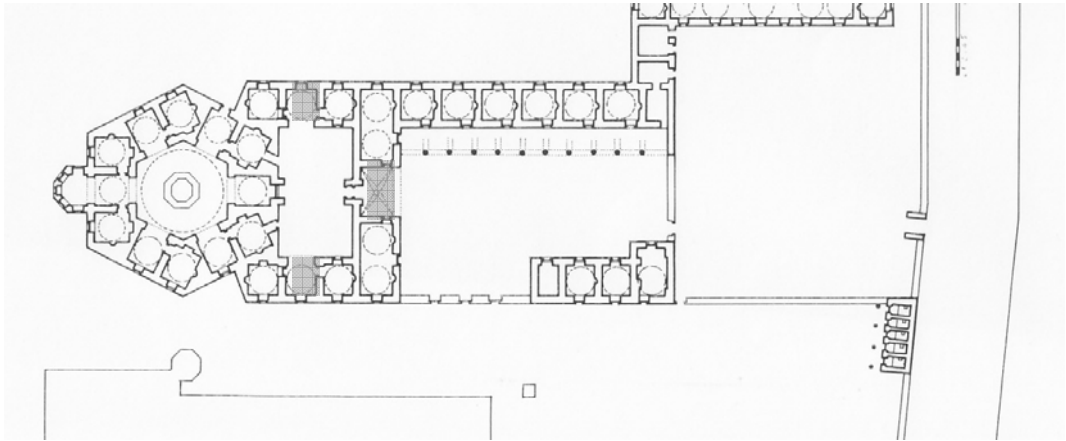
İslam mimarisinin önemli bir unsuru olan eyvanlarda, Osmanlı döneminde öncekilerden farklı fonksiyonlarla kullanılmıştır. Mimar Sinan öncesi darüşşifa örneklerinde eyvanlar, Bursa Yıldırım Darüşşifası (Şekil 4.9) ve İstanbul Fatih Darüşşifası'nda (Şekil 4.10) köşe mekanlara geçiş holü olarak planda yerini almış, bunun yanında Edirne'deki II. Bayezid Darüşşifası'nda (Şekil 4.11)kubbeli eyvanlar hasta odalarına geçiş fonksiyonunu üstlenmişlerdir [82].

Şekil 4.9 Bursa Yıldırım Darüşşifası planı [83]

Şekil 4.10 Fatih Darüşşifası planı [84]

Şekil 4.11 II.Bayezid Darüşşifası planı [52]

Osmanlı darüşşifalarının cephe biçimlenişlerinde de çeşitli değişiklikler göze çarpmaktadır. Osmanlı darüşşifalarında, bazı yerlerde kirpi saçak ve tuğla hatıllar gibi mimari unsurlar kullanılmıştır. Sağır taş duvarları ifadelendirmek için Selçuklu sanatkarların kullandıkları süslemelerden bu dönemde vazgeçildiğini (Şekil 4.12-13), cephe ve taç kapıların sadeleşmiş olduğunu, bunun yerine yapının anıtsallığının doluluk boşluk oranları ile sağlandığı söylemek mümkündür [85].

Şekil 4.12 Divriği Darü'sşifası-Taç kapı [86]

Şekil 4.13 Kayseri Gevher Nesibe Darü'sşifası-Taç kapı [87]

Mekan aydınlatmasında da cephelere bağılı olarak bir gelişme olmuştur. Darüşşifayı oluşturan mekanlara birden fazla pencere açılmış, yalnız dış cepheden değil üst örtü olan kubbeden ve avludan da ışık alması sağlanmıştır. İç mekanlarda ısıtma için ocakların yapılmaya başlanması yine bu dönemin yeniliklerindendir [76]. Darüşşifalarda önceki örneklerde mekanlardan biri türbe olarak yer alırken, Osmanlı darüşşifalarında türbe birimi de külliye'nin ayrı bir birimi olarak ele alınmıştır [52].

15.yy'dan başlayarak 19.yy'a kadar Osmanlı Devleti sahip oldukları topraklar üzerinde önemli sağlık kurumları inşa etmişlerdir. Vakıf esasına göre kurulan bu kurumların yanında daha sonraki dönemlerde tıp medreseleri de geliştirilmiştir (Çizelge 4.1) [88].

Osmanlı darüşşifa planlamasında medrese plan şeması çeşitli şekillerde yorumlanarak, sağlık hizmetlerine elverişli yapılar oluşturulurken, aynı zamanda hizmet fonksiyonunun aksatılmadan sürdürülebileceği merkezi plan şeması da bu dönemde doğmuş ve geliştirilmiştir [52].

Osmanlı darüşşifaları plan tipi olarak üç bölüm halinde incelenebilir:

- Klasik medrese plan tipine sahip darüşşifalar
- Çifte medrese plan şemasını yansıtan darüşşifalar
- Merkezi planlı darüşşifalar

Bunlardan ilki geleneksel medrese şemasının, devrin, yapıldığı yerin koşullarına uygun şekillenmesi ile oluşan klasik plan tipli darüşşifalardır [68]. Bu tipte geniş bir avlu etrafına dizilmiş revaklar ve bunların arkasına sıralanmış mekanlardan oluşan bir düzen söz konusudur. Yıldırım Darüşşifası (H.802/M.1400), Fatih Darüşşifası (H.875/M.1470), Manisa Hafsa Sultan Darüşşifası (H.946/M.1539), Atik Valide Sultan Darüşşifası (H.990/M.1582) ve Sultan Ahmet Darüşşifası (H.1030/M.1621) bu gruba örnek olarak verilebilir.

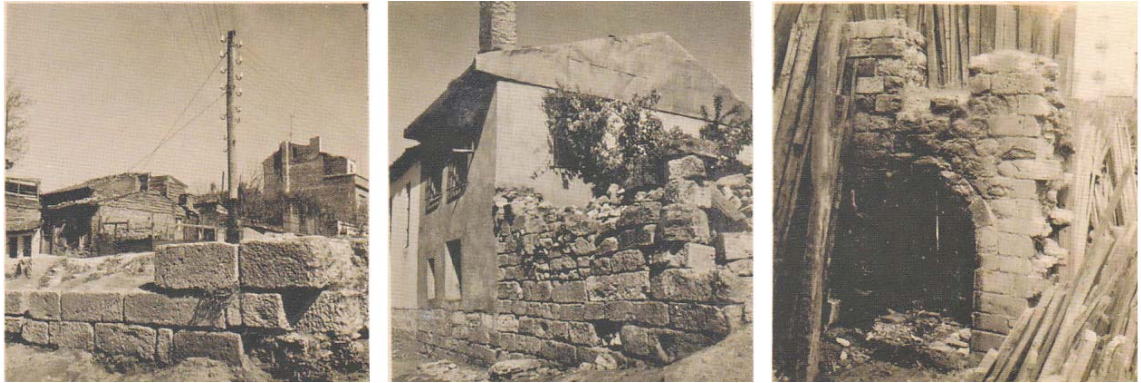
Yıldırım Darüşşifası (Şekil 4.14) Bursa'da erken Osmanlı Dönemi'nin plan şemasına sahip yapı topluluğu olan Yıldırım Külliyesi (H.802/M.1400)'nde inşa edilmişti [82]. 1399'da açılan Yıldırım Darüşşifası 19.yy'a gelinceye kadar hasta kabul etmiş ve hastane tam kadrolu olarak hizmete devam etmiştir [90].

Şekil 4.14 Bursa Yıldırım Darüşşifası [91]

İstanbul'un Osmanlı dönemine ait ilk hastane yapısı olan Fatih Darüşşifası İstanbul'da H.861-875/M.1456-1470 yılları arasında tamamlanmıştır. Fatih Külliyesi'nde Karadeniz Medreselerinin hizasında bulunan ve ana hatlarıyla avlulu, revaklı medrese plan şemasını aksettiren darüşşifa yapısı günümüze ulaşamamıştır [89] (Şekil 4.15). Darüşşifanın 18.yy'a kadar hizmet verdiği bilinmektedir [90].

Şekil 4.15 Fatih Darüşşifası kalıntıları [89]

Osmanlı Döneminde başkentler dışında ilk darüşşifa yaptırılan yer Manisa olmuştur. Manisa'da Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan tarafından H.929/M.1522'de bir külliye inşa edilmiş bu külliye Hafsa Sultan'ın 1533 yılında ölümünün ardından H.945/M.1538 tarihinde bir darüşşifa ilave edilmiştir [92]. Medrese şemasının kullanıldığı bu darüşşifada mekanlar doğrudan doğruya avluya açılmış, revaklar ise giriş kapısının ve üst mekanların açıldığı kubbeli geçit mekanı olarak planlanmıştır (Şekil 4.16). Mimarı belli olmayan darüşşifanın Mimar Sinan'ın eseri olduğu şeklinde görüşler bulunmaktadır [52].

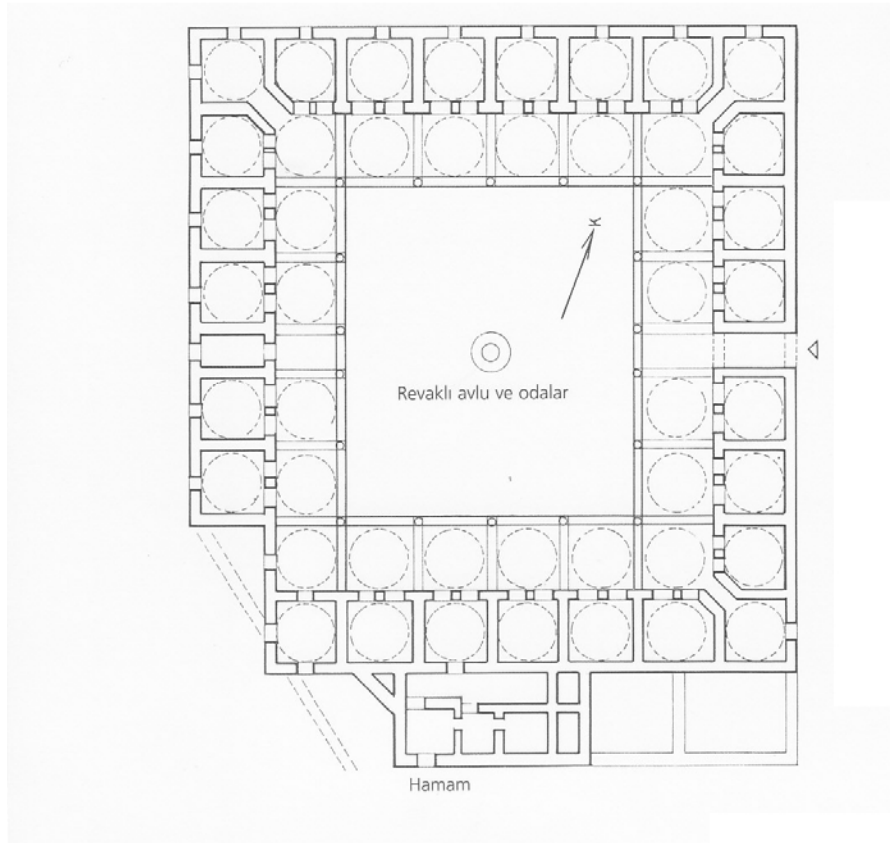
Şekil 4.16 Manisa Hafsa Sultan Darüşşifası [93]

Mimar Sinan İstanbul Üsküdar’da III.Murat’ın annesi Nurbanu Sultan adına Atik Valide Külliyesi’ni (H.990/M:1582) inşa etmiş ve bu külliye, etrafı mekanlarla çevrili iki kademeli bir avludan oluşan darüşşifa birimi de yer almıştır [82]. Günümüzde özgün halini büyük oranda kaybeden ve iki katlı ahşap çatılı ve tabhane ile bağlantılı bir yapı halinde olan darüşşifanın özgün halinde tek katlı ve kagir örtülü olduğu bilinmektedir [94] (Şekil 4.17).

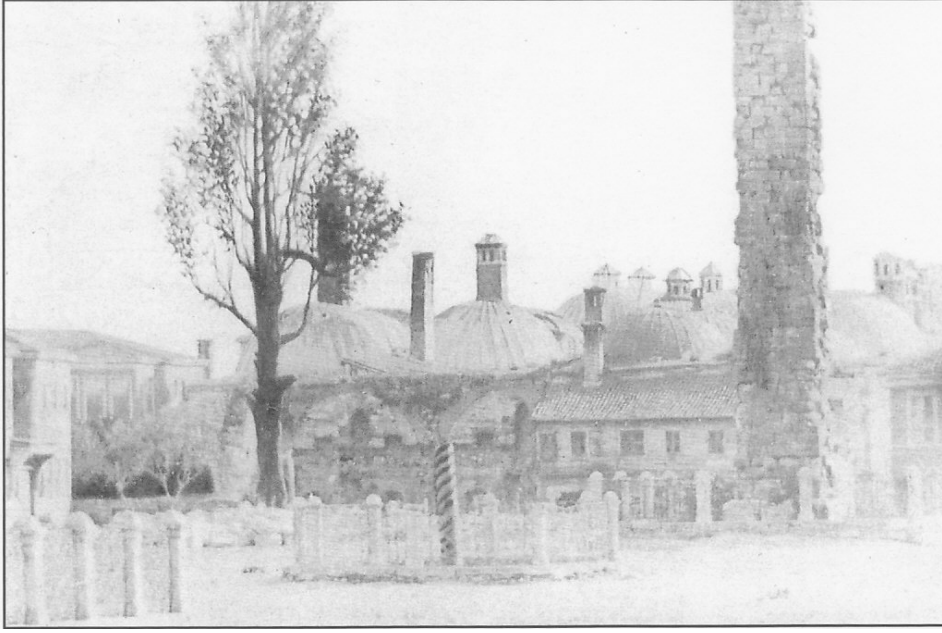
Şekil 4.17 İstanbul Atik Valide Darüşşifası [95]

17.yy içerisinde yapılmış tek darüşşifa olan Sultanahmet Darüşşifası (Sultanahmet Külliyesi'nin (H.1018-1030/M.1609-1621) imaret yapıları ile birlikte Hipodrum'un batı ucunda yer almaktadır. Günümüze sadece güneydoğu cephesindeki küçük hamam,kuzeydoğu cephesindeki basık kemerli giriş kapısı ile on bir sütun ve havuzun mermer fiskiye çanağı ulaşmıştır [96]. Prof. Dr. Sühel Ünver tarafından çizilen krokiye göre darüşşifanın kareye yakın dikdörtgen planlı etrafını revaklar çevreleyen havuzlu bir avluya sahiptir (Şekil 4.18-19). Revakların gerisindeki kare hacimler kubbe ile örtülüdür. Darüşşifanın en önemli özelliklerinin biri de güney doğu duvarına bitişik bir darüşşifa hamamının olmasıdır [52] (Şekil 4.20).

Şekil 4.18 Sultan Ahmet Darüşşifası planı [96]

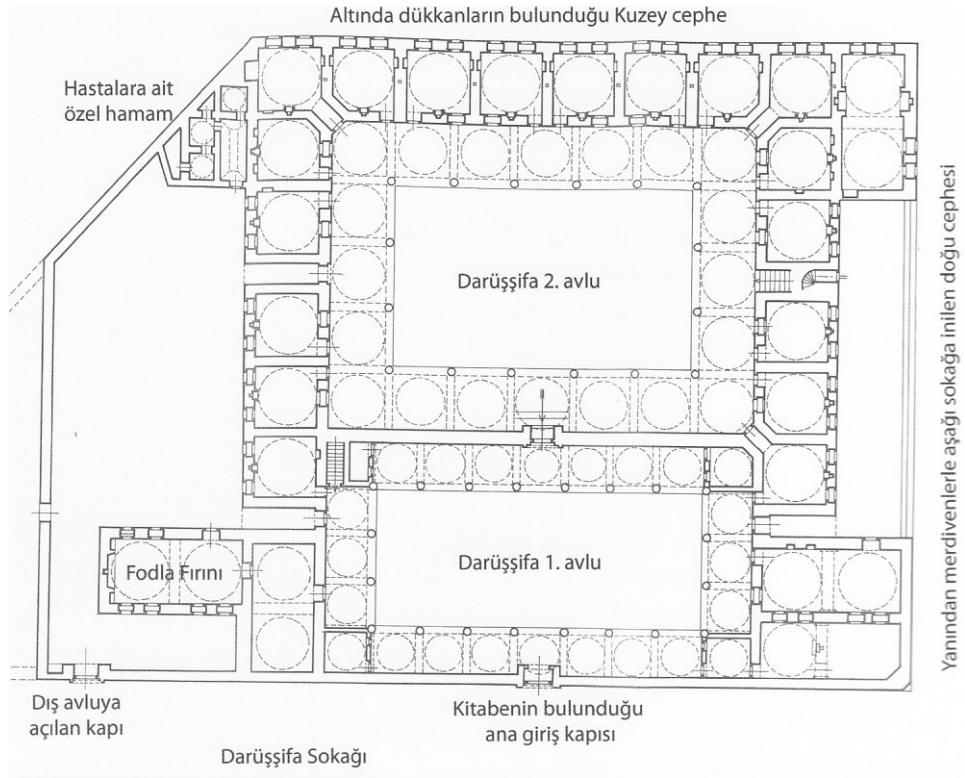
Şekil 4.19 Sultan Ahmet Darü'sşifası 18.yy [96]

Şekil 4.20 Sultan Ahmet Darü'sşifası hamam kalıntısı [96]

İkinci grup darü'sşifa tipi ise, bitişik iki avludan oluşan plan tipidir. Medrese tarzı plan tipinin gelişmiş i olarak düşün ülebilen bu tip, paralel iki aks üzerine dikdörtgen birer avluya revaklarla aç ılan ve revaklar gerisinde ana mekanların yer aldığı bir düzene sahiptir [76]. Bu plan tipine örnek olarak Süleymaniye Darü'sşifası (H.961-966/M.1553-1559) verilebilir (Şekil 4.21) .

Ana hatlarıyla revaklı avlulu medrese şemasını aksettiren plan şeması kendi başına fonksiyonel bir blok oluşturacak şekilde inşa edilmiştir [82]. Süleymaniye Darüşşifası paralel eksen üzerine revaklı bir çift avlu düzenine göre planlanmış olup, iki katlı inşa edilmiştir. Bodrum kat dükkanlar ve akıl hastaları için salon, üst kat ise, çift avlulu darüşşifa olarak planlanmıştır. Bu avlulardan birinin etrafında revaklar ve arkasında çeşitli işlevlere sahip mekanlar, diğerinin gerisinde ise tamamen bağımsız hacimler bulunmaktadır [76] (Şekil 4.22). Bezm-i Âlem Valide Sultan Hastahanesi'nin¹ açılması üzerine akıl hastaları dışındaki tüm hastalar buraya nakledilmiş ve Süleymaniye'de bir müddet sadece akıl hastaları kalmıştır. 1850 tarihinde kolera salgını olduğu için hastalar nakledilmiş ve 1862 de Askeri Matbaa, Süleymaniye Darüşşifası'na taşınmıştır [90].

Şekil 4.21 Süleymaniye Darüşşifası planı [97]

¹ 19.yy'ın ortasında yapılan ve ilk defa hastane olarak adlandırılan Bezm-i Alem (Vakıf Guraba) Hastahanesi (H.1261/M. 1845) günümüze en yakın zamanda kurulmuş vakıf sağlık kurumlarından. Vakfiyesine göre fakir ve müslüman erkeklerin tedavisi amacıyla Sultan Abdülmecid'in annesi Bezm-i Alem Valide Sultan tarafından inşa ettirilmiştir.

Şekil 4.22 Süleymaniye Darüşşifası, 2009 [97]

Mimar Sinan ilk defa Süleymaniye Külliyesi'nde darüşşifadan ayrı olarak bir tıp medresesi planlayıp inşa etmiştir (Şekil 4.23) ve ilk defa İstanbul'da Fatih Külliyesi'nde karşımıza çıkan site–üniversite anlamındaki eğitim öğretim kompleksi, burada daha da geliştirilerek, bir eğitim ve sağlık kompleksi olarak planlanmıştır [82].

Şekil 4.23 Süleymaniye Tıp Medresesi, 2009 [97]

Üçüncü grubu ise merkezi planlı darüşşifalar oluşturmaktadır. Merkezi planlı darüşşifalar sadece Osmanlı döneminde rastlanabilen bir plan tipidir. Darüşşifa mimarisinde merkezi plan bu dönemde uygulama alanı bulmuş ve geliştirilmiştir. Edirne'deki II.Bayezid Darüşşifası (H.889-893/M.1484-1488) ilk merkezi planlı darüşşifa

örneği iken, tez konusu olan İstanbul Haseki Darüşşifası (H.957/M.1550)'nda hizmetin daha hızlı ve ekonomik bir şekilde sunulabileceği bir merkezi plan görülmektedir.

II.Bayezid Darüşşifası (H.889-893/M.1484-1488) Sultan II. Bayezid tarafından, Edirne'de Tunca Nehri kenarında yaptırılmıştır [90]. Mimarı Hayreddin olan külliye darüşşifa yapısı o zamana kadar yapılanlardan farklı bir anlayışla ele alınmış, merkezi altıgen plan şeması şeklinde ve önemli bölümü büyük bir kubbe altına açılan mekanlar olarak planlanmıştır [82]. Yapı altıgen, kubbeli bir mekanla, bunun etrafına sıralanmış ve batı yönünden avluyu sınırlayan altı küçük kubbeli oda ve beş sedirli sofadan oluşmaktadır (Şekil 4.24). Eyvan ve kapalı mekanların etrafında yer aldığı merkezi altıgen, fenerli kubbe ile yükseltilmiştir [76].

Şekil 4.24 II.Bayezid Darüşşifası avlusu,2009 [98]

Haseki Külliyesi içerisinde bulunan, Mimar Sinan'ın inşa ettiği Haseki Darüşşifası (H.957/M.1550) dış duvarları itibarı ile dikdörtgen bir şema göstermesine rağmen iç mekanda sekizgen bir avlunun hakim olduğu merkezi plan şemasının kullanıldığı bir yapıdır. Avlunun etrafını saran kubbeli mekanlar ve avluya açılan simetrik iki eyvandan oluşan darüşşifada merkezi sekizgen, mekanların açıldığı avlu olarak planlanmıştır [52] (Şekil 4.25).

Şekil 4.25 Haseki Darüşşifası genel görünüş [99]

Tez konusu olan Haseki Darüşşifası, yüzyıllar içerisinde geçirdiği afetlere rağmen özgün plan şemasını korumuştur. Uzun süre özgün fonksiyonuna uygun olarak işlevlendirilen darüşşifa, günümüzde farklı bir fonksiyon yüklenmek üzere restore edilmektedir (5.1).

Osmanlı darüşşifalarında genel tedavi mekanlarının dışında, çoğunlukla hastalar için bir hamam, ilaçların hazırlandığı bir oda ve ilaçların saklandığı bir kiler bulunmaktadır [1]. Bunun dışında 16.yy külliye planlamalarının bazılarında, darüşşifa yapısı dışında tıp medresesi ve ilaç dağıtım yapısına (Dar-ül Akakir¹) da yer verilmiştir. Menzil külliyelerinde ise açık olarak birer darüşşifa yapısı bulunmamasına rağmen, bu yapı topluluklarında küçük de olsa fonksiyonel bir sağlık birimin olduğu kabul edilmektedir [82].

---

¹ Akakir kelimesi “ilâç olarak ve ilâç imalinde kullanılan bitki kökleri” anlamına gelip, “Dar’ül Akakir” kelimesi ise eskiden eczane işlevini gören yapılara verilen isimdir [39].

Çizelge 4.1 Osmanlı darüşşifaları

Plan tipi	İsim	Şehir	Yapım Tarihi	Mimarı	Banisi	Mevcut Durumu	Plan Şeması
Klasik Medrese	Yıldırım Darüşşifası	Bursa	802 1400	-	I.Bayezid	Göz hastanesi	
	Fatih Darüşşifası	İstanbul	875 1470	Atik Sinan	Fatih Sultan Mehmed	Günümüze ulaşmamış	
	Hafsa Sultan Darüşşifası	Manisa	947 1539	-	Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Ayşe Hafsa Sultan	Özgün durumunu yitirmiştir.	
	Atik Valide Darüşşifası	İstanbul	990 1582	Mimar Sinan	III.Murat'ın annesi Nurbanu Sultan	Onarımda	
	Sultan Ahmet Darüşşifası	İstanbul	1030 1621	Sedefkar Mehmet Ağa	I.Ahmed	Günümüze ulaşmamış	
Çifte Medrese	Süleymaniye Darüşşifası	İstanbul	961 1553	Mimar Sinan	Kanuni Sultan Süleyman	Onarımda	
Merkezi	II. Bayezid Darüşşifası	Edirne	889 1448	Mimar Hayreddin	II. Bayezid	Sağlık Müzesi	
	Haseki Darüşşifası	İstanbul	957 1550	Mimar Sinan	II. Selim'in annesi Haseki Hürrem Sultan	Onarımda	

HASEKİ DARÜŞŞİFASI

5.1 Yapının Tarihçesi

Haseki Darüşşifası fetihten sonra İstanbul’da, Fatih Darüşşifası ve Üsküdar – Miskinler Tekkesi’nin ardından inşa edilen üçüncü hastanedir [41]. Yapı yüzyıllar içerisinde çeşitli doğal afetlere ve terklere maruz kalmıştır. Geçirdiği onarımlar sonucunda değişik işlevler yüklenerek de olsa, çoğunlukla kuruluş amacına uygun şekilde, insan sağlığına hizmet veren bir tesis olarak varlığını yaklaşık 500 yıldır devam ettirmektedir (Çizelge 5.1-Haseki Darüşşifası’nın yıllara bağlı yönetim ve işlev değişiklikleri). 1550 yılında inşası tamamlanan, 17. yy ve 18. yy da İstanbul’da meydana gelen yangınlardan (3.2.2) etkilendiği bilinen darüşşifanın, 18.yy’ın ilk yarısına kadar vakfiyelerine uygun olarak çalıştığı düşünülebilir. Topkapı Sarayı Arşivi’nde darüşşifanın 18. yy’da geçirdiği onarımların masraflarını gösteren belgeler bulunmaktadır (Şekil 5.1).

Topkapı Sarayı Arşivi 3528-23 no’lu belgede 1748 yılında tüm külliyeinin esaslı bir onarımdan geçtiği ve bu onarım için harcanan miktar kayıtlıdır. Bu onarımda darüşşifaya gelen su yollarının da onarıldığı belirtilmiştir [13](Şekil 5.2).

Çizelge 5.1 Darüşşifası'nın yıllara bağlı yönetim ve işlev değişiklikleri

Haseki Darüşşifası	1550		Yapımı 1550 yılında tamamlanan Haseki Darüşşifası, 18.yy'ın ikinci yarısına kadar genel bir sağlık kurumu olarak özgün işlevini sürdürmüştür.	
	1748	Onarım	18.yy 'da bu sağlık kurumunda akıl hastalıkları ve zührevi hastalıkların da tedavi edildiği bilinmektedir.	
Haseki Sultan Darüşşifası Haseki Bimarhanesi	1843		Darüşşifa 1843 yılında kadın hastalara tahsis edilmiştir.	
	1848	Onarım	Yapı 1848 yılındaki onarımın ardından muhtaç kadınlar için hastane ve doğum evi olarak kullanılmıştır.	
Nisa Tavkifhanesi Haseki Zindanı Haseki Mahbesi	1861		Darüşşifa 1861 yılında işlev değiştirilerek tutuk evi olarak kullanılmaya başlanmıştır.	Yönetim: Zaptiye Nezaret
	1868		1868 yılında yapının bir bölümü tutuklular için hastaneye çevrilmiştir. Bu hastanede tutukluların dışında muhtaç kadınlara da sağlık hizmeti verildiği bilinmektedir.	
Haseki Sultan Nisa Hastanesi	1880		1880 yılında tutuk evi kaldırılmış, hastane muhtaç kadınlara sağlık hizmeti veren bir kuruma dönüştürülmüştür.	Yönetim: Şehre- maneti
	1884	Yeni hastanenin kuruluşu	Yeni hastanenin kuruluşu ile birlikte darüşşifa yapısı dul ve kimsesizler için barınak ve hastane olarak kullanılmıştır.	
	1894	Deprem		
	1898	Darüşşifa'ya örtü çekilmesi	1894 yılındaki depremin ardından yapı boşaltılmıştır.	
Haseki Meccanin Müşahedehanesi	1910	Onarım		Yönetim: Müessasat-ı Hayriye-i Sıhhiye
	1913		1913 yılında tamamlanan onarımın ardından Haseki Darüşşifası akıl hastaları için müşahedehane olarak kullanılmıştır.	
	1918	Yangın	1918 Sultan Selim Yangını yapıya büyük hasar vermiş ve yapı yaklaşık 30 sene kullanım dışı kalmıştır.	
Haseki Hastanesi çocuk ve doğum polikliniği	1946	Onarım		Yönetim: Belediye
	1948		Yapılan onarımın ardından darüşşifa yeni hastaneye bağlı poliklinik ve dispanser olarak hizmet vermiştir.	
	1960			
	1963	Onarım		
Haseki Eğitim Merkezi	1973		1973 yılında Vakıflar İdaresi tarafından Diyanet İşleri'ne kiralanmıştır.	Yönetim: Vakıflar İdaresi
	1976		Haseki Darüşşifası 1976 yılından itibaren Diyanet İşleri İstanbul Haseki Eğitim Merkezi-idare binası olarak kullanılmıştır.	
	2002		Haseki Darüşşifası eğitim merkezinin taşınmasından yeniden kullanım dışı kalmıştır.	
	2010	Onarım		

Şekil 5.1 T.S.M.A'nde bulunan onarım masrafı belgesi [13]

Şekil 5.2 T.S.M.A'nde bulunan onarım masrafı belgesi-2 [13]

Haseki Darüşşifası hizmet verdiği alanlar açısından incelendiğinde, kaynaklarda geçen bilgiye göre 1843 yılında darüşşifada bulunan akıl hastası kadınların Süleymaniye Darüşşifası'nda inşa edilen ayrı bir yere gönderildikleri bilgisine ulaşılmaktadır [13]. Bununla birlikte yine Haseki Darüşşifası'nda gözlem altında tutulan hayat kadınlarının ise, Edirnekapı Gureba Hastanesi namıyla Mihrimah Sultan Medresesi'nde açılan yere nakledildikleri bilgisine ulaşılmaktadır [41]. Bu verilere dayanılarak, 19.yy'ın başlarında Haseki Darüşşifası'nın bir bölümünde akıl hastalıkları ve zührevi hastalıkların da tedavi edildiği sonucuna varılabilir. Fakat darüşşifanın sadece akıl hastanesi olarak kullanıldığı bir döneme rastlanmamıştır.

Yapılan bu nakillerden sonra şifahane odaları tamamen kadın hastaların bakımına tahsis edilmiş ve darüşşifa "Haseki Sultan Kadın Darüşşifası" adını almıştır. Birkaç sene bu şekliyle halka hizmet veren darüşşifanın hangi tarihte boşaltıldığı bilinmemektedir.

1848 senesinde ise muhtaç kadınların faydalanabileceği bir hastanenin olmaması sebebiyle, Haseki Darüşşifası yeniden onarılıp eczane ve birkaç bina eklenerek canlandırılmış, muhtaç kadınlara tedavi ve doğum hizmeti veren bir kuruma dönüştürülmüştür [41] (Şekil 5.3).

Şekil 5.3 Başvekalet Arşivi'nde bulunan onarım belgesi [13]

19.yy'ın ikinci yarısında yeniden işlev değişikliğine uğradığı görülen hastane 1861 yılında tutuk evine dönüştürülmüş ve "Nisa Tevkifhanesi" ismini almıştır [13]. 1868 yılına gelindiğinde ise zaptiyeeye bağlı başka bir hastane olmadığı için, yapının bir bölümü Zaptiye Müşavirliğince tutuklu kadınların sağlık sorunlarıyla ilgilenmek üzere yeniden hastane olarak düzenlenmiştir. O tarihte geçici olarak görevlendirilen hekimler ise zaptiye hekimleridir [41]. Haseki Mahbesi içerisinde oluşturulan bu hastanede tutuklu kadınların hastaları dışında dışarıdan gelen muhtaç kadınlara da sağlık hizmeti verildiği bilinmektedir. 1880 yılına kadar, yaklaşık 19 sene süresince tutuk evi olarak kullanılan ve bu süre içerisinde halk arasında "Haseki Mahbesi" ve "Haseki Zindanı"

olarak adlandırılan yapının, Zaptiye Nezaretine baēlı olarak alıřtıēı bilinmektedir [13]. 1897 yılına ait Besim mer Paşa'nın Nevvak-ı Afıyet'inde o yıllarda hasta sayısının 40-50 olduēu belirtilmektedir¹.

Haseki Zindanı'nın idaresi, memleketteki benzer hastanelerin belediyelerce ynetildiēi gerekçesi ile zaptiye nezaretinden alınarak, 1880 yılının mart ayında belediyeye (şehremanetine) devredilmiştir [13]. Burada bulunan tutuklu hastanesi kaldırılmış, tutuklu bulunan kişiler ise İbrahim Paşa Sarayı yanındaki Mehterhaneye nakledilmiştir ve 1884 yılına kadar sadece muhtaç kadın hastalar için hastane olarak kullanılmıştır [42]. Bu dönemde yapı "Haseki Sultan Nisa Hastanesi" olarak isimlendirilmiştir [100].

1884 yılında Yeni Haseki Hastanesi'nin ilk binası olan Taş Konaēın alınması üzerine darüşşifadaki hastalar buraya nakledilmiş; darüşşifa binasında sadece dullar, kimsesiz ve muhtaç kişiler barındırılmıştır. Yapı 1894'e kadar, kurulan yeni hastane ile baēlantılı olarak faaliyetine devam etmiştir [41].

1894 senesinde İstanbul'u etkileyen deprem, darüşşifa yapısında büyük çatlaklar meydana getirmiş ve bu tahribat sebebiyle yapı tamamen tahliye edilmiştir [44]. Darüşşifada bulunan hastalar ise tahliyenin ardından Darülaceze'de hazırlanan kısma nakledilmiştir [85].

Depremi ardından 1898 yılında örtü çekilerek Yeni Haseki Hastanesi ile baēlantısı kesilen ve toplam 16 sene boş kalan Haseki Darüşşifası'na yönelik ilk büyük onarım 1910 yılında başlamış (6.1), külliyei yönetimi ise bu yıllarda Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Mdrlē'ne baēlanmıřtır [36]. Akıl hastalıēı şüphesiyle gözlem altına alınması gereken kadın hastaları barındırmak ve gözlemlemek amacı ile, İstanbul'da yeni bir müşahedehane yapıncaya kadar bu hastaların Haseki Darüşşifası'nda gözlem altına alınmaları kararlaştırılmıştır. Bu amaçla başlanan onarım 1913 senesinde tamamlanmış, aynı sebeple külliye içerisindeki Haseki İmareti de onarılarak mşahedehanenin

---

¹ 1873 yılına ait zaptiye nezaretinin bir yazısında yapının iki dairesinin onarılıp, bir tarafının hastane yapıldıēı anlatılıp, hastanenin 30 yataklı olduēu ve yakın zamanda 80 yataklı hale getirmesinin planladıēı belirtilmiştir [13].

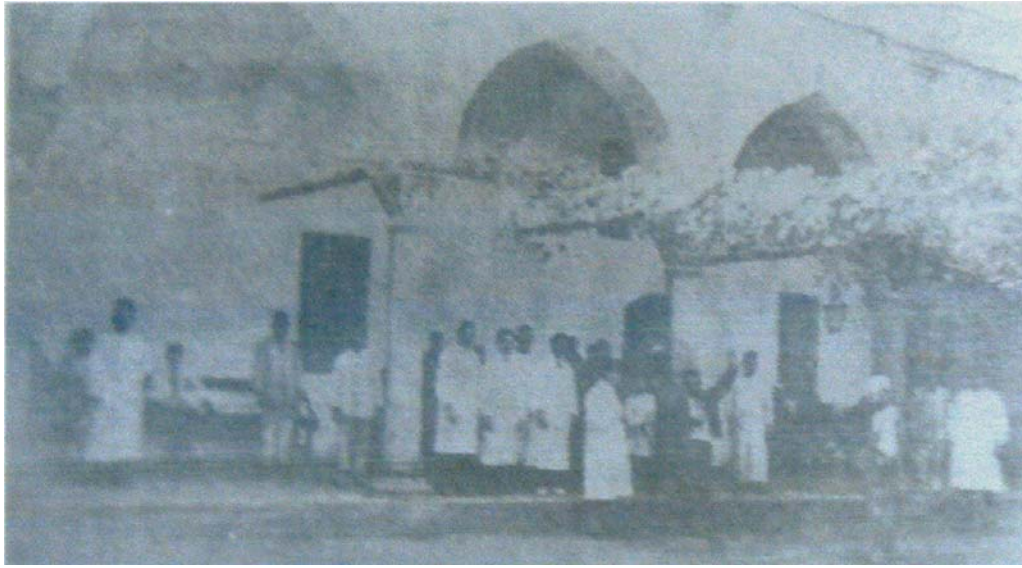
kapasitesi 800 kişiye yükseltilmiştir [13]. Bu onarımın kitabesi halen darüşşifa yapısının giriş koridorunda bulunmaktadır¹. Tamir kitabesi su şekildedir [85]:

“Şehriemanetine merbut

Haseki Meccanın Müşahedehanesi

Tarih-i bina 945² (1539)”

Haseki Darüşşifası bu tarihten sonra “Haseki Meccanın Müşahedehanesi” adını almıştır (Şekil 5.4). Akıl hastalığı şüphesiyle gözetim altına alınan hastalar öncelikle müşahedehaneye alınıyor, yer açıldıkça Toptaşı Bimarhanesi’ne gönderiliyordu [101]. Takip eden yıllarda bu şekliyle hizmet veren Haseki Darüşşifası için Birinci Dünya Savaşı yılları uzun süre hizmet dışında kalacağı dönemin başlangıcı olup, Haseki Müşahedehanesi’ndeki hastalar savaş sırasında Osmanlı Hükümeti tarafından el konan Şişli’deki La Paix Hastanesi’ne nakledilmişlerdir [102].

Şekil 5.4 Haseki Meccanın Müşahedehanesi [74]

1918 yılında çıkan Sultan Selim Yangını’nın harabe haline getirdiği darüşşifanın kadrosu yangından sonra dağıtılmış, ardından Haseki Darüşşifası yaklaşık 30 sene bu şekilde

---

¹ Nimet Taşkıran’ın “Haseki’nin Kitabı” adlı eserinde bu kitabenin hastanenin son onarımı sırasında kırık taşlar arasında bulunarak hekimler tarafından darüşşifa koridorunda değerlendirildiği ve kaybolmaktan kurtarıldığı belirtilmiştir.

² Kitabedeki 945 tarihi hatalıdır. 947 / 1540 tarihli ilk vakfiyede de yer almayan darüşşifa yapısının inşası 957 yılında tamamlanmıştır [13].

harap durumda kalmıştır. 1939 senesinde “Haseki Hastanesi’nin 400. Yıldönümü” adı altında yapılan etkinlikler darüşşifanın bu harap durumuna dikkat çekmiş ve onarımı için harekete geçilmişse de kapsamlı bir onarım 1946 yılına kadar yapılmamıştır [13].

Haseki Darüşşifası’nda restorasyon çalışmaları 14 Eylül 1946 yılında başlamış ve 31 Mayıs 1948 tarihine kadar sürmüştür (6.2). Onarım sonrasında darüşşifa özgün işlevine uygun biçimde poliklinik ve dispanser olarak halk sağlığına hizmet veren bir tesis haline getirilmiştir [103]. Restorasyon sonrası planına göre, yapının dahiliye, röntgen, cildiye, çocuk sağlığı gibi çeşitli dallarda hizmet verdiği anlaşılmaktadır.

1948 yılından itibaren poliklinik olarak yaklaşık 15 sene faaliyetine devam eden darüşşifanın içerisinde Fahrettin Kerim Gökay’ın İstanbul Belediye Başkanlığı döneminde (24 Ekim 1949 – 26 Kasım 1957) akıl hastalarına özel bir poliklinik açıldığı bilinmektedir. Haseki Darüşşifası, 1960’lı yıllarda Haseki Hastanesi’nin Çocuk ve Doğum Kliniği olarak da kullanılmıştır. Bu süre içerisinde yönetimi belediyeye aittir [57].

12.22.1962 tarihli komisyon kararında halen “kagir poliklinik” olarak geçen yapı 1963-1974 yıllarında tüm külliye yapıları ile birlikte onarıma alınmıştır [36] (6.3). Yönetimi Vakıflar İdaresi’ne bağlı olan Haseki külliyesi 1973 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından kiralanarak, darüşşifa birimi 20 Ocak 1976 tarihinden itibaren 2002 senesine kadar Diyanet İşleri Başkanlığı İstanbul Haseki Eğitim Merkezi-İdare Binası olarak kullanılmıştır [64].

2002 - 2010 yılları arasında kullanılmayan Haseki Darüşşifası; İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Projeleri kapsamında gerçekleştirilen restorasyon projelerinden biri olarak, 2010 Mayıs ayında tüm külliye yapıları ile birlikte onarıma alınmıştır. Haseki Darüşşifası; T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul 4 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü’nün 12.08.2009 – 3158 tarih ve sayılı kararı uyarınca Vakıflar Bölge Müdürlüğü denetiminde uygulanmakta olan restorasyon projesi sonunda El Sanatları Müzesi olarak işlevlendirilecektir¹.

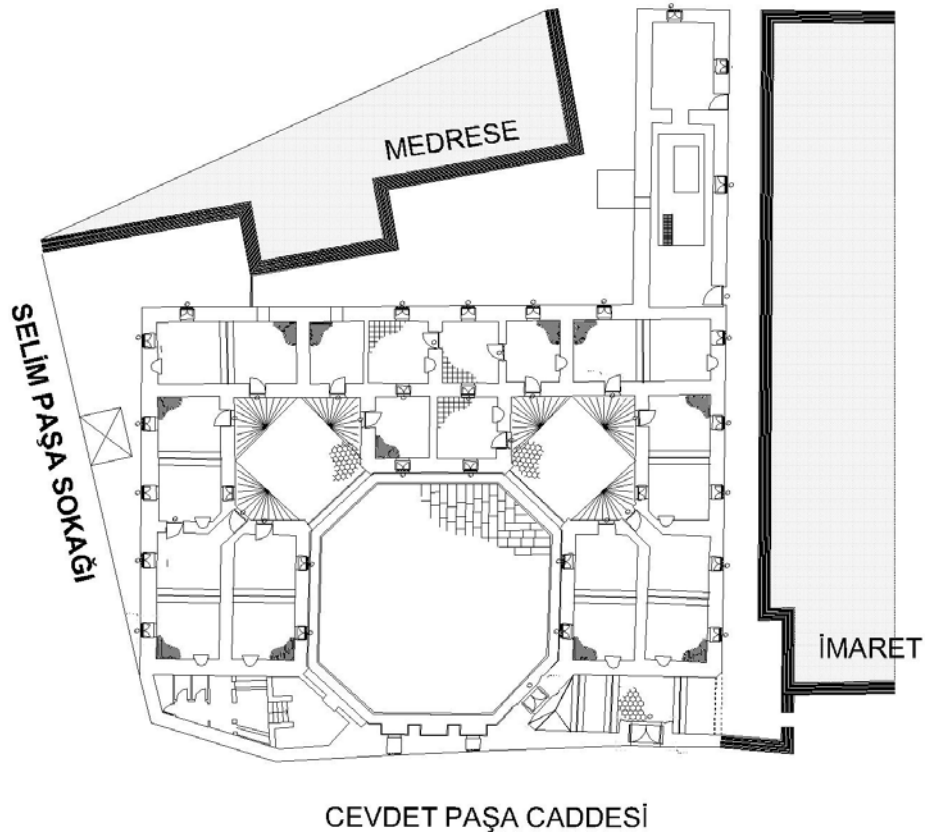
---

¹ Külliyeinin diğer yapıları olan medrese hat sanatları müzesi, imaret halı kilim müzesi, ahşap balahane ise yönetim binası ve etnografik sergileme alanı olarak işlevlendirilecektir.

yerleşimine bakıldığında bu bölüm imaret ile darüşşifa arasında genişliği yer yer 1.80 m ile 2.00 m arasında değişen uzun bir koridor meydana getirirken, medrese ile darüşşifa arasında ise üçgen bir bahçe bulunmaktadır.

Yaklaşık 1050 m² taban alanına sahip darüşşifa, külliye'nin imareten sonra ikinci büyük alanda inşa edilen yapısıdır. Kuzey-güney eksenine simetrik bir düzen gösteren planda; iki büyük eyvan ve her birine bağlantılı altışar mekan yer almaktadır. Onarımlar sırasında ara duvarlar eklenmiş ve eyvanların bağlı olduğu oda sayıları değiştirilmiştir. Avlunun kuzey batı köşesinde kubbe ve tonozla örtülü olan darüşşifaya giriş koridoru yer alırken, simetriğinde ise günümüzde tuvaletlerin yer aldığı kısım bulunmaktadır. İmaret boyunca uzanan bölüm ise tonozla örtülü iki oda şeklindedir (Şekil 5.6).

Şekil 5.6 Haseki Darüşşifası planı, 2011

5.2.1.1 Giriş Koridoru

Haseki Darüşşifasının aynı koridora açılan iki girişi bulunmaktadır. Ana kapısı Cevdet Paşa Sokağı'nda olan darüşşifaya (Şekil 5.7), külliye içerisinden de imaret ile arasındaki koridor yoluyla ulaşmak mümkündür (Şekil 5.8).

İmaret ile darüşşifa arasında bulunan üstü açık koridor, açıklığı 3.40m olan kemerli bir geçişle darüşşifaya giriş koridoruna bağlanmaktadır. Giriş koridoru imaret tarafında dikdörtgen biçimli, karşı tarafta ise sekizgen avlunun kenarına uygun olarak, taç kapının olduğu duvara 45° lik açı ile bağlantılıdır. Yaklaşık 34 m² alan kaplayan giriş koridorunun döşeme kaplaması muhdes altıgen karolardan oluşmaktadır. Koridorun duvarları ise kesme taştan yapılmıştır ve kemerlerin üzengi seviyelerinden itibaren sıvalıdır (Şekil 5.9). Giriş kısmı döşeme kotu göz önüne alınarak üç bölüm halinde incelenebilir.

İlk bölüm imaret yönündeki 3.40m x 2.50m ölçülerindeki kısımdır. Bu mekana imaret yönünden yuvarlak bir kemer ile geçilir. Kemer üzengi seviyesine kadar demir doğrama ile kapatılmıştır. Bu bölümün üst örtüsü beşik tonozdur (Şekil 5.10) ve iki basamak ile taç kapının bulunduğu kısma bağlıdır.

İkinci kısım Cevdet Paşa Sokağı'ndan giriş veren taç kapının bulunduğu orta bölümdür. 4.90m x 3.40m ölçüye sahip alan yan mekanlardan 28 cm aşağıda yer alır. Bu bölümde üst örtü olarak giriş kapısı üzerinde pendentifli geçişi olan bir kubbe ile avlu tarafında beşik tonoz kullanılmıştır. Taç kapı kesme taştan yapılmıştır, kapı kemeri kırmızı ve beyaz taşla örülmüştür ve iki tarafta profilli konsollara dayanmaktadır. Koridor tarafı dikdörtgen biçimli ve birkaç sıra silme ile çevrilidir. Taç kapı, koridora 75 cm çıkıntı yapmaktadır, kapı eşiği ve önü mermerdir (Şekil 5.11). Kapının karşısındaki duvarda 1911 yılında yapılan onarımın kitabesi yer alır (Şekil 5.12). Bu bölümden iki basamak ile darüşşifa yönündeki bölüme geçilir.

Bu kısım darüşşifaya geçiş bölümüdür ve sekizgen avlu sebebiyle yamuk şeklindedir. Üst örtüsü plan şekline uygun olarak yapılmış köşeli bir tonozdur (Şekil 5.13). 45° açılı duvar üzerinde avluya giriş kapısı yer almaktadır. Basık kemerli kapının kemer taşları mermer ve koridor yönünde makaralı geçmelidir. Kapı üzerinde bulunan sivri kemerli alınlıkta kitabe bulunmamaktadır. Çevresi kaval silme ile çevrilidir (Şekil 5.14). Kapının

yan duvarında bir adet metal kapak bulunmaktadır. Bu kapak duvar içindeki su deposuna açılmaktadır (Şekil 5.15).

Şekil 5.7 Ana giriş kapısı, 2010

Şekil 5.8 Avlu giriş kapısı, 2010

Şekil 5.9 Giriş koridoru, 2010

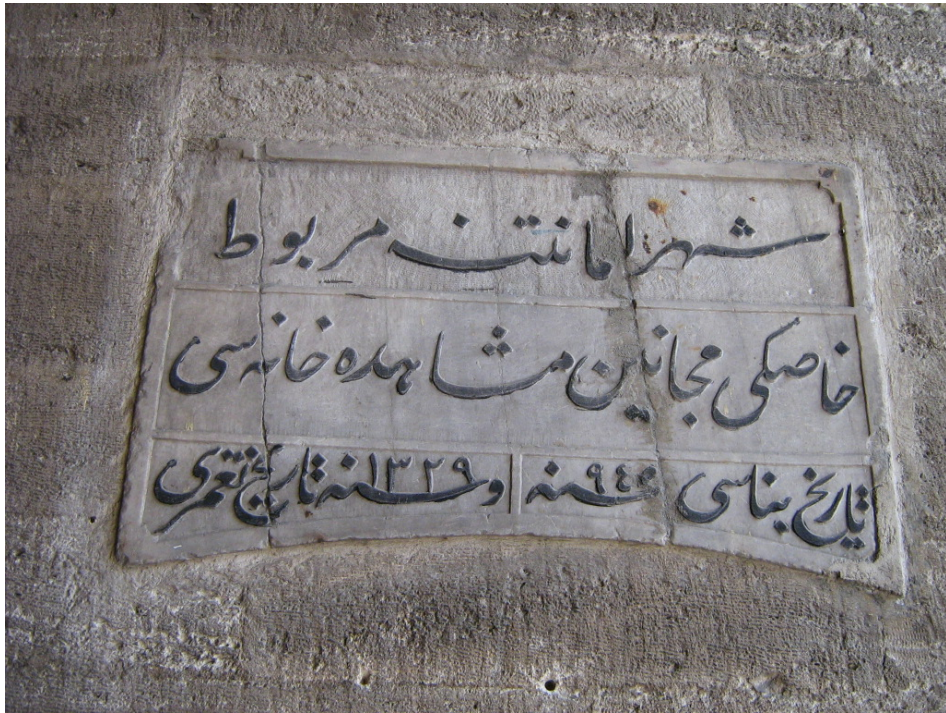

Şekil 5.10 Giriş koridoru-beşik tonoz, 2010

Şekil 5.11 Ana giriş kapısı iç yüzeyi, 2010

Şekil 5.12 Onarım kitabesi, 2010

Şekil 5.13 Giriş koridoru-köşeli tonoz, 2010

Şekil 5.14 Avlu giriş kapısı mermer alınlık, 2010

Şekil 5.15 Su deposu kapağı, 2010

5.2.1.2 Avlu

Üstü açık sekizgen avlunun kuzey cephesi Cevdet Paşa Caddesi'ne sınır oluşturur. Ana eksenleri 15.05 m x 15.00 m ölçülerinde olan revaksız sekizgen avlu yaklaşık 200 m² alan kaplamaktadır. Sekizgenin kısa kenarları farklı fonksiyona sahip mimari bölümlere geçiş yüzeyi olarak kullanılmıştır. Avlunun zeminine yıllar içerisinde farklı kaplamalar yapılmışsa da günümüzde blok mermerle kaplanmıştır ve zeminde çepeçevre mermerden su oluğu bulunmaktadır. Avluya bakan cepheler kesme taştır ve silmeyle bitmektedir. Silmenin zeminden yüksekliği eyvanlar dışında 5.75m, eyvanların bulunduğu cephelerde ise 6.80m olarak ölçülmüştür.

Avluya kuzey batıda bulunan ve giriş koridorundan açılan kapıdan girilir. Basık kemerli kapının üzerinde sivri kemerli bir niş bulunmaktadır. Niş bugün mermerle kaplı olup, kitabe bulunmamaktadır. Kapı çevresi kaval silme ile süslenmiştir (Şekil 5.16).

Avlunun girişe göre solundaki kuzey cephesinde üç adet 63 cm derinliğinde sivri kemerli niş bulunmaktadır (Şekil 5.17). Bunlardan ortadaki kapalı iken, yanlardaki nişler içine sivri kemerli dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Avlunun eski tarihli resimlerine dayanılarak ortadaki bölümün sonradan kapatıldığı düşünülebilir (Şekil

5.18). Kuzey cephesindeki bu pencereler darüşşifa avlusunun Cevdet Paşa Caddesi ile bağlantısını kurmuştur.

Bunu takip eden cephe 4.70 m genişliğinde ve silme seviyesine kadar yükselen basık kemerli bir nişten oluşmaktadır. Ortasında basık kemerli 98cm genişliğe sahip bir açıklık mevcuttur. Buradan bugün tuvaletlerin bulunduğu ve giriş koridorunun simetriği olan kısma geçilir (Şekil 5.19).

Avlunun eyvanlar dışındaki diğer cepheleri birbirleri ile simetrik olup alt sırada ikişer adet kaş kemerli alınlıklara sahip dikdörtgen pencere, üst sırada ise daha dar ve muhdes beton şebekeli ikişer pencere bulunmaktadır (Şekil 20-21-22).

Güney batı ve güney doğuda simetrik biçimde eyvanlar bulunmaktadır. Bu iki cephedeki silmeler, diğer cephelere göre yaklaşık 1.15 m yükseltilmiş ve sivri kemerli birer geçiş halinde düzenlenerek avluya açılmıştır. Bu cephelere bir dönem kullanıma bağlı olarak duvar örülerek pencere açılmış, günümüzde ise demir doğrama ile kapatılarak özgün halini yitirmiştir (Şekil 5.23-24).

Şekil 5.16 Giriş kapısı-Avlu cephesi, 2010

Şekil 5.17 Avlu kuzey cephesinde bulunan nişler, 2010

Şekil 5.18 Avlu kuzey cephesinde bulunan nişler, 1927 [75]

Şekil 5.19 Avlu kuzeydoğu cephesi, 2010

Şekil 5.20 Avlu batı cephesi, 2010

Şekil 5.21 Avlu doğu cephesi, 2010

Şekil 5.22 Avlu güney cephesi, 2010

Şekil 5.23 Güneydoğu yönündeki eyvan,
2010

Şekil 5.24 Güneybatı yönündeki eyvan,
2010

5.2.1.3 Eyvanlar

Eyvanlar avlunun güney batı ve güney doğu kenarları üzerine bir köşesi pahlanmış ve bu pahlanmış kenarı avlunun pahlı kenarlarına çakıştırılmış olarak konumlandırılmıştır. Yaklaşık olarak 48'er m² taban alanına sahip olan eyvanlar simetrik yerleştirilmiş darüşşifa odalarına geçiş veren mekanlardır. Eyvanlar giriş yönü hariç üç yönde dilimli tromp ile geçilen tek büyük kubbeye örtülüdür. Tromp dilimleri tek sıra mukarnas dizisi ile başlamaktadır. Döşeme kaplaması ise muhdes altıgen karolardan oluşmaktadır. Eyvanlara açılan pencere ve kapılar kare kesitli mermer söveli olup özgün doğrama bulunmamaktadır (Şekil 5.25-27).

Güney doğuda bulunan Z-07 nolu eyvanın döşeme kotu, avlu kotundan 11 cm yüksektir. Beş adet odanın kapısı bu eyvana açılırken, eyvanın kuzey doğu köşesinde bulunan odaya ise 2.30 m x 1.05 m ölçülerindeki ufak bir koridor ile ulaşılmaktadır. Ayrıca eyvana açılan bir pencere bulunmaktadır (Şekil 5.28).

Güney batıdaki Z-14 nolu eyvanın döşeme kotu, avlu kotundan 16 cm yüksektir. Diğer eyvanda olduğu gibi beş adet odanın kapıları direk olarak eyvana açılırken eyvanın kuzey batı köşesinde bulunan odaya ise 2.40 m x 1.10 m ölçülerindeki koridor ile ulaşılmaktadır (Şekil 5.29). Özgün plan şemasında geçmişte yapılan değişiklikler sebebiyle, üç adet odaya ise birbirleri içerisinden geçilmektedir. Eyvana açılan tek pencere bulunmaktadır.

Şekil 5.25 Z-14 nolu eyvan, 2010

Şekil 5.26 Z-07 nolu eyvan, 2010

Şekil 5.27 Dilimli tromp ve pandantif, 2010

Şekil 5.28 Z-07 nolu eyvan güney duvarı, 2010

Şekil 5.29 Z-14 nolu eyvan, 2010

5.2.1.4 Odalar

Haseki Darüşşifası'nın değişik tarihlerde yapılan restorasyon çalışmalarına bağlı olarak, özgün mimari plan şeması üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Odaların birbirine simetrik iki bölüm halinde yerleştirildiği darüşşifada günümüzde on dört oda bulunmaktadır. Altı adet oda (Z-04, Z-03, Z-05, Z-06, Z-08, Z-10) güney doğu da bulunan Z-07 nolu eyvana bağlı iken; altı oda (Z-11, Z-13, Z-15, Z-16, Z-17, Z-18) Z-14 nolu eyvana açılmaktadır. İki adet odaya (Z-12, Z-09) ise birbirleri içerisinden ulaşılmaktadır.

Z-04 nolu mekan 3.70m x 7.43m boyutlarında ve yaklaşık 27.4 m² taban alanına sahiptir. Oda; pendantif geçmeli, 7.10 m yüksekliğinde iki kubbe ile örtülüdür. Mekanın ortasında pendantiflerin oturduğu büyük bir kemer bulunmaktadır. Kemer ayakları arasında gergi demiri mevcuttur. Dikdörtgen biçimli mekanın kuzey doğu köşesi, bitişiğinde bulunan Z-03 nolu mekanın giriş koridoruna uygun olarak pendantif seviyesine kadar pahlandırılmıştır (Şekil 5.30). Odada avlu yönünde dikdörtgen biçimli ve dıştan demir lokma parmaklıklı iki alt pencere ile onlarla aynı hizada kaş kemerli ve alçı içlikli iki üst pencere bulunmaktadır. Pencereelerde bulunan çift kanat doğramalar muhdestir. Döşeme kaplaması olarak balıksırtı şeklinde döşenmiş muhdes ahşap parke kullanılmıştır. Mekanın duvarları sıva üzerine beyaz boyalıdır. Duvarlarda mevcut ahşap çıtalamadan, bir dönem belirli seviyeye kadar kaplama yapıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 5.31). Giriş kapısının karşısında bir adet alçı yaşmaklı ve külahlı ocak bulunmaktadır. Ocak tabanı od taşındandır (Şekil 5.32).

Şekil 5.30 Z-04 nolu oda, 2010

Şekil 5.31 Z-04 nolu oda, 2010

Şekil 5.32 Z-04 nolu oda, 2010

Z-03 nolu mekana eyvana bağı kısa bir koridorla ulaşılır. 3.75m x 7.50m boyutlarında ve 28m² taban alanına sahiptir. Oda, darüşşifa odalarının özgün plan şemasına uygun olarak pendentif geçmeli çift kubbe ile örtülmüştür. Kubbe yüksekliği tabandan 7.15 m olarak ölçülmüştür. Kubbeler arasındaki büyük kemerde gergi demiri bulunmaktadır. Mekanda Selim Paşa Sokağı'na bakan iki dikdörtgen biçimli alt pencere ile üst sırada aynı hizada taş kemerli ve alçı içlikli iki üst pencere bulunmaktadır (Şekil 5.33). Alt sıra pencereler taş söve ile çevrilidir ve sokak yönünde demir lokma parmaklıklıdır. Doğramaları muhdestir. Odanın güney duvarına kapı açılarak Z-05 nolu mekana geçiş verilmiştir (Şekil 5.34). Döşeme kaplaması muhdes ahşap parke olan odada duvarlar sıva üzerine boyalıdır. Kuzey yönünde alçı yağmaklı ocak bulunmaktadır (Şekil 5.35)

Şekil 5.33 Z-03 nolu oda, 2010

Şekil 5.34 Z-03 nolu oda, 2010

Şekil 5.35 Z-03 nolu oda, 2010

Z-05 nolu mekan 7.40m x 3.70m boyutlarında dikdörtgen biçimlidir. Oda pendentif geçmeli bitişik iki kubbe ile örtülüdür. Mekanın ortasında pendentiflerin oturduğu büyük bir kemer bulunmaktadır. Kemer üzerinde çatlaklar gözlemlenmektedir (Şekil 5.36). Kemer ayakları arasında gergi demiri mevcuttur. Odanın kuzey batı köşesi bitişğinde bulunan Z-03 nolu mekanın giriş koridoruna uygun olarak pendentif seviyesine kadar pahlandırılmıştır. Z-05 nolu odada Selim Paşa Sokağı'na bakan iki alt ve iki üst pencere ile eyvana açılan bir alt pencere mevcuttur. Alt pencereler dikdörtgen biçimli ve taş söveli, ahşap doğramalar ise muhdestir. Pencereler eyvana bakan pencere dışında demir lokma parmaklıklıdır. Selim Paşa Sokağı yönündeki üst pencereler ise alçı içlikli'dir (Şekil 5.37). Mekanın duvarları sıva üzerine beyaz boyalıdır. Döşeme kaplaması olarak balıksırtı şeklinde döşenmiş muhdes ahşap parke kullanılmıştır. Odanın kuzey duvarında alçı yaşmaklı bir ocak ve Z-03 nolu mekana geçiş olarak açılmış muhdes ahşap bir kapı bulunmaktadır (Şekil 5.38).

Şekil 5.36 Z-05 nolu oda, 2010

Şekil 5.37 Z-05 nolu oda, 2010

Şekil 5.38 Z-05 nolu oda, 2010

Z-06 nolu mekan darüşşifanın güney doğu köşesinde bulunmaktadır. Dikdörtgen biçimli, 3.70m x 8.30m ölçülerinde ve yaklaşık 30.5 m² taban alanına sahiptir. Oda darüşşifanın diğer çift birimli odaları gibi pandantife oturan iki kubbe ile örtülüdür. Pandantiflerin arasındaki büyük kemerde gergi demiri bulunmaktadır. Mekanda biri Selim Paşa Sokağı yönünde, diğeri ise medrese yönünde olmak üzere toplam iki adet dikdörtgen biçimli ve muhdes ahşap doğramalı pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerde lokma parmaklıklıdır. Ayrıca medrese yönünde üst sırada iki adet kaş kemerli ve alçı içlikli pencere mevcuttur. Döşeme kaplaması muhdes ahşap parke olan odada duvarlar sıva üzerine boyalıdır. Doğu yönünde alçı yaşmaklı bir ocak bulunmaktadır. Duvarlarda önceki döneme ait kaplamanın bağlandığı ahşap çitalama görülmektedir (Şekil 5.39-40).

Şekil 5.39 Z-06 nolu oda, 2010

Şekil 5.40 Z-06 nolu oda, 2010

Z-08 nolu mekan iki kubbe arasına yapılan muhdes bir duvarla bölünerek tek birim boyutuna getirilmiş daha küçük bir odadır. 3.70m x 3.25m boyutlarında ve 11.90m² alana sahiptir. Üzeri pandantife oturan tek kubbe ile örtülü odada açılan pencere bulunmamaktadır. Güneyde medreseye bakan alçı içlikli bir üst pencere mevcuttur

(Şekil 5.41). Mekanın duvarları sıva üzerine boyalıdır ve döşemeden 2.20m yüksekliğe kadar ahşap lambri ile kaplanmıştır. Döşeme ise ahşap parketdir (Şekil 5.42).

Şekil 5.41 Kapatılmış üst pencere, 2010

Şekil 5.42 Muhdes lambri kaplama

Z-10 nolu mekan Z-07 kodlu eyvandan ulaşılan son odadır. Darüşşifa'nın özgün plan şemasında tek birim olduğu düşünülen oda 3.67m x 3.25m ölçülerindedir ve pandantif ile geçilen tek kubbe ile örtölüdür (şekil 5.43). Mekanda avluya bakan dikdörtgen taş söveli ve demir lokma parmaklıklı bir alt pencere (şekil 5.44) ile Z-09 nolu odaya acılan alt ve üst olmak üzere üç adet pencere bulunmaktadır (şekil 5.45). Üst pencere kaş kemerli ve alçı içlikli, alt pencere ise ahşap doğramalı ve iki yüzeyde taş sövelidir. Mekandaki tüm doğramalar muhdestir. Odanın duvarları kısmen lambri kaplamalı, döşemesi ise balıksırtı döşenmiş ahşap parkedir.

şekil 5.43 Z-10 nolu mekan kubbe geçişi, 2010

Şekil 5.44 Z-10 nolu mekan, 2010

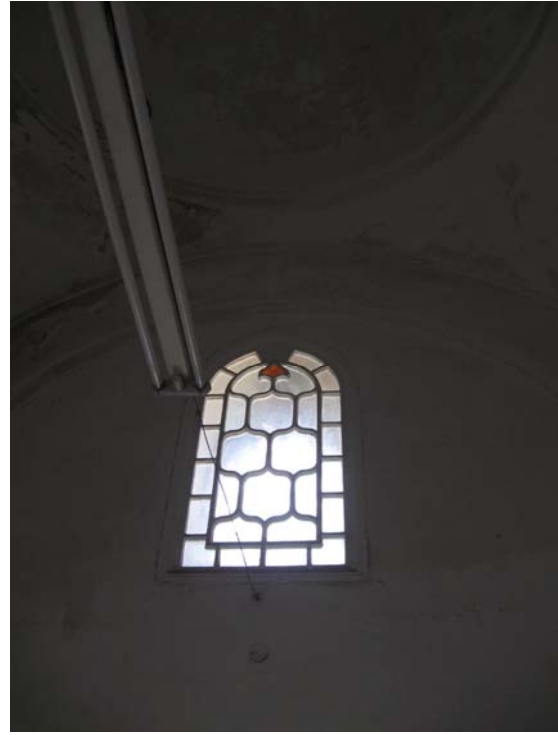

Şekil 5.45 Z-10 nolu mekan, 2010

Z-11 nolu odaya darüşşifanın kuzey batısındaki Z-14 nolu eyvandan ulaşılır. 3.53m x 3.70 m boyutlarında tek birim şeklindeki mekan, pandantifli bir kubbeye örtülmüştür. Mekanda avluya ve Z-12 nolu odaya bakan birer adet taş söveli dikdörtgen biçiminde ve muhdes doğramalı pencere bulunmaktadır (Şekil 5.46). Avluya bakan pencerede demirden yapılmış lokma parmaklıklar mevcuttur. Her iki pencerenin de ahşap doğramaları muhdestir. Odada ayrıca Z-12 nolu mekana bakan bir adet kaş kemerli ve alçı içlikli üst pencere bulunmaktadır (Şekil 47). Döşeme kaplaması balıksırtı şeklinde muhdes ahşap parke olan odanın duvarları sıvalıdır, duvar dipleri seramik süpürgelik ile çevrilmiştir. Muhdes doğramalı giriş kapısının bulunduğu duvarda alçı yaşmaklı bir ocak mevcuttur (Şekil 5.48).

Şekil 5.46 Z-11 nolu mekan, 2010

Şekil 5.47 Z-10 nolu mekan alçı içlik, 2010

Şekil 5.48 Z-11 nolu mekan-ocak, 2010

Z-13, Z-12 ve Z-09 nolu mekanlar Darüşşifa'nın medreseye bakan güney yönünde yer alan pantantifli bir kubbeyle örtülü odalardır. Her üç odada da medrese yönündeki üçgen bahçeye bakan dikdörtgen biçimli ve dış yüzeyde lokma parmaklıklı birer alt pencere ile daha dar ve kaş kemerli alçı içlikli birer üst pencere bulunmaktadır (Şekil 5.49). Döşeme kaplamaları balıksırtı döşenmiş muhdes ahşap parke olan odaların duvarları ise sıva üzerine boyalıdır. 3.65m x 3.18m boyutlarındaki Z-13 nolu mekanın restorasyonlar sırasında yapılan plan değişiklikleri sonucunda tek kubbeli bir birim şekline çevrildiği düşünülmektedir. Mekanı örten kubbe üzerinde çatlaklar görülmektedir. Girişin sağında alçı yaşmaklı bir ocak bulunmaktadır. Mekanın doğu yönündeki muhdes duvarına kapı açılarak Z-12 nolu odaya giriş sağlanmıştır (Şekil 5.50). Z-12 nolu mekan 3.65m x 3.35m ölçülerindedir. Mekanın Z-11 nolu odayla arasındaki duvarda muhdes ahşap doğramalı ve taş söveli bir pencere yer almaktadır (Şekil 5.51). Ocak bulunmayan odada girişin karşısındaki duvarda açılan kapı ile Z-09 nolu odaya geçilmektedir (Şekil 5.52). Z-09 nolu odanın boyutları 3.60m x 3.70m'dir. Bu odanın diğer eyvandan ulaşılan Z-10 nolu odayla ortak duvarında dikdörtgen biçimli ve

taş söveli bir pencere mevcuttur (şekil 5.53). Odada ayrıca alçı yaşmaklı bir ocak bulunmaktadır.

şekil 5.49 Z-13 nolu mekan-pencere, 2010

şekil 5.50 Muhdes ara kapı, 2010

şekil 5.51 Ara pencere, 2010

Şekil 5.52 Z-12 nolu oda, 2011

Şekil 5.53 Z-09 nolu oda ara pencere

Z-15 nolu mekan darüşşifanın güney batı köşesinde bulunan odadır. Dikdörtgen biçimli, 3.68m x 8.17m ölçülerinde ve yaklaşık 30 m² taban alanına sahiptir. Oda darüşşifanın diğer çift birimli odaları gibi pendentife oturan iki kubbe ile örtülüdür. Kubbe yüksekliği tabandan 7.05m olarak ölçülmüştür. Pendentiflerin oturduğu ortadaki kemerde gergi demiri bulunmaktadır. Mekanda biri medrese yönündeki üçgen bahçeye, diğeri ise imaret ve darüşşifa arasındaki koridora açılan (Şekil 5.54) iki adet dikdörtgen biçimli ve muhdes ahşap doğramalı pencere bulunmaktadır. Bu pencereler demir lokma parmaklıklıdır. Ayrıca bahçe yönünde üst sırada bir adet kaş kemerli ve alçı içlikli pencere mevcuttur (Şekil 5.55). Döşeme kaplaması muhdes ahşap parke olan odada duvarlar sıva üzerine boyalıdır. İmaret yönünde alçı yaşmaklı bir ocak bulunmaktadır.

Şekil 5.54 Z-15 nolu oda, 2011

Şekil 5.55 Z-15 nolu oda, 2011

Z-16 nolu mekan 7.49m x 3.68m boyutlarında dikdörtgen biçimlidir. Oda pandantif geçmeli bitişik iki kubbe ile örtülüdür. Mekanın ortasında pandantiflerin oturduğu büyük bir kemer bulunmaktadır. Kemer ayakları arasında gergi demiri mevcuttur. Odanın kuzey doğu köşesi bitişğinde bulunan Z-17 nolu mekanın giriş koridoruna uygun olarak pandantif seviyesine kadar pahlandırılmıştır (Şekil 5.56). Z-16 nolu odada imaret yönüne bakan iki alt pencere ile eyvana açılan bir alt pencere mevcuttur, üst sırada pencere bulunmamaktadır. Alt pencereler dikdörtgen biçimli ve taş söveli, ahşap doğramalar ise muhdestir. İmaret yönündeki pencereler demir lokma parmaklıklıdır (Şekil 5.57). Mekanın duvarları sıva üzerine beyaz boyalıdır. Döşeme kaplaması olarak 20 cm x 20 cm seramik karolar üzerine balıksırtı şeklinde döşenmiş muhdes ahşap parke kullanıldığı görülmektedir, parkeler sökülüş durumdadır (Şekil 5.58). Odanın kuzey duvarında alçı yaşmaklı bir ocak bulunmaktadır.

Şekil 5.56 Z-16 nolu oda, 2011

Şekil 5.57 Z-16 nolu oda-pencere, 2011

Şekil 5.58 Z-16 nolu oda döşeme kaplaması, 2011

Z-17 nolu mekana Z-14 nolu eyvana bağlı kısa bir koridorla ulaşılır (Şekil 5.59). 3.68m x 7.52m boyutlarında ve 27m² taban alanına sahiptir. Oda, çift birimli darüşşifa odalarının özgün plan şemasına uygun olarak pandantif geçmeli çift kubbe ile

örtölmüştür. Kubbe yüksekliği tabandan 7.15 m olarak ölcölmüştür. Kubbeler arasındaki büyük kemerde gergi demiri bulunmaktadır. Mekanda imaret ile darüşşifa arasındaki koridora bakan iki dikdörtgen biçimli alt pencere ile üst sırada kaş kemerli ve alçı içlikli bir üst pencere bulunmaktadır. Alt sıra pencereler taş söve ile çevrilidir ve dış yüzeyde demir lokma parmaklıklıdır (Şekil 5.60). Doğramaları muhdestir. Döşeme kaplaması muhdes ahşap parke olan odada duvarlar sıva üzerine boyalıdır. Kuzey yönünde alçı yaşmaklı ocak bulunmaktadır (Şekil 5.61).

Şekil 5.59 Z-17 nolu oda giriş koridoru, 2011

Şekil 5.60 Z-17 nolu oda, 2010

Şekil 5.61 Z-17 nolu oda, 2010

Z-18 nolu mekan 3.67m x 7.46m boyutlarında ve yaklaşık 27.4 m² taban alanına sahiptir. Oda pandantif geçmeli, 7.05 m yüksekliğinde iki kubbe ile örtülüdür. Mekanın ortasında pandantiflerin oturduğu büyük bir kemer bulunmaktadır. Kemer ayakları arasında gergi demirinde eğrilme görülmektedir. Dikdörtgen biçimli mekanın güney batı köşesi, bitişiğinde bulunan Z-17 nolu mekanın giriş koridoruna uygun olarak pandantif seviyesine kadar pahlandırılmıştır (Şekil 5.62). Odada avlu yönünde dikdörtgen biçimli ve dıştan demir lokma parmaklıklı iki alt pencere ile onlarla aynı hizada kaş kemerli ve alçı içlikli iki üst pencere bulunmaktadır. Pencereelerde bulunan çift kanat doğramalar muhdestir (Şekil 5.63). Giriş kapısının karşısında bir adet alçı yaşmaklı ve külahlı ocak bulunmaktadır. Ocak tabanı od taşındandır. Döşeme kaplaması olarak 20cm x 20 cm seramik karolar üzerine balıksırtı şeklinde döşenmiş muhdes ahşap parke kullanıldığı görülmektedir. Duvarlara sıva üzerine boya yapılmıştır (Şekil 5.64).

Şekil 5.62 Z-18 nolu oda, 2010

Şekil 5.63 Z-18 nolu oda, 2010

Şekil 5.64 Z-18 nolu oda, 2010

5.2.1.5 Helalar

Haseki Darüşşifası'nda günümüzde tuvaletlerin bulunduğu dış avluya, sekizgen iç avlunun kuzey doğusunda bulunan basık kemerli kapıdan girilmektedir. Bu bölüm dış duvarları bakımından giriş koridorunun avluya göre simetriği olarak planlanmıştır ve külliye'nin kuzey doğu sınırını meydana getirmektedir. Dış duvar Cevdet Paşa Caddesi'nin dönüşüne göre kırılma yapılarak Selim Paşa Caddesi üzerinde iki kademeli olarak devam etmektedir. Kapladığı alan bakımından toplamda 36 m² alan kaplayan Z-02 nolu dış avlu iki bölüm halinde incelenebilir.

İlk bölüm kademeli ihata duvarı ile sınırlanan üzeri açık bölümdür. Buranın döşeme kaplaması muhdes altıgen karolardan oluşmaktadır. İhata duvarı kesme taştan yapılmış ve muhdes beton harpuştalıdır. Girişin solundaki duvarda üst kotta bir kapak yer almaktadır. Bu kapağın duvar içindeki su deposuna ait olduğu bilinmektedir. Duvardaki

izlerden bir dönem kapağın alt hizasında bir çeşme olduğu düşünülmektedir (Şekil 5.65). Bu bölümden beş basamakla 80cm alt kodda yer alan kısma inilir. Burada sağlı sollu mermer musluklar yer alır (Şekil 5.66-67).

İkinci bölümde tuvaletler yer alır. Alt kot, merdivenin doğuya doğru 1.80cm ötesinden duvar örülerek bölünmüş, üzeri ise ihata duvarından darüşşifa duvarına kadar kapatılarak kapalı bir mekan haline getirilmiştir. Çatı tek yöne eğimlidir (Şekil 6.68). İçerisinde dört kabin yer alan mekanın döşemesi seramik, duvarları ise fayans kaplıdır.

Şekil 5.65 Kademeli ihata duvarı ve su depose, 2010

Şekil 5.66 Z-02 nolu avlu-merdivenler, 2010

Şekil 5.67 Z-02 musluklar, 2010

Şekil 5.68 Muhdes helalar, 2010

5.2.1.6 Kazan Dairesi

Darüşşifanın batı cephesi imaret boyunca uzayarak imaret ve medrese arasında Z-19 ve Z-20 nolu hacimleri meydana getirmiştir.

Z-19 nolu mekana imaret ile darüşşifa arasındaki koridordan tek basamakla girilir. 3.70m x 11.10m boyutlarındaki dikdörtgen mekanın üzeri beşik tonozla örtülüdür (Şekil 5.69). Tonozun döşemeden yüksekliği 5.70m olarak ölçülmüştür. Mekan imaret yönündeki dikdörtgen biçimli ve lokma parmaklıklı tek pencereden ışık almaktadır. Pencerenin ahşap doğraması muhdestir. Mekanın döşemesi şap olup duvarları sıvalıdır. Mekan içerisinde, giriş kapısının önünden itibaren güney yönünde yaklaşık 3.50m genişliğinde plak döşeme yer alırken, odanın kalan bölümünde 3.00m derinliği olan bir galeri boşluğu bulunmaktadır. Galeri boşluğunun çevresi 45cm genişliğinde beton duvar ile çevrilidir. Galeri boşluğundan bir kapı ile bahçenin altında bulunan başka bir mekana geçiş bulunmaktadır. Bu mekan tespit edilememiştir. Z-19 nolu mekanın güney duvarından Z-20 nolu mekana geçiş bulunmaktadır (Şekil 5.70).

3.70m x 5.20m boyutlarında olan Z-20 nolu mekana imaret yapısı ile darüşşifa arasındaki koridordan girilmektedir. Oda'nın üst örtüsü beşik tonoz olup ortasında

sekizgen biçiminde çatı feneri bulunmaktadır (Şekil 5.71). Mekanın biri imaret yönüne, diğeri ise sıbyan mektebine bakan (Şekil 5.72) iki adet dikdörtgen biçimli penceresi bulunmaktadır. Muhdes ahşap doğramalı pencereler taş söveli ve dış yüzeyleri demir lokma parmaklıklıdır. Z-20 nolu mekan içerisine eklenen demirden asma kat ile mevcut kazanlara ve tesisat hatlarına erişim sağlanmıştır. Döşemesi şap olan odanın duvarları ise sıvalıdır.

Şekil 5.69 Kazan dairesi batı cephesi, 2010

Şekil 5.70 Z-19 galeri boşluğu, 2010

Şekil 5.71 Çatı feneri, 2010

Şekil 5.72 Z-20 nolu oda güney cephesi, 2010

5.2.2 Yapım Sistemi Özellikleri

5.2.2.1 Taşıyıcı Sistem

Duvarlar: Haseki Darüşşifası yığma kagir olarak inşa edilmiştir, düşey taşıyıcılar duvarlardır. Darüşşifa'nın dış duvarlarının kalınlığı 89–93cm arasında değişirken, Selim Paşa Sokağı yönünde 95–100cm kalınlığa ulaşmaktadır. Cevdet Paşa Caddesi'ne sınır oluşturan duvar ise caddeye bağlı arsanın şekillenişine uyum sağlayarak 90–122 cm arasında değişmektedir. Kazan dairesinin sıbyan mektebine bakan duvarının kalınlığı ise 78cm olarak ölçülmüştür. Darüşşifa odalarının sekizgen avluya bakan duvarları dış duvarlara oranla daha ince olup 80cm ile 85cm arasındadır. Avlunun kuzey doğusunda bulunan ve dış avluya açılan duvar ise basık kemerli bir niş halinde olup 30cm kalınlığındadır. Güney yönünde bulunan tek kubbeli mekanları bölen duvarlar ise darüşşifanın diğer duvarlarına göre çok daha incedir. Z-12 ve Z-13 nolu odalar ile, Z-10 ve Z-11 nolu odalar arasında kalan duvarlar 47 cm kalınlığında iken, Z-08 nolu ve Z-09 nolu odalar arasında bulunan muhdes duvarın kalınlığı ise 28 cm'dir.

Kemerler: Darüşşifa odalarında kubbeleri taşıyan pandantifler arasında geniş açıklıklı kemerler bulunur. Bu kemerler genişliği 80–85cm arasında değişen tuğla örgü olup, kilit taşından zemine kadar olan yükseklikleri 4.75 – 4.80m'dir. Üzengi seviyesinde 5cm x 8cm kesitli demir gergiler bulunan kemerlerin açıklıkları ise bulundukları odaya bağlı olarak 3.70–3.80m arasındadır (Şekil 5.73).

Yapıda bulunan en büyük kemerler yaklaşık 6.00m yüksekliğinde ve 78 cm kalınlığında kesme taş örgü olup, eyvanların avluya açıldığı yerde bulunan sivri kemerlerdir. Kuzey doğu eyvana ait kemer 4.70m açıklığa sahipken, kuzey batı eyvana ait olan kemerin açıklığı 4.50m'dir. Üzengi seviyesinde dikdörtgen kesitli gergi demirleri bulunmaktadır (Şekil 5.74).

Darüşşifa avlusuna bakan cephelerde iki farklı kemer tipi daha bulunmaktadır. Bunlardan biri dış avluya açılan duvarda bulunan 45cm genişliğindeki kesme taş kemerdir. Zeminden kilit taşına kadar yüksekliği 4.80m olan bu kemer 4.70cm açıklık geçmektedir. Diğer kemer tipi ise avlunun sokak ile bağlantısını sağlayan kuzey

cephesinde bulunan üç adet 63cm genişliğinde kesme taş örgü kaş kemerlerdir. Zeminden yükseklikleri 3.45m olan kemerlerin açıklıkları 1.65m'dir (Şekil 5.75).

İmaret ile giriş koridoru arasındaki geçişte bulunan 74 cm kalınlığında kesme taş örgü beşik kemer ise 3.40m açıklık geçmekte olup, kemerin kilit taşı-zemin mesafesi 5.15m'dir (Şekil 5.76). Giriş koridorunda ayrıca üst örtüyü taşımakta olan üç adet beşik kemer daha bulunmaktadır. Kemer ayakları arasında kullanılan gergi demirleri 6cm x 10cm kesitlidir.

Darüşşifada kapı, pencere gibi duvar boşluklarında kullanılan tuğla kemerler, basık kemer ve beşik kemerlerdir. Özellikle kapı açıklıklarının geçilmesinde basık kemerler kullanıldığı görülmektedir. Pencereilerin dış yüzeylerinde ise kesme taştan yapılmış kaş kemerler kullanılmıştır.

Şekil 5.73 Oda kemeri, 2010

Şekil 5.74 Z-07 nolu eyvanda bulunan kemer, 2010

Şekil 5.75 Avlunun kuzey doğusunda bulunan kemer, 2010

Şekil 5.76 Giriş koridorunda bulunan kemer, 2010

5.2.2.2 Yapım Tekniği ve Malzeme

Haseki Darüşşifası'nda kullanılan yapı ana malzemeleri moloz taş, kesme taş, tuğla ve mermerdir. Bu malzemeler dışında ahşap, metal, od taşı ve alçı da yapıda kullanılan diğer malzemelerdendir. Bağlayıcı olarak ise tüm duvarlarda horasan harcı kullanılmıştır.

Darüşşifa'nın beden duvarlarında ahşap hatıllı yığma duvar örgü tekniği kullanılmıştır. Duvarların dış cephelere ve avluya bakan yüzeylerinde kesme küfeki taşı, odalara bakan yüzeylerinde ise kaba yonu moloz taşlar kullanılmıştır ve taşlar arasında yer yer tuğla parçaları görülmektedir. Bu yüzeylerde örgü arasında yaklaşık 1.5m aralıklar ile çift sıra ahşap hatıl geçmektedir (Şekil 5.77). Haseki Darüşşifası'nda kubbe kasnaklarının dış yüzeylerinin bir bölümünde ve cephelerdeki silmelerde de küfeki taşı kullanılmıştır (Şekil 5.78).

Yapıda kapı pencere boşluklarını oluşturan ve nişlerde bulunan kemerler ile tüm pandantif ve tromplarda tuğlanın kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca yapıda bulunan tüm kubbe ve tonozlar da tuğla örgü tekniği ile inşa edilmiştir (Şekil 5.79).

Eyyanlara açılan iki büyük sivri kemer ile avludan tuvaletlerin bulunduğu bölüme geçilen basık kemerin inşasında kesme küfeki taşı kullanılırken, darüşşifaya giriş

koridorunda bulunan kemerlerin ise en dıştaki hariç yapı malzemesi tuğladır (Şekil 5.80).

Mermer malzeme Haseki Darüşşifası'nda sekizgen avluda, eyvanlarda bulunan kapı ve pencere söveleri ile Darüşşifa'ya giriş kapısında kullanılmıştır (Şekil 5.81). Sekizgen avluya giriş kapısının ise sadece kitabe yerinde mermer görülmektedir. Avludaki mermer kaplama ise muhdestir.

Yapıda duvar örgüsü içerisindeki ahşap hatıllar dışında özgün ahşap malzemeye ulaşılamamıştır. Günümüzde ahşabın kullanıldığı yerler ise yapının doğramaları ile bazı muhdes duvar ve döşeme kaplamalarıdır.

Gergi demirleri ve pencerelerde bulunan şebekeler dökme demir, pencere içlikleri ve ocak yaşmakları ise alçıdır. Od taşı ise ocakların tabanlarında kullanılmıştır.

Cumhuriyet döneminde yapılan bir onarım sırasında kubbe ve tonozlardaki kurşun kaplamanın yerine kurşun taklidi çimento sıva yapılmıştır. Pencere dışlıklarında da aynı şekilde beton kullanılmıştır. Ayrıca Darüşşifa'nın günümüzde tüm duvarları çimento sıvalı ve boyalıdır (Şekil 5.82).

Şekil 5.77 Ahşap hatıllı yığma duvar, 2010

Şekil 5.78 Küfeki saçak silmesi, 2010

Şekil 5.79 Tuğla kubbe ve pandantif örgüsü, 2010

Şekil 5.80 Giriş koridoru, 1927 [75]

Şekil 5.81 Mermer kemer taşları, 2010

Şekil 5.82 Beton dışlıklar, 2010

5.2.2.3 Örtü Sistemi

Haseki Darüşşifası'nın üst örtü sistemi kubbe ve tonozlardan meydana gelmektedir. Yapıda odalar ve eyvanlar kubbe ile örtülüyken; kazan dairesinin bulunduğu, imaret boyunca uzanan bölüm tonozludur. Darüşşifaya giriş koridorunda ise kubbe ve tonozlar birlikte yer almaktadır. Farklı büyüklüklerde toplam 25 kubbe ve 5 tonozdan oluşan örtü sisteminin tamamı, günümüzde kurşun taklidi sıva ile kaplanmıştır. Kubbelerin üzerinde betondan alemler bulunmakta olup bir çoğu tahrip edilmiştir (Şekil 5.83).

Şekil 5.83 Haseki Darüşşifası üst örtü, 2011 [2]

Darüşşifa odalarını yirmi üç adet kubbe örter. Kubbelerin yüksekliği zeminden kilit taşına kadar 7.00 – 7.10m arasında değişen değerlerde olup, çapları yaklaşık 3.70 – 3.80m'dir. Kubbeler pendentifler ile beşik kemerlere oturtulmuştur ve kemer yükseklikleri 4.75 – 4.80m arasında değişmektedir. Oda kubbelerinin kasnakları sekizgen olup yaklaşık 70 cm yüksekliğindedir ve pencereleri bulunmamaktadır.

Haseki Darüşşifası'nın yükseklik ve açıklık bakımından en büyük kubbeleri, eyvanları örten iki kubbedir. Eyvan kubbelerinin zeminden kilit taşına kadar yükseklikleri yaklaşık 9.30m, açıklıkları ise 5.20m'dir. Kubbelere geçiş elemanı olarak üç yönde yivli tromplar

kullanılmıştır. Bu kubbelerin kasnakları on iki kenarlı olup dış cephede yaklaşık 1.15m yüksekliğindedir. Eyvan kasnakları da diğer kubbeler gibi penceresizdir.

Darüşşifada bulunan bir diğer kubbe türü giriş koridorunda bulunan giriş kapısı üzerindeki kubbedir. 7.75 m yüksekliğindeki kubbe 3.35m açıklığa sahiptir. Tuğla örgü kubbe, pandantif ile beşik kemerlere oturtulmuştur (Şekil 5.84).

Haseki Darüşşifası'nda üst örtü sisteminde kubbeler dışında beş adet tonoz bulunmaktadır. Bunlardan üçü giriş koridoru üzerinde bulunurken, diğer ikisi darüşşifanın imaret ile medrese arasına uzanan bölümü üzerinde yer almaktadır. Giriş koridorunda bulunan üç tonozdan ikisi kubbenin yanlarında bulunan beşik tonozlardır. Bu koridorda beşik tonozlar dışında koridorun darüşşifa avlusuna giriş kapısı yönünde bir adet köşeli tonoz daha bulunmaktadır. Tonozun yapısı mekanın bitişine uygun olarak şekillenmiştir. Darüşşifada bulunan diğer tonozlar kazan dairesi olarak kullanılan mekanlarda bulunmaktadır. Z-19 nolu mekanda bulunan tonoz 3.70m x 11.10m boyutlarında beşik tonozdur ve zeminden yüksekliği 5.72m'dir. Z-20 nolu mekanda bulunan tonoz ise 3.70m x 5.20m boyutlarında beşik tonozdur. Tonozun ortasında sekizgen çatı feneri bulunmaktadır. Tonozun yüksekliği 5.70m'dir. Darüşşifada bulunan tonozlar da kubbeler gibi kurşun taklidi sıva ile kaplanmıştır. Özellikle Z-19 ve Z-20 nolu mekanlarda bulunan tonozların üzerlerinin kalın çimento tabakası ile kaplı olduğu bilinmektedir (Şekil 5.85).

Şekil 5.84 Darüşşifa kubbeleri [36]

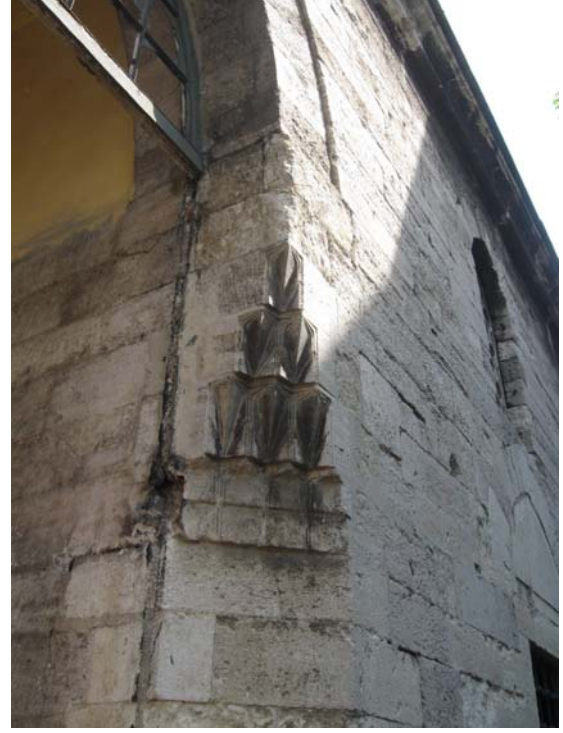
Şekil 5.85 Tono z örneği, 2010

5.2.2.4 Bezeme

Haseki Darüşşifası cephelerinde yüzey süslemesi bulunmamaktadır [52]. Dış cepheler ve avlu cepheleri küfeki taşından kaval silmeler ile hareketlendirilmiş, ayrıca giriş kapısı da aynı şekilde silmeyle çevrilmiştir. Darüşşifa'ya giriş kapısı kemerinde kırmızı ve beyaz renkli mermer bloklar birlikte kullanılmıştır ve kemer taşları makaralı geçme olarak birleştirilmiştir. Aynı şekilde iç avluya giriş kapı kemerinde de koridor yönünde makaralı geçme görülmektedir. Eyvanlarda bulunan tromplar istiridye kabuğu şeklinde dilimli olarak inşa edilmiştir ve tromplar iki sıra mukarnas dizisi ile sonlandırılmıştır (Şekil 5.86). Bunlardan başka Darüşşifa'nın giriş koridorun batı cephesine bağlandığı noktada da dört sıra mukarnas dizisinden meydana gelmiş üçgen şeklinde ufak bir bezeme daha bulunmaktadır (Şekil 5.87).

Şekil 5.86 Mukarnas dizisi-eyvan, 2010

Şekil 5.87 Köşe pahu üzerinde mukarnas bezeme, 2010

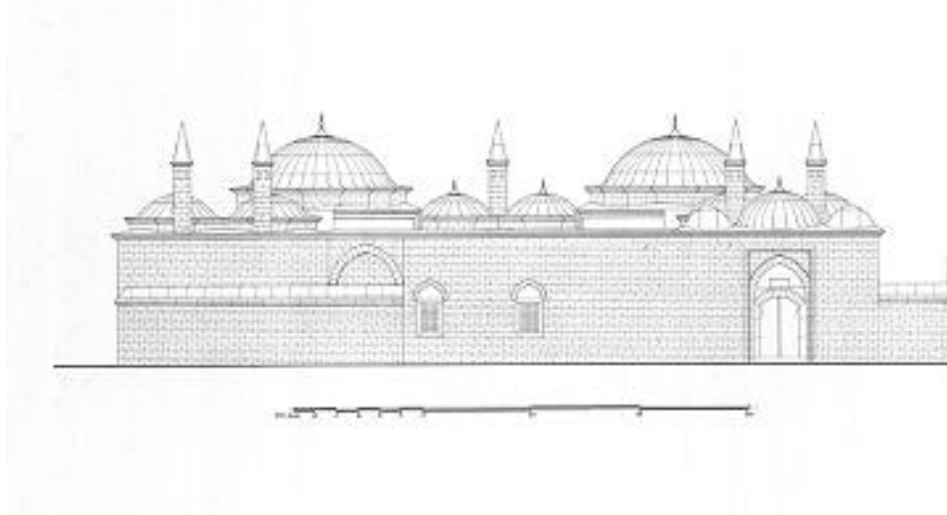
5.2.3 Cephe Özellikleri

5.2.3.1 Kuzey Cephesi

Haseki Darüşşifası'nın kuzey cephesi Cevdet Paşa Caddesi üzerinde konumlanmaktadır (Şekil 5.88). Cephe duvarı; sokak zemininden 2.50m, 4.00m ve 6.10 – 6.30m yüksekliğinde üç kademeli olarak inşa edilmiştir. Cephe boyunca, Cevdet Paşa Caddesi'nde doğu yönünde yaklaşık 30cm'lik eğim olduğu tespit edilmiştir. Bu cephede şifahanenin giriş koridoru Z-01 nolu mekan ve günümüzde tuvaletlerin olduğu Z-02 nolu avlu yer almaktadır. Ayrıca sekizgen avlunun sokak ile bağlantısının kurulduğu cephe de darüşşifanın kuzey cephesidir. Tamamında akçegeçmez tekniğinde küfeki taşının kullanıldığı cephe, yine küfeki taşından profilli silme ile bitirilmiştir. Tuvaletlerin bulunduğu, duvarın ikinci ve üçüncü kademeleri ise muhdes beton harpuşa ile sonlanmaktadır. Cephe üzerinde darüşşifanın ana giriş kapısı yer alır. Kapı 3.15m x 5.30m dış ölçülere sahip dikdörtgen silme ile çevrelenmiştir. Üstte küfeki taşından sivri

kemerli mermer bir alınlığın bulunduğu basık kemerli kapının, kemer taşları kırmızı ve beyaz mermerden makaralı geçme ile birleştirilmiştir. Kapının ahşap künde-kari kanatları muhdestir ve kapı üzerinde kitabe bulunmamaktadır. Darüşşifa'nın kuzey cephesinde sekizgen avluya açılan iki pencere yer almaktadır. Pencere-ler küfeki taşından teğet kemerli alınlıklara sahip, 19 cm kalınlığında dikdörtgen taş söveli ve demir şebekelidir. Sokak döşemesinden 1.10 – 1.15m yükseklikte bulunan pencerelerin boyutları 88 x 145cm'dir (Şekil 5.89).

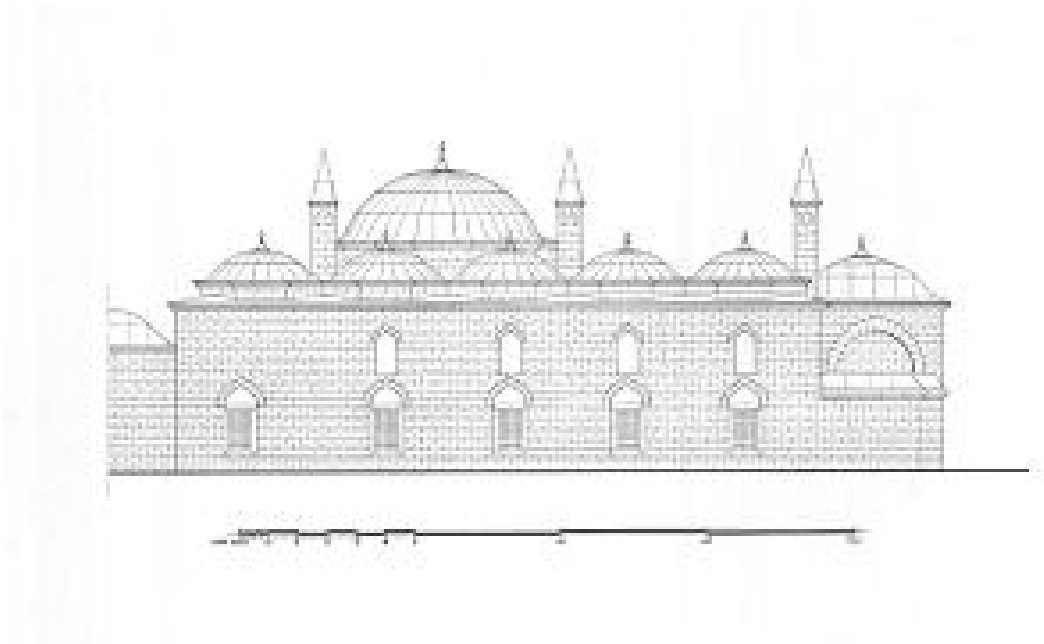
Şekil 5.88 Haseki Darüşşifası kuzey cephesi çizimi [71]

Şekil 5.89 Haseki Darüşşifası kuzey cephesi, 2010

5.2.3.2 Doğu Cephesi

Darüşşifa'nın doğu cephesi Selim Paşa Sokağı üzerinde konumlanmaktadır (Şekil 5.90). Tuvaletlerin bulunduğu Z-02 nolu avlunun yaklaşık 2.50m yüksekliğindeki duvarı doğu cephesinde ana kütle ile birleşerek iki kademeli bir görüntü oluşturur. Cephenin diğer bölümünün sokak zemininden yüksekliği ise 6.40 – 6.55m arasındadır. Tamamında kesme küfeki taşının akçegeçmez tekniğinde kullanıldığı cephe, yine küfeki taşından profilli silme ile sonlandırılmıştır. Haseki Darüşşifası'nın doğu cephesini Z-03, Z-05 ve Z-06 nolu odalar meydana getirmektedir. Z-03 ve Z-05 nolu mekanların ikişer alt ve üst pencereleri ile Z-06 nolu mekanın bir alt penceresi olmak üzere cephede çift sıra halinde toplam dokuz adet pencere bulunmaktadır. Beş adet alt sıra pencere küfeki taşından sivri kemerli alınlıklara sahip olup, 19 cm kalınlığında dikdörtgen taş söveli ve demir şebekelidir. Pencerelerde muhdes ahşap doğramalar bulunmaktadır. Üst sıra pencereler ise dört adet olup her biri küfeki taşından sivri kemerli ve beton dışlıklıdır (Şekil 5.91).

Şekil 5.90 Haseki Darüşşifası doğu cephesi çizimi [71]

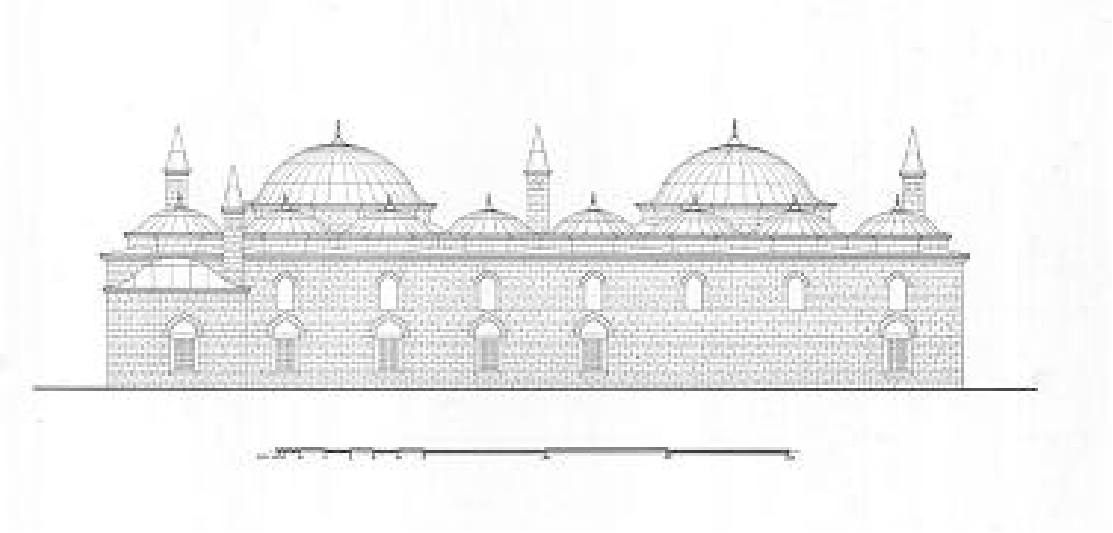

Şekil 5.91 Haseki Darüşşifası doğu cephesi, 2010

5.2.3.3 Güney Cephesi

Haseki Darüşşifası'nın güney cephesi medreseye bakmaktadır (Şekil 5.92). Darüşşifaya göre açılı bir şekilde yerleşen medresenin kuzey cephesi, darüşşifanın güney cephesi ile birlikte üçgen bir bahçe meydana getirmiştir. Tamamı aynı seviyede olan güney cephesi kesme küfeki taşından olup profilli bir saçak silmesi ile bitirilmiştir. Cephenin zeminden yüksekliği döşeme seviyesindeki değişmelerle birlikte ortalama 6.15m yüksekliğindedir. Darüşşifa'nın güney cephesini sırasıyla Z-06, Z-08, Z-09, Z-12, Z-13 ve Z-15 nolu mekanlar oluşturur. Ayrıca imarete paralel uzanan kazan dairesinin bitiş noktasındaki Z-20 nolu mekanın da güney yönüne cephesi bulunmaktadır. Cephede çift sıra şeklinde yedi üst ve beş alt pencere bulunmaktadır, Cephedeki pencere düzenini Z-06 ve Z-08 nolu odalarda bulunmayan iki alt pencere bozmaktadır. Alt sıra pencereler küfeki taşından kaş kemerli alınlıklara sahip, 19 cm kalınlığında dikdörtgen taş söveli ve demir şebekelidir. Pencerelerde bulunan ahşap doğramalar ise muhdestir. Alt sıra pencerelerin zeminden yükseklikleri 1.05 – 1.10m arasında değişirken pencerelerin kendi boyutları 88 x 145 cm'dir. Üst pencereler ise alttakiler ile aynı hizada olup zeminden yükseklikleri eğime bağlı olarak 3.80 – 3.85 arasında değişmektedir. Düzenli bir dizilime sahip olan üst pencereler kesme küfeki taşından kaş kemerli olup muhdes

beton dışlıklara sahiptir(Şekil 5.93-94). Z-20 nolu odanın 5.52m genişliğindeki güney cephesinde ise diğer alt pencereler ile aynı özelliklere sahip ve zeminden yüksekliği 90cm olan bir adet pencere bulunmaktadır. Bu bölüm küfeki taşından silme ile bitmektedir ve silmenin zeminden yüksekliği 4.50m'dir.

Şekil 5.92 Haseki Darüşşifası güney cephesi çizimi [71]

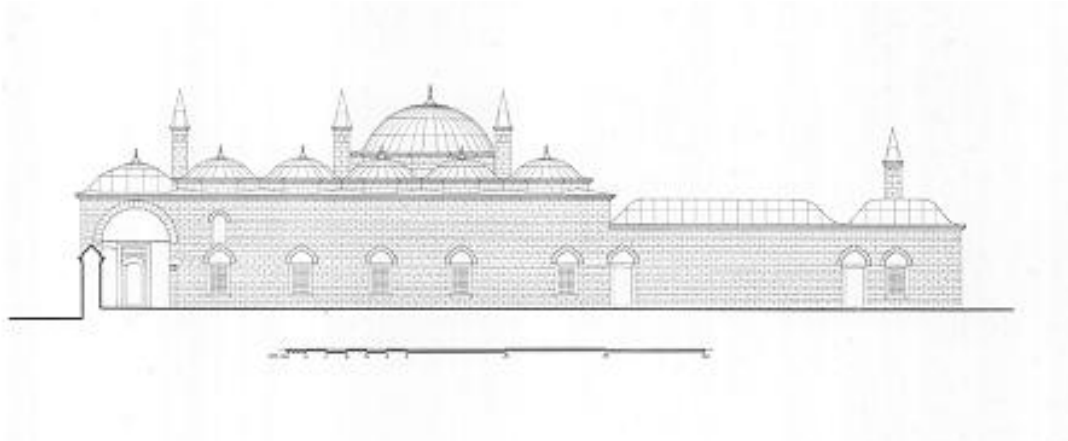
Şekil 5.93 Haseki Darüşşifası güney cephesi, 2010

Şekil 5.94 Haseki Darüşşifası güney cephesi, 2010

5.2.3.4 Batı Cephesi

Batı cephesi yaklaşık 43.90m uzunluğu ile Darüşşifa'nın en uzun cephesidir (Şekil 5.95). 4.35m ve 5.70 – 5.80m yüksekliğinde iki kademededen oluşan cephenin tamamında kesme küfeki taşı kullanılmıştır. Bu cepheyi Darüşşifa'nın giriş koridoru ile Z-17, Z-16, Z-15 nolu mekanlar ve kazan dairesi olarak kullanılan Z-19 ile Z-20 nolu mekanlar meydana getirmektedir. Batı cephesinde yedi alt ve bir üst olmak üzere toplam sekiz pencere ile iki kapı bulunmaktadır. Cephenin solunda bulunan kesme taş örgü beşik kemer 3.40m açıklık geçmekte olup, darüşşifa giriş koridoruna geçiş vermektedir. Kemerin kilit taşı-zemin mesafesi 5.15m'dir. Bu kemerin üzengi seviyesinin altında dört sıra mukarnaslı ufak bir bezeme vardır. Z-17, Z-16, Z-15 nolu odalarda alt sırada beş adet pencere bulunmaktadır. Bu pencereler 19 cm kalınlığında taş sövelidir ve küfeki taşından kaş kemerli alınlıklara sahiptir. Ahşap doğramaları muhdes olan pencereler demir şebekelidir. Z-19 ve Z-20 nolu mekanlarda da birer adet aynı özelliklere sahip pencere bulunmaktadır. Z-19 nolu mekanda bulunan pencerenin boyutu 105 x 145cm, diğer pencerelerin boyutları ise 85-88 x 145 cm olarak ölçülmüştür. Bu cephede üst sırada pencere sadece Z-17 nolu odada bulunmaktadır. Muhdes beton dışlıklı olan bu pencere küfeki taşından kaş kemerlidir. Cephede saçak silmesi Z-19 ve Z-20 nolu mekanlarda düşmektedir. Bu mekanların girişleri batı cephesi üzerindendir. Z-19 nolu mekanın giriş kapısı 106 x 210cm ölçülerindedir ve doğrama bulunmamaktadır. Z-20 nolu mekanın giriş kapısının ise boyutları 98 x 196cm'dir ve 10cm'lik eşik bulunmaktadır. Her iki kapı üzerinde de pencerelerde olduğu gibi küfeki taşından kaş kemerli alınlıklar bulunmaktadır (Şekil 5.96).

Şekil 5.95 Haseki Darüşşifası batı cephesi çizimi [71]

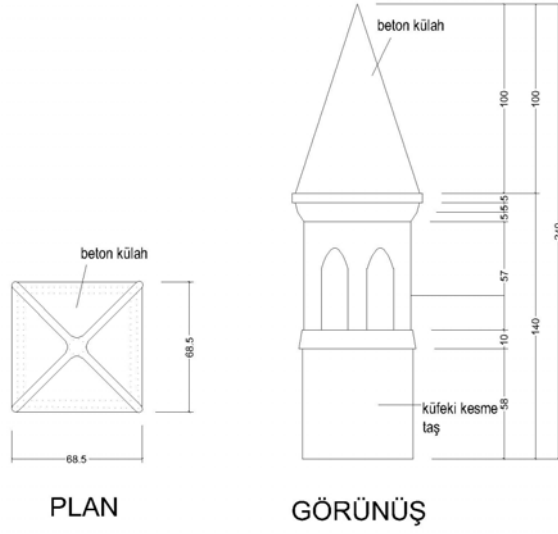

Şekil 5.96 Haseki Darüşşifası batı cephesi, 2010

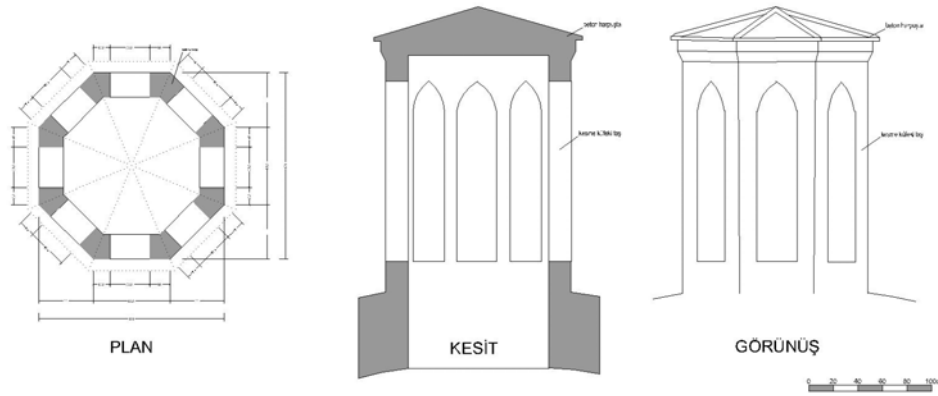
5.2.3.5 Bacalar ve Fenerler

Haseki Darüşşifası'nda odalarda bulunan ocakları karşılayacak sayıda, on bir adet baca bulunmaktadır. Bu bacalar taş malzemeden yapılmış olup birçoğunun üzeri çimento ile sıvanmıştır. Ortalama 60 x 60cm kesitli ve 2.80m yüksekliğindeki bacalar sivri külahlıdır. Muhdes beton külahlar çimento harç ile yapıştırılmış olup üzerleri kurşun taklidi siva yapılmıştır. Bunlar dışında Z-20 nolu mekanda muhdes bir tesisat bacası daha bulunmaktadır. Betondan yapılmış baca 1.00 x 1.60 x 4.90m ölçülerindedir ve çimentolu siva üzerine kesme taş görüntüsü verilmiştir (Şekil 5.97).

Haseki Darüşşifası'nda Z-20 nolu mekanda çatı feneri bulunmaktadır. Sekizgen biçimli çatı feneri 20cm kalınlığında kesme taştan yapılmıştır ve külahı muhdes betondur. Külah çapı 1.70m olan fenerin, tonoz üst yüzeyinden yüksekliği ise 2.30m'dir (Şekil 5.98).

Şekil 5.97 Baca çizimi, 2011

Şekil 5.98 Çatı feneri çizimi, 2011

5.3 Yapıdaki Bozulmalar

5.3.1 Strüktürel Bozulmalar

Haseki Darüşşifası'nın bazı kubbelerinde derin çatlaklar bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu çatlakların bir bölümü uzayarak kemer veya duvar yüzeylerinde de devam etmektedir [73]. Darüşşifada mevcut durumda gözlenebilen en derin çatlak Z-13 nolu odada kubbeden başlayarak pandantif üzerinde devam etmekte ve ocak yaşmağına kadar uzanmaktadır (Şekil 5.99). Bunun dışında Z-10, Z-09 ve Z-12 nolu odalarda da pandantif üzerinde daha yüzeysel çatlaklar bulunmaktadır. Z-05 ve Z-18 nolu odalarda benzer çatlaklar içlik kemerinden kasnak hizasına kadar devam ederken, Z-09 ve Z-16

nolu odalarda ise pandantif üzerinde başlayan çatlak duvar yüzeyinde de takip edilebilmektedir. Ayrıca iki kubbeli odalardan olan Z-05 ve Z-15 nolu mekanlarda, iki kubbe arasındaki büyük kemerin kilit taşı hizasında çatlak bulunmaktadır. Z-11 ve Z-05 nolu mekanların kubbelerinde ise tuğla örgüsü boyunca dairesel çatlaklar mevcuttur (Şekil 5.100-106).

Şekil 5.99 Z-13 nolu odadaki çatlak, 2010

Şekil 5.100 Z-10 nolu odadaki çatlak, 2010

Şekil 5.101 Z-09 nolu odadaki çatlak, 2010

Şekil 5.102 Z-12 nolu odadaki çatlak, 2010

Şekil 5.103 Z-05 nolu mekandaki çatlak, 2010

Şekil 5.104 Z-18 nolu odadaki çatlak, 2010

Şekil 5.105 Z-16 nolu odadaki çatlak, 2010

Şekil 5.106 Z-15 nolu odadaki çatlak, 2010

Darüşşifa’da gözlemlenen diğer strüktür problemleri gergi demirlerindeki basınca bağlı eğrilmeler ve kemer taşlarındaki oynamalardır. Z-15, Z-16 ve Z-18 nolu odalarda kemer ayakları arasındaki gergi demirlerinde basınç etkisiyle oluşmuş gözle görülebilen

eğrilmeler mevcuttur (Şekil 5.107). Avlu cephelerinde ise kuzey doğu yönündeki tuvaletlerin bulunduğu dış avluya çıkan duvardaki büyük kemerin üzengi seviyesinde bulunan taşta kayma gözlemlenmektedir. Bunun dışında Z-04 nolu odanın aynı yöndeki üst penceresinde de kilit taşında oynama mevcuttur (Şekil 5.108).

Şekil 5.107 Gergi demirinde eğrilme, 2010   Şekil 5.108 Kemer taşlarında kayma, 2010

5.3.2 Yapı Elemanlarındaki ve Malzemelerdeki Bozulmalar

Haseki Külliyesi dört tarafında yoğun yapılaşmanın görüldüğü bir yapı adasında bulunmaktadır. Külliye çevreleyen ve kısmen araç trafiğine açık olan cadde ve sokaklardan kaynaklanan egzoz dumanı ile birlikte yoğun yapılaşmanın sebep olduğu hava kirliliği, tüm külliye yapıları ile birlikte Haseki Darüşşifası'nda da cephelerde kirliliğe neden olmaktadır. Özellikle Selim Paşa Sokağı cephesinde kararmalar görülmektedir (Şekil 5.109).

Avlu cephelerinde, yapıdan uzaklaştırılamayan suyun neden olduğu yosunlanma ve çiçeklenme problemi görülmektedir. Darüşşifa avlusunda biriken sular, cephe duvarlarının alt seviyelerinde yosunlanma, zemin kaplaması üzerinde ise yosunlanma ile birlikte çiçeklenmelere neden olmaktadır (Şekil 5.110). Aynı şekilde yapının imaret

yönündeki cephesinde ise alt seviyede yosunlanma ve duvar genelinde derz aralarında yer yer çiçeklenme gözlemlenmektedir (Şekil 5.111). Yapıda aynı problemin görüldüğü diğer bölümler avlu cephelerinin saçak silmeleridir. Özellikle silmenin yön değiştirdiği birleşim noktalarında ve kasnak seviyesinde çiçeklenmeler ile bu boşluklara yerleşen tohumlar nedeniyle bitkilenmeler görülmektedir. Bu bitkilerin kökleri derzlerde açılmaya ve silmelerde kırılmaya neden olmaktadır (Şekil 5.112).

Şekil 5.109 Cephede kararma, 2010

Şekil 5.110 Cephede çiçeklenme sorunu, 2010

Şekil 5.111 Cephede çiçeklenme sorunu, 2010

Şekil 5.112 Bitkilerin verdiği hasar, 2010

Yapıda kullanılan küfeki taşının yapısal özellikleri ve atmosferik nedenlerden ötürü, cephelerde yer yer bozulmalar görülmektedir. Özellikle darüşşifa dış cephelerinde taş yüzeylerde aşınma ve duvar alt seviyelerinde kopmalar mevcuttur (Şekil 5.113) . Ayrıca

bazı pencere sövelerinde de taş malzemede aşınma gözlemlenmektedir. Sövelerde aşınma problemi dışında lokma parmaklıkların alt bölümdeki yuvalarına dolan ve kışın soğuktan donarak genişleyen sular sebebiyle sövede kopmalar tespit edilmiştir (Şekil 5.114). Ayrıca suyun neden olduğu korozyon nedeniyle oluşan kopmalar da mevcuttur.

Şekil 5.113 Taş yüzeyde bozulma, 2010

Şekil 5.114 Sövede kırılma, 2010

Darüşşifanın sıvalı iç mekanlarda rutubet ve yalıtım eksikliği nedeniyle kabarmalar ve badanalı yüzeylerde bozulmalar mevcuttur [73]. Z-10 ve Z-11 nolu odalarda pandantiflerde; Z-13, Z-09 ve Z-15 nolu odalarda kubbe ve kasnak hizalarında sıvada kabarmalar görülmektedir. A4 nolu odanın ise muhdes döşeme kaplaması üzerinde su alma nedeniyle kabarma mevcuttur (Şekil 5.115-119).

Şekil 5.115 Z-10 nolu odada sıvada kabarma, 2010

Şekil 5.116 Z-11 nolu odada sıvada kabarma, 2010

Şekil 5.117 Z-13 nolu odada sıvada kabarma, 2010

Şekil 5.118 Z-09 nolu odada sıvada kabarma, 2010

Şekil 5.119 Z-06 nolu odada döşemede kabarma, 2010

5.3.3 Kötü Onarımların Neden Olduğu Bozulmalar

Haseki Darüşşifası geçirdiği doğal afetler ve fonksiyon değişiklikleri sebebiyle defalarca onarım ve müdahale görmüştür. Yapılan müdahalelerden bazıları ise özgün plan şeması üzerinde ve zaman içerisinde yapı bünyesinde olumsuz etkilere yol açmıştır.

Cumhuriyet döneminde yapılan bir onarımda Darüşşifa üst örtüsü kurşun taklidi şap ile kaplanmıştır. Yapılan bu kaplamalarda atmosferik etkiler sonucu deformasyonlar ve çatlaklar oluşmuş ve kaplama malzemesi yer yer birleşme noktalarında açılmıştır [73]. Kubbelerin üzerinde bulunan alemler de bu onarımda betona dönüştürülmüştür.

Onarımlar sırasında tüm iç mekanlar özgün horosan harcı yerine çimento esaslı sıva ile sıvanmıştır. Özgün zemin kaplamaları ise odalarda ilk önce altıgen veya kare biçimli yer karolar ile, daha sonra ise balık sırtı ahşap parke ile değiştirilerek özgün durumunu kaybetmiştir. Avlu zemininde bulunan küfeki taşı kaplama ise mermer kaplama ile değiştirilmiştir (Şekil 5.120-121).

Şekil 5.120 Muhdes parke kaplama, 2010

Şekil 5.121 Muhdes yer karosu kaplama, 2010

Zaman içerisinde Z-07 ve Z-14 nolu eyvanların avluya açıldıkları yüzeylerine çeşitli müdahaleler yapılmış, 1948 senesinde bu yüzeylere eklenen demir doğramalar ile eyvanların özgün mekan etkisi kaybolmuştur (Şekil 5.122).

1963-1973 yılları arasında yapılan onarımda, darüşşifa odaları fonksiyon değişikliği sebebiyle zeminden yaklaşık 1.40m yüksekliğe kadar lambri kaplanmış ve bu kaplamanın monte edilmesi sırasında duvar yüzeylerine tahribat meydana gelmiştir. Z-04, Z-03, Z-05, Z-06, Z-08, Z-11, Z-13 ve Z-12 nolu odalarda duvar yüzeyinde bu izler görülebilmektedir (Şekil 5.123). Yapının işlevsiz kalmasının ardından bazı odalarda lambri kaplamalar sökülmüş, altta bulunan taşıyıcı ahşap çitalama ise bu sırada özellikle Z-06, Z-11, Z-13, Z-12 ve Z-15 nolu odaların kapı yanlarında kırılma ve kopmalara neden olmuştur (Şekil 5.124).

Darüşşifada günümüzde bulunan tüm doğramalar muhdestir ve birçoğu tahrip olmuş durumdadır. Yapılan onarımlar sırasında odalarda bulunan üst sıra pencerelerin dışlıklarında beton malzeme kullanılmıştır. Yakın tarihte içlik camlarının ise Z-03, Z-05, Z-08, Z-15, Z-17 ve Z-18 nolu odalarda beyaz boya ile kapatıldığı görülmektedir (Şekil 5.125-126).

Yapının yenilenen elektrik ve ısıtma tesisatları yapıda özellikle duvar bölümlerinde tahribata neden olmuştur. Sıva altı ve sıva üstü elektrik tesisatı elemanları, buatlar ve sigorta kutuları uzun zamandır kullanılmadığı için sağlıksız durumdadır (Şekil 5.127). Ayrıca kubbeli mekanlardaki gergi demirlerinin tümüne floresan lambalar takılmıştır. Aydınlatma elemanlarının monte edilmesi hem iç mekanlarda hem de dış cephe yüzeyleri ile saçak silmelerine zarar vermiştir. Isıtma sisteminde son dönemde kullanılan radyatör elemanları ile tesisat boruları da aynı şekilde duvar ve döşeme yüzeylerinde hasara sebep olmuştur (Şekil 5.128).

Şekil 5.122 Muhdes demir doğrama, 2010

Şekil 5.123 Muhdes lambri kaplama, 2010

Şekil 5.124 Duvar yüzeyinde kopma, 2010

Şekil 5.125 Kapatılmış içlik camı, 2010

Şekil 5.126 Kapatılmış içlik camı, 2010

Şekil 5.127 Sağlıksız elektrik tesisatı, 2010

Şekil 5.128 Duvar yüzeyinde tahribat, 2010

5.3.4 İşlev Değişiminden Kaynaklanan Mekansal Bozulmalar

Haseki Darüşşifası yıllar içerisinde birbirinden farklı işlevler yüklenmiştir. Geçirdiği bu evreler boyunca mekan kullanımı, sirkülasyon vb. nedenlerle yapı içerisinde değişiklikler yapılmıştır.

Analizler sonucunda tüm odalarda genellikle ocak yanlarında yer alan nişlerin kapatıldığı anlaşılmıştır. Z-06 nolu makanda ise kapatılan niş sayısı ikidir. Bu nişler moloz taş-tuğla karışımı dolgu malzemesi ile kapatılarak, üzeri sıvanmıştır (Şekil 5.129).

Şekil 5.129 Kapatılan niş örneği, 2010

Z-09 ve Z-08 nolu mekanlar ile Z-13 ve Z-12 nolu mekanlar, özgün halinde çift kubbeli tek oda şeklinde olup muhdes duvar ile bölünerek iki oda haline getirilmiştir.

Z-03 ve Z-05 nolu odalar ile Z-12 ve Z-09 nolu odalar arasındaki özgün duvarlara kapı açılarak mekanlardan birbirlerinden geçiş sağlanmıştır. Bunların dışında Z-13 ve Z-12 nolu odalar arasındaki muhdes duvara da kapı açılarak üç oda birbirine bağlanmıştır (Şekil 5.130).

Z-15 nolu oda ile Z-19 nolu kazan dairesi arasındaki kapı, moloz taş ve tuğla karışımı dolgu malzemesi ile örülerek kapatılmıştır. Ayrıca, günümüzde kazan dairesinde bulunan bodrum katı ve burası ile bağlantılı tesisat galerisi yapıya sonradan eklenen bölümlerdir.

Bu dönemsel değişiklikler “Restitüsyon Önerileri” bölümünde detaylı olarak yer alacaktır.

Şekil 5.130 Muhdes kapı, 2010

5.3.5 Çevresel Nedenli Bozulmalar

Bazı çevresel etmenler tüm külliye ile birlikte darüşşifa yapısında da sorunlara neden olmaktadır. Cevdet Paşa Caddesi cephesinde yol kotundaki yükselme, bu cephede bulunan darüşşifa ana giriş kapısı eşiğinin kaybolmasına neden olmuştur (Şekil 5.131-132). Ayrıca her cuma günü külliye çevresinde Özbek Süleyman Sokak ve Cevdet Paşa Caddesi üzerinde semt pazarı kurulmaktadır. Pazar tentelerinin Darüşşifa cephesi ile külliye çevreleyen ihata duvarına bağlanması da yapıya zarar vermektedir.

Şekil 5.131 Kuzey cephesi, 1989 [75]

Şekil 5.132 Yol kotunun yükselmesi, 2010

5.4 Değerlendirme

Haseki Darüşşifası'nın mevcut durumu değerlendirildiğinde yapı genelindeki problemlerin özellikle strüktür ve yapı malzemesi kapsamındaki bozulmalar olduğu görülmektedir. Ayrıca 20. Yüzyılın ilk yarısında yapılan restorasyon uygulamalarında sıklıkla kullanıldığı bilinen çimento esaslı malzemelerin, Haseki Külliyesi'nin geçirdiği onarımlarda da kullanılması nedeniyle ortaya çıkan yapısal ve estetik sorunlar tüm külliye ile birlikte darüşşifa yapısında da gözlemlenebilmektedir. Değişen çevre koşulları, bölgede artan yapılaşma ve hava kirliliği taş malzeme üzerinde yoğun yüzey

birikintileri, aşınma, bozulma gibi sorunlar meydana getirmiş; yalıtım ve direnç eksiklikleri nedeniyle yapı bünyesine giren su yapısal problemlere ve bitkilenmeye neden olmuştur. Bu sorunlar dışında kullanım dönemlerinde bilinçsizce yapılan müdahaleler ve ekler de duvar ve döşeme yüzeylerinde meydana gelen tahribat Haseki Darüşşifası'nda tarihi ve kültürel değere zarar verdiği görülen diğer bir faktördür. Yapının uzun süre kullanım dışı kalması bu sorunların daha da ilerlemesine neden olmuştur.

HASEKİ DARÜŞŞİFASI'NIN 20.YÜZYILDAKİ DEĞİŞİMİ VE RESTITÜSYON ÖNERİLERİ

Haseki Darüşşifası'nın restitüsyon önerilerinin hazırlanmasında, rölöve çalışması sırasında elde edilen verilerin yanında; Alman mavileri, Ali Saim Ülgen ve Orhan Bolak'ın çizimleri ile İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan değişik tarihli çizimlerden yararlanılmıştır. Ayrıca başta İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi ve Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi olmak üzere çeşitli kaynaklardan alınan 20.yy'a ait fotoğraflardan faydalanılmıştır.

Haseki Darüşşifası yüzyıllar içerisinde çeşitli doğal afetlere maruz kalmış ve birçok kez onararak değişik işlevler yüklenerek de olsa varlığını sürdürmüştür. Geçirmiş olduğu bu onarımlar ise özellikle plan şeması üzerinde değişikliklere yok açmıştır. Arşivlerden elde edilebilen plan çizimleri ve fotoğraflar, yapının 20.yy'daki durumuna dair bilgi vermektedir. Bu nedenle tezde yer alan restitüsyon önerileri Darüşşifa'nın 20.yy'da geçirdiği üç onarımın (1910-1913, 1946-1948, 1963-1974) elde edilen plan ve fotoğraflar yardımıyla değerlendirilerek, birbirleri ve günümüzdeki plan şeması ile karşılaştırılması ile hazırlanmıştır.

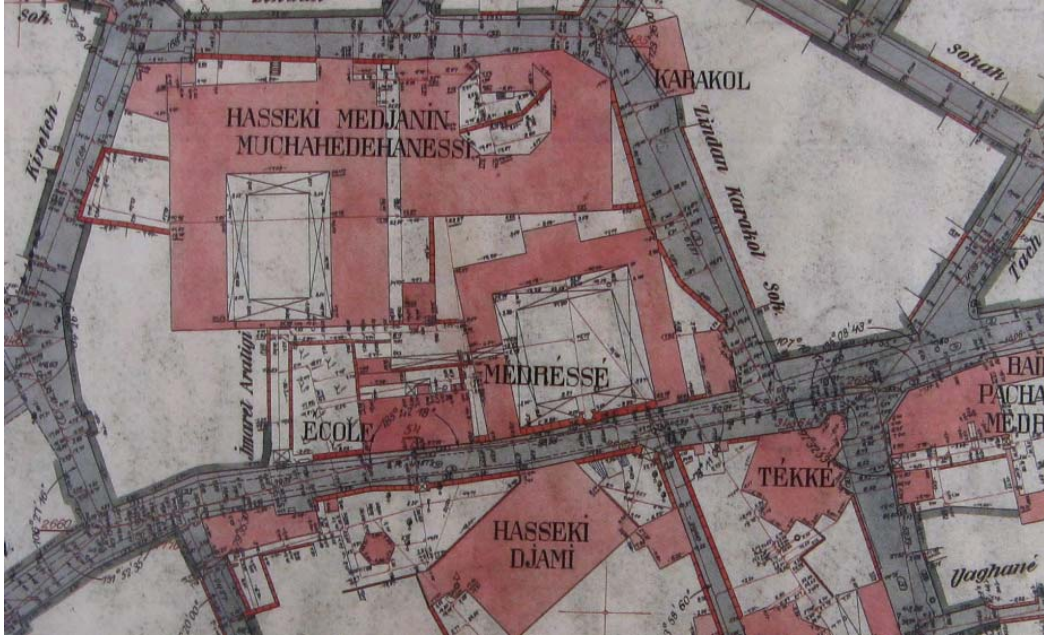
6.1 1910 - 1913 Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müd.¹ Onarımı ve Sonrası

1894 yılında İstanbul'da meydana gelen deprem sonrasında Haseki Darüşşifası yaklaşık 16 sene kullanım dışı kalmış ve 1910-1913 tarihinde Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye

---

¹ II. Meşrutiyet yıllarında Meclis-i Mebusan tarafından gerçekleştirilen refah politikaları alanında, Fransa'daki 'assistance publique' (sosyal yardım) örneğinden esinlenerek oluşturulan modern kuruluş [104].

Müdüriyeti tarafından onarılarak akıl hastaları için müşahadehane olarak kullanılmıştır. Onarımının ardından Haseki Darüşşifası'nın durumunun görülebildiği, ulaşılabilen en eski kaynak Alman Mavileri'dir (Şekil 6.1). Bununla birlikte Darüşşifa ile ilgili bulunabilen görsel verilerin en eski tarihli olanı ise A.A.E.F.A.'nde bulunan ve 1918 Sultan Selim yangının ardından bulunduğu durumu gösteren 1927 tarihli fotoğraflar ile İ.A.M.E.A'nde bulunan 1938 tarihli fotoğraflardır (Şekil 6.2-7).

Şekil 6.1 Alman Mavileri-Haseki bölgesi [106]

Şekil 6.2 Darüşşifa avlusu, 1938 [107]

Şekil 6.3 Darüşşifa avlusu, 1927 [75]

Şekil 6.4 Darüşşifa kubbeleri, 1938 [107]

Şekil 6.5 Eyvanda bulunan dilimli tromp, 1927 [75]

Şekil 6.6 Darü'ssifa avlusu batı cephesi, 1927 [75]

Şekil 6.7 Darüşşifa avlusu, 1945 [56]

Verilerde 20.yy'ın ilk çeyreğinde Darüşşifa eyvanlarına yığma tekniği ile duvar örülerek kapatıldığı ve bu duvara açılan kapı ve pencereler ile eyvanların özgün durumunu kaybederek dört tarafı çevrili oda olarak kullanıldığı görülmektedir. İ.A.M.E.A'nde ve A.A.E.F.A.'nde bulunan resimlerde avludan geçtiği anlaşılan yıkık durumdaki duvar ise Alman Mavileri Haritasında tam olarak görülmekte ve onarımın ardından Darüşşifanın avlusunun kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda kırıklı bir duvarla ikiye ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte eyvanların ayrı birer mekana dönüştürülmesi sonucunda Z-04 ve Z-18 nolu odalara giriş için bu odaların birer alt penceresinin kapıya dönüştürüldüğü fotoğraflarda görülebilmektedir.

Fotoğraflardan o dönemki avlu döşeme kaplamasının küfeki taşı olduğu ve avlu etrafında kot farkı bulunduğu görülmekte, fakat bu kaplamanın 1913 onarımına ait olup olmadığı bilinmemektedir. Ayrıca kubbe kaplamalarının ve belirli seviyeye kadar kasnakların özgün duruma uygun olarak kurşun kaplama olduğu anlaşılmaktadır. Aynı

dönemde iç avlunun caddeye bakan kuzey cephesinde bulunan üç nişin de pencere şeklinde caddeye açılarak görsel bağlantı sağladığı görülmektedir.

Alman Mavileri'nde bulunan planda ayrıca, günümüzde kazan dairesi olarak kullanılan ve darüşşifaya sonradan eklendiği bilinen Z-19 ve Z-20 nolu mekanlar bulunmamakta; böylece bu bölümün haritaların çizildiği 1913-1914 tarihinden sonra yapıya eklendiği anlaşılmaktadır. Planda günümüzde Z-20 olarak numaralandırılan mekanla yaklaşık aynı boyutlarda bir kütle, imaret ve medrese arasında yer aldığı ve doğu duvarı ile aynı yüzeyden devam eden bir duvar ile bir darüşşifa yapısına bağlandığı görülmektedir. Daha sonra bu duvarın imaret yönünde de simetriği yapılmış ve Z-19 nolu mekan oluşturulmuştur. Planda darüşşifa avlusunun kuzeyinde görülen kütle ise günümüzde ve diğer kaynaklarda izine rastanmamıştır.

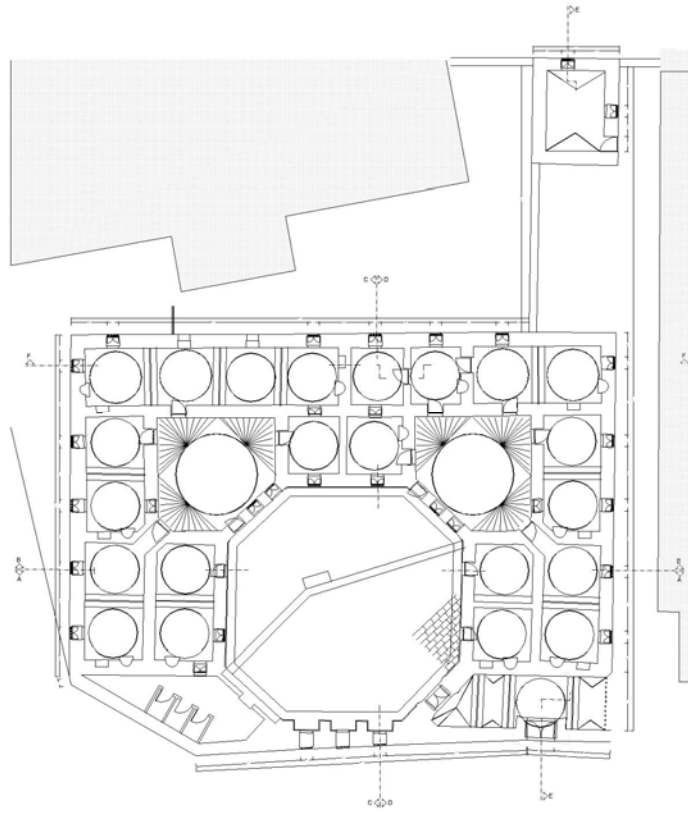
1945 tarihli Ali Saim Ülgen çizimindeki darüşşifa planını, günümüz plan şemasıyla karşılaştırıldığında farklılıklar görülmektedir. Bu plan Darüşşifanın 20.yy'ın ikinci çeyreğinin sonlarındaki durumu hakkında bilgi vermektedir (Şekil 6.8).

Bu planda Z-06, Z-08 ve Z-09 nolu odalar arası duvarlar görünmemektedir ve bu oda dört kubbe ile örtülü tek mekan şeklindedir. Sirkülasyon bakımından ise Z-12 ve Z-13 ile Z-13 ve Z-15 nolu odalardan birbirlerine kapı ile geçiş bulunmaktadır. Kendisi ile bağlantılı odalara geçiş sağlayan Z-14 nolu eyvandan ise Z-11 nolu odaya geçiş bulunmamakta, bu odaya Z-12 nolu mekandan girilebilmektedir. Ayrıca Z-19 nolu kazan dairesi ile Z-15 nolu oda arasında da kapı bulunmaktadır.

Ali Saim Ülgen'in çizimlerinde darüşşifanın her odasında ocak yanlarında günümüzde bulunmayan en az birer niş, dört kubbeli mekanda ise beş adet nişin olduğu görülmektedir. Ayrıca bu dönemde Z-04 nolu mekanın dış avluda bulunan tuvaletler yönünde pencere bulunmaktadır. Kuzey yönündeki avlu duvarında bulunan pencerelerden ortadaki bu dönemde kapatıldığı anlaşılmaktadır.

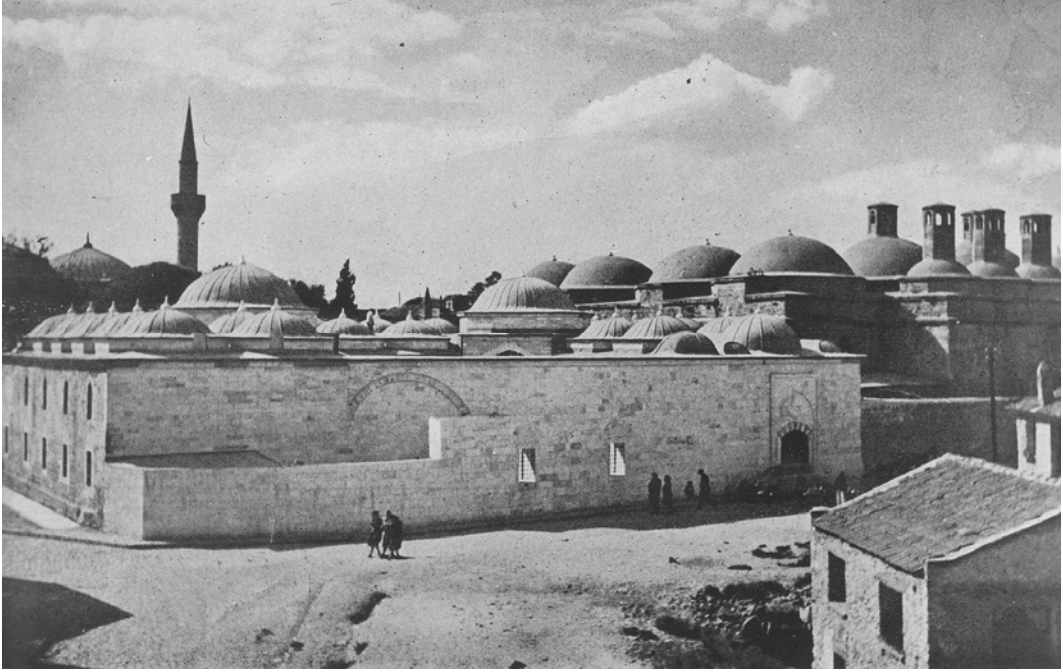
Şekil 6.8 Haseki Darüşşifası planı, 1945 [71]

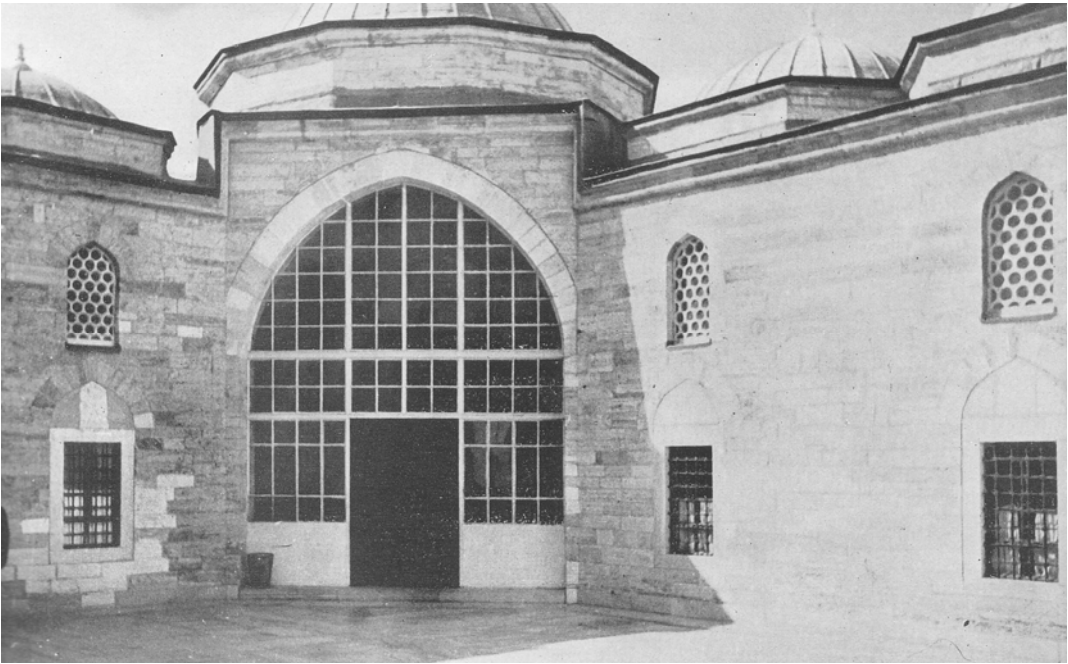
Şekil 6.9 Haseki Darüşşifası 1913 sonrası restitüsyon önerisi, 2011

6.2 1946 - 1948 Belediye Onarımı ve Sonrası

Sultan Selim Yangını'ndan (1918) sonra kullanılmaz hale gelen Haseki Darüşşifası 1946 yılında İstanbul Belediyesi tarafından restore edilmiştir (3.2.2). Onarım sonrası yapı hakkında bilgi veren fotoğraflar dönemin belediye kitapları ve tezlerde mevcuttur (Şekil 6.10-11).

Şekil 6.10 Haseki Darüşşifası, 1948 [56]

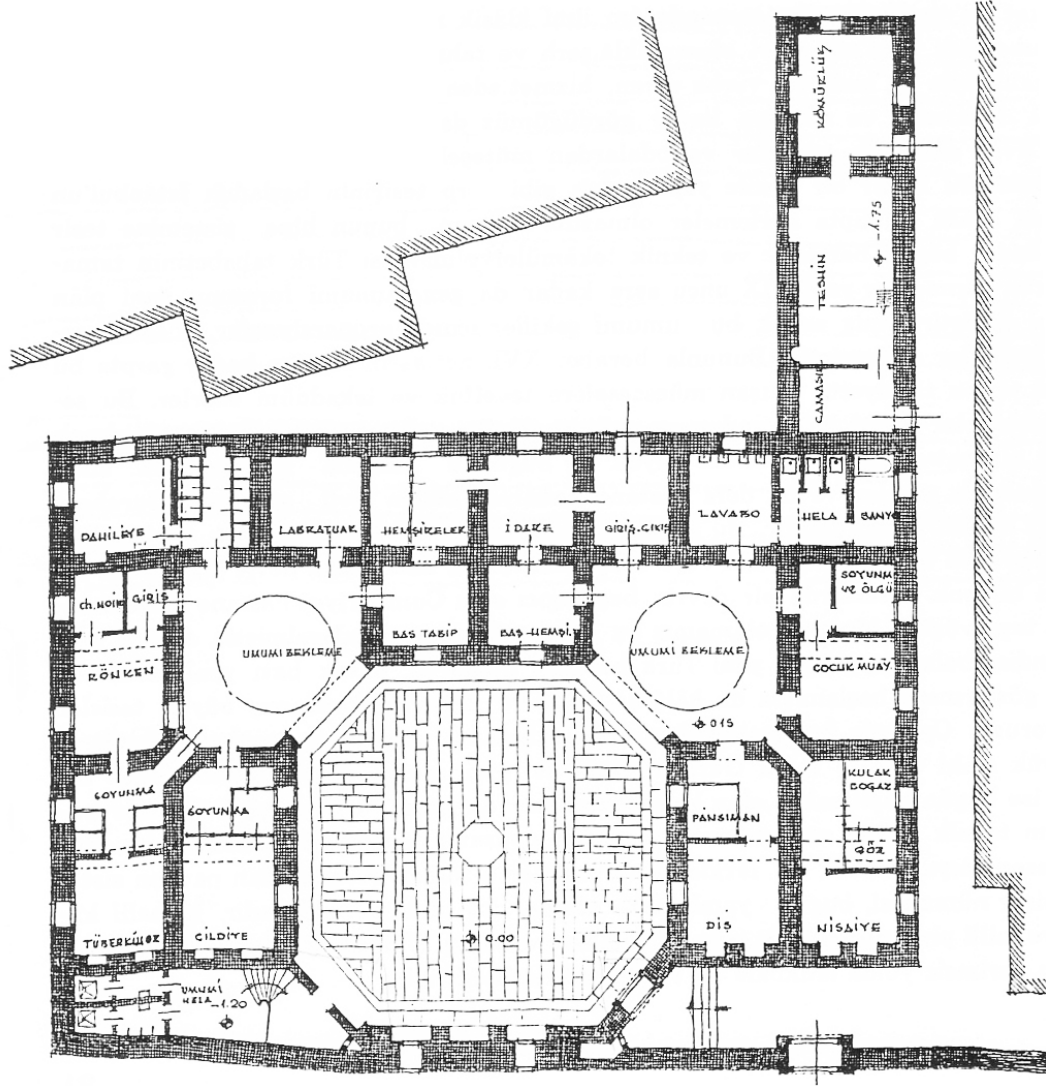

Şekil 6.11 Haseki Darüşşifası, 1948 [56]

Bu fotoğraflarda, eyvanların avluya bakan yüzlerine örülmüş olan duvarların yıkılarak, buraların demir doğramalı camekanlar ile kapatıldığı görülmektedir. Sekizgen iç avlu ise mermer ile kaplanmış ve mermer süpürgelik ile çevrilmiştir. Avluya giriş kapısı üzerindeki kitabe yeri ise aynı şekilde mermer ile kaplanmıştır.

Üst pencerelerdeki dışlıkların bu dönemde beton malzemeden yeniden yapıldığı anlaşılan fotoğraflarda ayrıca, kubbe kaplamaları ve belirli seviyeye kadar kasnakların özgüne uygun biçimde kurşun kaplama olarak onarıldığı görülmektedir.

Restorasyonun ardından yeni işleve uygun olarak şekillenen plan şeması Orhan Bolak'ın 1950 tarihli "Hastaneler" tezinde görülebilmektedir (Şekil 6.12). Planda dört kubbeli tek mekan şeklinde olan oda, örülen iki duvar ile Z-06, Z-08 ve Z-09 nolu üç ayrı odaya ayrılmıştır. Mekanlar arasındaki sirkülasyonda da değişiklikler mevcuttur. Z-13 ile Z-15 nolu odalar arasındaki ve yine Z-15 ile Z-19 arasında bulunan ve kazan dairesine geçiş sağlayan kapı kapatılırken, Z-12 ve Z-09 nolu odaların ortak duvarındaki niş, kapıya dönüştürülerek bu mekanlardan birbirine geçiş sağlanmıştır. Aynı şekilde Z-03 ve Z-05 nolu odalar ile Z-19 ve Z-20 nolu odalardan da birbirlerine geçiş sağlanmıştır. Yapının güneydoğu köşesinde bulunan Z-06 nolu odada güney duvarındaki ilk niş pencere şekline dönüştürülürken, Z-14 nolu eyvandan Z-11 nolu odaya kapı açılarak eyvan ile bağlantısı sağlanmıştır.

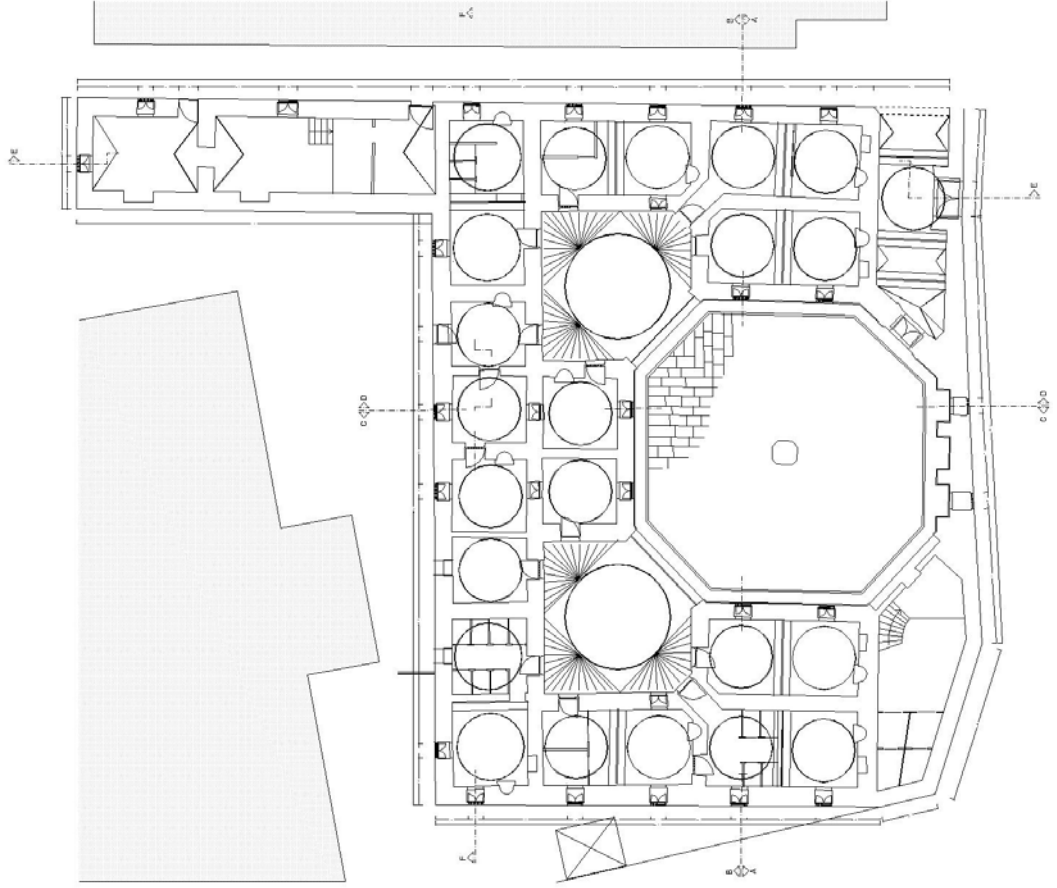

Şekil 6.12 Haseki Darüşşifası planı, 1950 [77]

Mekanların üstlendiği yeni işlevlerin de okunabildiği planda, fonksiyonların sayısının çokluğu sebebiyle Z-04, Z-03, Z-05, Z-06, Z-13, Z-15, Z-16 ve Z-17 nolu mekanlarda bölücü duvarlar kullanılmıştır.

1946-1948 restorasyonunda ayrıca darüşşifanın imaret ön cephe duvar hizasına kadar uzanan kolun zemini kazılmak suretiyle bir bodrum kat yapılmış ve kazan dairesi olarak düzenlenmiştir [74].

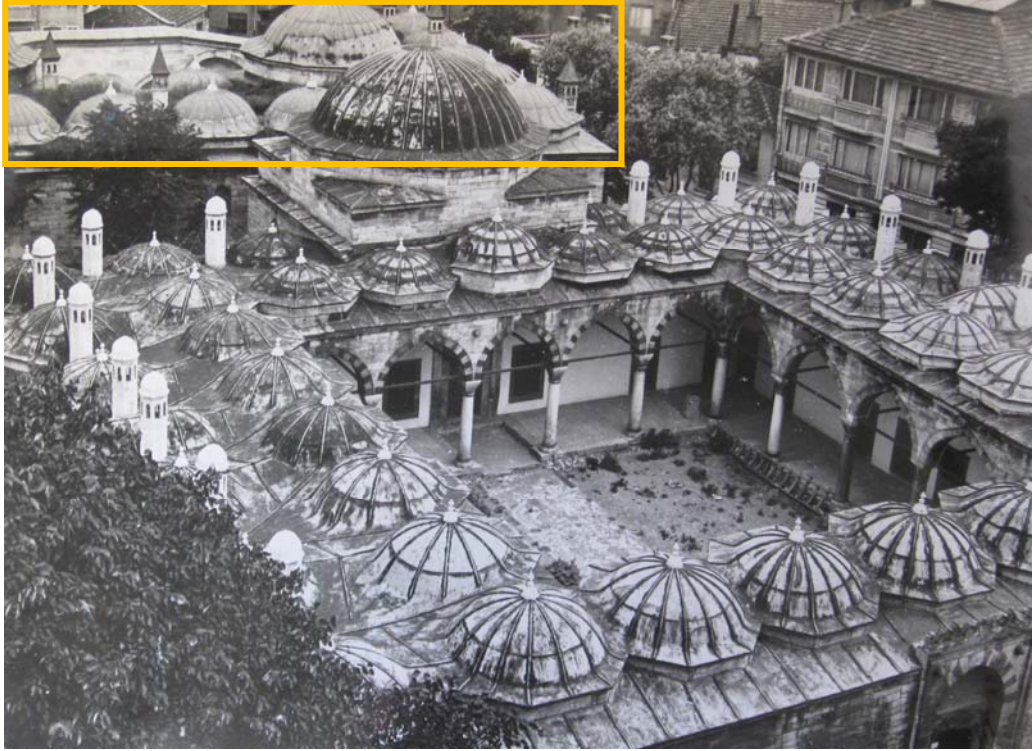

Şekil 6.13 Haseki Darüşşifası 1948 sonrası restitüsyon önerisi, 2011

6.3 1963 - 1974 Vakıflar Genel Müdürlüğü Onarımı ve Sonrası

1963-1974 yıllarında tüm külliye yapıları ile birlikte onarıma alınmıştır [36]. İ.V.B.M.A.'nde bulunan, 1960-1962 yılları Haseki Medresesi restorasyonuna ait fotoğraflarda onarımın bittiği tarihte darüşşifa yapısında onarım çalışmalarının başladığı görülmektedir (Şekil 6.14). Ayrıca 1969,1971 ve 1973 tarihli tezlerde bu döneme ait fotoğraf ve bilgiler bulunmaktadır (Şekil 6.15-18).

Şekil 6.14 Haseki Darü'sşifası, 1961 [53]

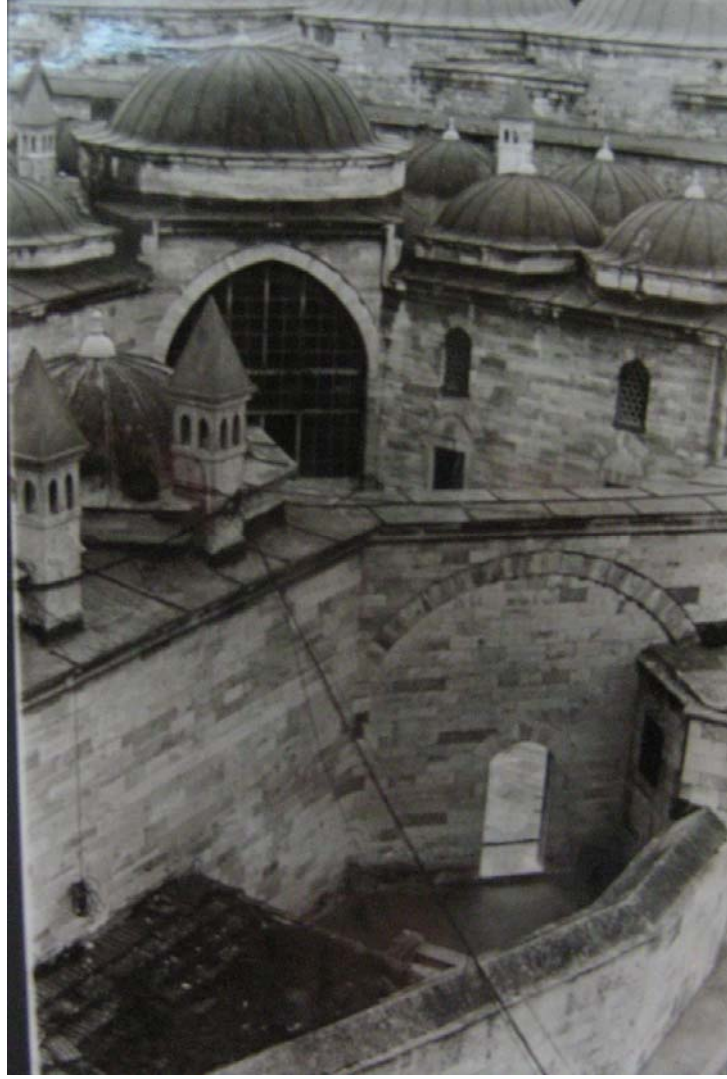
Şekil 6.15 İmaret boyunca uzanan ek bölüm, 1961 [53]

Şekil 6.16 Darüşşifa odası, 1973 [108]

Şekil 6.17 Z-07 nolu eyvan iç mekanı, 1971 [107]

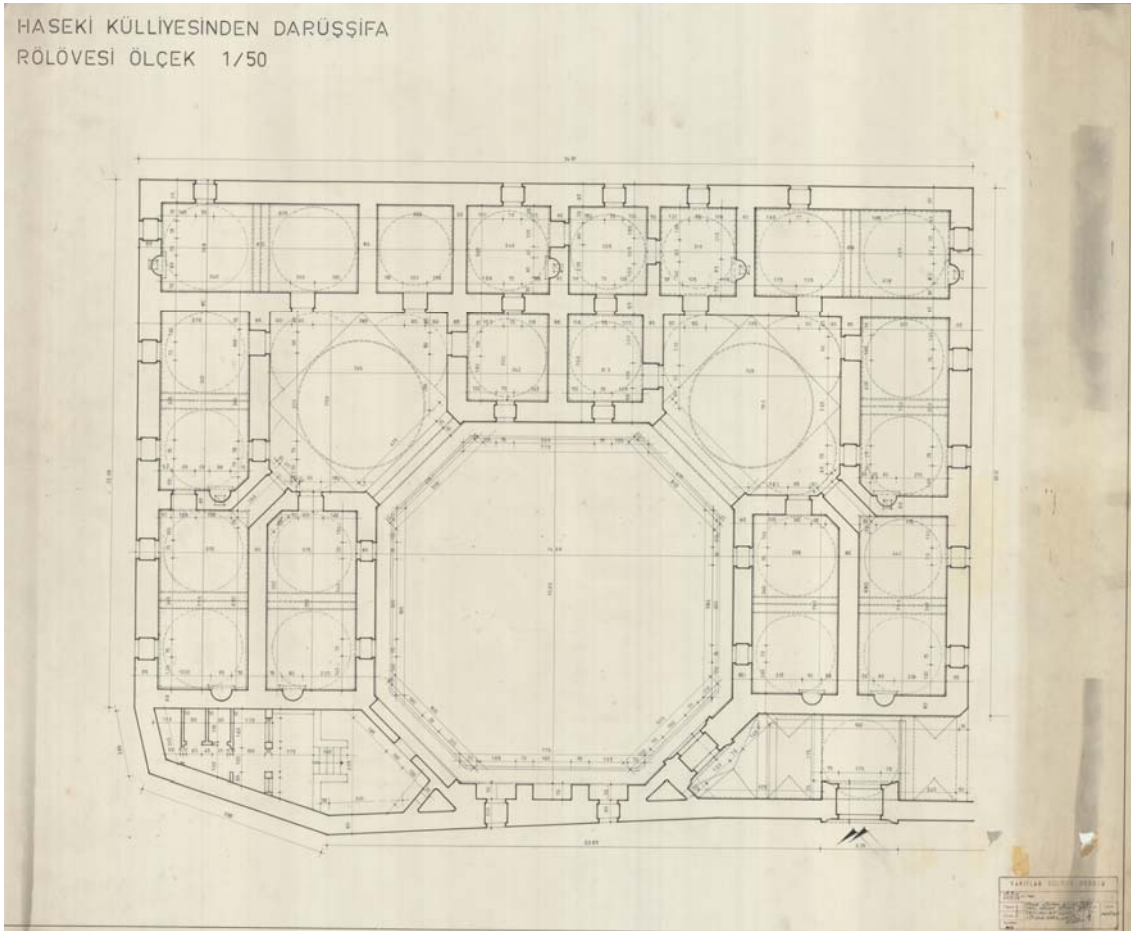
Şekil 6.18 Haseki Darüşşifası genel görünüm, 1973 [108]

Bu dönem restorasyonunda kubbe ve kasnaklar kurşun taklidi çimento sıva ile kaplanmış, kubbelerin üzerine beton alemler eklenmiştir. İç mekan duvarları ise çimento harç ile sıvanmıştır. Kazan dairesi olarak kullanılan Z-20 nolu mekanı örten tonozla fener eklenerek ışık alması sağlanmıştır. Tüm külliye yapılarında gözlemlenebilen altıgen ve kare şekilli zemin karolarının da bu restorasyon sırasında uygulandığı düşünülmektedir.

Bu dönem restorasyonunda kazan dairesi mazotlu sisteme geçmiş ve tesisatlar yenilenmiştir. Ayrıca bu mekana demir strüktürden bir asma kat eklenmiştir. Dış avluda bulunan tuvalet bölümü ise dış duvara yaslanmış üç kabin şeklinde ve kiremit kaplı sundurma çatı ile örtülü iken, bu onarım sırasında yıkılarak bugünkü şekliyle yenilenmiştir [74]. İ.V.B.M.A'nde bulunan 1967 tarihli rölövede darüşşifa odalarında

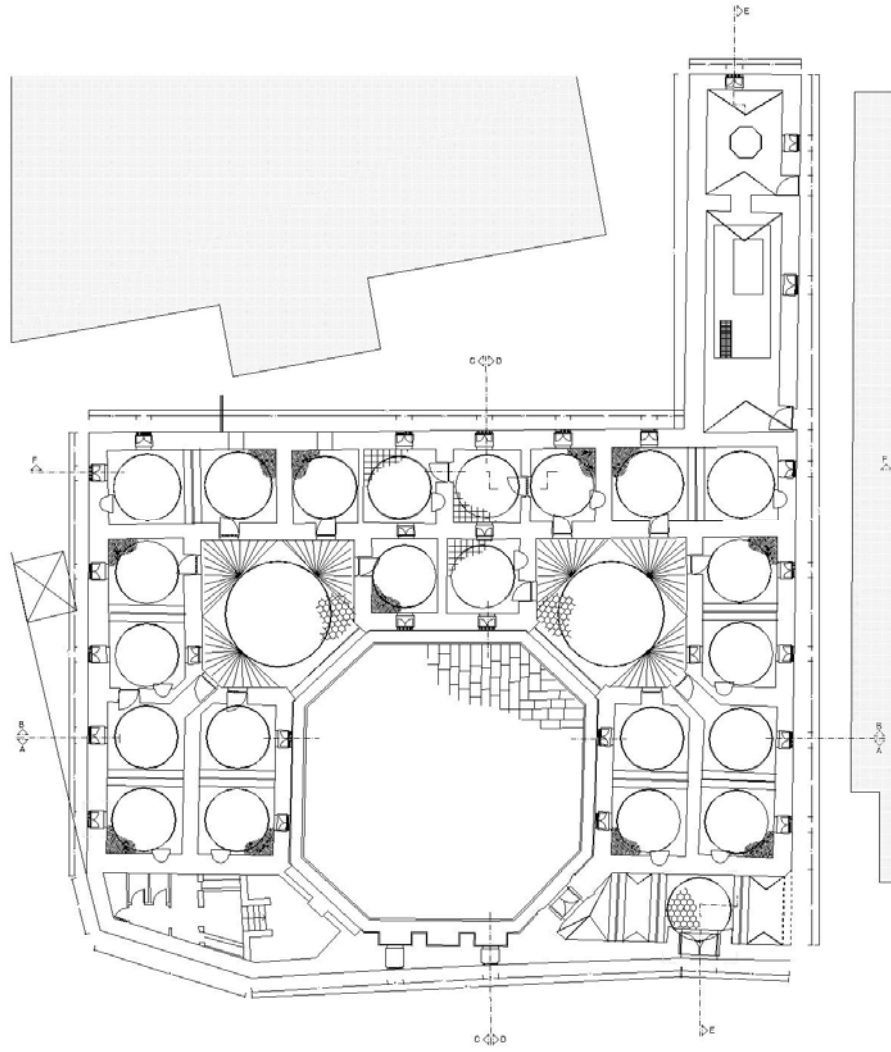
bulunan nişlerin kapatıldığı görülmektedir (Şekil 6.19). Z-20 nolu odada ise baca yerleri olduğu sanılan nişler de diğerleri gibi kapatılmıştır. Rölöveden ayrıca, Z-11 nolu odadan eyvana açılan kapının yerinin değiştirildiği ve odalardaki tüm bölücü duvarların kaldırıldığı anlaşılmaktadır. Z-19 nolu kazan dairesinden imaret yönüne pencere açılmış, Z-04 nolu odadan tuvaletlerin bulunduğu avluya bakan pencere ise kapatılmıştır. Günümüz rölövesi ile karşılaştırıldığında, bu plan şemasının günümüze kadar ulaştığı anlaşılmaktadır.

Şekil 6.19 Haseki Darüşşifası planı, 1967 [53]

Darüşşifanın diyanet işleri tarafından kullanıldığı son dönemde odaların duvarları belirli seviyeye kadar ahşap lambri ile kaplanmıştır. Oda zemin kaplamaları karoların üzerine ahşap parke yapıştırılarak değiştirilmiştir.

Şekil 6.20 Haseki Darüşşifası 1974 sonrası restitüsyon önerisi, 2011

6.4 Değerlendirme

Haseki Darüşşifası'nın geçirdiği onarımlara ve kullanım dönemlerine bağlı değişimleri çeşitli kaynaklar ve yapı üzerindeki mevcut izler üzerinden takip edilmiş ve en fazla veriye ulaşılabilen yapının 20. yüzyılda geçirdiği üç onarım hakkında restitüsyon önerileri hazırlanmıştır. Elde edilen bulgulardan, Haseki Darüşşifası'nın özgün plan şemasının 1910-1913 onarımı ardından meccanın müşahadehanesine dönüştürülmesi sırasında en büyük değişime uğradığı görülmektedir. Sekizgen iç avlunun örülen yığma duvar ile ikiye ayrılması ve eyvanların dört tarafı kapalı mekan haline dönüştürülmesi

ile plan şeması değişime uğramış; yeni plana uygun olarak açılan kapılar ile sirkülasyon şeması değiştirilmiştir. 1946-1948 onarımı Haseki Darüşşifası'nın geçirdiği onarımlar içerisinde plan şeması ve malzeme olarak özgüne en yaklaştıran onarım olmuştur. Odalar ikişer kubbeli mekanlar halinde yeniden düzenlenirken eyvanları ve avluyu bölen duvarlar yıkılarak sirkülasyon şeması özgün hale dönüştürülmeye çalışılmıştır. Bu dönemde yapıya eklenen Z-19 nolu kazan dairesi plan şemasındaki en büyük değişimdir. 1963-1974 onarımı ise yapı malzemesi açısından olumsuz uygulamaların yapıldığı bir dönem olmuştur. Tüm üst örtü özgün kurşun kaplama yerine kurşun taklidi çimento ile kaplanmış, yapılan sıva onarımları yine çimento esaslı malzeme kullanılarak yapılmıştır. Her odada genellikle ocak yanlarında bulunan nişler ise yine bu dönemde örülerek kapatılmıştır. Ayrıca bu dönemde Z-19 nolu kazan dairesine bodrum kat eklenerek yapının temeli altına inilmiş ve strüktür problemleri ortaya çıkmıştır.

HASEKİ DARÜŞŞİFASI 2010 YILI RESTORASYON DEĞERLENDİRMESİ

İstanbul Haseki Darüşşifası geçirdiği onarımlara ve yüklendiği değişik işlevlere bağlı olarak; plan şeması, malzeme ve yapı elemanları kapsamında özgün niteliklerine uyumsuz müdahaleler görmüş; doğal afetler ve terk sebebiyle çeşitli hasarlara uğramıştır.

İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Projeleri kapsamında Haseki Külliyesi'nin tüm yapıları, tarihi ve estetik değerin korunması ve sürdürülmesi amacıyla, T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul 4 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 12.08.2009 – 3158 tarih ve sayılı kararı ile Vakıflar Bölge Müdürlüğü denetiminde restore edilmektedir. 2010 yılı Mayıs ayında başlayan çalışmalarda, tarihi değere zarar veren niteliksiz ek ve müdahalelerin kaldırılmasın ardından, özgün şekline en az müdahale ile yeni işlevlere uygun biçimde restore edilerek korunması amaçlanmıştır. Haseki Darüşşifası'nın uygulanan restorasyon projesi sonunda El Sanatları Müzesi olarak işlevlendirilmesi düşünülmektedir (EK-4 Restorasyon Raporu).

7.1 Müdahale Yöntemleri

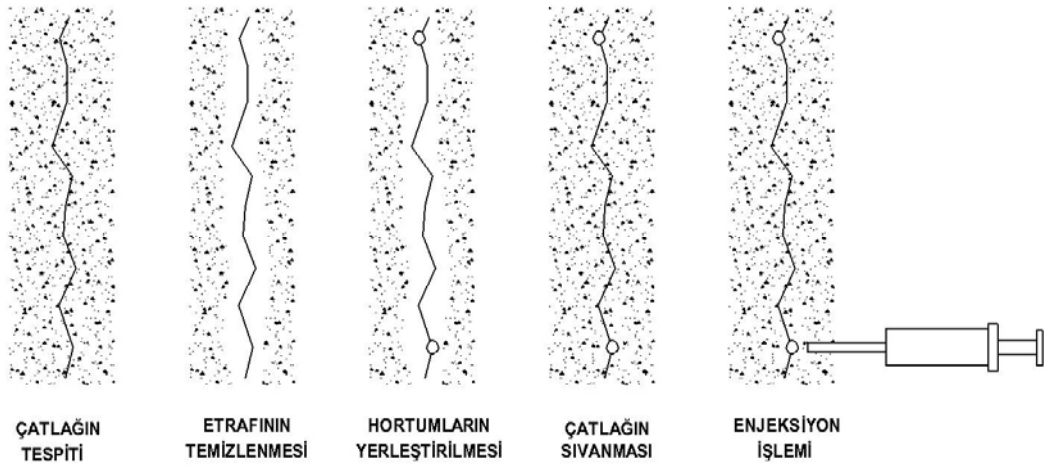
Darüşşifa'nın restorasyonunda uygulanan yöntemler; sağlamlaştırma, temizleme, bütünleme ve yenileme – yeni işleve uyarlama başlıkları altında, uygulanan proje kapsamında hazırlanan restorasyon raporu ile bağlantılı olarak incelenmiştir¹.

---

¹ Başlıkta incelenen ve anlatılan uygulamalar, yapıya Mayıs 2010 – Temmuz 2011 arasında yapılan müdahaleleri kapsamaktadır.

7.1.1 Sağlamaştırma

Yüzyıllar içerisinde İstanbul'un geçirdiği depremler Haseki Külliyesi'ni de etkilemiştir. Meydana gelen depremlerin darüşşifa üzerindeki izleri günümüzde yapının bazı kubbeleri ile kemer ve duvar yüzeylerinde gözlemlenebilmektedir. Dairesel ve diyagonal yönde bulunan çatlaklar strüktüre zarar vermektedir. Restorasyon uygulamasında kubbe, kemer ve duvar yüzeylerinde bulunan bu çatlaklar hidrolik kireç esaslı malzeme ile enjeksiyon yapılarak onarılacaktır [109]. Bu yöntemde mevcut sıvanın kaldırılıp hasarın tam olarak ortaya çıkmasının ardından çatlak boyunca belirli aralıklarla hortumlar yerleştirilir ve üzeri sızdırma yapmayacak uygun malzeme ile kaplanır. Daha sonra enjeksiyon pompası ile hidrolik kireç esaslı bağlayıcı malzeme çatlağın alt seviyesinden başlayarak en üst noktaya doğru hortumlar yoluyla enjekte edilerek çatlağın onarımı gerçekleştirilir (Şekil 7.1-2) [110].

Şekil 7.1 Hidrolik kireç enjeksiyon işlemi şeması, 2011

Şekil 7.2 Duvar içi enjeksiyon hortumları, 2011

Yapılan analizlerde yapının temeli ve oturduğu zemine ise herhangi bir sağlamlaştırma uygulamasına gerek görülmemiştir [109].

7.1.2 Temizleme

Ayıklama: Ayıklama işlemi, anıtların genel etkisini bozan ve yapıya fiziksel ve estetik olarak zarar verebilecek tarihi ve estetik değer taşımayan eklerden arındırılması anlamına gelmektedir. Haseki Darüşşifası geçirdiği onarımlar sonucunda işleve de bağlı olarak gerek plan şemasında gerekse iç ve dış yüzeyler üzerinde değişimlere uğramıştır. Yapı üzerinde malzeme ve eleman bazında da niteliksiz ekler bulunmaktadır.

Restorasyonda bu eklerin eldeki veriler doğrultusunda kaldırılarak, yapının özgün durum ve uygun malzeme ile sürekliliğinin sağlanması amaçlanmaktadır [109]. Bu doğrultuda yapıya uygulanan işlemler şöyledir:

- 1963-1974 onarımı sırasında Darüşşifa'nın üst örtüsü kurşun taklidi çimento sıva yapılmıştır (6.3). Yapının özgün halinde bulunmayan çimento sıvalar, kubbe ve tonoz üst yüzeylerinden kaldırılmıştır (Şekil 7.3-4).
- Tüm oda duvarlarının iç yüzeylerine önceki dönem restorasyonlarında yapılan çimento esaslı sıvalar raspa edilmiştir (Şekil 7.5).

Şekil 7.3 Üst örtüde çimento raspası, 2011

Şekil 7.4 Üst örtüde çimento raspası, 2010

Şekil 7.5 İç duvarlarda çimento sıva raspası, 2010

- Yüzeylere yapılan raspalar sonucunda meydana çıkan izlerden, odalarda genellikle ocak yanlarında bulunan nişlerin kapatıldığı anlaşılmıştır. Her odada ocak yanlarında birer adet, Z-06 nolu odada ise iki adet olmak üzere toplam dokuz adet niş dolgular kaldırılarak yeniden açılmıştır (Şekil 7.6-7). Z-12 ile Z-09 nolu odalar ve Z-03 ile Z-05 nolu odalar arasında geçiş için açılan kapıların ise benzer şekilde birer niş olduğu anlaşılmış, bu kapılar kapatılarak duvarlar özgün biçimine geri döndürülmüştür (Şekil 7.8).
- Z-08 ile Z-09 nolu odalar ve Z-12 ile Z-13 nolu odalar arasında bulunan muhdes duvarlar yıkılmış ve bu odalar özgün plan şemasına uygun olarak çift kubbeli tek mekan haline getirilmiştir (Şekil 7.9).
- Raspa sonucunda Z-15 nolu oda ile kazan dairesi olarak kullanılan Z-19 nolu mekan arasında geçiş olduğu anlaşılmış ve dolgular kaldırılarak kapı yeniden açılmıştır (Şekil 7.10).

Şekil 7.6 Kapatılan nişlerin açılması, 2010

Şekil 7.7 Kapatılan nişlerin açılması, 2010

Şekil 7.8 Muhdes kapının örülmesi, 2010

Şekil 7.9 Muhdes duvarın yıkılması, 2010

Şekil 7.10 Kapatılan kapıların yeniden açılması, 2010

- Oda ve eyvanlarda bulunan mevcut muhdes zemin kaplamaları sökülümüştür (7.11).
- Darüşşifa'nın kuzey doğusunda bulunan tuvalet grubu yıkılmıştır (Şekil 7.12).
- Eyvanları avlu yönünde örten muhdes doğramalar sökülümüştür (Şekil 7.13).

Şekil 7.11 Muhdes zemin kaplamalarının sökülmesi, 2010

Şekil 7.12 Tuvalet grubunun yıkılması, 2010

Şekil 7.13 Eyvanları kapatan muğdes doğramanın kaldırılması, 2010

Cephe Temizliği: Haseki Külliyesi’ni çevreleyen ve kısmen araç trafiğine açık olan cadde ve sokaklardan kaynaklanan egzoz dumanı ve külliye etrafında bulunan yoğun yapılaşmanın sebep olduğu hava kirliliği, Haseki Darüşşifası’nda dış cephelerde kirliliğe neden olmaktadır [109].

Uygun temizleme yönteminin belirlenmesi için, cepheyi oluşturan malzemelerin türü, kir tabakasının niteliği, yüzey bozulmaları ve yapının bulunduğu ortam konunun uzmanları tarafından incelenmelidir [111]. Bu sebeple yapılan analizler sonucunda taş yüzeylerdeki kirlenmenin giderilmesi için AB 57 ile kimyasal temizlik yapılması uygun görülmüş ve yapının dış duvarları bu yöntem ile temizlenmiştir [109].

Kimyasal bazik temizlik olarak bilinen ve hafif baz özelliği taşıyan tuzların kullanıldığı pH 7,5 değerindeki bu yöntemin uygulanmasında, hazırlanan kimyasal malzeme duvar yüzeylerine sürülmüş ve yüzeyler kağıt peçete ile kaplanmıştır. Daha sonra uygulama alanı streç film ile sarılarak hava alması engellenmiştir. Bir süre bekletildikten sonra

uygulama yapılan yüzeyler hafif basınçlı suyla yıkanarak temizlenmiş, gerekli yerlerde uygulama tekrarlanmıştır (Şekil 7.14-15).

Şekil 7.14 AB 57 ile kimyasal temizlik işlemi, 2011

Şekil 7.15 AB 57 ile kimyasal temizlik işlemi, 2011

7.1.3 Bütünleme

Bir bölümü hasar görmüş ya da yok olmuş yapı ve öğeleri ilk tasarımlarındaki bütünlüğe kavuşturacak biçimde geleneksel ya da çağdaş malzeme kullanarak tamamlama işlemine bütünleme (reintegrasyon) denilmektedir [111].

Darüşşifadaki odaların iç yüzeyleri 1964-1973 onarımı sırasında özgün horasan harcı yerine çimento ile sıva yapılmıştır. Çimento harç ile yapılan bu onarım yapı bünyesine zarar vermektedir. Bu nedenle, yapıdan alınan harç örnekleri İ.T.Ü. Malzeme Laboratuvarı tarafından analiz edilmiş ve restorasyonda kullanılması gereken horasan harcının karışım miktarları belirlenmiştir. İç yüzeylerde çimento sıvaların raspa edilerek kaldırılmasının ardından, analiz sonucu özgün malzemeye uygun olarak oluşturulan horasan harcı ile serpmeye yapılarak derz araları doldurulmuştur. Daha sonra yüzeylere aynı harç ile yeniden sıva yapılmıştır (Şekil 7.16-17) [109].

Şekil 7.16 Duvar iç yüzeylerinin özgün harç ile sıvanması, 2011

Şekil 7.17 Duvar iç yüzeylerinin özgün harç ile sıvanması, 2011

Haseki Darüşşifasında taş yüzeylerde görülen parça kayıpları ve aşınmalar büyük boyutlu değildir. Yapının bazı bacalarında taş yüzeyde bütünleme ve plastik onarım işlemi yapılmıştır. Hasar gören kemer taşları ise özgün malzeme kullanılarak yeniden üretilmiş ve değiştirilmiştir (Şekil 7.18-19).

Şekil 7.18 Hasar gören kemer taşlarının değiştirilmesi, 2011

Şekil 7.19 Hasar gören kemer taşlarının değiştirilmesi, 2011

7.1.4 Yenileme – Yeni İşleve Uyarlama

Haseki Darüşşifası'nda kötü onarım veya kullanım sebebiyle hasar gören ve yapının özgün haline uygun olmayan bazı öğeler restorasyon projesine göre yeniden yapılmaktadır [109].

1963 – 1974 onarımında darüşşifanın kubbe ve tonozlardan oluşan üst örtüsü kurşun taklidi çimento sıva ile kaplanmıştır. Yapının özgün halinde bulunmayan bu beton ekler, hem yapı bünyesine, hem de estetik olarak yapıya zarar vermektedir. 2010 yılı restorasyonunda Haseki Darüşşifası'nın tüm üst örtüsü kurşun malzeme ile yeniden kaplanmış ve özgün hale dönüştürülmüştür [109]. Bu uygulamada ilk olarak üst örtüyü kaplayan beton katmanı raspa edilerek kaldırılmıştır. Derz aralarının temizlenmesinin ardından çamur esaslı harç ile şap atılmış ve üzerine çamur sıva yapılmıştır. Kurşun pervazların tutturulması için yüzey oluşturmak amacı ile kasnak etrafına ahşap hatıllar dönmüştür. Daha sonra kubbe ve tonozlar kurşun malzeme ile geleneksel yöntemle uygun olarak kaplanmıştır (Şekil 7.20-25).

Şekil 7.20 Derz aralarının temizlenmesi, 2010

Şekil 7.21 Kubbelere çamur sıva yapılma işlemi, 2010

Şekil 7.22 Kaskak etrafına ahşap hatıl dönülmesi, 2010

Şekil 7.23 Üst örtüye kurşun kaplama işlemi, 2010

Şekil 7.24 Üst örtüye kurşun kaplama işlemi, 2010

Şekil 7.25 Üst örtüye kurşun kaplama işlemi, 2010

Yapıda bulunan tüm doğramalar muhdes olup bakımsız durumdadır. Bütün doğramalar projeye uygun olarak ahşap malzeme ile yeniden üretilecektir. Ayrıca Darüşşifa alt pencerelerinin iç yüzeylerine takılmak üzere ahşap kapaklar imal edilmektedir (Şekil 7.26).

Şekil 7.26 Yeniden üretilen ahşap kapaklar, 2011

Darüşşifa odalarının ve eyvanların döşeme kaplamaları yenilenecektir. Muhdes döşeme kaplamalarının sökülmesinin ardından zeminler 30x30cm ebatlarında döşeme tuğlası ile kaplanacaktır. İyi durumda olan avlu zeminine ise herhangi bir müdahale yapılmayacaktır.

Haseki Darüşşifası'nın elektrik, mekanik ve yangın tesisatları günümüz teknolojisine uygun olarak yenilenecektir. Ayrıca dış avluda bulunan tuvalet grubu restorasyon projesine uygun olarak, yapının tarihi ve estetik değerine zarar vermeyecek şekilde yeniden inşa edilecektir.

7.2 Değerlendirme

Haseki Külliyesi'nde Mayıs 2010 tarihinde başlayan restorasyon çalışmaları Vakıflar Bölge Müdürlüğü denetiminde devam etmektedir. Proje hazırlık aşamasında detaylı arşiv araştırmaları yapılarak rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Proje sonunda El Sanatları Müzesi olarak işlevlendirilmesi planlanan Haseki Darüşşifası'nın; öncelikle tarihi ve kültürel belge değerlerini korumak, özgün kültür katmanlarına zarar vermeden yapıyı niteliksiz ek ve müdahalelerden arındırmak ve özgün haline en az müdahale ile koruyarak sürekliliğini sağlamak amaçlanmıştır.

Bu amaçla, başta kubbe ve tonozlardaki kurşun taklidi şaplar ile duvarların iç yüzeylerindeki sıvalar olmak üzere geçmiş onarımlarda yapılan tüm çimento ekler raspa edilerek temizlenmiştir. Fakat bazı yerlerde çimentolu sıva tabakasının kalınlığının artması ve kısıtlı zaman nedeniyle raspa sırasında orijinal duvar kısımları, patinanın ve taşçı izlerinin yok olması nedeniyle zarar görmüştür. Raspa işleminin daha uzun bir süreye yayılarak, taş yüzeylere zarar vermeden yapılması yapının kültür katmanlarını koruma açısından bir gerekliliktir.

Darüşşifanın plan şemasına farklı dönemlerde yapılan müdahaleler tez çalışmasının altıncı bölümünde ele alınmıştır. Hazırlanan analitik rölövede de farklı duvar kalınlıkları ile dikkat çeken muhdes duvarların süregelen restorasyon çalışmasında yıkılması; mekanlar arasına açılan muhdes kapıların uygun malzeme ile örülmesi ve eski dönemlerde çizilen planlardan anlaşılacakla birlikte yapılan sıva raspası ile sonradan kapatıldıkları kesinleşen nişlerin yeniden açılması gibi işlemler, yapının özgünlük değerinin korunması açısından önemlidir. Yine raspa ardından ulaşılan izlere bağlı olarak restorasyon projesinin revize edilmesi gereken yerler bulunmaktadır.

Bununla birlikte yeni işleve bağlı olarak darüşşifa eyvanlarının avluya açılan yüzeylerinin restorasyon raporu uyarınca gerektiğinde katlanabilen doğramalı temper cam ile kapatılması eyvan biçimlenişine aykırı bir uygulama olacaktır.

Yapıdan alınan özgün harç analiz edilmiş, elde edilen sonuçlara göre bazı katkı maddeleri eklenerek yeni horasan harcı hazırlanmış ve çimento eklerin temizlenmesinin ardından iç mekanlar bu harç ile özgüne uygun biçimde yeniden sıvanmıştır. Eklenen katkı maddeleri harcın dayanımını arttırmaktadır. Darüşşifayı

örtlen kubbe ve tonozlar da aynı şekilde raspanın ardından geleneksel yöntemle kurşun kaplama olarak yenilenmiştir, ayrıca tüm muhdes zemin kaplamaları sökülerek zeminlerin döşeme tuğlası ile kaplanması planlanmıştır. Böylece restorasyonda kullanılan malzeme açısından yapının özgünlük ve estetik değeri korunmaya çalışılmış, betondan yapılmış üst sıra pencere dışlıklarına ise müdahale edilmemesi bu düşünceyle çelişmiştir.

Restorasyon projesinde açılması önerilen bazı alt sıra pencereler hakkında, yapılan sıva raspasının ardından önerilen alanda pencere izi veya hafifletme kemerine rastlanmaması nedeniyle herhangi bir çalışma yapılmamış ve belge yetersizliği göz önüne alınarak restorasyon projesi revize edilmiştir. Ayrıca özgün yapı elemanları ile ilgili yapılan araştırmalara bağlı olarak darüşşifanın tüm muhdes doğramaları sökülmüş, doğramaların projeye uygun şekilde ahşap malzemeden yeniden üretilmesi kararlaştırılmıştır. Pencere iç yüzeylerine ise dönem örneklerinde görüldüğü gibi ahşap kapaklar eklenecektir.

Cephe temizliğinde kullanılan taşın taraklanması veya kumlama gibi metotlar taşın cinsine ve yapısına da bağlı olarak, yüzeyinde bulunan patinayı tamamen kaldırıp taşı atmosferik şartlara karşı korumasız bırakabilmektedir [112]. Devam eden restorasyon çalışmalarında Haseki Darüşşifası'nın cepheleri kumlama ve taraklama işlemi yerine kimyasal yöntemle temizlenmiştir. AB 57 olarak bilinen ve hafif bazik pH değerine sahip bu malzeme ile taş yüzeyine zarar vermeden cephelerin temizliği gerçekleştirilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Darüşşifalar varlıklarını Selçuklular Döneminde şekillendirip, Osmanlı Döneminde geliştiren sağlık ve hayır kurumlarıdır. Kuruluşları vakıf kavramına dayanan ve çalışma şekli vakfiyeler ile belirlenen darüşşifaların yüzyıllarca süregelen varlıkları ve işleyiş şekillerine gösterilen özen, Osmanlı İmparatorluğu'nun halk sağlığına ve vakıf kavramına verdiği önemi göstermektedir.

Bu sağlık kurumlarından Haseki Darüşşifası İstanbul'da fetihten sonra Osmanlılar tarafından kurulan üçüncü hastanedir [41]. 4. yüzyılda Arcadius Sütunu'nun dikilmesi ile Forum Arcadius olarak anılan, Osmanlı Döneminde ise ünlü Avrat Pazarı'nı sınırları içerisinde bulunduran İstanbul'un yedi tepesinden yedincisi üzerinde kurulan semt, Mimar Sinan tarafından 1538 - 1550 (945-957) yılları arasında Haseki Hürrem Sultan adına inşa ettiği külliye ile birlikte Haseki ismiyle anılmaya başlanmıştır. Haseki Semt, 16. Yüzyıldan itibaren inşa edilen külliyeler ve artan mahalleler ile gelişmiş, günümüzde de büyük hastane kompleksleri ve tıp fakültelerinin burada yer alması sebebiyle önemli bir yerleşim yeri durumuna gelmiştir.

İstanbul Haseki Külliyesi'nde yer alan Haseki Darüşşifası sekizgen bir iç avlunun etrafına yerleştirilmiş mekanları ile merkezi planlı darüşşifaların önemli bir örneğini oluşturur. 460 yılı aşan tarihinde şifahane, müşahedehane, dispanser, tutuk evi gibi fonksiyonlar üstlenen Darüşşifa, geçirdiği afetlerden sonra zaman zaman kullanım dışı kalsa da, çoğunlukla kuruluş amacına uygun şekilde, insan sağlığına hizmet veren bir tesis olarak günümüze ulaşmıştır. 2002 yılına kadar Diyanet İşleri'ne bağlı Eğitim Merkezi olarak kullanılan Haseki Darüşşifası, İstanbul Avrupa 2010 Kültür Başkenti çalışmaları kapsamında tüm külliye yapıları ile birlikte onarılmaktadır. Proje sonunda bir müze

kompleksi haline getirilmesi düşünölen Haseki Külliyesi'nde Darüşşifa biriminin ise el sanatları müzesi olarak değeriendirilmesi planlanmaktadır.

Yapılan restorasyonlarda koruma bilincinin fiziksel ve teknik boyutlarının olduğu kadar, kültürel ve sosyal yönlerinin de göz önüne alınarak müdahale edilmesi gerekmektedir. Yapının özgün malzeme, strüktür, plan ve cephe özelliklerinin modern yaşamın gerektirdiği düzenlemelerle birlikte, mümkün olan en az müdahale ile korunarak, fiziksel varlığını devam ettirmesinin yanında, özgüne uygun bir işlev yüklenerek tarihi ve kültürel devamlılığının da sağlanması kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Bu nedenle yapılan restorasyon çalışmalarında tüm külliye yapılarının yeni işlevlerinin bu bağlamda değeriendirilmesi, 500 yıla yakın tarihinde kopukluklarla da olsa halk sağlığına hizmet veren bir 16. yüzyıl sağlık yapısına, müze kompleksi içerisinde de yer alsa, özgün fonksiyonu ile ilişki kurulabilecek yeni bir işlev verilmesi uygun olacaktır. Haseki Darüşşifası'nın benzer özelliklere sahip Edirne II.Bayezid Külliyesi Darüşşifası örneğinde olduğu gibi bir sağlık müzesine, veya yakın çevresinde yer alan tıp fakülteleri ve sağlık kuruluşları ile bağlantılı bir tıp tarihi araştırma merkezine dönüştürölmesi önerilebilecek yeni işlevler arasındadır.

"HASEKİ DARÜŞŞİFASI MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ VE KORUMA SORUNLARI" başlıklı tez çalışmasında, Haseki Darüşşifası'nın mimari ve kültürel değerieleri tanımlanarak, yıllar içerisindeki fiziksel ve sosyal değerişimleri ile mevcut sorunların incelenmiş, yapının günümüzdeki restorasyon çalışmaları değeriendirilmiştir. Hazırlanan bu çalışmanın konu ile ilgili çalışan tüm araştırmacılara katkı sağlaması umut edilmektedir.

KAYNAKLAR

- [1] Altıntaş, A., (2009). “Darüşşifalar Hakkında”, Karşılıksız Hizmetin Muhteşem Abideleri-İstanbul Şifahaneleri, 19-30; Derleyen: Kılıç, A., (2009), İ.B.B Kültür Yayınları, İstanbul.
- [2] İ.B.B, Şehir Rehberi, <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr/map.aspx>, 8 Haziran 2011.
- [3] Fahri, A., (2010). İstanbul’un 100 Cadde ve Sokağı, İ.B.B. Kültür Yayınları, İstanbul.
- [4] Öztürk, A, (1992). Arkadyus Sütunu ve Mimari Çevresinin Tarihi Gelişimi, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [5] Kömürcüyan, E.Ç., (1988). İstanbul Tarihi-XII. Asırda İstanbul, 2. Baskı, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- [6] Kuban, D., (2004). İstanbul Bir Kent Tarihi, 3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- [7] Kayra, C., (1990). Eski İstanbul’un Eski Haritaları, İ.B.B Yayınları, İstanbul.
- [8] İslam Ansiklopedisi, (1967). “İstanbul”, Devlet Kitapları Müdürlüğü, 5, İstanbul.
- [9] Deleon, J., (2001). Anıtsal İstanbul, 7.Baskı, Remzi Yayınları, İstanbul.
- [10] Gyllius, P., (1997). İstanbul’un Tarihi Eserleri, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- [11] Banoğlu, N.A., (2010). Tarihi ve Efsaneleriyle İstanbul Semtleri, 3.Baskı, Selis Yayınları, İstanbul.
- [12] Cezar, M., (2002). Osmanlı Başkenti İstanbul, 8.Baskı, Erol Kerim Aksoy Kültür Eğitim Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul.
- [13] Taşkıran, N., (1972). Hasekinin Kitabı, Haseki Hastanesi Kalkındırma Derneği Yayınları, 6, İstanbul.
- [14] Cantay, G., (2002). Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- [15] Ayverdi, E.A., (1958). “Fatih Devrinde İstanbul Mahalleleri Şehrin İskanı ve Nüfusu”, Vakıflar Dergisi, 4:245-261.
- [16] Penn State, Plan de Constantinople, http://historic-cities.huji.ac.il/turkey/istanbul/maps/kauffer_lichevalier_1807_istanbul.html, 6 Haziran 2011.

- [17] Wratislaw, B.W., (1981). Anılar-16.yy Osmanlı İmparatorluğu'ndan Çizgiler, Karacan Yayınları, İstanbul.
- [18] Ali Rıza, (2001). Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı, Kitabevi, 154, İstanbul; Yay.Haz: Çoruk, A.Ş., İstanbul.
- [19] Busbecq, O.G., (1939). Türk Mektupları, Remzi Yayınları, İstanbul; Çeviren: Yalçın, H.C., (1939), İstanbul.
- [20] Carım, F., (1964). Kanuni Devrinde İstanbul, İstanbul.
- [21] Koçu, R.E., (1960). "Avrat Pazarı", İstanbul Ansiklopedisi, 3, İstanbul Ansiklopedisi Neşriyatı, İstanbul.
- [22] House of Tanos, The Aurut Bazaar or Slave Market" by Thomas Allom, http://www.tanos.org.uk/pictures/slave_markets/252806.0, 29 Ekim 2010.
- [23] Erzen, J.E., (1991). Mimar Sinan Cami ve Külliyesi-Tasarım Süreci Üzerine Bir İnceleme, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Ankara.
- [24] Penn State, Photo Archives, <http://www.history.psu.edu/photoArchives/photo15.php>, 6 Haziran 2011.
- [25] Tarih ve Medeniyet, Piri Reis'in Haritaları, http://tarihvemedeniyet.org/wpcontent/uploads/2009/07/Piri_Reis_Istanbul_Piri_Reis.jpg, 8 Haziran 2011.
- [26] Matrakçı N., Beyân-ı menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultan Süleyman Hân; Yay. Haz: Yurdaydın, H.G. ,(1976). Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1, Ankara.
- [27] Unutmaz, İ., (1988). "İstanbul'un Bizans Dönemi Dikilitaşları", Tarih ve Toplum Dergisi, 10(8):29-33.
- [28] Paulus Swaen Gallery, Constantinople, <http://www.swaen.com/zoomifyURLDrivenWebPageLarge.htm?zoomifyImagePath=http://www.swaen.com/os/zoo/06062/>, 8 Haziran 2011.
- [29] Meydan Gazetecilik ve Neşriyat LTD. ŞTİ., (1969). "Avrat Pazarı", Meydan Larousse, 1, İstanbul.
- [30] Hürel, H., (2010). İstanbul'un Ansiklopedik Öyküsü, Kapı Yayınları, İstanbul.
- [31] wowTURKEY, Cerrahpaşa Arcadius Sütunu, <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=70738&start=0>, 17 ocak 2011.
- [32] Milliyet Gazetesi, Fatih'in 45 Mahallesi Artık Anılarda Kaldı, <http://www.yapi.com.tr/Haberler/fatihin-45-mahallesi-artik-anilardakaldi62579.html>, 10 Ekim 2010.
- [33] Armağan, M., (2006). "Osmanlı: Bir Vakıf Medeniyeti", Sivil Toplum Dergisi, 4(15):123-129
- [34] Yeni Yıldız, B., (1982). "Vakıf", İstanbul Ansiklopedisi, 137, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- [35] Göyünç, N., (1991). "Vakıf Tesisinde Devletin Katkısı", Osmanlı Araştırmaları XI, 124-128.

- [36] Kılıç, A., (2009). "Haseki Darüşşifası", Karşılıksız Hizmetin Muhteşem Abideleri-İstanbul Şifahaneleri, 111-125; Derleyen: Kılıç, A., (2009), İ.B.B Kültür Yayınları, İstanbul.
- [37] Çınar, S., (2008). Haseki, <http://www.istanbul.com/kesfet/semter/haseki>, 19 Şubat 2011.
- [38] Yüksel, İ.A., (2004). Osmanlı Mimarisinde Kanuni Sultan Süleyman Devri, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- [39] Özön, M.N., (2006)., Osmanlıca Sözlük, 7.Baskı, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- [40] Ertuğ, Z.T., (2000). "İmaret", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 7, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul.
- [41] Ünver, S., (1939). 1539-1939 400. Yıldönümü Dolayısı İle Haseki Hastanesi Tarihçesi, Yeni Laboratuvar Yayınları, 16, İstanbul.
- [42] Bayat, A.H. (2002). "İstanbul Haseki Darüşşifası", Ülker Erke'nin Fırçasıyla Türkiye'de Tarihi Sağlık Kurumları, 51-52; Yay. Haz: Sarı, N., (2002). Nobel Yayınları, İstanbul.
- [43] Uludağ, O.Ş. (1939). Haseki Darüşşifası, Kader Basımevi, İstanbul.
- [44] Kuran, A., (1986). Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- [45] Ayvansaray-i, H. (1987). "Haseki Cami", Hadikat-ül Cevami-Camilerimiz Ansiklopedisi, Tercüman Yayınları, İstanbul.
- [46] wow TURKEY, Haseki Sultan Cami, <http://wownturkey.com/forum/viewtopic.php?t=42199&start=10>, 14 Ekim 2010.
- [47] Panoramio, Haseki Külliyesi Medresesi, <http://www.panoramio.com/photo/49916958>, 14 Ekim 2010.
- [48] Flickr, Haseki Sultan Sıbyan Mektebi, <http://www.flickr.com/photos/sinandogan/4595688495/>, 14 Ekim 2010.
- [49] Cezar, M., (1963). "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler" Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri-I, Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- [50] Wiener, M. (2002). İstanbul'un Tarihsel Topografyası, 2.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [51] Banoğlu, N.A., (2008). İstanbul Cehennemi-Tarihte Büyük Yangınlar, Kapı Yayınları, İstanbul.
- [52] Cantay, G., (1992). Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 61, Ankara.
- [53] İstanbul Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
- [54] Sezgin, B., (2001). İstanbul'da Tezkerelerde Kayıtlı Mimar Sinan Eserlerinin Bugünkü Durumları ve Genel Gözlemler, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- [55] Kuban, D., (1993). "Haseki Külliyesi", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- [56] İstanbul Belediyesi Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü, (1949). Cumhuriyet Devrinde İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- [57] Cin, G., (1961). Haseki Külliyesi, Yüksek Lisans Tezi, İÜ, Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- [58] Sözlük.net, "Mükebbire", <http://www.osmanlica.sozluk.net/index.php?word=M%C3%9CKEBB%C4%B0RE&sozluk=osmanlica>, 13 Nisan 2011.
- [59] Egli, E., (2009). Osmanlı Altınçağının Mimarı Sinan; Çeviren: Ataç, İ., Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- [60] Akozan, F., (1969). "Türk Külliyesi", Vakıflar Dergisi, 13:303-308.
- [61] Restorasyonforum, Çifte Minareli Medrese, <http://www.restorasyonforum.com/haberler/cifte-minareli-medresenin-koruma-restorasyon-ihalesi-nisanda-yapilacak-t4173.0.html>, 23 Mayıs 2011.
- [62] Arseven, C.E., Türk Sanatı Tarihi, Maarif Basımevi, İstanbul.
- [63] Doğan, S., (1997). "Haseki Külliyesi", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 16:370-372, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul.
- [64] T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim Merkezi, Hakkımızda, <http://www.hasekidiyanet.gov.tr/?Lang=TR&SyfNmb=2>, 8 Ekim 2010.
- [65] Kazıcı, Z., (1999). "Osmanlı Devletinde İmaret", Osmanlı, 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- [66] Singer, A., (2002). "İmarethaneler", Türkler, 10; Çeviren: Yılmaz, A., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- [67] Kuran, A., (1989). Mimar Sinan İle İlişkili Yapıların Dökümü ve Kısa Bir Değerlendirilmesi, Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- [68] Sözen, M., (1975). Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- [69] wowTURKEY, Kamberler Mahallesi Kentsel Dönüşüm ve Tarih Parkı, <http://wownturkey.com/forum/viewtopic.php?t=20996&start=50>, 16 Mayıs 2011.
- [70] Ahunbay, Z., (1988). "Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları", Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- [71] Ülgen, A., (1989). Mimar Sinan Yapıları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- [72] Tanışık, İ.B., (1943). İstanbul Çeşmeleri, Maarif Matbaası, İstanbul.
- [73] T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul IV numaralı Bölge Kurulu Dosyası, Rölöve Raporu, 2010.
- [74] T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul IV numaralı Bölge Kurulu Dosyası, Restitüsyon Raporu, 2010.

- [75] Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi, İstanbul.
- [76] Güray, J., (1990). Darüşşifa Mimarisinin Gelişimi ve Üsküdar Atık Valide Darüşşifası Üzerine Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [77] Bolak, O., (1951). Hastanelerimiz-Eski Zamanlardan Bugüne Kadar Yapılan Hastanelerimizin Tarihi ve Mimari Etüdü, Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [78] Sarı, N., (2005). Educating The Ottoman Physician, Foundation For Science Technology And Civilisation Limited, Manchester.
- [79] wowTURKEY, Edirne - 2. Bayezid Külliyesi ve Şifahane, <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=17059&start=30>, 16 Mayıs 2011.
- [80] Sayılı, A., (1948). Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir, Eğitim Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- [81] Yaman, B., (2008). Osmanlı Saray Sanatkarları - 18. Yüzyılda Ehl-i Hıref, Yurt Yayınları, İstanbul.
- [82] Cantay, G., (1988). "Darüşşifalar", Mimar Baş Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, 1:355-360
- [83] Mimarlık Müzesi, Bursa Yıldırım Külliyesi, <http://www.mimarlikmuzesi.org/Gallery/DisplayPhoto.aspx?ID=36&DetailID=1&ExhibitionID=2>, 8 Haziran 2011.
- [84] Aytaç, A., (2009). "Fatih Darüşşifası", Karşılıksız Hizmetin Muhteşem Abideleri-İstanbul Şifahaneleri39-62; Derleyen: Kılıç, A., (2009), İ.B.B Kültür Yayınları, İstanbul
- [85] Güreşsever, G., (1973). "Haseki Darüşşifası", Sanat Tarihi Yıllığı, 5:101-117.
- [86] Vikipedi, Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası, [http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Dosya:DivrigiUluCamiportal_\(2006\).jpg&filetimestamp=20080324224830](http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Dosya:DivrigiUluCamiportal_(2006).jpg&filetimestamp=20080324224830), 8 Haziran 2011.
- [87] Kayseriden, Gevher Nesibe Tıp Tarihi Müzesi, <http://www.kayseriden.biz/icerik.asp?ICID=70>, 8 haziran 2011.
- [88] Ünver, S., (1936). 15. Asırdan 19. Asıra Kadar ve 19. Asırda İstanbul Sivil ve Askeri Hastaneleri, Türkiye Basımevi, İstanbul.
- [89] Aytaç, A., (2009). "Fatih Darüşşifası", Karşılıksız Hizmetin Muhteşem Abideleri-İstanbul Şifahaneleri39-62; Derleyen: Kılıç, A., (2009), İ.B.B Kültür Yayınları, İstanbul.
- [90] Hatemi, H., (1998). Darülfünun ve Darüşşifa, Dergah Yayınları, İstanbul.
- [91] Bursa Büyükşehir Belediyesi, Osmanlı'nın İlk Hastanesi, <http://www.bursa.bel.tr/hizmetler/sayfa/583>, 10 ekim 2010.
- [92] Konyalı, İ.H., (1969). "Kanuni Sultan Süleyman'ın Annesi Hafsa Sultan'ın Vakfiyesi ve Manisa'daki Hayır Eserleri", Vakıflar Dergisi, 8:47-56.

- [93] wowTURKEY, Manisa-Sultan Cami ve Külliyesi, <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=43547&start=35>, 8 Ekim 2010.
- [94] Kılıç, A., (2009). "Atik Valide Darüşşifası", Karşılıksız Hizmetin Muhteşem Abideleri-İstanbul Şifahaneleri, 157-176; Derleyen: Kılıç, A., (2009), İ.B.B Kültür Yayınları, İstanbul.
- [95] Yapi, Valide Sultan Külliyesi Sanat Eğitimi için Kapılarını Açıyor, <http://www.yapi.com.tr/Yazdir/Haber.aspx?HaberID=65749>, 8 Ekim 2010.
- [96] Kılıç, A., (2009). "Sultan Ahmed Darüşşifası", Karşılıksız Hizmetin Muhteşem Abideleri-İstanbul Şifahaneleri, 111-125; Derleyen: Kılıç, A., (2009), İ.B.B Kültür Yayınları, İstanbul.
- [97] Kılıç, A., (2009). "Süleymaniye Darüşşifası ve Tıp Medresesi", Karşılıksız Hizmetin Muhteşem Abideleri-İstanbul Şifahaneleri, 111-125; Derleyen: Kılıç, A., (2009), İ.B. B Kültür Yayınları, İstanbul.
- [98] Vikipedi, İkinci Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi, http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0kinci_Bayezid_K%C3%BClliyesi_Sa%C4%9Fl%C4%B1k_M%C3%BCzesi, 8 Haziran 2011.
- [99] Günay, R., 1998. Sinan The Architect And His Works, YEM Yayınları, İstanbul.
- [100] Şahsuvaroğlu, B.N., (1953). İstanbul'da 500 Yıllık Sağlık Hayatımız, İstanbul Fetih Derneği Yayınları, İstanbul.
- [101] Sarı, N., ve Akgün, B., (2008). "Türk Tarihinde Psikiyatriye Bakış", Türkiye'de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Sempozyum Dizisi, Mart 2008, İstanbul, 62:1-24.
- [102] Torun, S., (2008). Kırım Savaşı'nda Hasta Bakımı ve Hemşirelik, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sağlık Birimleri Enstitüsü, Adana.
- [103] Önay, A., (1989). "İstanbul'da İlk Kadın Hastanesi Haseki Nisa Hastanesi'nin Kuruluşu", Tarih Boyunca İstanbul Semineri, 29 Mayıs-1 Haziran 1988, İstanbul.
- [104] Özbek, N., (2000). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Yardım Uygulamaları 1839-1918", Toplum ve Bilim, 23.
- [105] Dağdelen, İ., (2006). Alman Mavileri-1913-1914 I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, İstanbul.
- [106] İstanbul Arkeoloji Müzesi Encümen Arşivi
- [107] Akar, F., (1971). XV-XIII. Yüzyıllarda İstanbul'daki Sağlık Müesseseleri, Lisans Tezi, İ.Ü., Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- [108] Altıntaş, Ö., (1973). Osmanlı Darüşşifalar, Lisans Tezi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- [109] T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul IV numaralı Bölge Kurulu Dosyası, Restorasyon Raporu, 2010.

- [110] Çılı, F. ve Çelik, O. C., (2007). “Tarihi Yapılarda Taşıyıcı Bileşenler, Hasar Biçimleri, Onarım ve Güçlendirme”, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası-İstanbul Bülten, 89:10-21.
- [111] Ahunbay, Z., (2007). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, 4.Baskı, YEM Yayınları, İstanbul.
- [112] Restoratürk, Dış Cephe Yüzey Temizliği, http://www.restoraturk.com/index.php?option=com_content&view=article&id=172:di-cephe-yuezey-temztl&catid=34:ceiti-uygulamalar&Itemid=58, 12 Haziran 2011.
- [113] Alioğlu, F. ve Aydemir, O., (2011). “Haseki Hürrem Sultan Külliyesi Tarihsel Veriler Bağlamında Külliyeinin Konumlanma Özellikleri”, Vakıf Restorasyon Yıllığı, 2:6-18.

EK-A

RÖLÖVE

A-1 Ölçülü Rölöve

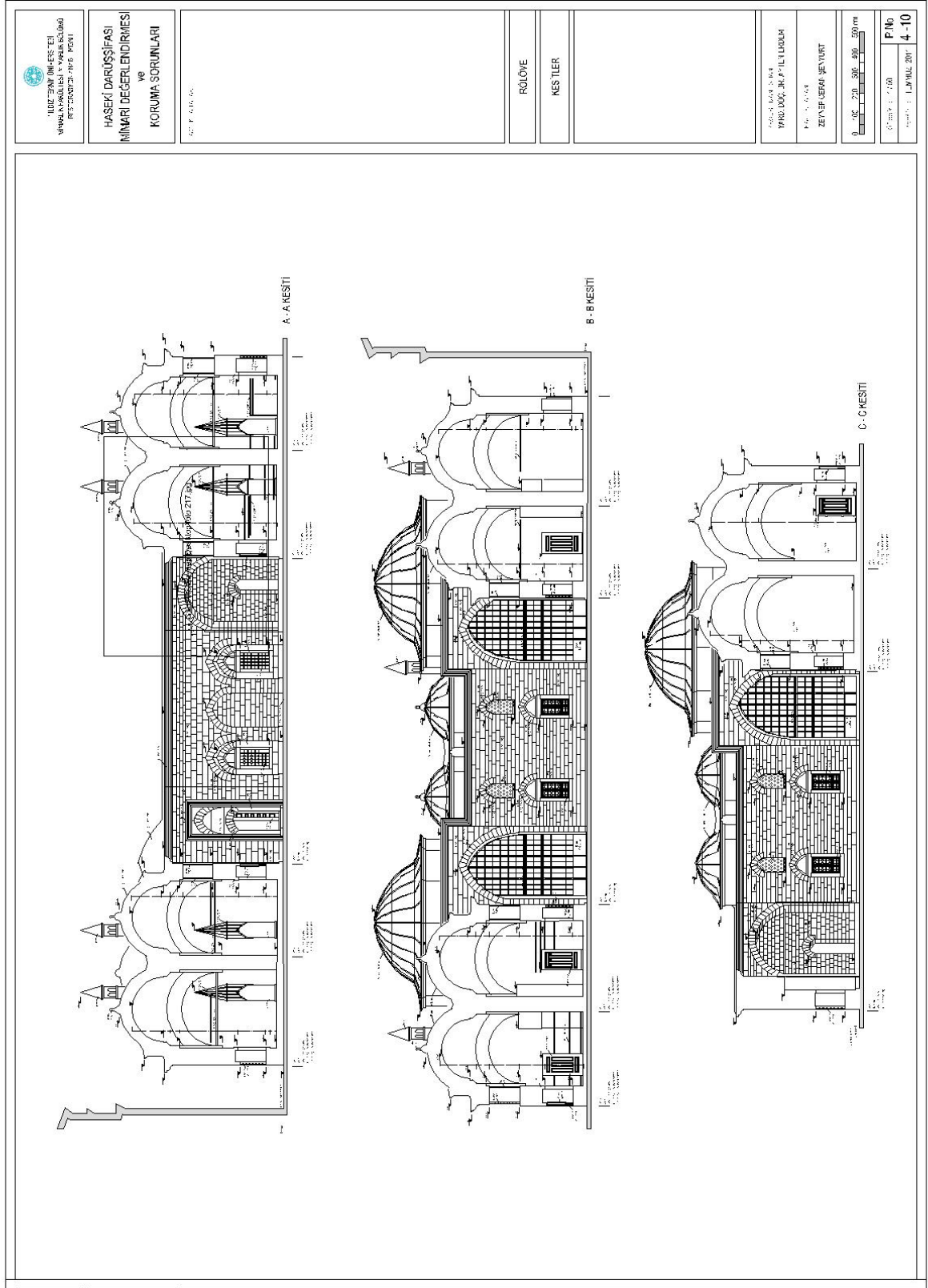

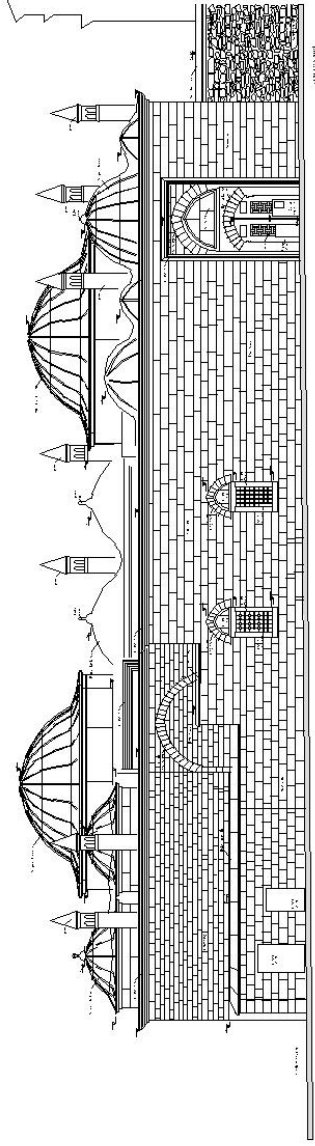
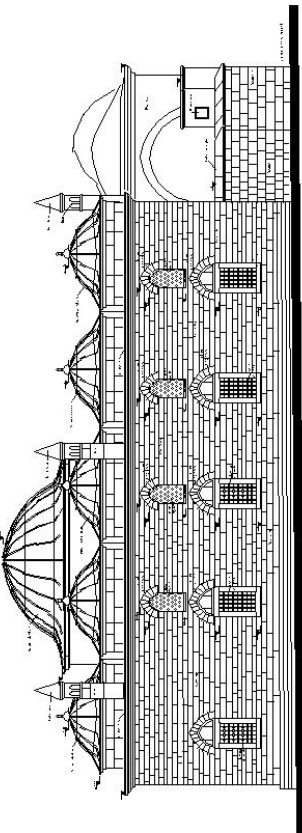

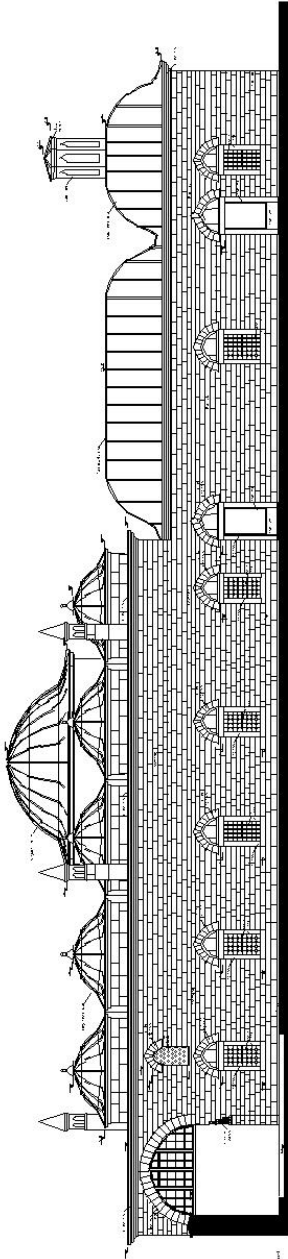
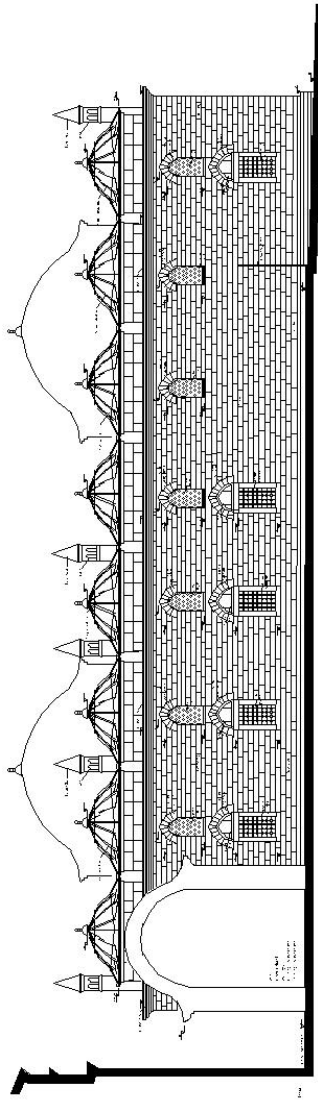

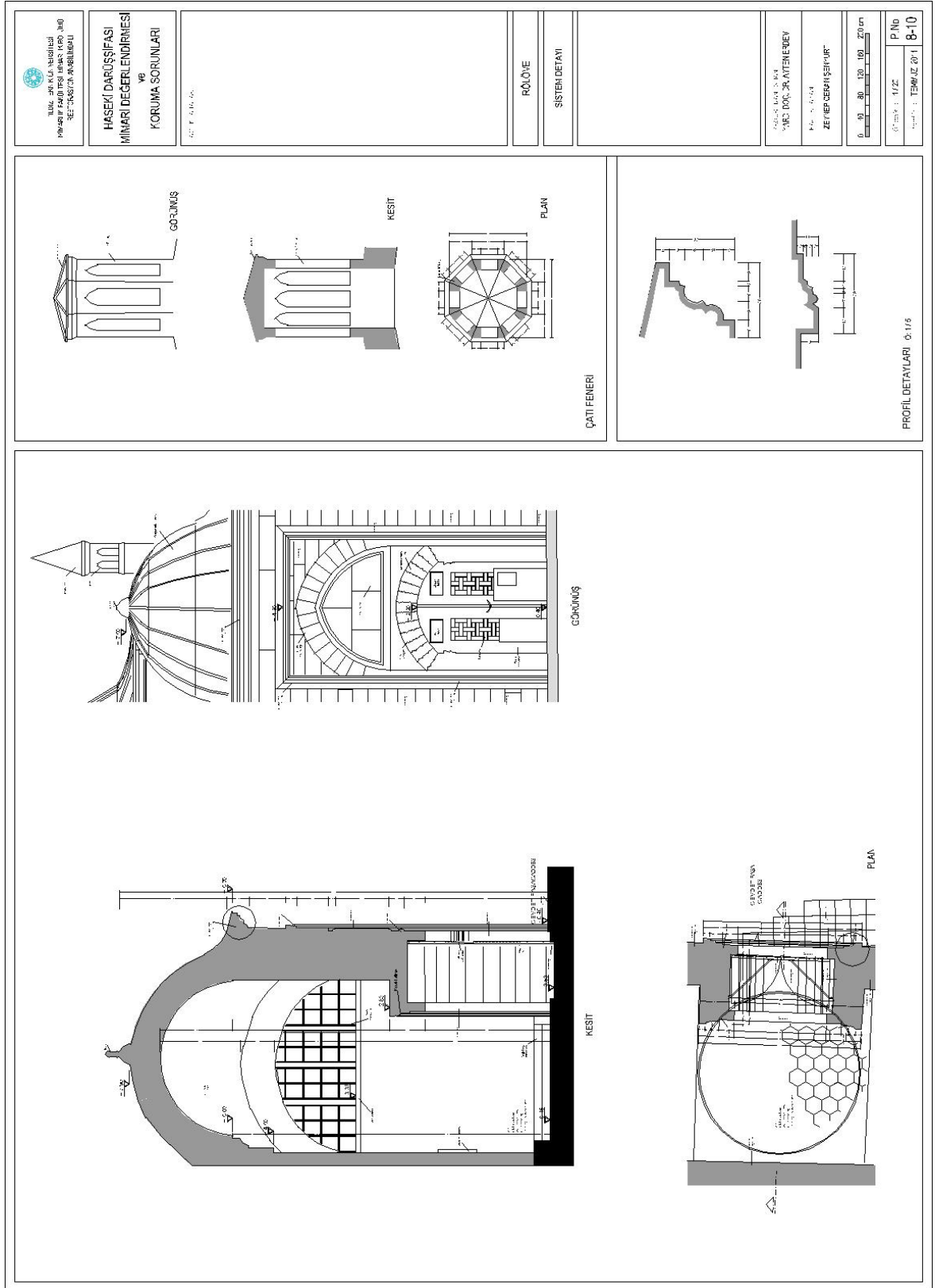

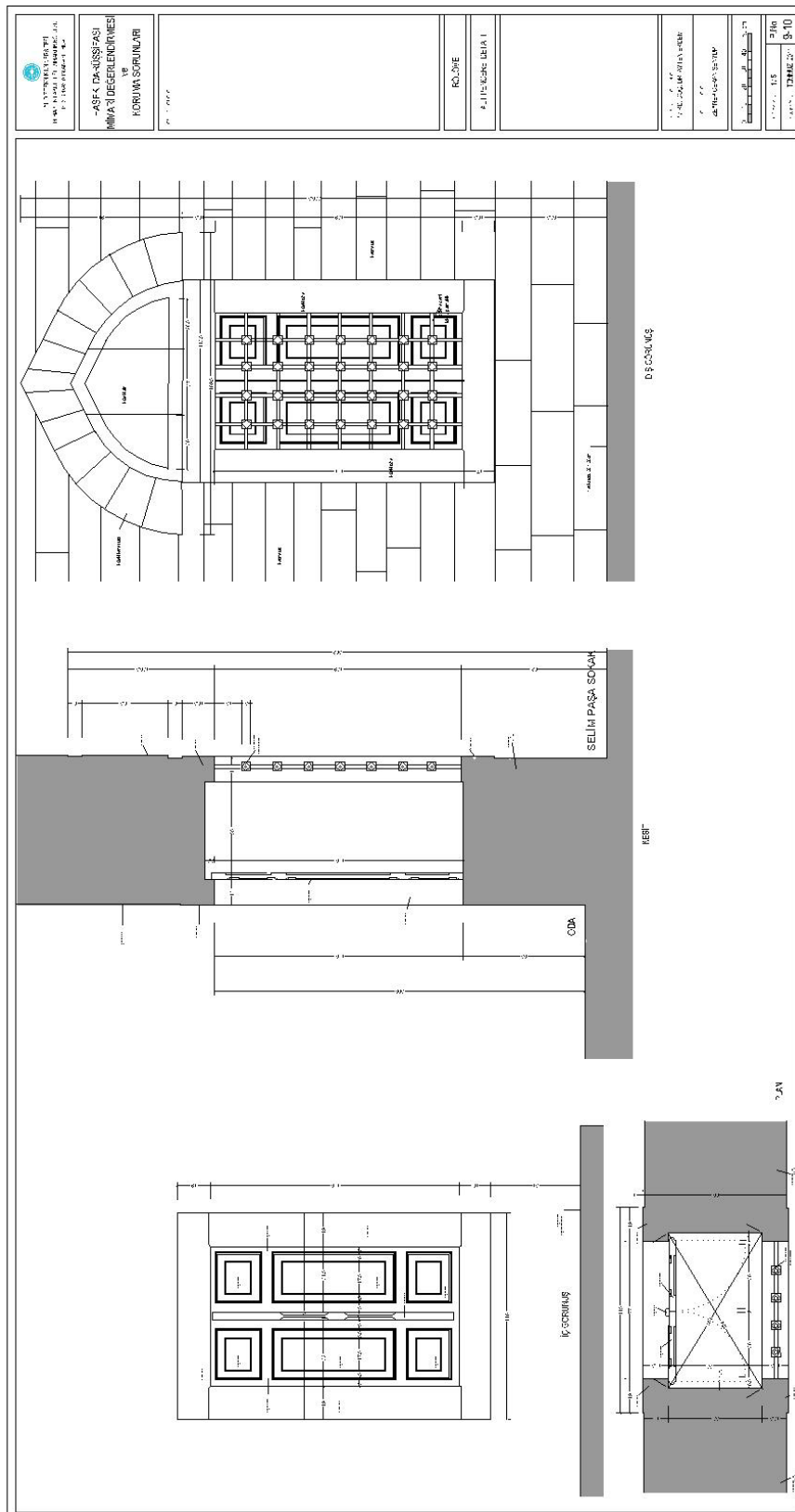

YÜKSEKÖĞRETİM ENSTİTÜSÜ MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI RESTAVRASYON VE KORUMA BÖLÜMÜ	HASEKİ DARÜSSİFASI MINARI DEĞERLENDİRMESİ ve KORUMA SORUNLARI	627 P. 5.4.10.66.	RÖLÖVE	GÖRÜŞLER		YAZAR: İLHAN K. K. K. YAKIN DOĞU İSLAMİ P. 5.4.10.66.	YERİ: İSTANBUL ZEMİN: KEMAL GİYİM	0 - 100 - 200 - 300 - 400 - 500 cm	P. No 627 P. 5.4.10.66. Yazın Tarihi: 1. MAYIS 2014
KUZEY CEPHESİ DOĞU CEPHESİ									

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ YAPILAR MÜHÜRÜ MİMARLIK BÖLÜMÜ	HASEKİ DARÜŞŞİFASI MİNARI DEĞERLENDİRMESİ ve KORUMA SORUNLARI	ÖLÇEK: 1/500	RÖLÖVE	GÖRÜŞLER		PROJE YAPILAN YER KURULUŞ ADI KURULUŞ ADI	PROJE YAPILAN YER KURULUŞ ADI	0 100 200 300 400 500 cm	P. No 7-10
BATI CEPHESİ GÜNEY CEPHESİ									

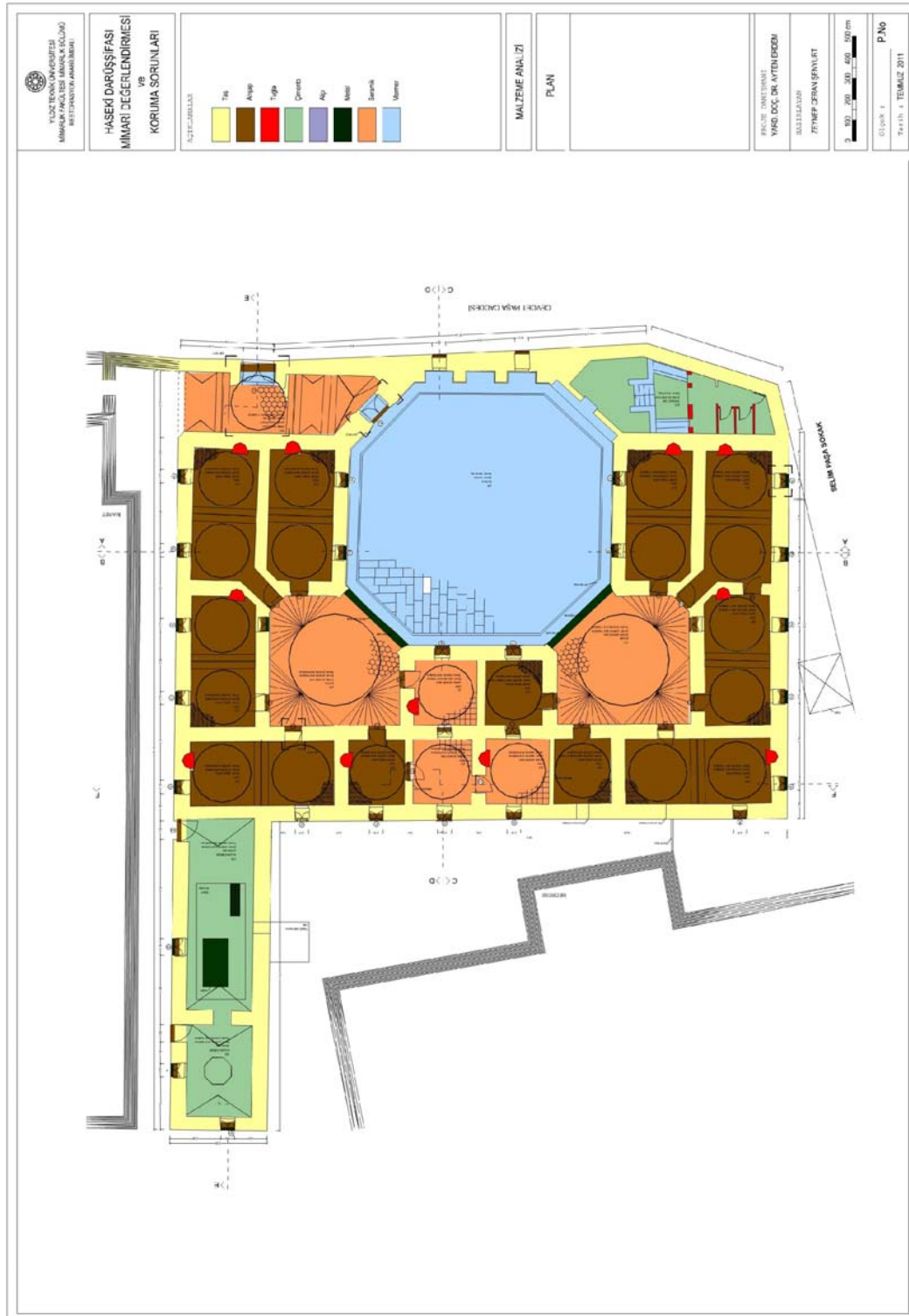

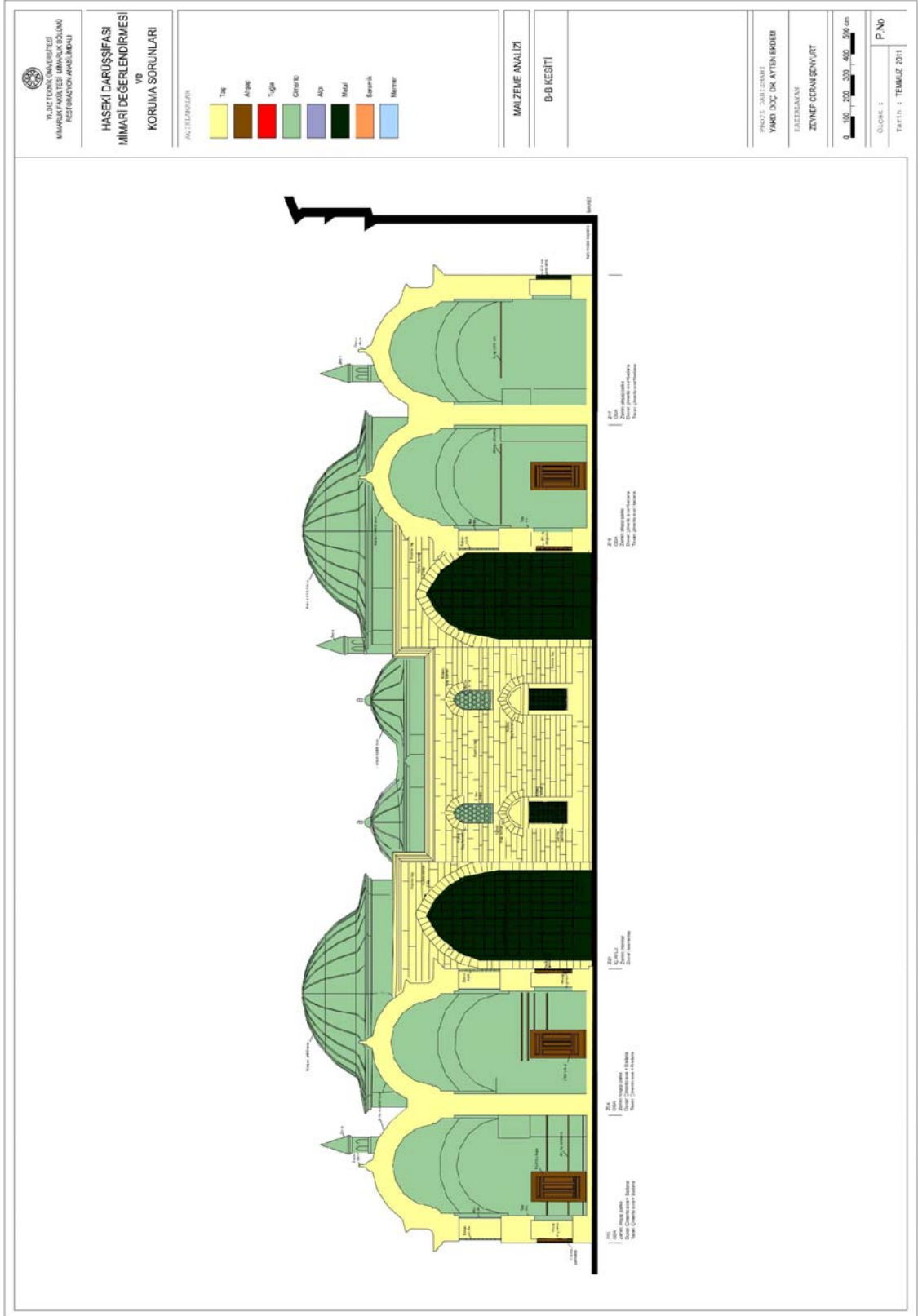

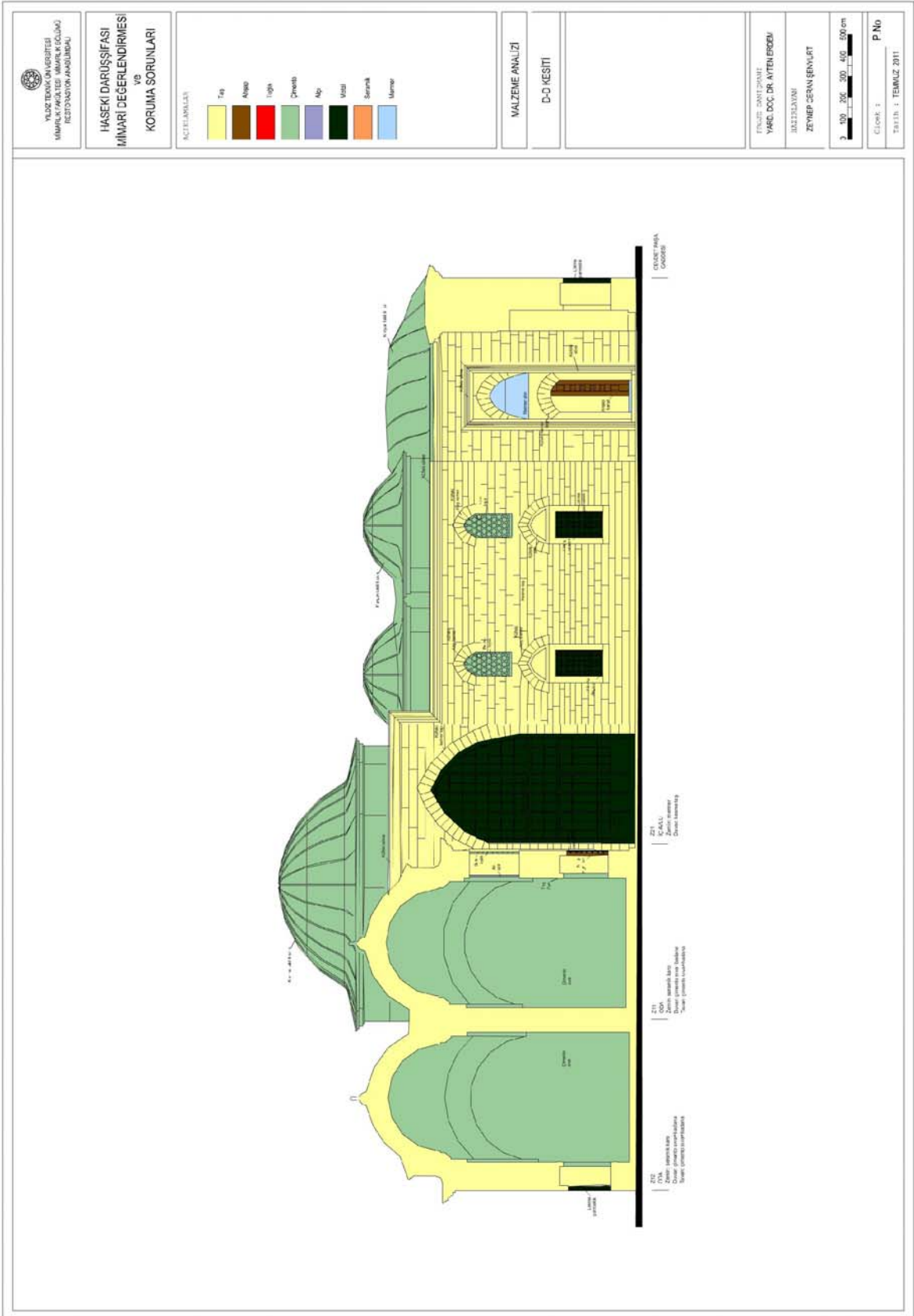
A-2 Malzeme Analizi

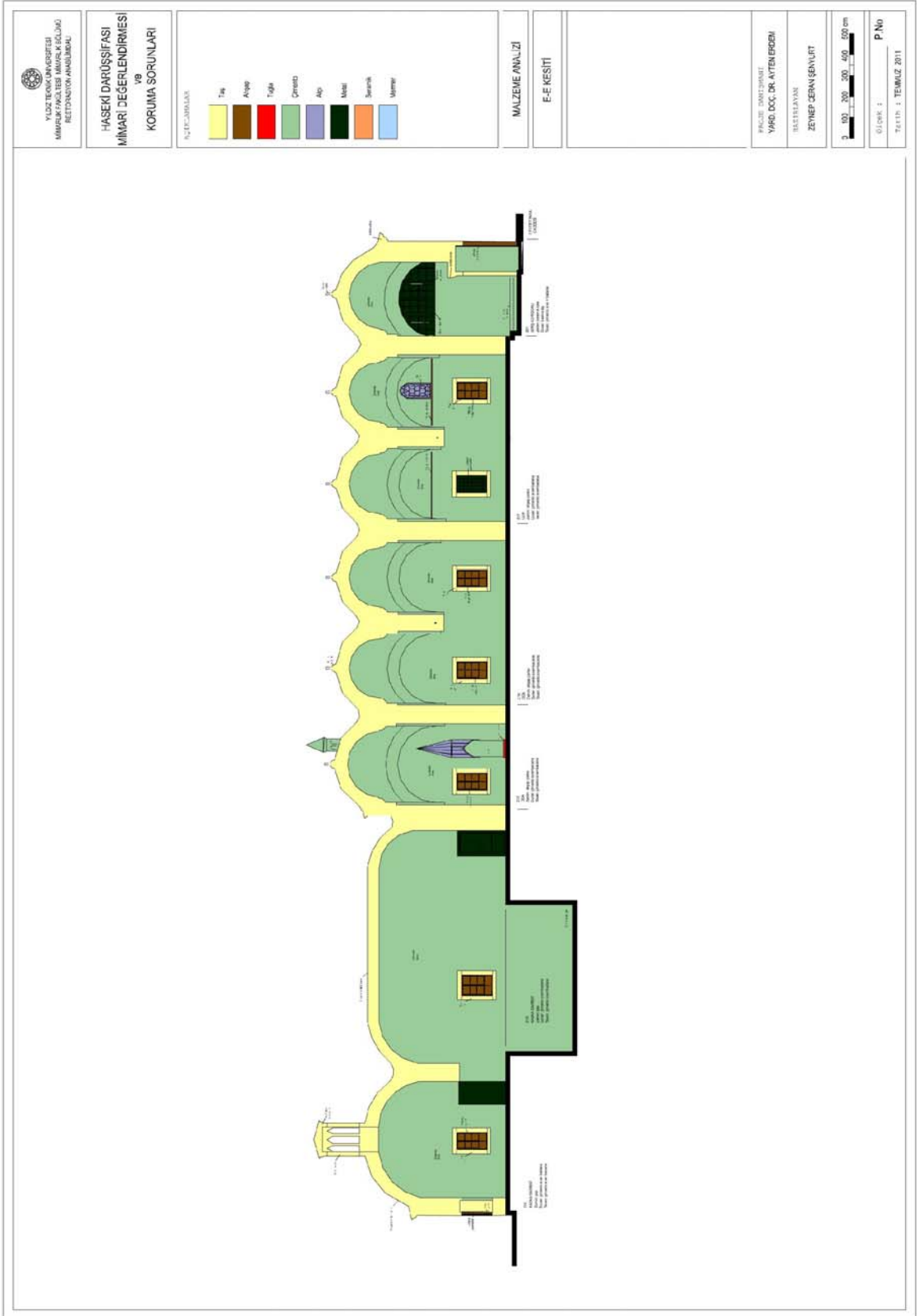

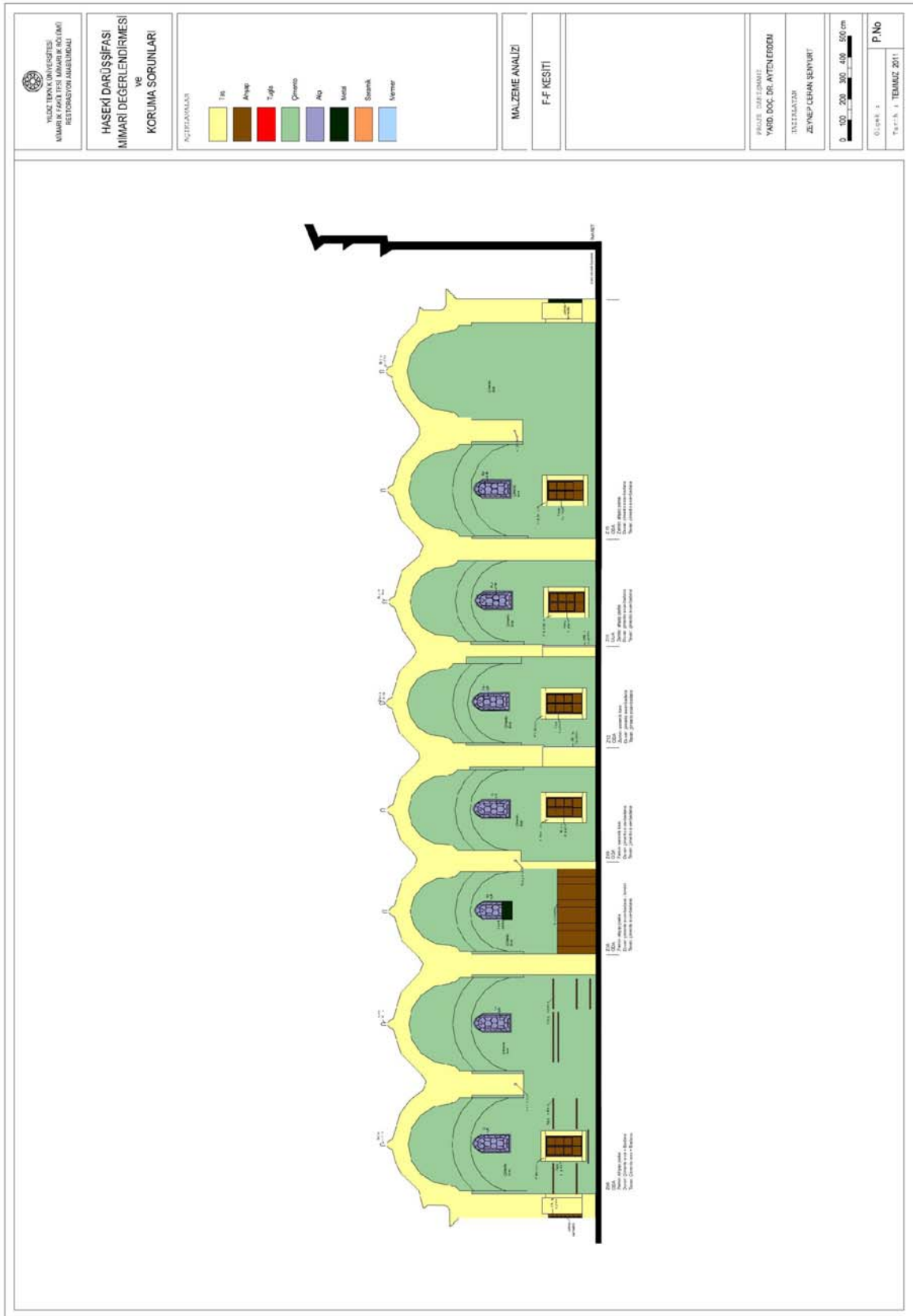

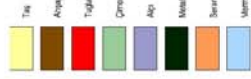

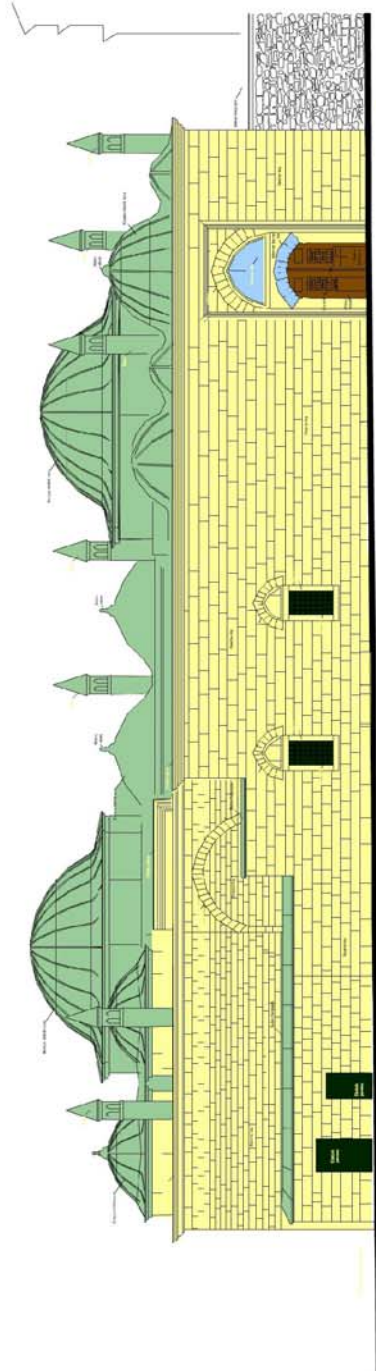
HASEKİ DARUŞŞİFASI
MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ
ve
KORUMA SORUNLARI

ACKNOWLEDGMENTS

MALZEME ANALİZİ

KUZEY GÖRÜNDÜŞÜ

PROF. DANIŞMANI
YARD. DOÇ. DR. AYTEN ERDEM

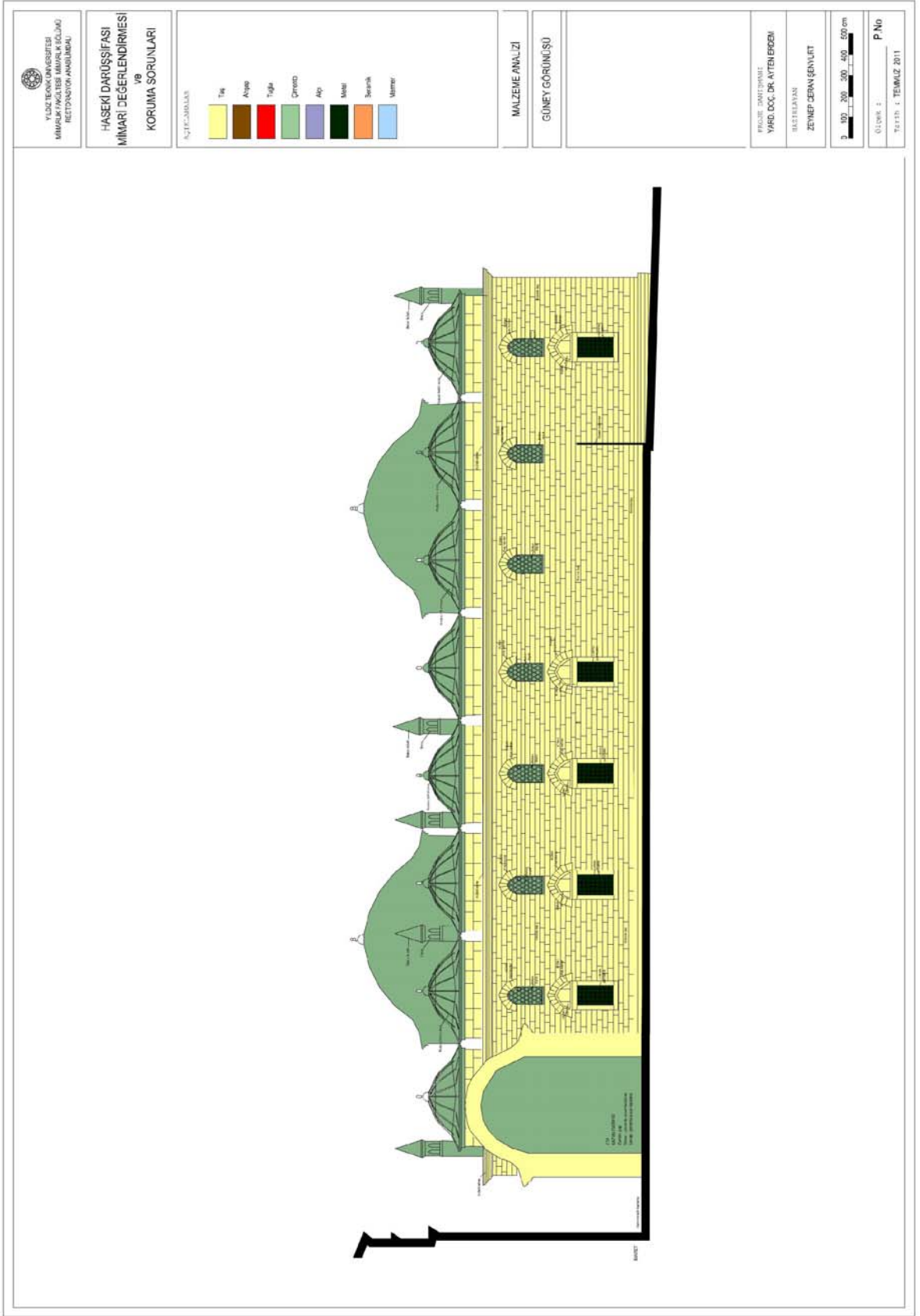
ACKNOWLEDGMENTS

ZEYNEP CERAN ŞENYILIT

01500000

Ölçek : P.No

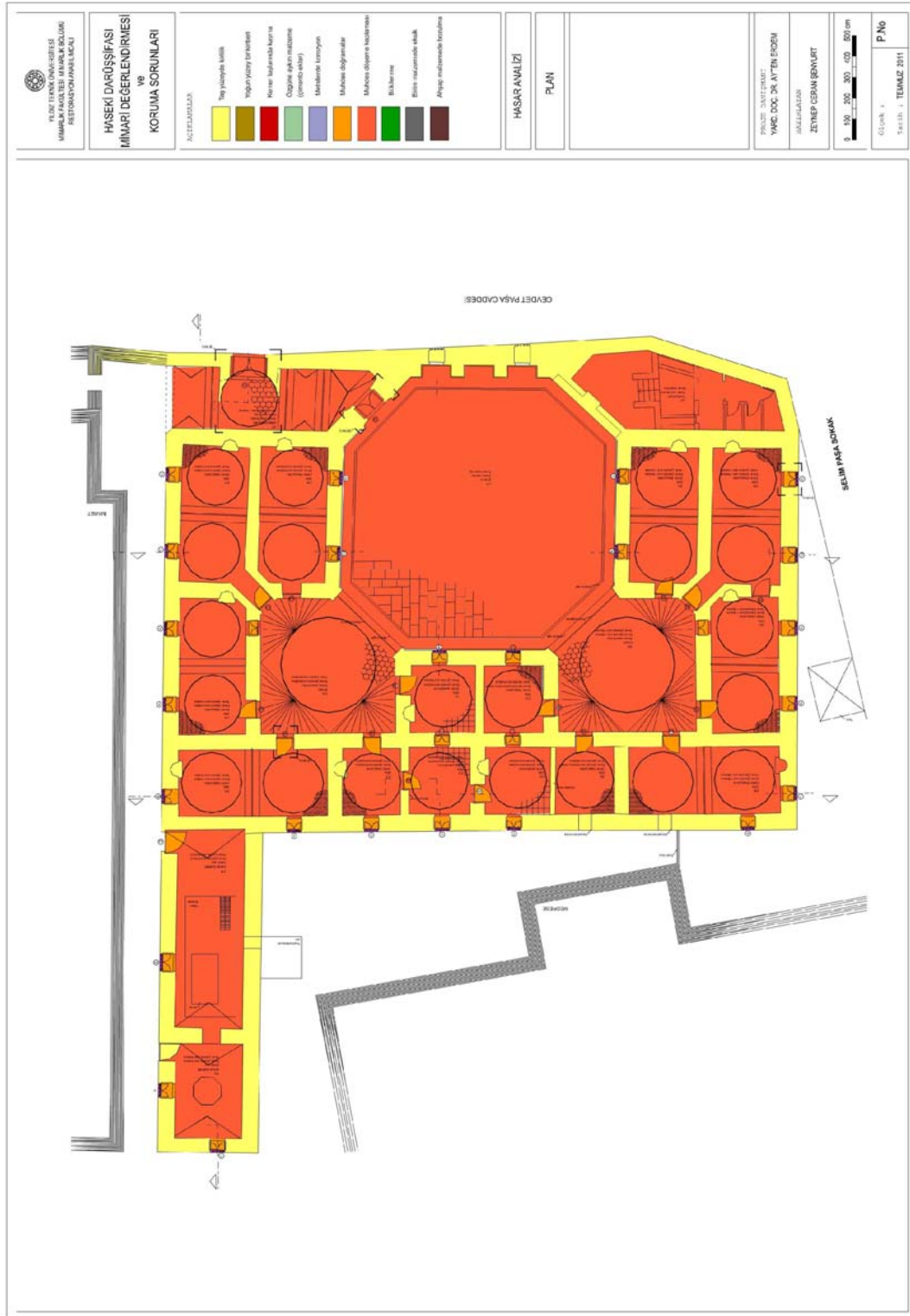

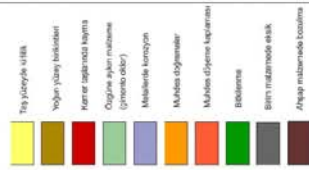

A-2 Hasar Analizi

HASEKİ DARUŞŞİFASI
MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ
ve
KORUMA SORUNLARI

9. **EXAMINER**

HASAR ANALİZİ

A-AKESITI

YARD, DOÇ. DR. AYTEN ERDEM

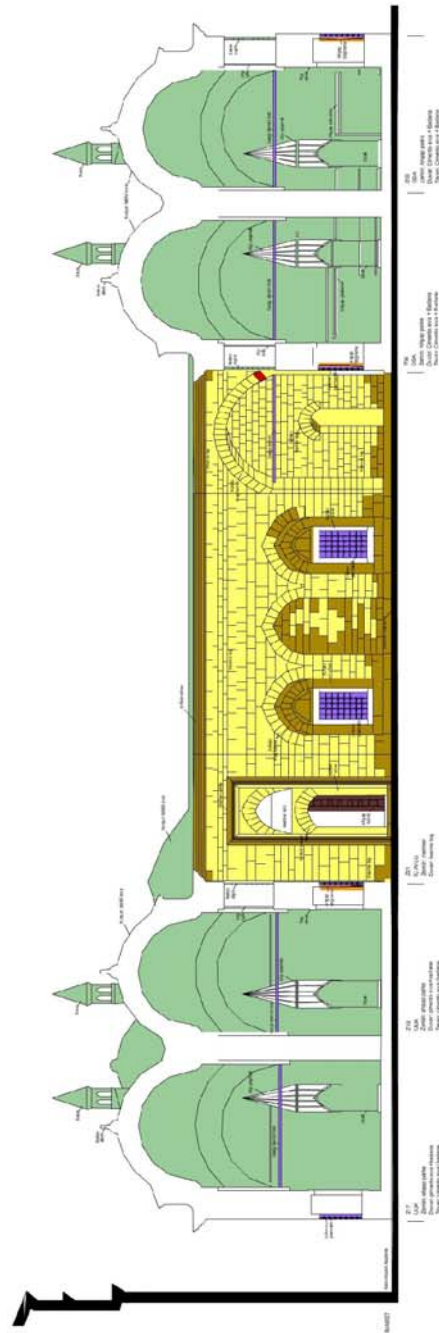
MAESTRIANVM

ZEYNEP ÖZCAN ŞENYURT

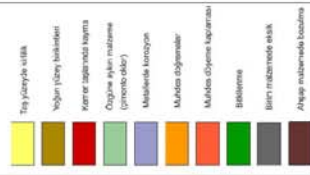
Ölçek :	P.No

Tenth : Tenthuz 2011

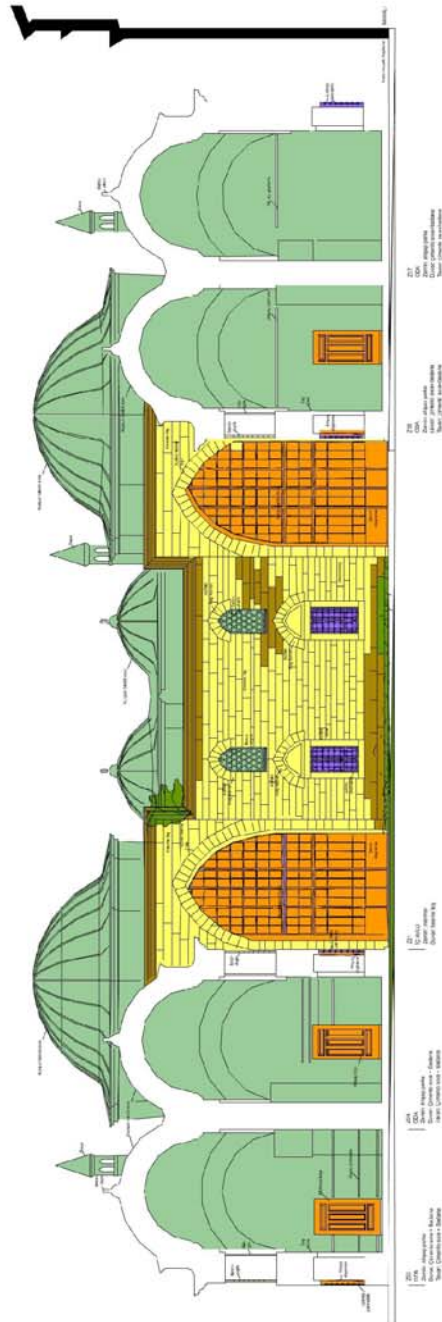
HASEKİ DARUŞŞİFASI
MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ
ve
KORUMA SORUNLARI

A. J. THOMPSON

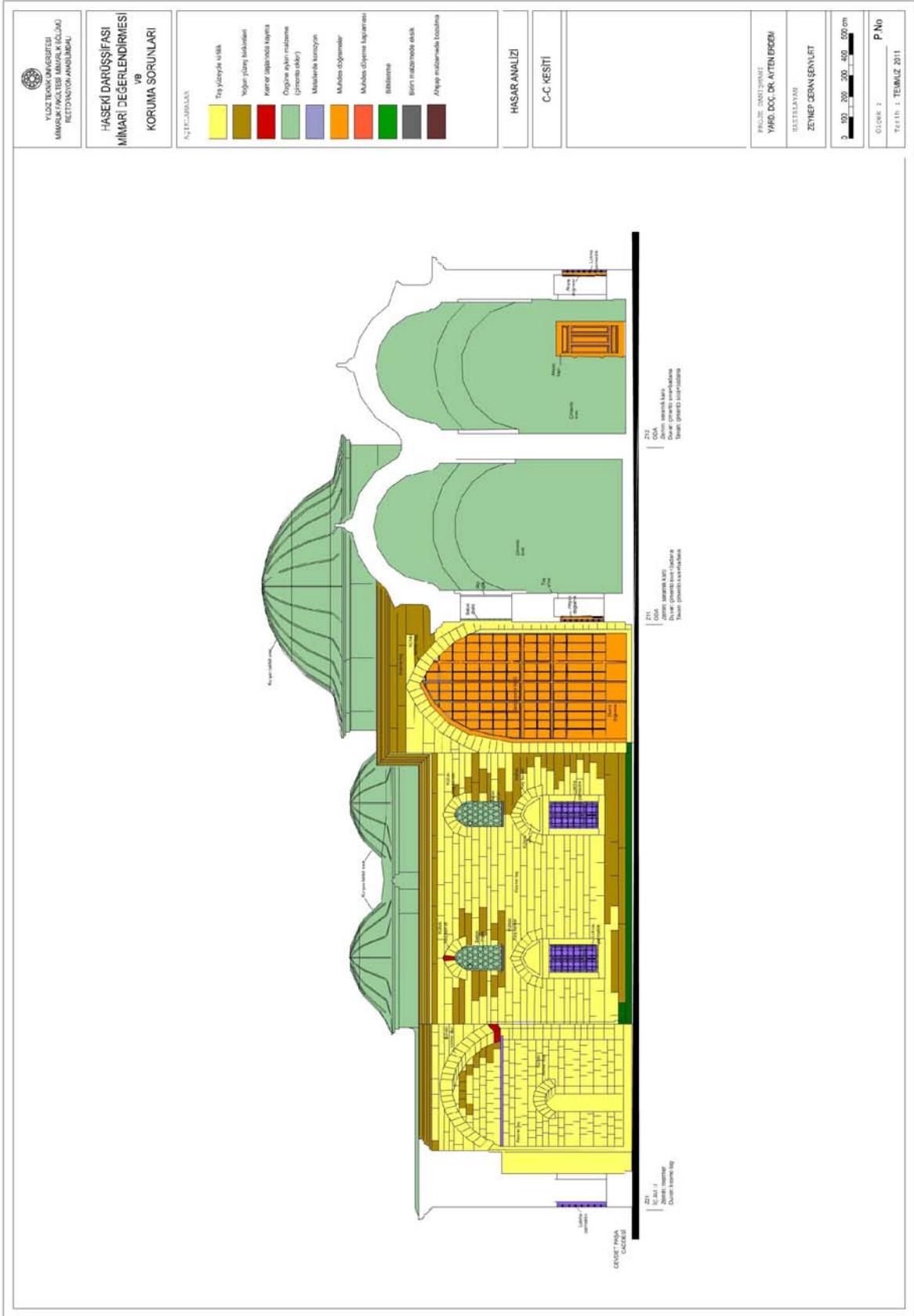
HASAR ANALİZİ

B-B KESİTİ

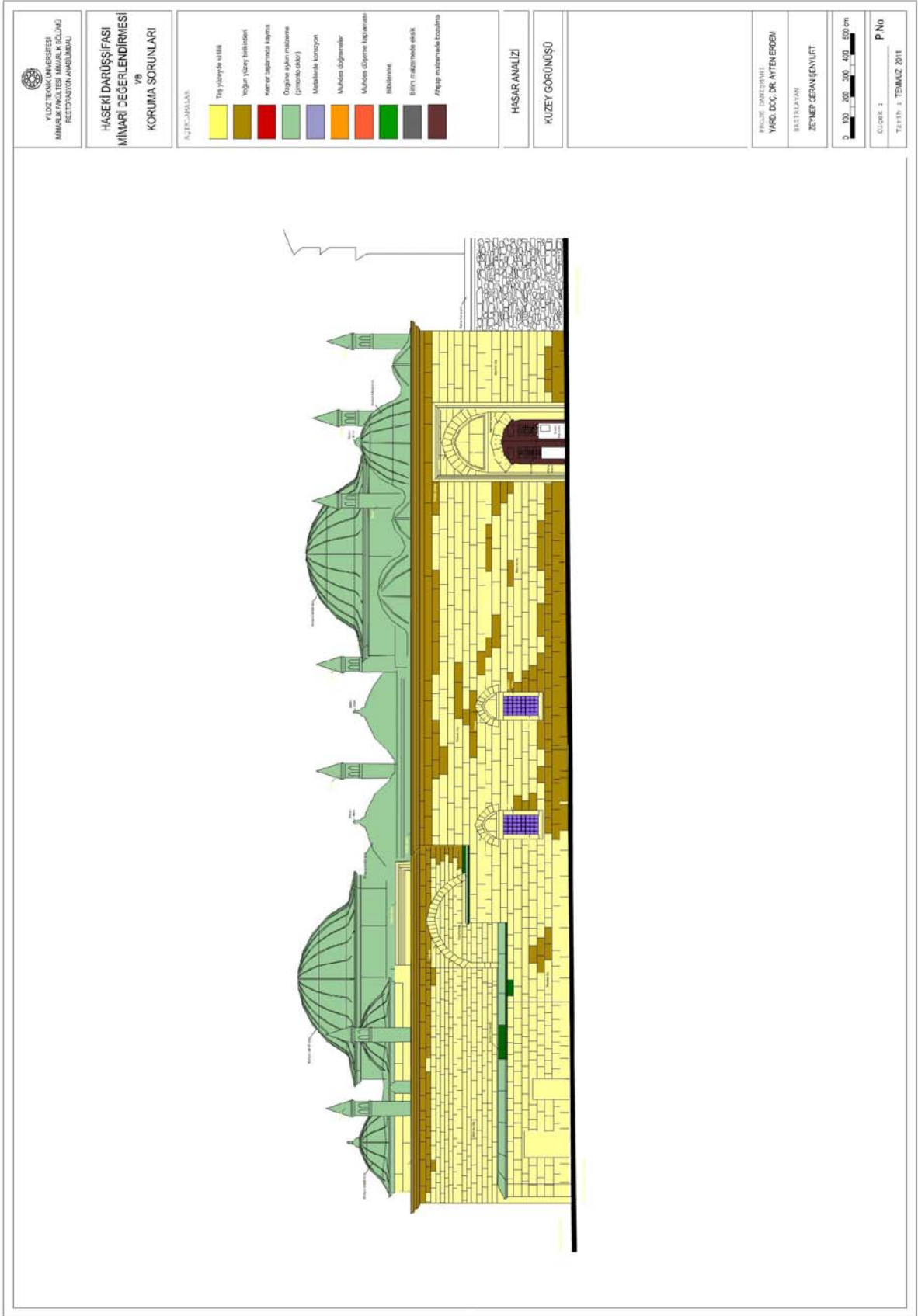
PROF. DR. ÖMÜR İNANCI
YARD. DOÇ. DR. AYTEN ERDEM
HAZRETAYAN
ZEYNEP CERAN ŞENYURT

CLIQUE : _____ P.No _____
TARİH : TEMMUZ 2011

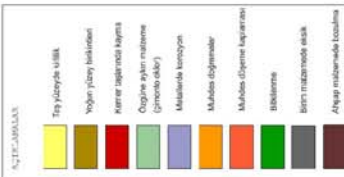

HASEKİ DARÜŞŞİFASI
MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ
ve
KORUMA SORUNLARI

HASAR ANALİZİ

GÜNEY GÖRÜNÜŞÜ

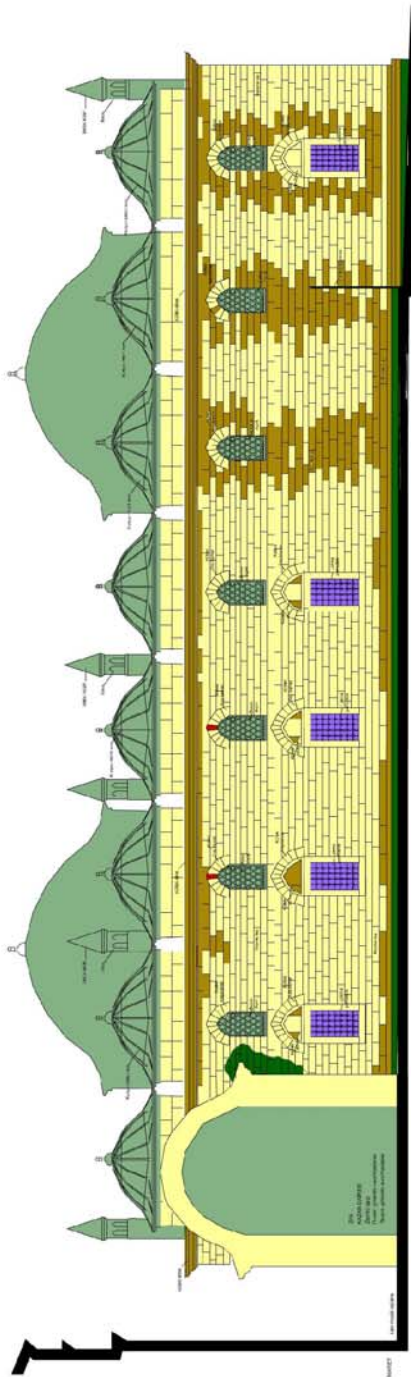

FIGURE DAVIS/SHAW
YARD, DCC, DR. AYTEM EROGLU

DISCUSSION

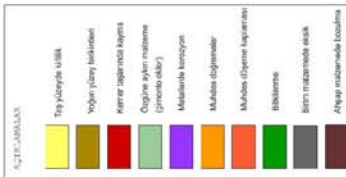
ZEYNEP CERAN ŞENYÜRT

015046-2

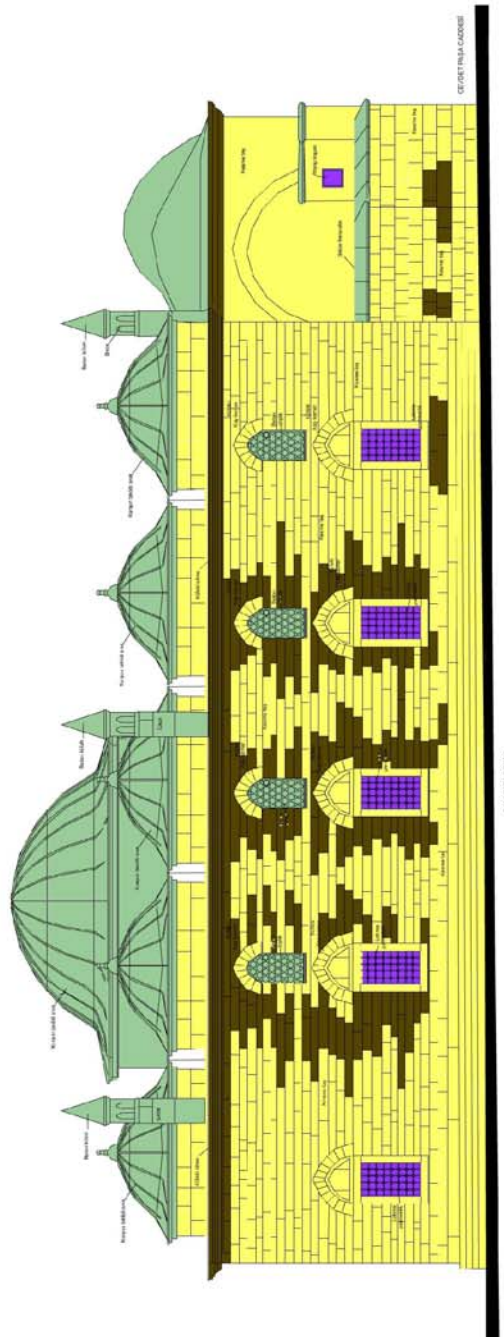
Year : 2000-2001

HASEKİ DARÜŞŞİFASI
MİMARİ DEĞERLENDİRMESİ
ve
KORUMA SORUNLARI

HASAR ANALİZİ

DOĞU GÖRÜNÜŞÜ

© 2004 Blackwell Publishing Ltd *Journal of Internal Medicine* 255: 103–110

CELESTIAL EQUATION

FIGURE DAVIS/SHANZ
YARD, DCC, DR. AYTEM EROGLU

MASTRIAN

ZEYNEP CERAN ŞENYUFT

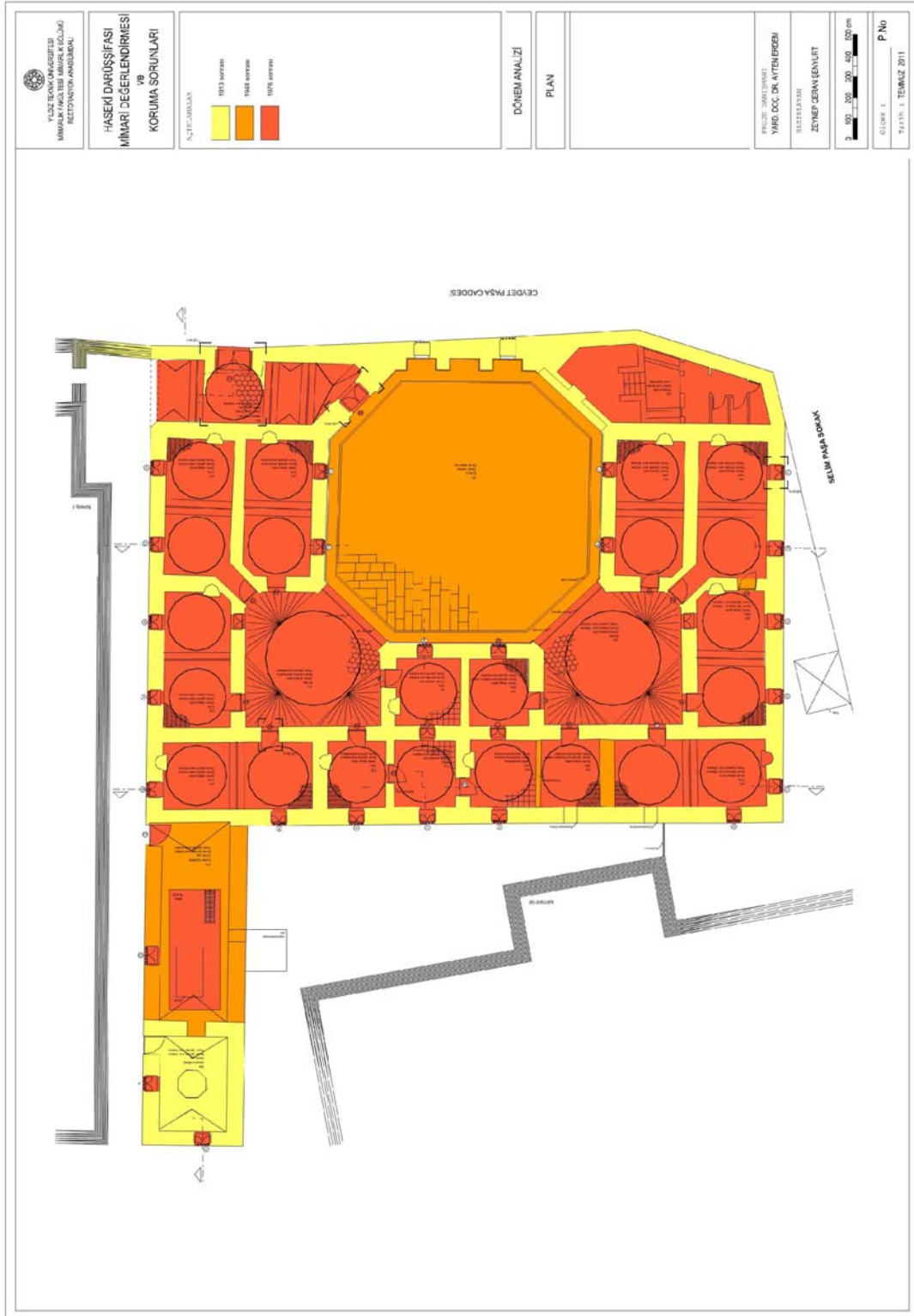

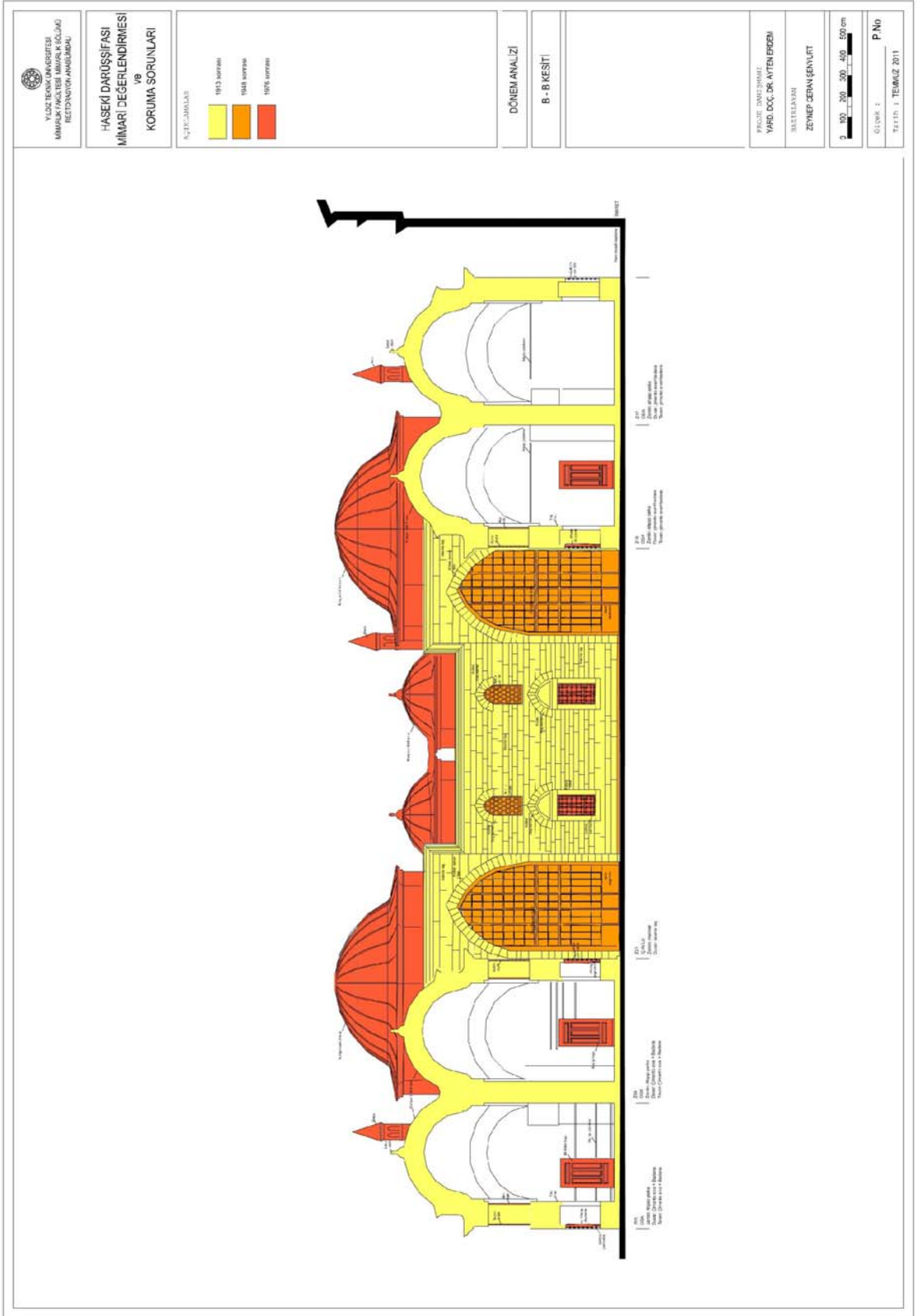
01000000

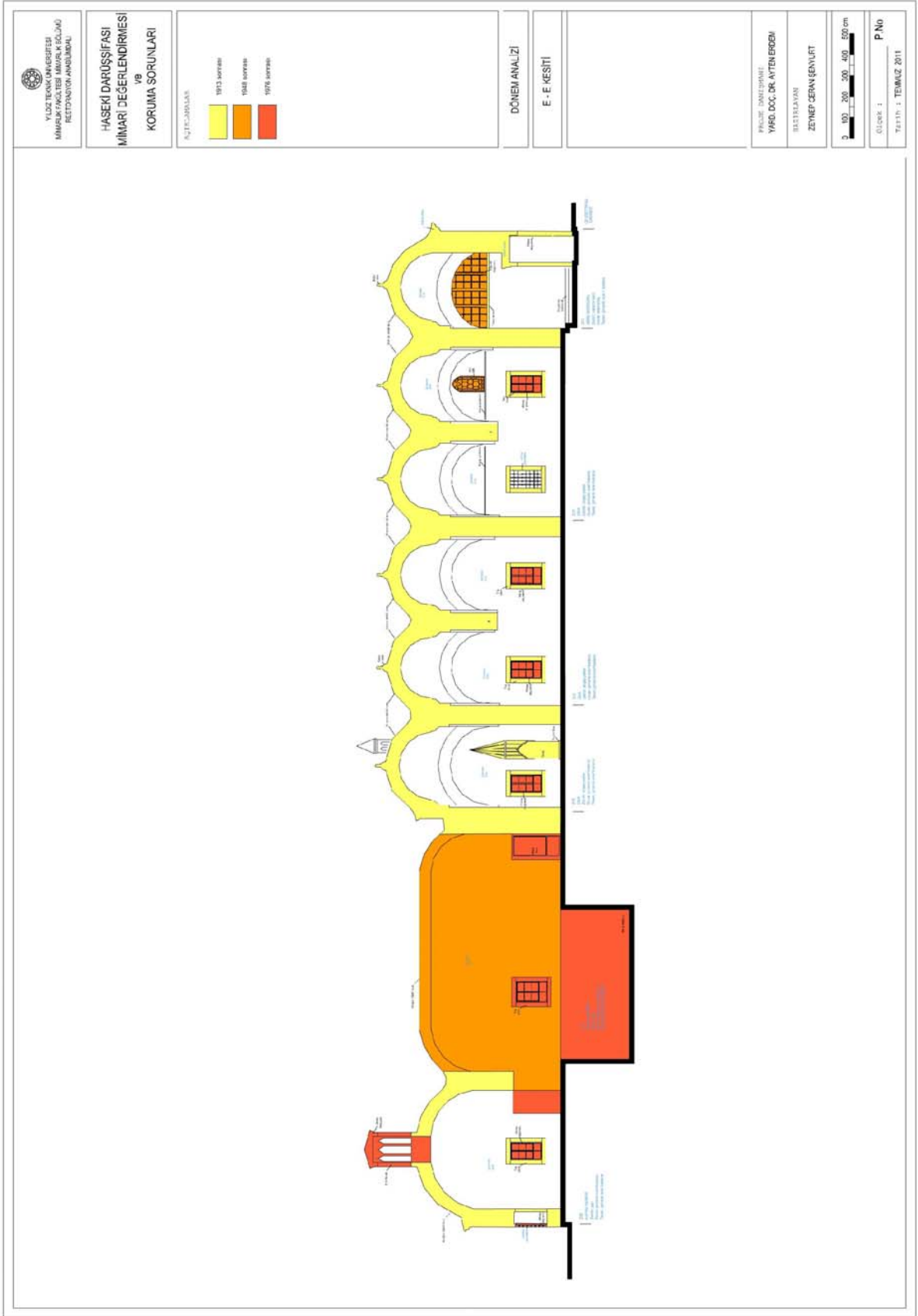
Year : 2000

A-2 Dönem Analizi

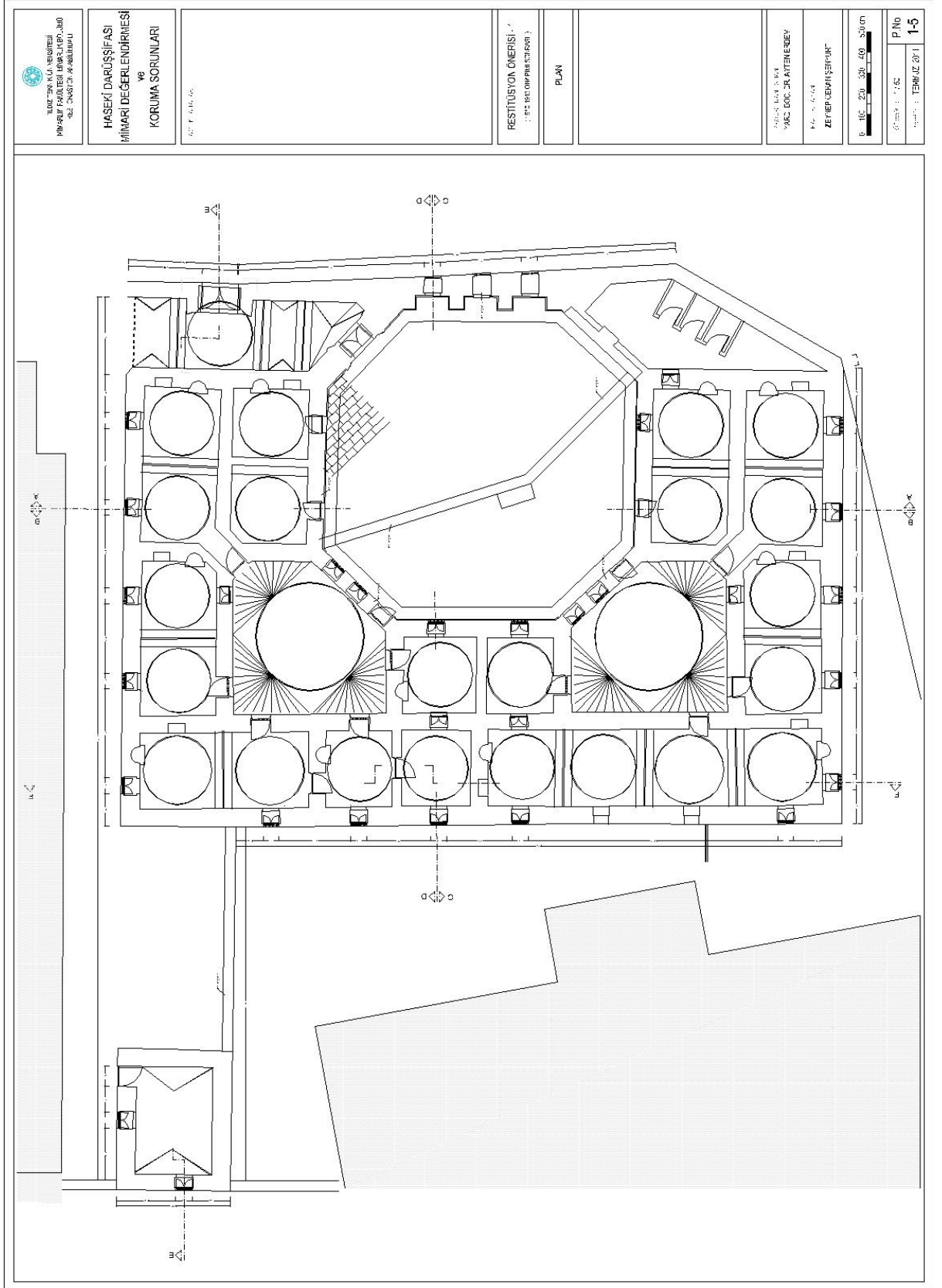
EK-B

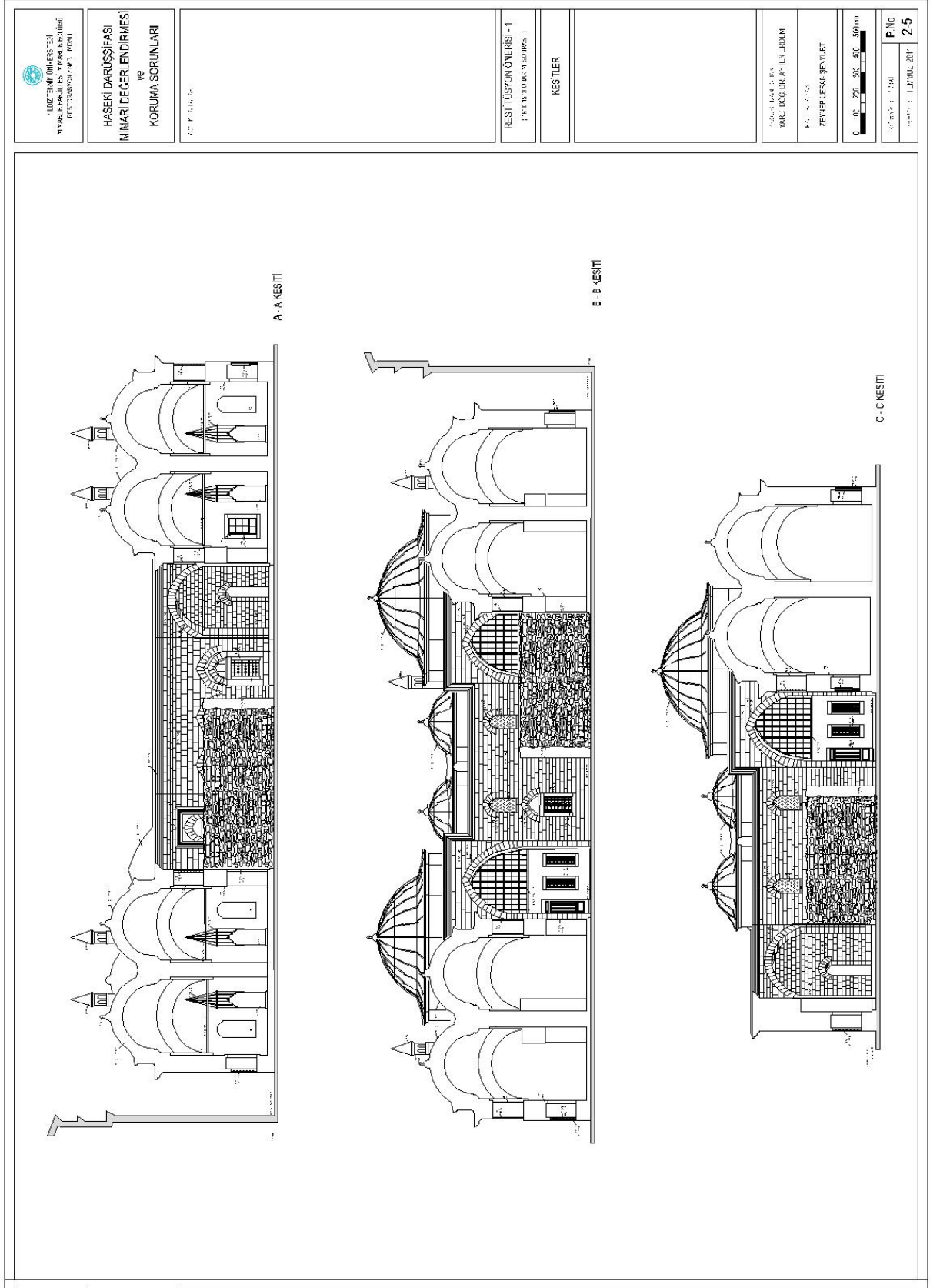

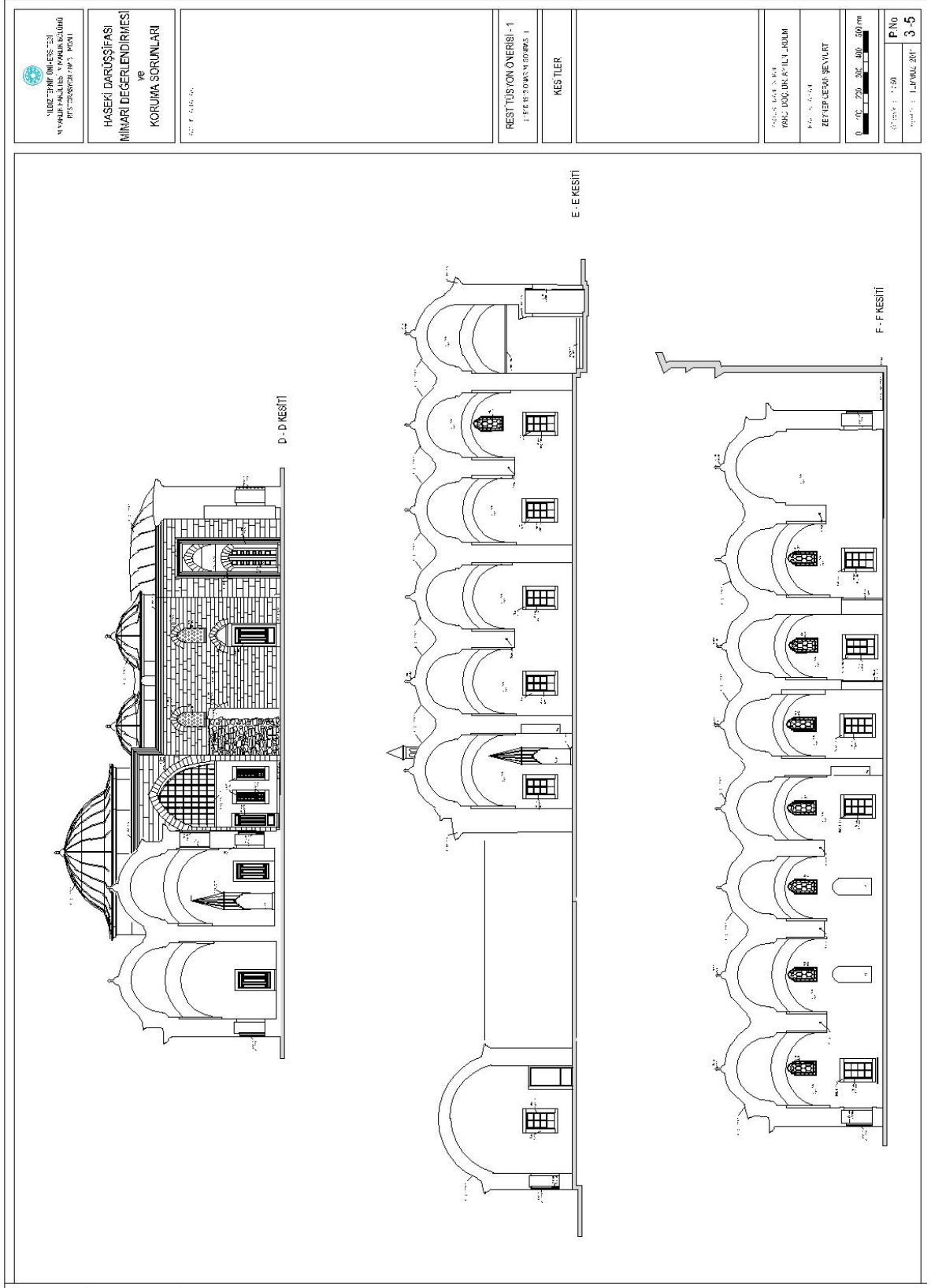
RESTİTÜSYON ÖNERİLERİ

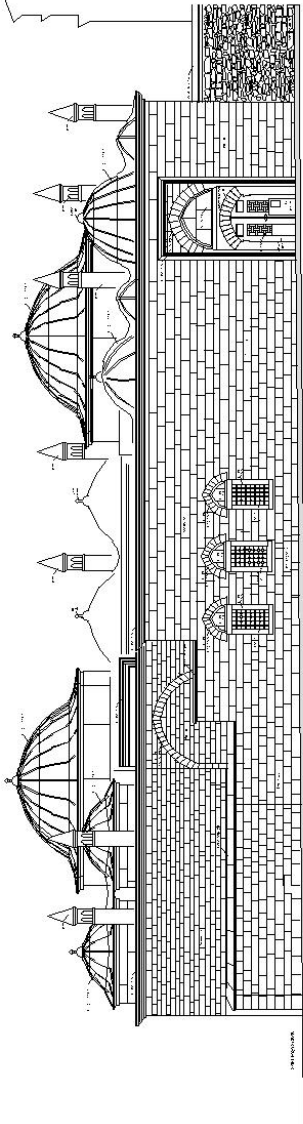
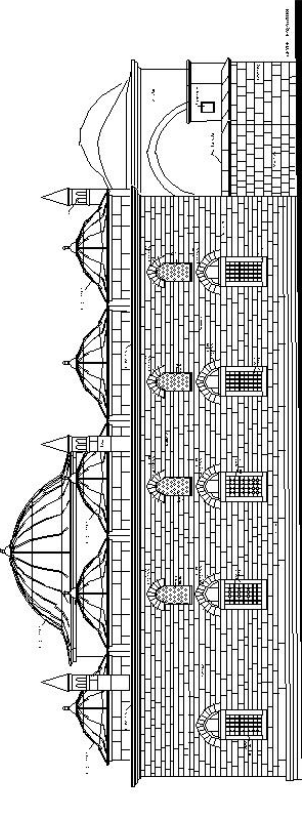
B-1 1910 - 1913 Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müd. Onarımı ve Sonrası

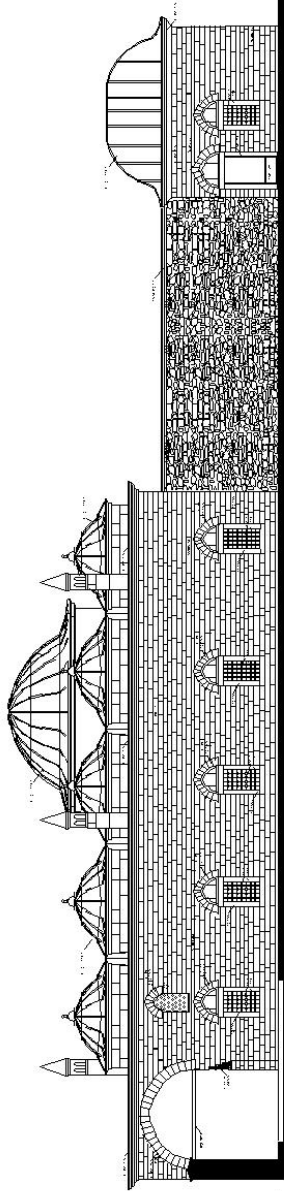

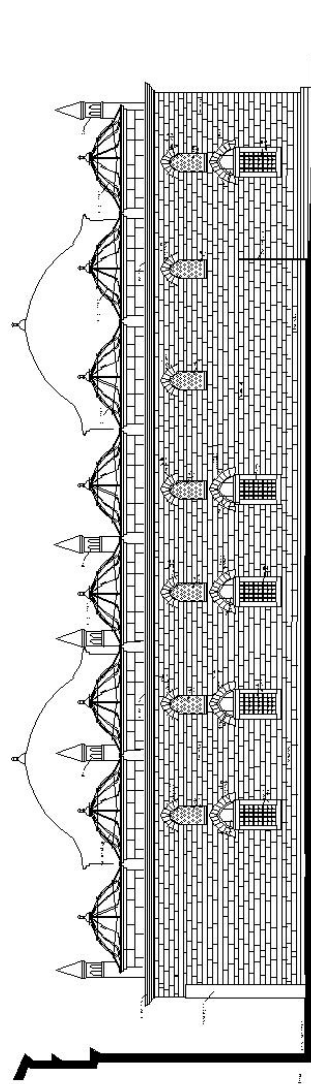

TRT - KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI MİMARİ DEĞERLENDİRME VE KORUMA BÖLÜMÜ	HASEKİ DARUSSİFASI MİMARİ DEĞERLENDİRME VE KORUMA SORUNLARI	1/200	RESTİTÜSYON ÖNERİSİ : FARKLI ÖNERİLER	GÖRÜŞLER		YERİ : İSTANBUL YERİ : DÜŞÜNÜLÜM	YERİ : İSTANBUL YERİ : DÜŞÜNÜLÜM	0 - 100 - 200 - 300 - 400 - 500 cm	P.No 4 - 5
KUZEY CEPHESİ DOĞU CEPHESİ									

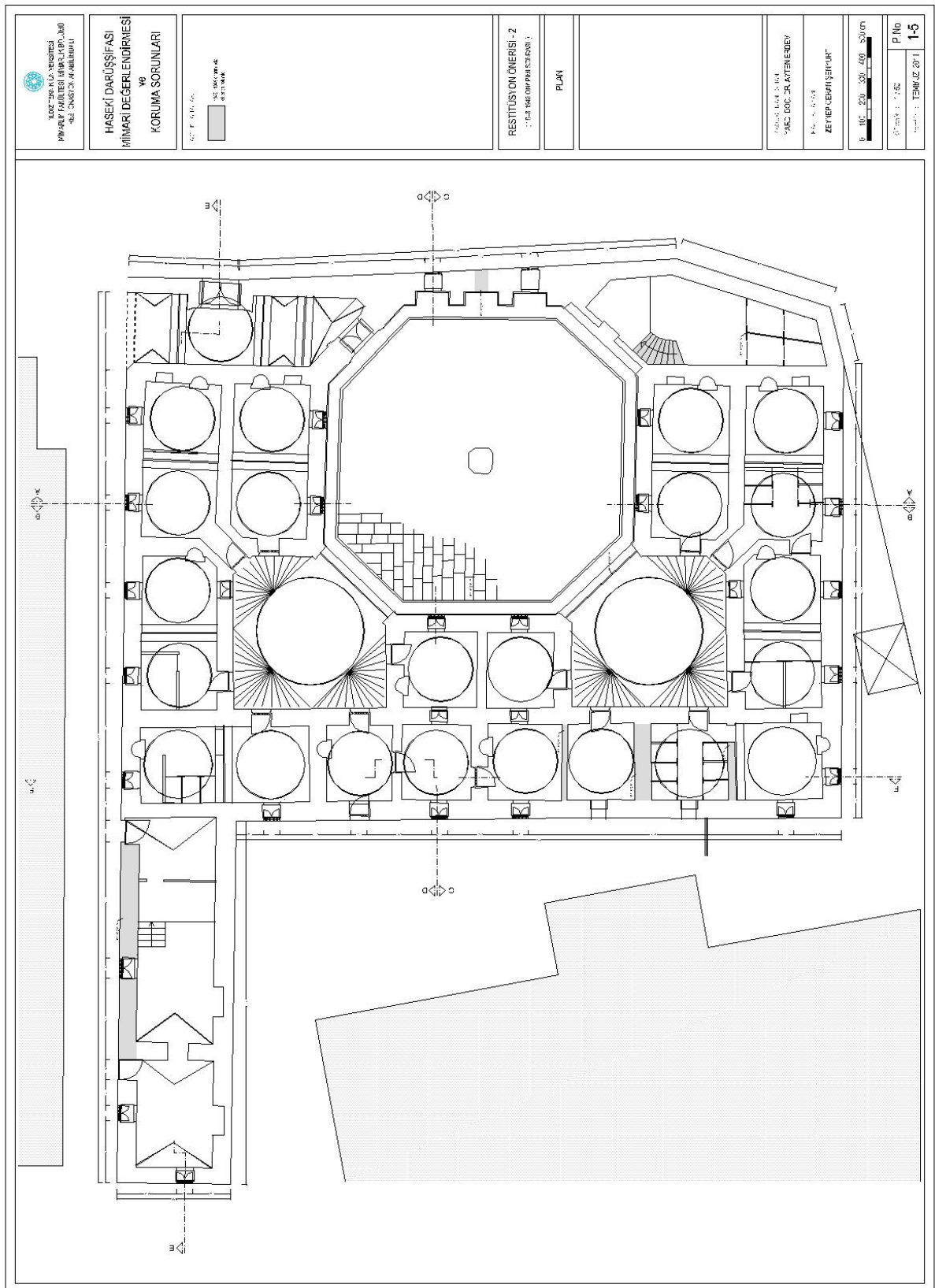
BATI CEPHESİ

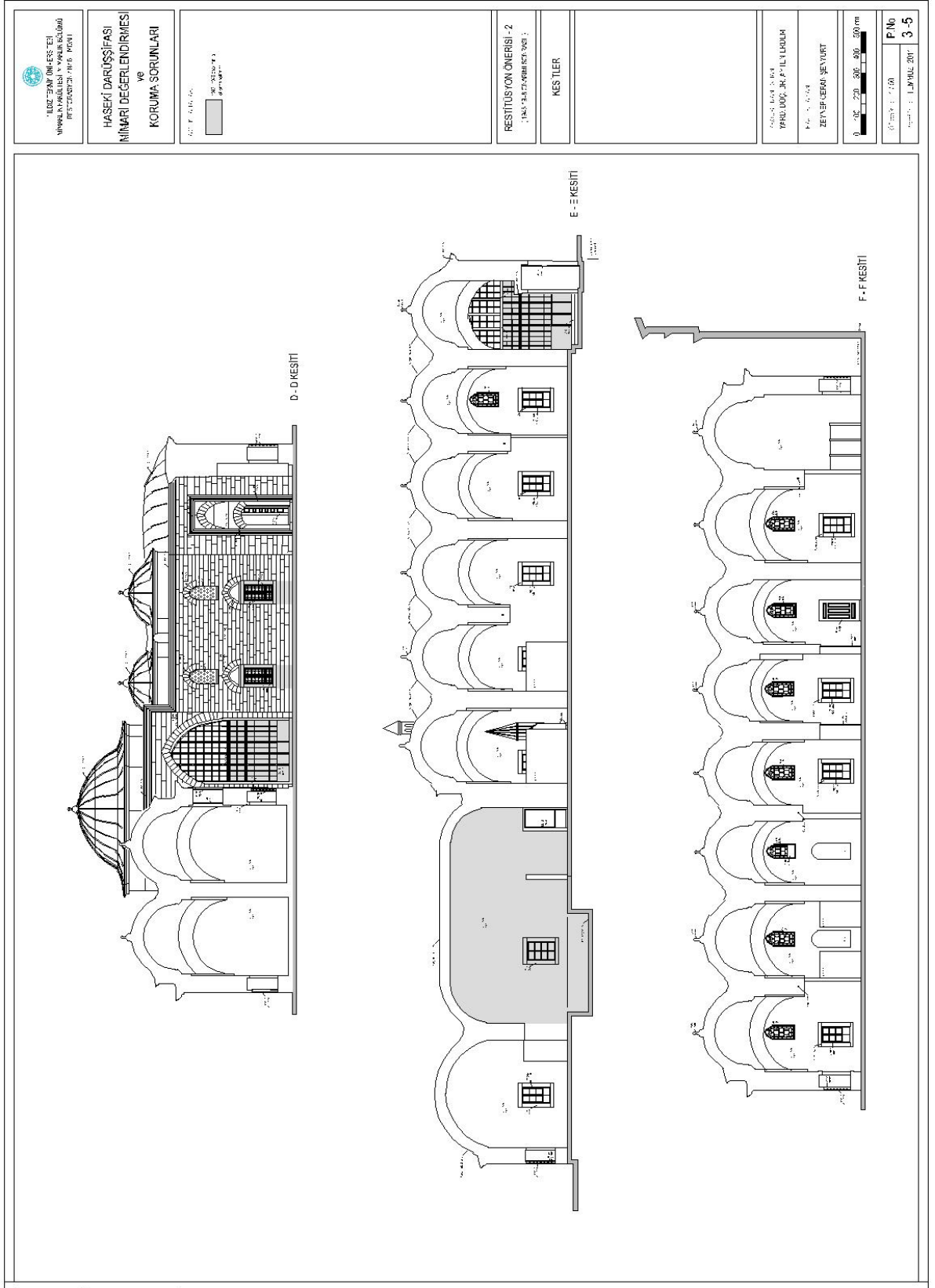
GÜNEY CEPHESİ

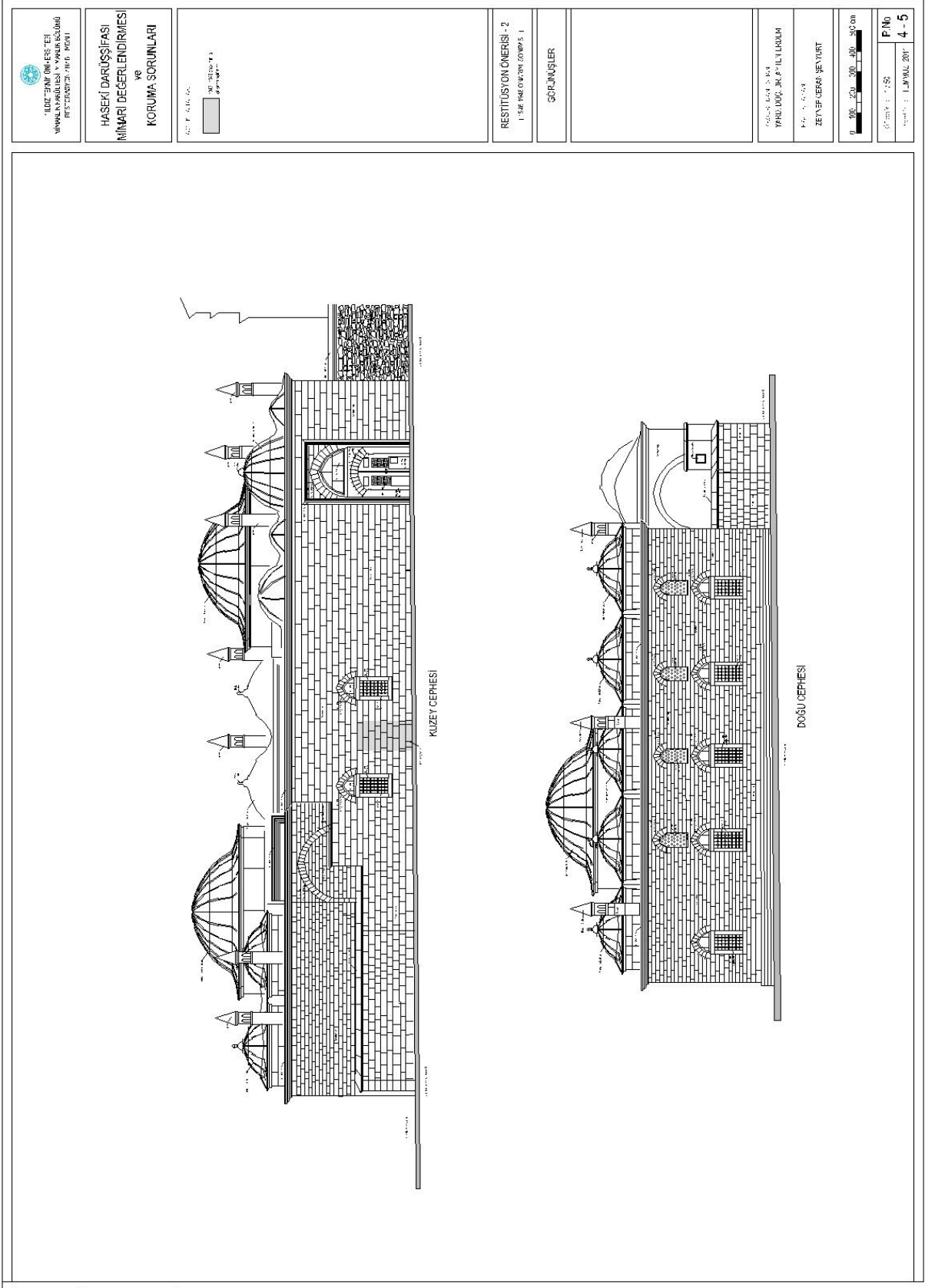

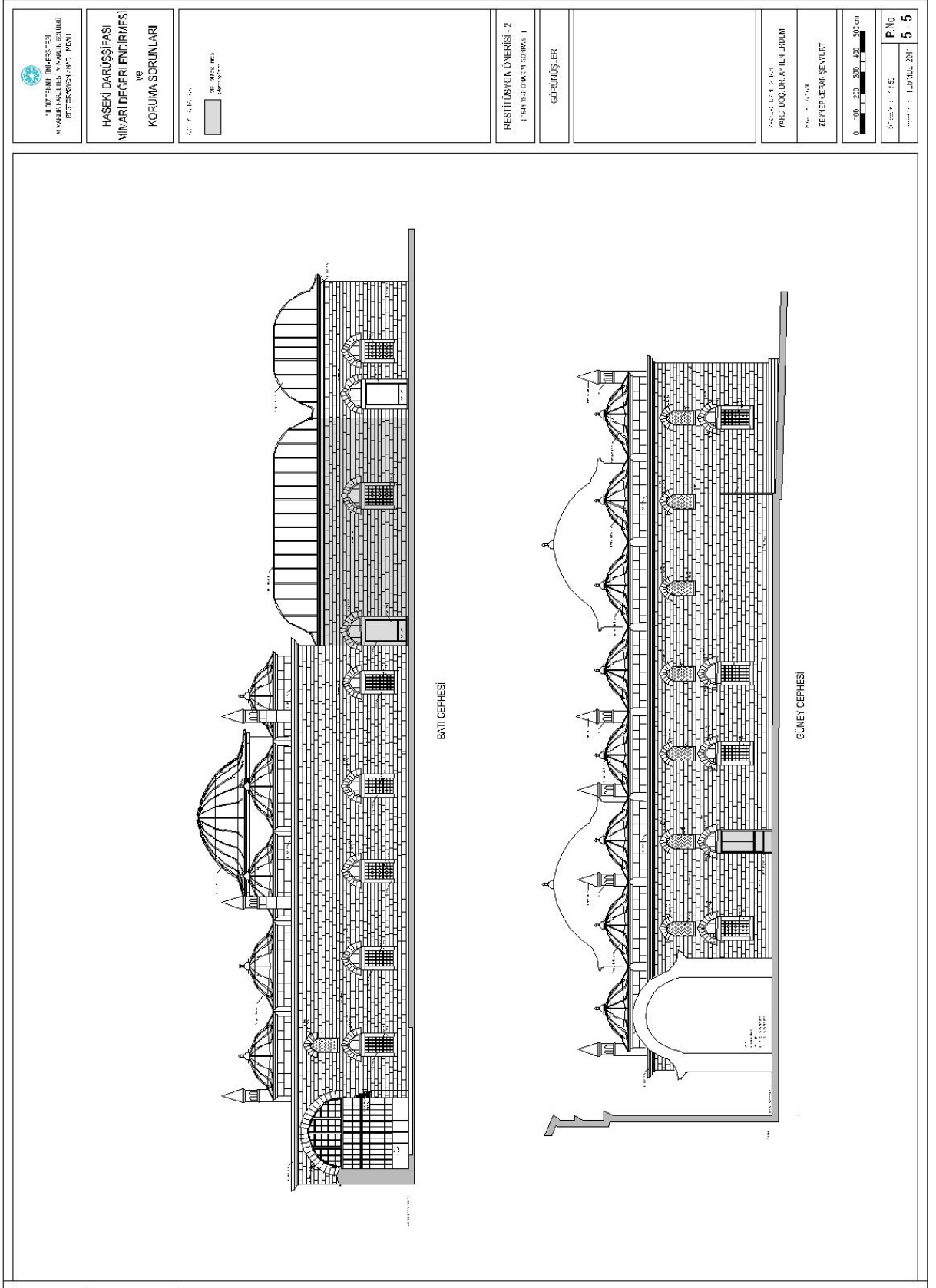
B-2 1946 - 1948 Belediye Onarımı ve Sonrası

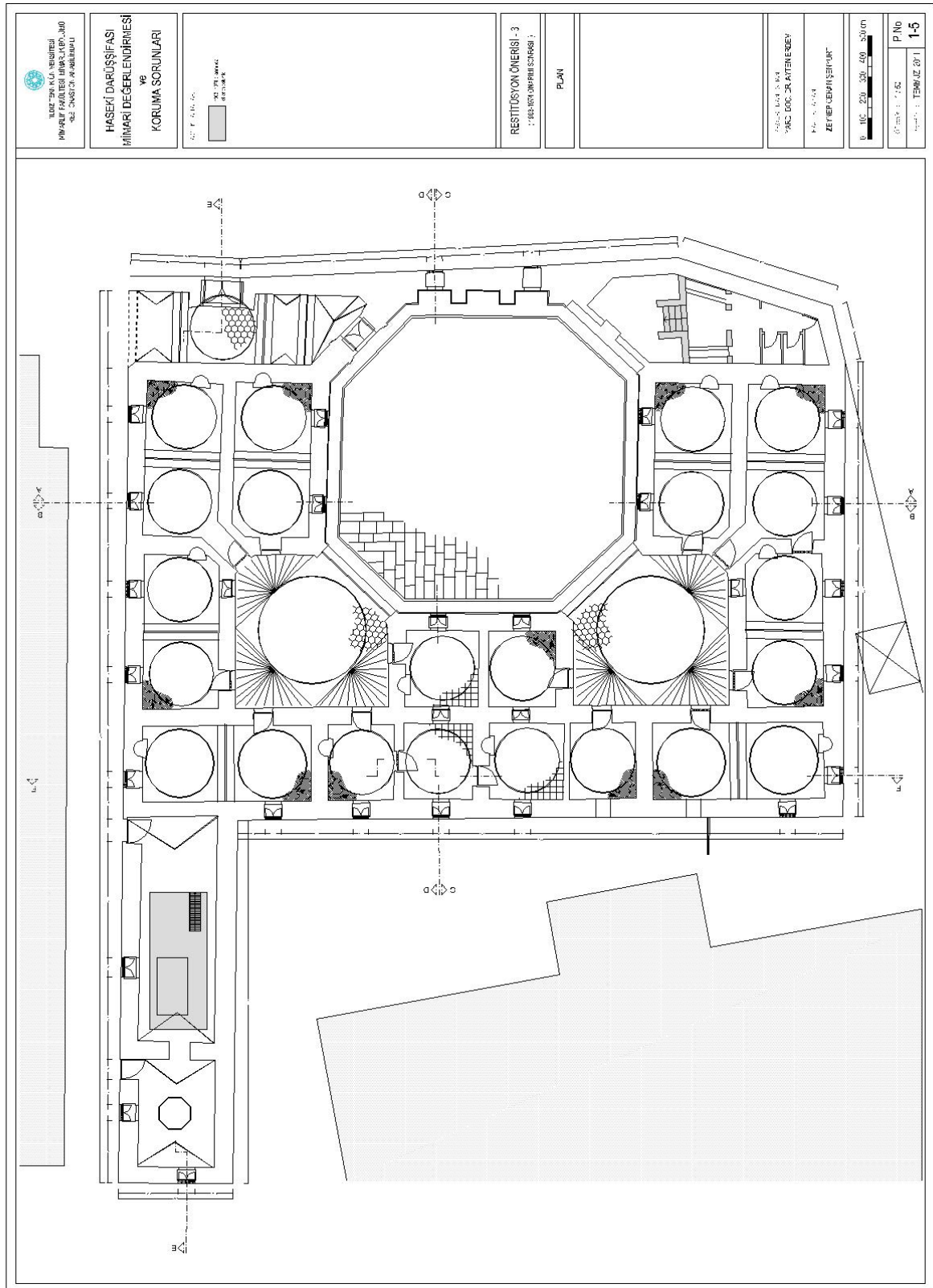

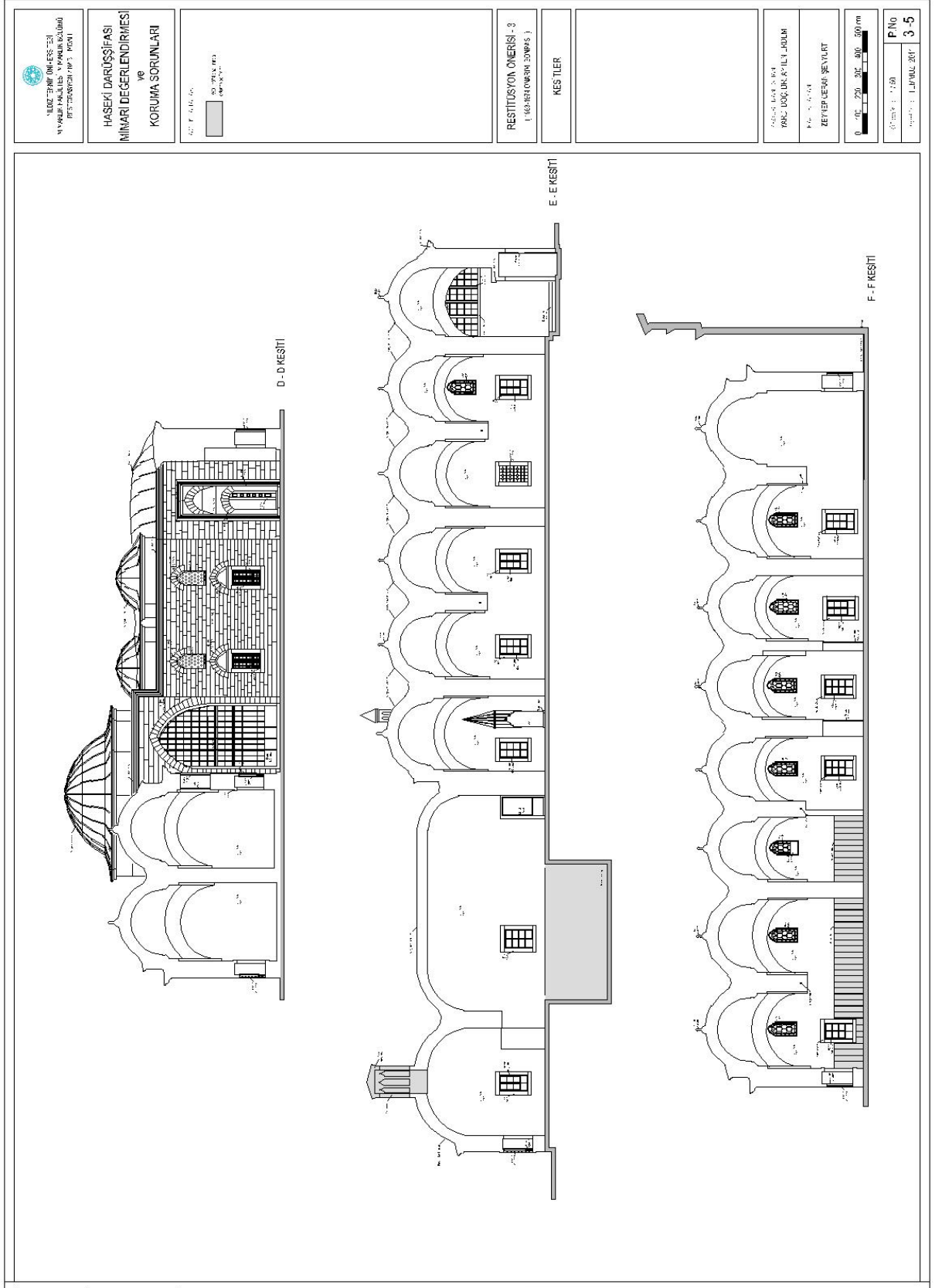

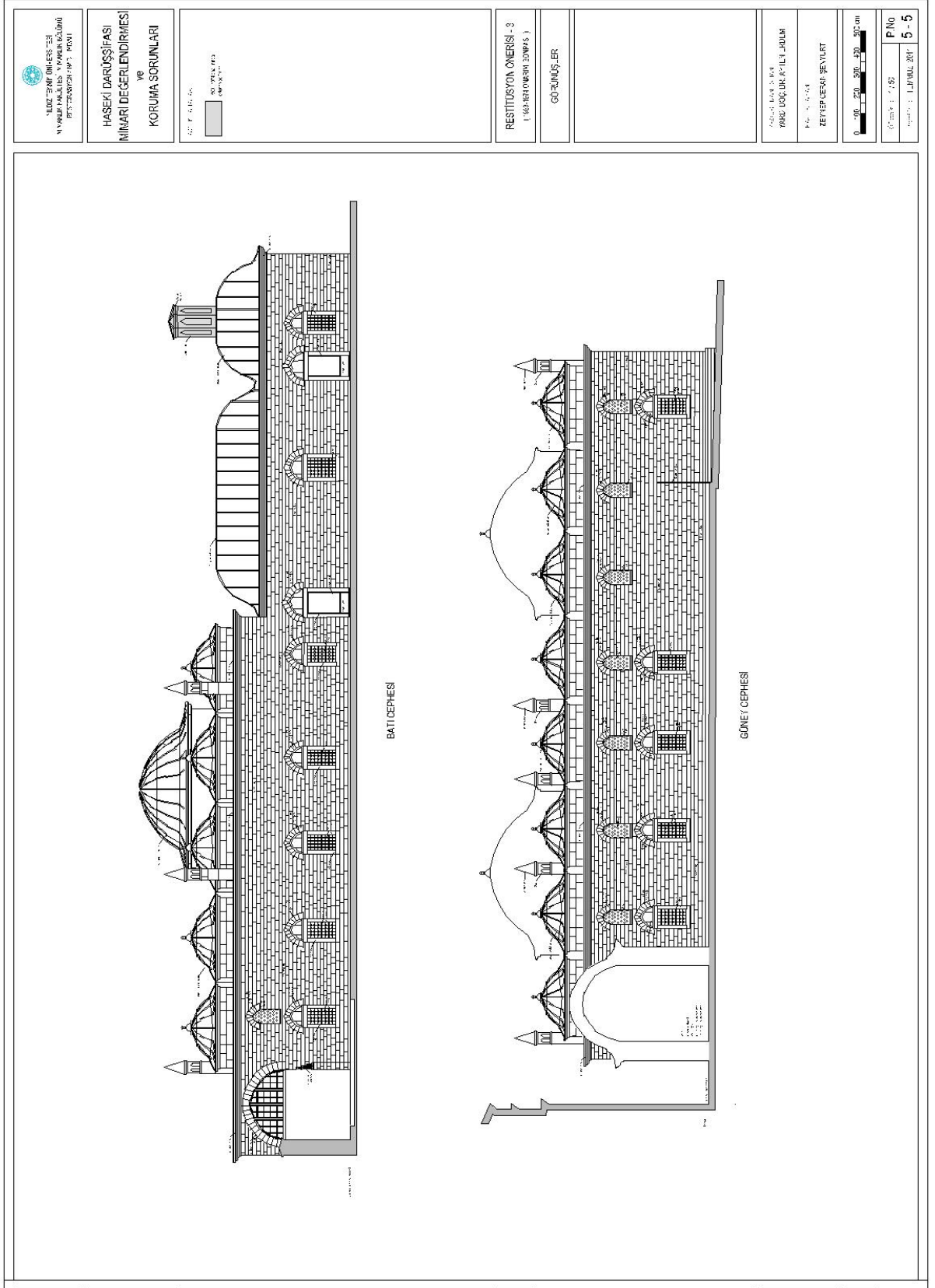
B-3 1963 - 1974 Vakıflar Genel Müdürlüğü Onarımı ve Sonrası

C-CRES/II

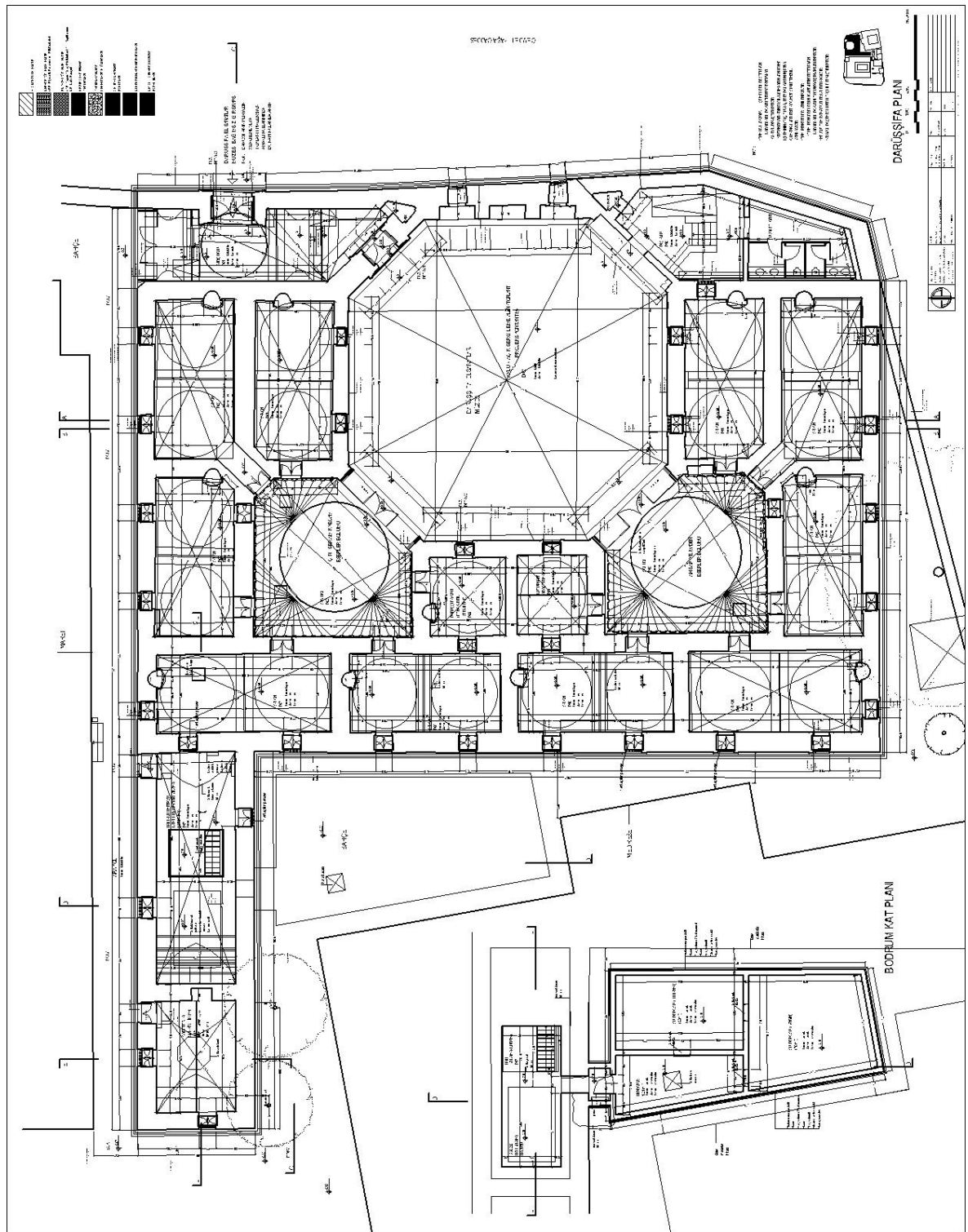

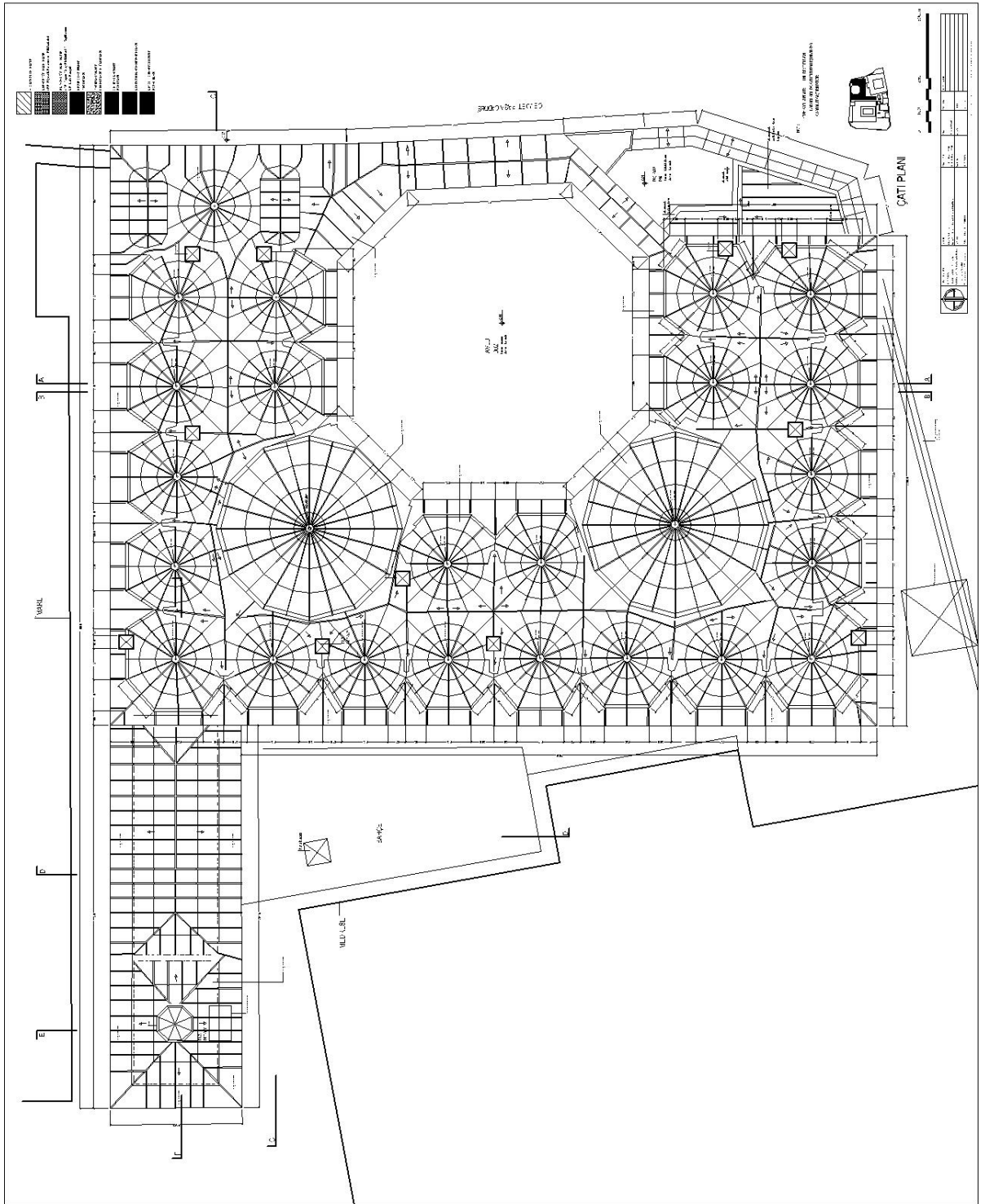

RESTORASYON

T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul 4 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 12.08.2009 – 3158 tarih ve sayılı kararı uyarınca Vakıflar Bölge Müdürlüğü denetiminde uygulanmakta olan restorasyon projesi, DF Mimarlık (Derya Akşit – Ferit Akşit) tarafından 2006 yılında hazırlanmıştır. Hazırlanan restorasyon raporu Ek-D olarak sunulmuştur.

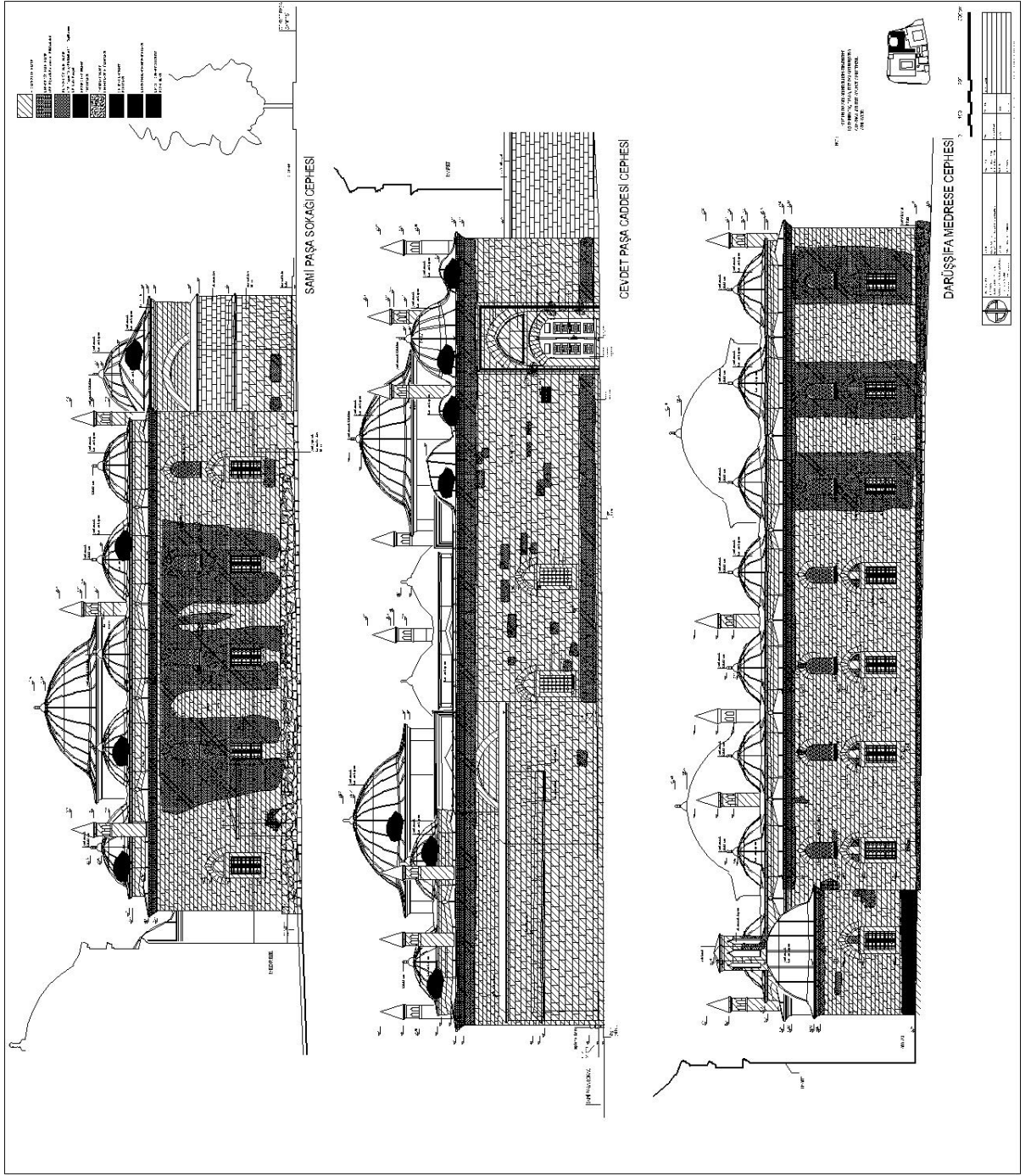

RESTORASYON RAPORU

T.C.
BAŞBAKANLIK
VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
İSTANBUL BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ

FATİH HASEKİ KÜLLİYESİ RÖLÖVE-RESTİTÜSYON-RESTORASYON PROJESİ

RESTORASYON RAPORU

A. TANIMLAR

A.1. Yapının İçinde Bulunduğu Çevrenin Tarihsel Gelişimi

A.2. Binaların Tarihi Hakkında Değerlendirme

A.3. Yapıların Mimari Tanımı

B. RESTORASYON KARARLARI

Özgün yapının korunması açısından yeni kullanım şeklinin, yapıyla sağlayacağı uyuma ilişkin bilgiler ve yeni kullanım raporu :

a. Müdahale türlerinin saptanması

İç ve dışa yönelik kullanım önerileri ile tarihi çevre bağlantılarının özgün yapının korunması temelinde irdelenmesi

b . Onarımlar - bozulmalar

c . Müdahaleler

Restorasyonda koruma, yenileme ağırlıklı müdahaleler, , bozulmaların nedenleri, yenilemeler, konservasyonlar, tamamlamalar, deformasyonların düzeltilmesi, yeni işlevden dolayı takviye ve ayıklamalar, yapının yabancı elemanlardan ayıklanması,

d. Yeni kullanım raporu

e. Tesisat

A. TANIMLAR

B. RESTORASYON KARARLARI

Özgün yapının korunması açısından yeni kullanım şeklinin, yapıyla sağlayacağı uyuma ilişkin bilgiler ve yeni kullanım raporu :

Fatih Haseki Külliyesi nin

T.C. VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ - HASEKİ HÜRREM SULTAN MÜZESİ
olarak kullanılması planlanmaktadır .

MEDRESE: *HAT SANATLARI MÜZESİ*

Hat Sanatları Bölümü

el yazmaları, ebru, yazı takımları / hokka , kamyş kalemler

Medrese odası

sedir / kandil / odunluk - etnografik sergileme

depo – arşiv – araştırmacı odaları

Bodrum kat . onarım ve dikim atölyeleri – laboratuvar – depo – personel tuvaleti

Dükkanlar . halı – kilim ve hediyelik eşya satış birimleri

SIBYAN MEKTEBİ : *Toplantı – projeksiyon*

Çok amaçlı salon - gösteri- oditoryum

40 kişi kapasiteli kapalı tanıtım mekanı

Fuaye –dinlenme . açık oturma terası

Hela binası hediyelik eşya satış birimi - müze broşür, katalog

İMARET: *HALI ve KİLİM MÜZESİ*

Halı ve Kilim Bölümü / dokumacılık

Mutfak – pişirme bölümünde kazan ve mutfak aletleri - etnografik sergileme

Üst salon . halı – kilim deposu

Sarnıç . Güvenlik merkezi –kameralı izleme - ana pano – bekçi bölümü

DARÜŞŞİFA: *EL SANATLARI MÜZESİ*

Çini / Seramik ve Cam Eserler Bölümü:

Kap-kaçak, küpler, anforalar, kandiller, duvar saatleri, çiniler

Ahşap ve Madeni Eserler Bölümü:

oyma, sedef kakma, kapı-dolap kapakları, mimber, rahle, kafes, tavan göbekleri -bronz-pirinç-bakır eşyalar/ çeşitli dönem sikkeleri/kılıçlar

Darüşşifa odası – etnografik sergileme / depo- arşiv / tuvalet grubu

Haseki Caddesi nin trafiğe kapatılmaması durumunda
Giriş holü . danışma – bilet satış – turnike – rampa

Ek kol . Halı yıkama – konservasyon ünitesi / 2 katlı - uç bölümde Kafeterya

Ek bodrum katta . su deposu – yangın su deposu – hidrofor mahalli

Kütüphane ve araştırmacı odaları

AHŞAP EV: MÜZE YÖNETİMİ

Giriş katı . danışma – emanet – muhasebe – arşiv - telefon santrali /
mutfak bölümü - personel yemek / tuvalet grubu

1. kat . Osmanlı evi - Geçmişteki toplumsal hayatın yansıtıldığı etnografik sergileme - Kahve ikramı

Veya kütüphane ve araştırmacı odaları

2. kat .Müze yönetimi (Müdür / Md. Yrd. – şef veya sekreter odaları)

Haseki Caddesi nin trafiğe kapatılması durumunda

Giriş – kontrol binası - şeffaf
X Ray arama – kapı metal dedektörü – Bilet satış - turnikeler

DIŞ MEKANLAR: AÇIK HAVA MÜZESİ

Darüşşifa – medrese – imaret avluları ve bahçede açık sergileme

*Taş eserler/heykeller-büst-yontu eserler - sütun parçaları ve başlıkları-
kitabeler-mezar taşları-figürlü kabartmalar-mozaikler ve çeşitli mimari parçalar*

Ahşap ev yanındaki avluda açık halı yıkama havuzu ve jeneratör

Darüşşifa avlusu ve sıbyan mektebi terası periyodik sergileme amaçlı kullanılabilir.

a) Müdahale türlerinin saptanması

İçe ve dışa yönelik kullanım önerileri ile tarihi çevre bağlantılarının özgün yapının korunması temelinde irdelenmesi

Dönemlere göre yapılış aşamaları açısından genel bir değerlendirme yapıldığında; Haseki Hürrem Sultan Külliyesi bütününde ilk dönemde Medrese ve Sıbyan Mektebi nin yapıldığı (1540), daha sonra yapı grubuna imaret (1550) ve Darüşşifa (1557) binasının eklendiği, son olarak da Ahşap Ev in yapı grubuna katıldığı (1850) görülmektedir.

Restorasyon projesinde Haseki Caddesi'nin mevcut kotu eski fotoğraflarda görüldüğü şekliyle kapı eşiklerini kurtaracak ölçüde düşürülmüş ; kaplama malzemesi olarak da trotuar yapılmadan granit mozaik parke ve parke taşı kullanılmıştır.

Bugün Cevdet Paşa Caddesi ve Özbek Süleyman Sokak köşesinde kalmış Başçı Mehmet Çeşmesi'nin bulunduğu kot düşürülerek çeşme teknesi ortaya çıkarılmıştır.

Genel olarak , külliye bütününde çeşitli mahaller amacının dışına çıkılarak ihtiyaç karşılamak için wc-lavabo mekanlarına dönüştürülmüş ve bu dönüşümler binanın tarihi kimliği göz önüne alınmadan ve düzensiz olarak yapılmıştır. Bu husus restorasyon projelerinde orijinal şekline getirilmiştir.

Yapı topluluğunu oluşturan ara ve açık mekânlardaki yer döşemeleri orijinal değildir. Genel olarak dış mekânlarda (avlu – geçit - ara yollar – kademeler) doğal taş veya taban tuğlası olması gereken kaplamalar sonradan yapılan eklemelerle karo mozaik beton plak v.b. elemanlar ile değiştirilmiştir.

Restorasyon projesinde tüm ara ve açık mekan zemin kaplamaları aslına uygun olarak küfeki taşı olarak değerlendirilmiştir.

Müze yerleşim kararları açısından restorasyon projesinde Haseki Caddesi nin araç trafiğine hidrolik bariyerlerle - kontrollü olarak kapatılması önerilmektedir .

Cevdet Paşa Caddesi ise tek yönlü trafiğe çevrilmiş ve ortadaki yeşil bantın külliye cephesinde müze ziyaretçileri için bir otopark nişi hazırlanmıştır

Özbek Süleyman Sokak ekseninde her cuma günü kurulan semt pazarı bu sokağa bakan ihata duvarlarına ve Cevdet Paşa Caddesi'ndeki darüşşifa ana giriş kapısı yönündeki külliye duvarlarına yaslanmaktadır.

Pazar yerinin ; trafik akışını tümüyle engellemesi , külliye beden duvarlarına ve ihata duvarlarına vermekte olduğu zararlar ile bıraktığı atıklar nedeniyle yerel yönetim tarafından belirlenecek bir sabit pazar yerine taşınması uygun olacaktır.

Cevdet Paşa Caddesi ve Özbek Süleyman Sokak kesişme noktasında yolun ortasında kalmış ve tamamen harap durumdaki Başçı Hacı Mahmut Efendi Çeşmesi de Haseki Külliyesi ile birlikte değerlendirilmelidir.

b) Onarımlar - bozulmalar

Yapının taş yüzeylerinde atmosferik koşullar (yağmur, rüzgar, v.b) ve hava kirliliğinin neden olduğu (toz, is, çok az bir bölümde alçı taşı oluşumu) kirlenmeler ve taşlarda bozulmalar görülmektedir.

Ayrıca suyun çözünebilen tuzları harekete geçirmesi sonucu, çözünme, kristallenme döngüsünde meydana gelen hacim değişikliği, taşlarda ufalanma biçiminde bozulmalara sebep olmuştur. Su yapıya kubbeden ve yağmur sularının iyi drene edilmemesi sebebiyle dış duvarlardan girmektedir.

Yapılan onarım çalışmalarında iç mekanların sıvalarının çimento içerikli olması ve agrega olarak kullanılan kumun tuz içermesi, yukarıda anlatılan nedenlerle sıva ve boyalarda kabarmalara dökülmelere, taşlarda ufalanma biçiminde bozulmalara sebep olmuştur.

Çatıdan inen suların bazı bölgelerde birikerek yoğun biçimde duvarı yalayıp aşağı indiği bu kısımlardaki izlerden anlaşılmaktadır. Dış duvarda izlerin görüldüğü kısımların aynı hizasında duvar içlerinde sıvada çiçeklenme, kabarma buralardan su girişinin belirtisi olarak görülmektedir. Bu toplanan suların iyi drene edilmesi için mimari tedbirler alınmalıdır.

Yapının iç sıvası dikkatli bir çalışma ile raspa edilmeli bu esnada taş ve tuğla doku zarar görmemelidir. Raspa edildikten sonra aşağıda karışımı verilen kireç bazlı harçla sıvanmalıdır.

1 ölçü hidrolik kireç
1 ölçü taş tozu
1 ölçü tuğla tozu ve kırığı
Yeterli miktarda kırıntı

Raspa yapıldıktan sonra bir süre duvar ve tavanlar açık bırakılarak alması olduğu suyun kurumması sağlanmalı, raspalanan yerlere sıva daha sonra yapılmalıdır.

Yapının taş temizliğinde spreyleme usulü su kullanılarak kirler yumuşatılıp sonra yumuşak plastik fırçalar yardımıyla kirlerden arındırılmalıdır. Bu yöntemle çıkmayan kirlere lokal olarak %10 luk amonyum

karbonat çözeltisi hazırlanıp kağıt hamuruna emdirilerek taş yüzeylerine kompres yapılmalı, üstü plastik örtüyle kapatılıp 2 saat bekletildikten sonra su ve plastik tırnak fırçası kullanılarak kirlerden arındırılmalıdır.

Dökülme, oyulma biçiminde bozulma görülen taşlar, taş tozu ve hidrolik kireç karışımı harçla dolgu yapılarak tümlenmelidir. Temizlik çalışmaları tamamlandıktan sonra taş yüzeylerine koruyucu amaçlı herhangi bir şey sürülmemelidir. Bu tür koruyucu malzemeler emdirme problemi nedeniyle mimari yapılarda yarar yerine daha zararlı olabilmektedir.

c) Müdahaleler

Restorasyonda koruma, yenileme ağırlıklı müdahaleler, , bozulmaların nedenleri, yenilemeler, konservasyonlar, tamamlamalar, deformasyonların düzeltilmesi, yeni işlevden dolayı takviye ve ayıklamalar, yapının yabancı elemanlardan ayıklanması,

1) Medrese

2) Sıbyan Mektebi:

3) İmareti

4) Darüşşifa

Külliyenin kuzey-doğusunda yer alan darüşşifa, dış duvarlarıyla dikdörtgene yakın bir şekle sahip görünürse de, yapı merkezi plan esasına göre inşa edilmiştir.

Darüşşifanın kuzey cephesi dıştan üç kademeli bir duruma sahiptir. Her kademe birkaç sıra taşkın frizle üstten sınırlanmıştır. En yüksek kısımda ise solda sivri kemerli alınlıklara sahip dikdörtgen şekilli ve demir şebekeli iki pencere açılmıştır.

Bu cephe yüzeyinin sağında dikdörtgen silme içine yerleştirilmiş, üstten hafif sivri kemerin kavradığı, yay kemerli kapı yer alır. Mermer söveli, kilit taşı ve alınlıklı kapıyı tamamlayan ise kündekari tekniğinde ahşap kapı kanatlarıdır.

Avlunun doğu, batı ve güney cepheleri birbirleriyle simetrik olup, altta dekoratif sivri kemerli alınlıklara sahip dikdörtgen pencereler, üst sırada ise daha küçük, alçı şebekeli ikişer pencere bulunur. Avlunun güneybatı ve güneydoğusuna rastlayan cepheler kaval silmelerle, diğerlerine göre yükseltilmiş ve sivri kemer şeklinde birer camlı bölüm halinde düzenlenerek avluya açılmıştır. Günümüzde ise camekanla örtülmüştür. Avlunun güneybatı cephesinde de simetrik olarak aynı düzen görülür.

Külliyenin en özgün ve Osmanlı mimari tarihinde eşine rastlanmayan yapısı darüşşifadır ve özellikle fazla büyük olmayan bir külliye başlı başına bir birim olarak yer alması açısından büyük önem taşımaktadır. *(İslam Ansiklopedisi syf:372)*

Cümle kapısı doğrudan sekizgen avlunun ortasından açılacağı yerde, yan taraftan ortası kubbeli ve yanları tonozlu dar bir mekâna girer. Buradan da sekizgenin kısa kenarlarından birinden iç avluya ulaşır. Bu giriş mekânının simetriğinde helâlar yer almaktadır.

Darüşşifanın batısında imaretin ön cephe duvarı hizasına kadar uzanan bir kol vardır. İki hacimden oluşan bu kolun darüşşifanın depo ve hizmet birimi olduğu veya ilaç hazırlamak için kullanılan bağımsız odalar şeklinde kullanıldığı düşünülebilir. *(Haseki Külliyesi Boğaziçi Üniversitesi Dergisi. Aptullah KURAN s.61–62)*

Binanın simetriğini bozan ve darüşşifaya ekli olan bu kısma, iki bina arasındaki dar yoldan kapılarla geçilir. Bunlardan uzununu beşik tonozla, diğeri de fenerli bir kubbe ile örtülmüştür. Bu mekânlar bugün ısıtma merkezleri olarak kullanılmaktadır. *(Osmanlı Mimarisinde Kanuni Sultan Süleyman Devri. İ.Aydın YÜKSEL s.169)*

Restorasyon projesinde bu mekanlardan sıbyan mektebine bakan beşik tonozlu mekan kafeterya olarak, yanındaki tonozlu dikdörtgen mekan ise halı yıkama mekanı olarak değerlendirilmiştir.

Darüşşifanın imaret ön cephe duvar hizasına kadar uzanan kolun zemini kazılmak suretiyle bir bodrum kat yapılmıştır. Bu ek mekan 2 katlı olarak kazan dairesi olarak kullanılmaktadır. Restorasyon projesinde bu mekan halı yıkama mekanı ve depo olarak değerlendirilmiştir.

Bodrum kattan darüşşifa ile medrese arasındaki bahçenin altına isabet eden küçük bir bölüm daha vardır. Bu bölüm mazot doldurma ve havalık borularının kazan dairesine girdiği mekandır. Bu bölüm darüşşifa ve medrese arasında genişletilerek üstü dam bahçe olacak şekilde su deposu, yangın suyu deposu ve kullanma suyu ve yangın hidroforlarının yer aldığı mekana dönüştürülmüştür.

Sonradan yapılmış olan metal asma kat restorasyon projesinde kaldırılmıştır. Kazan dairesi içindeki kalorifer tesisatının bağlandığı taş taklidi sıvalı ateş bacası da restorasyon projesinde yoktur. Ara yoldan bu mekanlara girişi sağlayan camlı metal kapılar da saç yerine ahşap ve çift kanatlı aynalı kapılar olarak değiştirilmiştir .

Darüşşifa kazan dairesi arka cephesinde kesme ve moloz taş ile tuğla karışımı dolgu malzemesi ile kapatılmış olan 1 adet kemerli pencere açılmış ve kazan dairesi içinde açılmış olan kapı da kapatılarak niş haline getirilmiştir.

Haseki Darüşşifası'nın beden duvarları yontma küfeki taşından yapılmıştır. Binanın dış kapı sövesi taştır, fakat kapı kemeri beyaz ve pembe mermerden zıvanalı olarak örülmüştür. Avlunun giriş kapısı ile düz atkılı oda kapıları söveleri ise beyaz mermerdendir.

Binanın pencereleri tek ya da iki katlı olarak düşünülmüş, bazı yerlerde yalnız alt ya da üst pencere, bazı yerlerde altlı üstlü pencere açılmıştır. Alt pencereler sağır kemerlidir ve kemer aynaları mermerden yapılmıştır. Üst pencereler sivri kemerli ve alçı şebekelidir.

Onarımlar sırasında kubbeler kurşun yerine kurşun taklidi şapla kaplanmış, sekizgen avlunun döşemesi beyaz mermer plaklarla döşenmiştir.

(Haseki Külliyesi Boğaziçi Üniversitesi Dergisi. Aptullah KURAN s.62)

Avlu döşeme kaplaması restorasyon projesinde aynen muhafaza edilecek ve avluyu çevreleyen beyaz mermer süpürgelikler kaldırılacaktır.

Kubbe kaplamaları da kurşun taklidi şap yerine kurşun , alemler beton yerine küfeki taşı olarak restorasyon projesine aktarılmıştır.

Avlu etrafındaki mekânlara geçişi sağlayan eyvanlar bugün demir doğramalı camekânlarla kapatıldığı için yapının mekân etkisi günümüzde tam olarak kavranamamaktadır.

Holleri avludan ayıran bu camekanlar ve ara yol geçişindeki demir doğrama restorasyon projesinde kaldırılmış yerine üst bölümü sabit, alt kısmı tümüyle katlanarak açılabilen bir sekurit cam kapı sistemi önerilmiştir.

Darüşşifa içindeki ocaklar alçıdan imal edilmiş olup tabanları kırmızı renkli mozaiktir. Bu husus restorasyon projesine ocak tabanları mermer olarak aktarılmıştır.

Odalarda kırmızı renkli 30 x 30 karo cıman, sonradan kapatılmış revaklı bölümlerde ise 30 cm'lik altıgen karo cımanlar kullanılmıştır. Bazı odalarda sonradan karo mozaiklerin üzerine 35 / 5.5 cm ebadında balık sırtı şeklinde parke yapıştırılmıştır. Restorasyon projesinde iç mekanlarda döşeme kaplaması imaret ile aynı döneme ait olduğundan 30/30 pışmış toprak taban tuğlası olarak değerlendirilmiştir. Hol ve oda kotları da düşürülmüştür.

Genel olarak tüm odalarda yaklaşık 140 cm yüksekliğinde ve 28 cm eninde ahşap lambri ve duvar yüzeylerinde yine aynı malzemeden kafesli radyatör gizleme elemanları kullanılmış olup bunlar restorasyon projesinde kaldırılmıştır.

Tüm iç yüzeyler ve kubbeler ile sonradan camekânla kapatılan ve odaların açıldığı kubbeli hollerin duvarları sıvalıdır. Restorasyon projesinde hollerdeki elektrik panoları - radyatörler – rögarlar – odalardaki duvarlardaki lambri kaplamalar ve perdelikler ile giriş holündeki ahşap konstrüksiyon bekçi kulübesi kaldırılmıştır.

Cevdet Paşa Caddesi cephesinde yol kotu yükselmiş , ana giriş kapısı eşiği kaybolmuştur. Yol kotu düşürülmüş ve kaplama malzemesi granit mozaik parke taşı olarak restorasyon projesine aktarılmıştır.

Bu bölümün darüşşifa arka cephesi boyunca giden tesisat galerisine üst kottan bir de bağlantısı bulunmaktadır. İçinden kalorifer tesisatı boruları ile pissu tesisatı borularının geçirildiği bu tesisat galerisine , darüşşifa hollerinde ve odaların bazılarında yapılmış beton kapaklı rögarlarla ulaşılmaktadır. Tüm bu eklentiler restorasyon projesinde kaldırılmıştır.

Dıştaki lokmalı demir parmaklık ile birlikte iç yüzeyde ahşap kapaklar kullanılmış olup dış söve iç yüzeyine de 2 kanatlı ve camlı pencereler eklenmiştir. Tüm iç kapılar restitüsyon kararlarına uygun olarak ahşap - iki kanatlı ve mermer sövelidir.

Dış cepheye yaslanan elektrik-doğalgaz-telefon panoları ile ara yol cephesindeki aydınlatma elemanları ve kablolar restorasyon projesinde kaldırılmıştır.

5) Ahşap Ev

d. Yeni kullanım raporu

Haseki Külliyesi nin **T.C. VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ HASEKİ MÜZESİ** olarak değerlendirilmesi planlanmaktadır .

Bu kapsamda

1. MEDRESE: HAT SANATLARI MÜZESİ

2. SIBYAN MEKTEBİ : TOPLANTI SALONU – PROJEKSİYON

3. İMARET: HALI ve KİLİM MÜZESİ

4. DARÜŞŞİFA: EL SANATLARI MÜZESİ

Simetrik yapının sağ kanadı **Çini / Seramik ve Cam Eserler Bölümü** olarak planlanmıştır. Kap-kaçak, küpler, anforalar, kandiller, duvar saatleri, çiniler sergilenecektir.

Sol kolda ise **Ahşap ve Madeni Eserler Bölümü** olarak düzenlenmiştir.

Oyma, sedef kakma, kapı-dolap kapakları, mimber, rahle, kafes, tavan göbekleri – bronz – piring ve bakır eşyalar / çeşitli dönem sikkeleri / kılıçlar sergilenecektir.

Yanyana yeralan iki oanın birinin darüşşifa odası olarak etnografik sergileme amaçlı kullanılması diğerinin ise arşiv / kütüphane – araştırmacı odası olarak değerlendirilmesi planlanmıştır.

Giriş holünde danışma – bilet satış bankosu ile özürlü ziyaretçiler için rampalar planlanmıştır. Ana giriş kapısı gerekli durumlarda bağımsız olarak kullanılabilecektir.

Ek kol . halı yıkama – konservasyon ünitesi olarak değerlendirilmiştir. 2 katlı mekanın üst katında halı – kilim deposu ve kurutma ünitesi bodrum katta ise halı yıkama havuzu yer almaktadır. Bu mekanın içinden

geçilerek ulaşılan ve bahçe altında yer alacak mekan . su deposu – yangın su deposu – hidrofor mahalli olarak değerlendirilmiştir.

Uç bölümdeki çatı fenerli mekan Kafeterya olarak planlanmıştır.

5. AHŞAP EV: MÜZE YÖNETİM BİNASI

6. DIŞ MEKANLAR: AÇIK HAVA MÜZESİ

e. Tesisat

Binanın hali hazırdaki ısıtma sistemi kazan dairesi darüşşifanın ek bölümünde bulunmaktadır. Bu bölümden çıkan ısıtma boruları onarımlar sırasında yaklaşık 150 cm derinlikte 70 cm eninde bir tesisat galerisinden dağıtılmıştır.

Kazan dairesi içinde mazot deposu ve dolum ağzları mevcut olup tüm radyatör boruları darüşşifa arka cephesi boyunca bahçe kotu altında devam eden devam eden bir tesisat galerisi yoluyla bu mekana ulaşmaktadır.

Restorasyon projesinde Halı – kilim müzesi olarak kullanılması planlanan imaret binasında işlevin özelliği nedeniyle paslanmaz çelik dairesel kesitli çıplak kanallı klima ve havalandırma boruları kullanılmıştır. Kurulacak bu sistem aynı zamanda nem alma özelliğine de sahiptir.

Geçitlerin üzerinde yeralan odalar tümüyle mekanik tesisat hacimleri olarak düşünülmüştür. Kanallı klima üniteleri de bu mekanlarda yer alacaktır.

Darüşşifa – el sanatları müzesi ile medrese – hat sanatları müzesi için her salon ve oda için giriş kapıları üstlerinde yer alacak VRV sistem klima üniteleri planlanmıştır. Tek bir dış üniteye bağlanabilen – çoklu iç üniteli - VRV klima sistemi ısıtma – soğutma özellikleri yanında müze için gerekli olan nem alma fonksiyonunu da karşılayacaktır.

Klima sisteminin esnekliğinden yararlanılarak toplantı salonu – dükkanlar - müze yönetim binası - güvenlik ve kontrol mekanlarına da aynı sistem önerilmektedir.

Külliyyede mevcut durumda bir yangın tesisatı bulunmamaktadır. Kullanım amacı ve binanın büyüklüğü göz önüne alındığı takdirde bir yangın tesisatı yapılmalı ve tüplü sistemlerle desteklenmelidir.

Mevcut durumda imaret sağ kolu ucundaki sarnıç su deposu olarak kullanılmaktadır. Bu deponun ihtiyacı karşılamayacağı görüldüğünden restorasyon projesinde müze bütününe hizmet verecek şekilde 50 m3 kapasiteli bir kullanma suyu deposu ile 70 m3 kapasiteli bir yangın suyu deposu ve hidroforlar mahalli darüşşifa ek kolunun bodrum kat uzantısı olarak darüşşifa ile medrese arasındaki alanda planlanmıştır. Üzeri dam bahçe olacak şekilde menfezli bir çatı feneri ile havalandırılmaktadır .

Avluların uygun yerlerine de 30 m hortumlu yangın dolapları yerleştirilecektir.

Mevcut durumda sarnıç olarak kullanılan mekan müze güvenlik merkezi olarak planlanmıştır.Bekçi dinlenme bölümü – güvenlik kameralarının izleme merkezi ve ana pano da bu mekanda yer almaktadır.

Binanın hali hazırda bir yağmur suyu tesisatı mevcut değildir. Bina kimliği – yeni kullanım şekli ve yaşı göz önüne alındığında bu durumdaki avlulu bir binalar topluluğunun bir yağmur suyu toplama ve tahliye sistemine ihtiyacı vardır.

Restorasyon projesinde yağmur suyu ve drenaj sularının depolanarak toplanması ve otomatik sulama sistemi ile birlikte sulama amaçlı kullanılması planlanmaktadır.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Zeynep Ceran ŞENYURT
Doğum Tarihi ve Yeri : 10.01.1986 - İstanbul
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : zeynepsenyurt@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Mimarlık	YTÜ	2011
Lisans	Mimarlık	YTÜ	2008
Lise	Fen-Matematik	Maltepe Anadolu Lisesi	2004

ÖDÜLLERİ

1. Alpay Aşkun Öğrenci Yarışması – 2.Ödül

Mimari Tasarım 7 (Gr.3)

Ayvalık - Cunda kıyı şeridi düzenlemesi ve kültür – turizm amaçlı sürdürülebilir
bina tasarımı / Cunda Adası’nda Konservasyon Merkezi Tasarımı